

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว :
ศึกษกรณีชุมชนย่านบางลำพู

นางสาววิมลลลิตี เหมทานนท์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมศึกษามหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-3473-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNITY PARTICIPATION IN TOURISM RESOURCE CONSERVATION:
A CASE STUDY OF BANGLUMPOO COMMUNITY

Miss Wimonsiri Hemthanon

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Sociology

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-3473-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว :
ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู

โดย

นางสาววิมลสิริ เหมทานนท์

สาขาวิชา

สังคมวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภาวดี มิตรสมหวัง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาามหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุรัชชัย หวันแก้ว)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภาวดี มิตรสมหวัง)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สัณญา สัณญาวิวัฒน์)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิมลสิริ เหมทานนท์ : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู. (COMMUNITY PARTICIPATION IN TOURISM RESOURCE CONSERVATION ; A CASE STUDY OF BANGLUMPOO COMMUNITY)

อ. ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี มิตรสมหวัง, 244 หน้า. ISBN 974-17-3473-5.

การศึกษารื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู เป็นการศึกษเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนย่านบางลำพู รวมทั้งปัจจัย ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน 30 ราย โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ที่มีข้อมูลท้องถิ่น การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการศึกษาจากรายงานเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร, การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วม, ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม, ความต้องการรักษาโบราณสถานและระดับการรักษาผลประโยชน์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครในระดับที่สูง, มีการรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง, มีความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมในระดับที่สูง, มีความต้องการรักษาโบราณสถานในระดับที่สูง และมีระดับการรักษาผลประโยชน์ที่สูง จะมีส่วนร่วมมากในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพู

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่บางลำพูที่ผู้วิจัยทำการศึกษามี 4 ขั้นตอน คือ การคิดแก้ไขปัญหา, การวางแผนและโครงการ, การปฏิบัติงานและการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างจะมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานมากที่สุด รองลงมาคือ การคิดแก้ไขปัญหา, การวางแผนและโครงการ และการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบ ตามลำดับ ดังนั้น เพื่อให้การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของประชาชนมีมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและการร่วมวางแผนโครงการ การติดตามผลงาน และร่วมแก้ไขปัญหาให้มากขึ้น

ภาควิชา...สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา .. ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา...สังคมวิทยา..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา ....2546..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

c4381169124 : MAJOR SOCIOLOGY

KEY WORD: COMMUNITY / PARTICIPATION / TOURISM RESOURCE / CONSERVATION /
BANGLUMPOO

WIMONSIRI HEMTHANON : COMMUNITY PARTICIPATION IN TOURISM RESOURCE
CONSERVATION : A CASE STUDY OF BANGLUMPOO COMMUNITY.

THESIS ADVISOR : ASSIST.PROF.SUPAVADEE MITRSOMWANG,Ph., 244 pp.

ISBN 974-17-3473-5.

This study intends to identify factors affecting tourism resource conservation and problems of the cultural tourism resource conservation in Banglumpoo Community, Bangkok. Data were gathered by using in-depth interviews of 30 key-informants, participative observation and document analysis.

The study results reveal that Banglumpoo Community members' participation in tourism resource conservation is positively related to their knowledge about tourism policy, their intention to conserve local traditional lifestyles and ancient remains, and their consciousness in protecting community interests. The more they know about tourism policy, intend to conserve local traditional lifestyles and ancient remains, and are conscious in protecting community interests, the more they participate in tourism resource conservation activities.

The research also discloses that by divided participation in tourism conservation into 4 stages : problem solving, planning, implementing and evaluating, Banglumpoo Community members participate in the implementation stage of tourism conservation the most and participate in the other stage in a smaller scale. Therefore, in promoting the participation in tourism resource conservation of local people, it is recommended to encourage local people to participate more in all stages of tourism resource conservation activities.

Department...Sociology and Anthropology.....Student's signature.....

Field of study.....Sociology..... Advisor's signature.....

Academic year .....2003..... Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างสูงจากรองศาสตราจารย์สุริชัย หวันแก้ว ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ ดร. สัตยา สัตยาวิวัฒน์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภาวดี มีตรสมหวัง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่สละเวลาให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ และให้ข้อคิดเห็นทางด้านวิชาการและแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอบคุณชาวบางลำพู ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู สมาชิกชมรมผู้ประกอบการถนนข้าวสาร สมาชิกชมรมเยาวชนคนเกสรลำพู ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาในครั้งนี้อย่างละเอียด ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์รัตรี นันทสุนทร และผู้ช่วยศาสตราจารย์วิรุฬห์ ทองอำภา ที่คอยให้กำลังใจและคำปรึกษา รวมทั้งช่วยตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ ขอขอบคุณอาจารย์กุลวดี เจริญศรี ที่ให้โอกาสในการทำงานเป็นสมาชิกชมรมเยาวชนคนเกสรลำพู ในการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และญาติพี่น้องทุกคนที่ส่งเสริม สนับสนุนและคอยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยมุ่งมั่นจนพบกับความสำเร็จในที่สุด หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในอนาคต ผู้วิจัยขอยกความดีดังกล่าวแต่ผู้มิพระคุณตามที่ได้กล่าวถึงข้างต้นทุกท่าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วิมลสิริ เหมทานนท์
29 สิงหาคม 2546

สารบัญ

๗

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ	ฎ

บทที่

1	<p>บทนำ</p> <p> ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา..... 1</p> <p> วัตถุประสงค์ของการวิจัย ..... 6</p> <p> ขอบเขตของการวิจัย..... 6</p> <p> ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 7</p>	
2	<p>ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง</p> <p> แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม..... 9</p> <p> แนวความคิดวิเคราะห์เชิงการหน้าที่..... 18</p> <p> แนวความคิดสังคมวิทยาการท้องถิ่นและนโยบายการท้องถิ่นของรัฐ..... 21</p> <p> แนวความคิดในเรื่องการอนุรักษ์..... 31</p> <p> แนวความคิดเกี่ยวกับ Urbanization และ Urbanism..... 35</p> <p> แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน..... 37</p> <p> แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท..... 45</p> <p> แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน / ชุมชน..... 47</p> <p> แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรม..... 64</p> <p> เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 73</p> <p> Theoretical Framework..... 79</p> <p> สมมติฐานในการวิจัย..... 80</p> <p> นิยามตัวแปร..... 82</p>	

3	ระเบียบวิธีวิจัย	
	วิธีการศึกษา.....	86
	ประชากรที่ใช้ในการศึกษา.....	87
	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	88
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	89
	ขั้นตอนในการเก็บข้อมูล.....	89
	การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล.....	90
4	บางลำพู : อดีตและปัจจุบัน.....	92
	บางลำพูในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม.....	113
5	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
	ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	135
	กิจกรรมทางวัฒนธรรมของย่านบางลำพู.....	136
	ระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐ.....	139
	ระดับการรับรู้กระแสโลกในเรื่องการมีส่วนร่วม.....	141
	ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม.....	142
	ความต้องการรักษาโบราณสถาน.....	142
	ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชน.....	143
	การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	143
	ผลการพิสูจน์สมมติฐาน.....	146
	ปัญหาและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการการมีส่วนร่วม.....	151
	ในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว	
6	สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	
	ผลการวิจัย.....	162
	ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย.....	163
	ปัญหาในการวิจัย.....	165
	ข้อเสนอแนะ.....	166

รายการอ้างอิง..... 170

ภาคผนวก

ก แบบสอบถามโครงการวิทยานิพนธ์..... 176

ข กรณีศึกษา..... 183

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 244

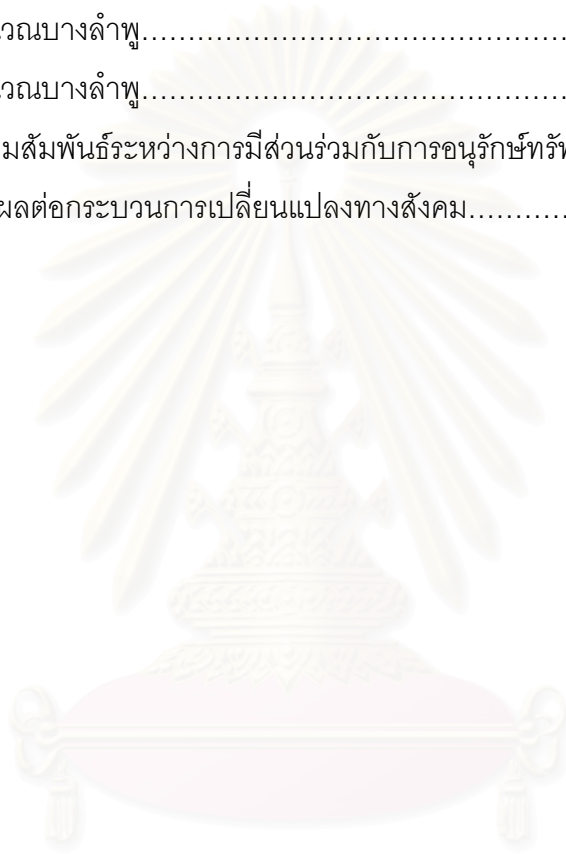

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

ฎ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว.....	4
2 มิติของความสัมพันธ์ของการเดิมการมีส่วนร่วมกับขอบข่ายของโครงการ.....	51
3 กรอบอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชน.....	53
4 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว	79
5 แผนที่บริเวณบางลำพู.....	97
6 แผนที่บริเวณบางลำพู.....	98
7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	114
8 ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.....	115

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ที่ใช้อยู่ในขณะนี้(พ.ศ.2545-2549) เป็นยุทธศาสตร์ที่เน้นการพัฒนาเมืองและชุมชนนำอยู่เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากร โดยยึดหลักการใช้ประโยชน์สภาพแวดล้อมและศักยภาพทางเศรษฐกิจของเมืองและชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนา เน้นกระบวนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นรากฐานทางสังคมที่มั่นคงและเข้มแข็ง ใช้การวางผังเมืองในทุกระดับอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการสร้างประสิทธิผลเชิงปฏิบัติ ส่งเสริมการฟื้นฟูเอกลักษณ์ของเมืองและวิถีชุมชน เพื่อสร้างทุนมนุษย์และทุนวัฒนธรรมในระดับรากหญ้า อันเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยผ่านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและสมาชิกของสังคมทุกระดับ เริ่มมีขึ้นครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 โดยใช้คำว่า “การพัฒนาประชารัฐ” การที่มีการเน้นการพัฒนาประชารัฐเพราะเกิดความล้มเหลวของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาต่างมุ่งเน้นแต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจ, การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และละเลยการบำรุงรักษาและการพัฒนาด้านวัฒนธรรมโดยสิ้นเชิง ส่งผลให้ชุมชนสูญเสียทุนทางวัฒนธรรมและสังคมไปเป็นจำนวนมาก คนเกิดความอ่อนแอทางวัฒนธรรมและสังคม อันเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” เมื่อสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 7 (เบญจมาศ ตีระมาศวณิช, 2543 : 8)

แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ก่อให้มีความรู้สึกแปลกแยกของสมาชิกในชุมชนและสังคม (พระเทพเวที, 2532 : 19) เนื่องจากการพัฒนาลักษณะนี้ ไม่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่สืบทอดต่อกันมาของชุมชน การพัฒนาเพื่อให้เกิดความเป็นเมืองโดยมุ่งเน้นการพัฒนาทางกายภาพดังที่ผ่านมา ไม่สามารถเข้าถึงคุณค่า และประชาชนผู้ที่ได้รับ

ผลของการพัฒนาโดยตรงไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ทำให้การพัฒนาที่เกิดขึ้นไม่สามารถสร้างประโยชน์แก่เจ้าของชุมชน คนมีความรู้สึกแปลกแยกจากการพัฒนา ผลตามมาก็คือการละเลยต่อหน้าที่จะดูแลรักษาสิ่งที่เป็นผลจากการพัฒนานั้น

นอกจากการไม่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนแล้ว การพัฒนาที่ผ่านมายังละเลยบทบาทของการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันหลักของชุมชนอันประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียน สถาบันเหล่านี้ถูกตัดออกจากกลไกของการพัฒนา จนทำให้เกิดวิกฤติในพลังของชุมชนขึ้น เนื่องจากสถาบันหลักทั้งสามนี้ถูกแยกออกจากกันโดยวิธีการพัฒนาตามแบบสมัยใหม่ที่เน้นแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตก ทำให้วัดไม่สามารถทำหน้าที่ทางสังคม เช่น ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่คนในชุมชน การเป็นศูนย์รวมน้ำใจและความร่วมมือของชุมชนได้เหมือนเดิม ต้องมีการสร้างสถาบันใหม่เพื่อทำหน้าที่แทน ความเป็นปึกแผ่นและความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างคนกับวัดถูกทำลาย ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันเริ่มถดถอย เพราะทุกชีวิตในชุมชนมุ่งเอาประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง ละเลยประโยชน์ของชุมชน ผลจากการลดบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมของวัด สร้างความแปลกแยกกับชุมชนของคนรุ่นใหม่มากขึ้น เพราะถูกบังคับให้รู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่นอกเหนือชุมชน แต่ไม่ใส่ใจในชุมชนของตนเอง

ด้วยตระหนักถึงผลกระทบที่มีได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้มีความพยายามที่จะกระตุ้นโดยรัฐ สร้างทางเลือกในการพัฒนาแบบใหม่ที่เน้นความยั่งยืนและให้วัฒนธรรมเป็นต้นทุนที่สำคัญของสังคม ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องโดยตรง ลดรูปแบบการพัฒนาที่สั่งการจากเบื้องบน (Top-Down Approach) ไม่สนใจความต้องการของท้องถิ่น มาเป็นการให้ความสำคัญต่อบทบาทของประชาชนในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง โดยคณะกรรมการองค์การสหประชาชาติได้ผลักดันให้เกิดแผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21) ซึ่งเน้นการดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างยั่งยืน โดยใช้ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” เป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐ

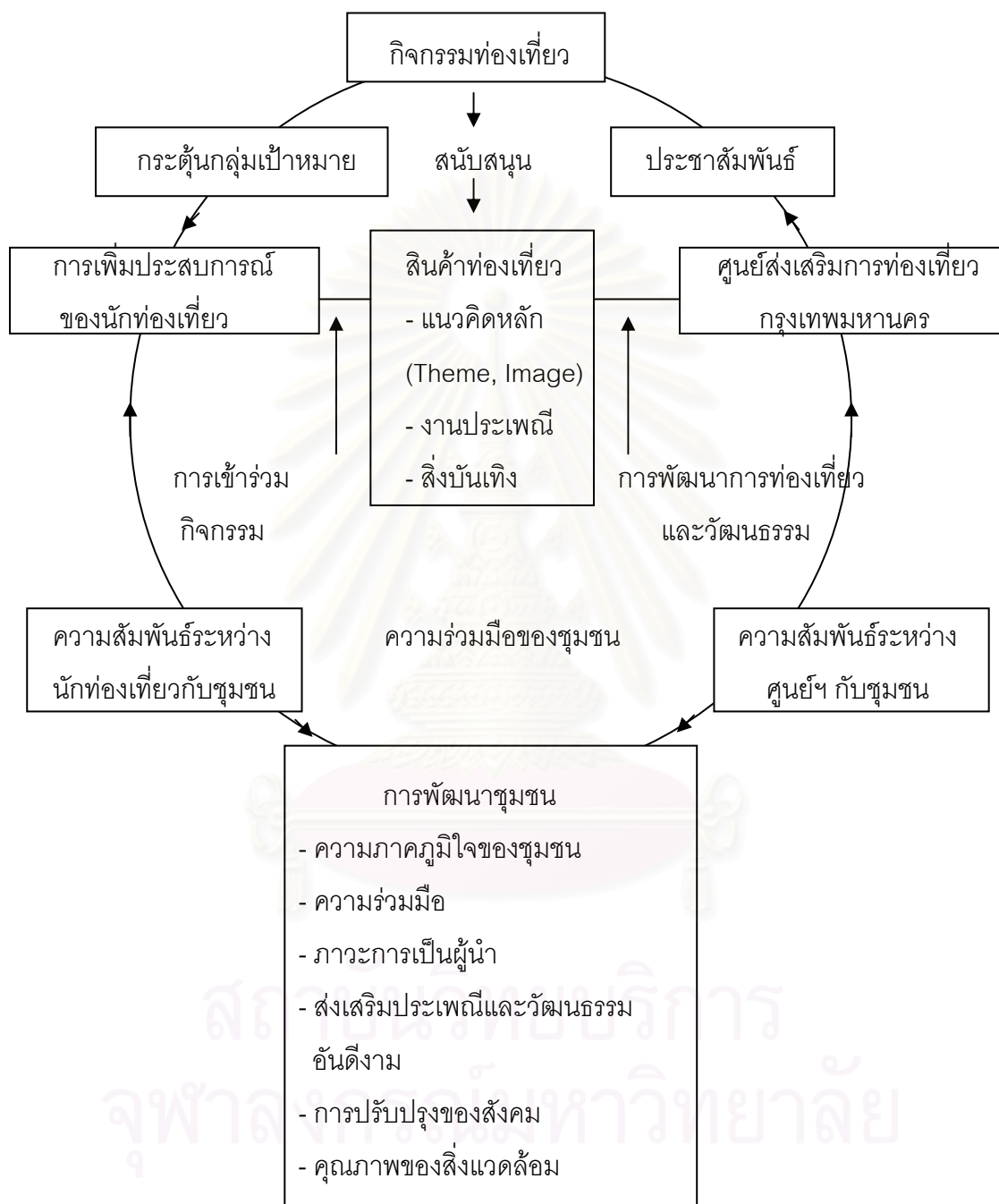
นโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางหลักมากขึ้นภายหลังจากการเผชิญภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี 2540 เป็นต้นมาโดยมีการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการทำรายได้เข้าสู่ประเทศ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติที่มาเยือนประเทศไทยได้

เพิ่มขึ้น สร้างรายได้หลักให้กับประเทศในช่วงวิกฤตชัดเจน ผลของการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว
นี้เอง ทำให้ภาครัฐต้องให้ความสนใจต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งในการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวนั้น หน่วยงานของรัฐได้นำแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวสมัยใหม่มาเป็นแนวทางใน
การพัฒนาคุณภาพของบริการและแหล่งท่องเที่ยว หรือแนวคิดที่จะเน้นการสร้าง Theme/Image
ของสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อสื่อถึงความหมายของสถานที่ท่องเที่ยวหรือชุมชนโดยอิงกับสัญลักษณ์
ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีสมาชิกเจ้าของชุมชนทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดย
จัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัสและเรียนรู้ตัวตนที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งแสดงได้ดัง
แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ที่มา : Donald Getz "Special Events" in Managing Tourism (1995 :122 – 130)

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น จะมีองค์ประกอบ 5 ส่วนที่สัมพันธ์กัน คือ กิจกรรมการท่องเที่ยว, ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยว

กรุงเทพมหานคร, การเพิ่มประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว, สินค้าท่องเที่ยวและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดการรวมตัวกันเป็นประชาคมขึ้น

ในส่วนของกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงและเป็นนครแห่งวัฒนธรรม (Bangkok : City of Culture) ที่มีศักยภาพของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวสูงที่มีศักยภาพ มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง (สมพงษ์ พรหมสะอาด, 2544 : 20) โดยเฉพาะ "เกาะรัตนโกสินทร์" ที่ได้รับการกล่าวขวัญกันว่าเป็นย่านเมืองเก่าแก่ที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

นอกจาก "เกาะรัตนโกสินทร์" กรุงเทพมหานครยังมีชุมชนทางประวัติศาสตร์อีกหลายแห่ง ชุมชนบางลำพูเองเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ชุมชนหนึ่ง และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการที่บางลำพูเป็นแหล่งกำเนิดกิจกรรมทางการค้า เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เป็นแหล่งสินค้า แหล่งศิลปินและช่างฝีมือชั้นนำของประเทศ รวมทั้งบางลำพูยังเป็นศูนย์กลางของชีวิตพื้นบ้านและศิลปวัฒนธรรมไทยที่รุ่งเรืองที่สุดในอดีต จึงนับว่าบางลำพูเป็นแหล่งรวมกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมครอบคลุมทุกด้าน ถือได้ว่า บางลำพูเป็นที่ที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เพียบพร้อมและมีความหลากหลายในรูปแบบการดำเนินชีวิตท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ในการส่งเสริม "บางลำพู" ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการกล่าวขวัญถึงยาวนาน หน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกรุงเทพมหานคร ได้วางแผนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้แนวทางการดำเนินการโดยอาศัยองค์ประกอบข้างต้นเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นแนวคิดหลัก มุ่งนำเอาเอกลักษณ์ของย่าน ซึ่งก็คือต้นลำพูมาเป็นจุดดึงดูดความสนใจ งานประเพณีหรือสิ่งบันเทิงต่างๆ ที่พยายามจะนำเอาต้นทูลวัฒนธรรมที่มีอยู่มาเป็นจุดขายการประสานงานกับศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร และเขตพระนครเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย คือการเพิ่มประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนและกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันจัดงานของชุมชน มีการฝึกการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างสมาชิกในชุมชน กระตุ้นให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน หรือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและมีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม มีพลังและสมองที่จะ

ทำงานให้แก่ชุมชนของตนเองด้วยตัวของคนในชุมชนเอง ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายคือการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ด้วยตระหนักถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มากที่สุด ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบางลำพู รูปแบบการมีส่วนร่วม ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคที่ขวางการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะสามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงนโยบายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพื่อให้การท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมเป็นไปอย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุดกับคนในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงระดับการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ ของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและข้ออุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

ขอบเขตในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาชุมชนย่านบางลำพู ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณี อีกทั้งยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาในแง่มุมนี้มาก่อน โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ โดยชุมชนในพื้นที่นี้แบ่งได้ 2 ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ
  - 1) ชุมชนวัดสังเวช
  - 2) ชุมชนเขียนนิวาสน์ – ไก่แจ้
  - 3) ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์

- 4) ชุมชนวัดสามพระยา
- 5) ชุมชนบวรรังษี
- 6) บ้านพานถม

และชุมชนนอกนิยามหรือนอกหน่วยปกครองพิเศษของกรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจเรียกรวมเป็นกลุ่มๆ ได้ เช่น

- 1) บริเวณพื้นที่ถนนสามเสนฝั่งตะวันออก
- 2) บริเวณพื้นที่ตลาดยอด
- 3) บริเวณพื้นที่ร้านค้าสิบสามห้าง
- 4) บริเวณพื้นที่ถนนพระอาทิตย์
- 5) บริเวณพื้นที่ซอยรามบุตรี
- 6) บริเวณพื้นที่ถนนข้าวสาร

2. ขอบเขตด้านทฤษฎี

สำหรับขอบเขตด้านทฤษฎีในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม, แนวความคิดวิเคราะห์เชิงการหน้าที่, แนวความคิดสังคมวิทยาการท้องถิ่น, แนวความคิดในเรื่องการอนุรักษ์, แนวความคิดเกี่ยวกับ Urbanization และ Urbanism, แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน, แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท, แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน/ชุมชนและแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรม มาเป็นแนวคิดในการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนบางลำพู อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างต้นแบบในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนอื่น
2. ทำให้ทราบปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้สามารถลดปัจจัยด้านลบต่อการมีส่วนร่วมได้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู" ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนแนวคิดทฤษฎี เอกสารต่างๆ และผลงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางวิจัยในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนย่านบางลำพู โดยสามารถแบ่งได้ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
2. แนวความคิดวิเคราะห์เชิงการหน้าที่
3. แนวความคิดสังคมวิทยาการท่องเที่ยว
4. แนวความคิดในเรื่องการอนุรักษ์
5. แนวความคิดเกี่ยวกับ Urbanization และ Urbanism
6. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน
7. แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท
8. แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน / ชุมชน
9. แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

1.1 ความหมายของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นเมื่อเปรียบเทียบจากมิติของเวลาที่แตกต่างกัน ในการอธิบายการเปลี่ยนความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เราสามารถอธิบายได้ดังนี้

1.1.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงองค์การทางสังคม (social organization) ซึ่งได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ คือ

1.1.1.1 ขนาดขององค์การสังคม (size) คือใหญ่ขึ้นหรือเล็กลง

1.1.1.2 ประเภทขององค์การสังคม (kind) เช่น จากกลุ่มเพื่อนไปเป็นครอบครัว จากครอบครัวเป็นชุมชน เป็นต้น

1.1.1.3 ลักษณะขององค์การสังคม (characteristic) เช่น จากยึดเหนี่ยวกันหลวมๆ เป็นยึดเหนี่ยวกันเหนียวแน่น จากแบ่งแยกมาเป็นสมัคครสมานสามัคคี

1.1.1.4 สถานภาพและบทบาท (status - role) เช่น เคยสถานภาพสูงมาเป็นต่ำ จากต่ำมาเป็นสูง บทบาทก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

1.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (culture change) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม ซึ่งอาจแบ่งเป็น 3 รูป คือ

1.1.2.1 ความคิด (idea) ได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์

1.1.2.2 การกระทำ (behavior) ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกเป็น วิถีประชา (folkway) จารีตประเพณี (mores) และกฎหมาย (laws)

1.1.2.3 วัตถุ (material) ได้แก่ ส่วนที่เป็นวัตถุของวัฒนธรรม เช่น บ้านเรือน เครื่องใช้ เครื่องมือ เครื่องประดับ

เมื่อรวมการเปลี่ยนแปลงทั้งสองอย่างเข้าด้วยกัน จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในองค์การทางสังคม (social organization) และสถาบันทางสังคม (social instruction) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งสองด้านนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

1.2 ประเภทของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงในสังคมอาจแบ่งออกได้หลายประเภทแล้วแต่ว่าจะใช้อะไรที่เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ในที่นี้จะกล่าวถึงการแบ่งโดยใช้เกณฑ์ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะทำให้สามารถแบ่งประเภทการเปลี่ยนแปลงเป็น 2 ประเภท คือ

1.2.1 การเปลี่ยนแปลงแบบเป็นไปเอง (spontaneous change) หรือการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ (natural change) หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีแผน (unplanned change) ได้แก่การเปลี่ยนแปลงชนิดที่มนุษย์ไม่มีส่วนหรือมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงนั้นน้อย การเปลี่ยนแปลงประเภทนี้ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ขณะที่มนุษย์ยังไม่มี ความเจริญในวัตถุ เช่นการเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติแวดล้อมสังคม เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน แม่น้ำ ลำคลอง สัตว์ พืช หรือการเปลี่ยนแปลงในสังคม เช่น การเพิ่มหรือลดของประชากร การเกิดภัย พิบัติต่างๆ

1.2.2 การเปลี่ยนแปลงแบบวางแผน (planned change) หรือการเปลี่ยนแปลงแบบกำหนดทิศทางหรือแบบนำทาง (directed change) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่ มนุษย์จงใจก่อให้เกิดขึ้น ในการนี้จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง คือให้เปลี่ยนไปในทางที่ปรารถนา กำหนดความเร็ว กำหนดสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลง รวมทั้งกำหนดวิธีการดำเนินการและ กำหนดจุดหรือสถานที่ที่การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่ามีการเตรียมการกันอย่าง รอบคอบรัดกุม เพื่อให้ตอบสนองเป้าหมายที่วางไว้ล่วงหน้าให้มากที่สุด

1.3 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

เราสามารถแบ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ

1.3.1 สาเหตุจากภายใน (causes from within) หมายถึง การเปลี่ยนแปลง สิ่งต่างๆ ภายในสังคมที่เป็นตัวเหตุทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น

1.3.1.1 ปัจจัยธรรมชาติ ทั้งยามปกติ เป็นความอุดมสมบูรณ์หรือไม่ สมบูรณ์ของธรรมชาติ และยามไม่ปกติ เช่น ภัยพิบัติ อุทกภัย

1.3.1.2 ปัจจัยทางสังคม เช่น การเพิ่ม – ลดของประชากร การขัดแย้ง การแข่งขัน ความร่วมมือ รูปแบบต่างๆ รวมทั้งความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอของพลเมือง

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพ ความต้องการวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตสินค้าและบริการ

1.3.1.3 ปัจจัยทางการเมือง การออกกฎหมาย การบริหาร การทหาร
ปัจจัยทางวัฒนธรรม เช่น ศาสนา อุดมการณ์ เทคโนโลยี

1.3.2 สาเหตุจากภายนอก (causes from without) เช่น

1.3.2.1 ในยามสงบมีการติดต่อระหว่างสังคมหลากหลายประเภท เช่น การท่องเที่ยวระหว่างกัน การค้าขายระหว่างกัน การศึกษาอบรมระหว่างกัน การเผยแพร่ศาสนาระหว่างกัน

1.3.2.2 ในยามสงคราม มีการกระทบกระทั่งระหว่างสังคม ตั้งแต่การขัดแย้งชายแดนระหว่างสองประเทศ ความไม่สงบระหว่างประเทศ ก็เป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกัน

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงและความมั่นคง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2539 : 8) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงและความมั่นคงไว้ว่า สิ่งที่เราคาดไม่ได้เมื่อกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว ก็จะต้องพูดถึงความมั่นคงของสังคมด้วย (stability) เพราะหากขาดไปเสียแล้วย่อมเสี่ยงต่ออันตราย ซึ่งก็หมายความว่าทั้งสองอย่างเป็นของคู่กัน ในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงก็จำเป็นต้องรักษาความมั่นคงของสังคมไปในขณะเดียวกันด้วย เพื่อไม่ให้สังคมแตกสลาย ความมั่นคงจึงเป็นความมั่นคงเคลื่อนที่ (moving stability) หรือความสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ

1.5 แนวคิดการเคลื่อนไหวดุลยภาพ (Moving equilibrium concept)

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดการเคลื่อนไหวดุลยภาพมาเป็นแนวคิดหลักในการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

สนิท สมัครการ (2538 : 55-58) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดนี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องกับวิธีการวิเคราะห์สังคมในแง่ของโครงสร้างและหน้าที่ (structural and functional analysis) เป็นการสันนิษฐานว่า

วัฒนธรรมคือระบบเปิดชนิดหนึ่ง (an open system) ซึ่งมีการติดต่อเคลื่อนไหวทั้งกับสิ่งแวดล้อมภายนอกและส่วนประกอบต่าง ๆ อันเป็นระบบย่อยภายในของแต่ละวัฒนธรรมเอง

ผู้ที่เป็นต้นคิดของทฤษฎีการเคลื่อนไหวดุลยภาพนี้ได้แก่ นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันคนสำคัญ ชื่อ ทัลคอตท์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) พาร์สันส์มองเห็นว่า สังคมเป็นระบบกระทำการประเภทหนึ่งนั้นมีความติดต่อสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบอื่น ๆ อีก 3 ระบบ คือ บุคลิกภาพ (personality) อินทรีย์ภาพ (organism) และวัฒนธรรม (culture) สังคมแต่ละสังคมในสภาวะปกติจะอยู่ในสภาพดุลยภาพ (equilibrium) คือ ระบบย่อยต่าง ๆ (subsystems) จะทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายประสานกลมกลืนกันเพื่อมุ่งผลุงรักษาขอบเขตของระบบไว้ (boundary maintenance)

คำว่า "การรักษาขอบเขตของระบบ" (boundary-maintenance of a system) หมายถึงการที่ระบบสังคมกระทำการรักษาแบบแผนต่าง ๆ ไว้คงที่ (constancies of pattern) หากจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อยในบางครั้งบางครั้งอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความผันผวนของสิ่งแวดล้อมก็ถือว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญ ฉะนั้น คำว่า "การรักษาขอบเขตของระบบ" ไว้จึงมีความมุ่งหมายเท่ากับการผลุงรักษาแบบแผนต่างๆ ภายในระบบให้ดำเนินไปตามเดิมหรือตามปกติ ด้วยเหตุนี้ดุลยภาพตามแนวคิดของพาร์สันส์จึงเป็นสภาวะของการสถิตย์ (static) หรือ "การเคลื่อนไหว" (moving) ก็ได้

พาร์สันส์เน้นว่ากระบวนการผลุงรักษาแบบต่างๆ ไว้ให้อยู่ในสภาวะเดิม หรือให้เคลื่อนไหวไปตามปกตินี้เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในระบบสังคมต่างๆ สามารถทดสอบได้ในเรื่องของเวลาและสถานที่ และสิ่งเหล่านี้คือจุดสำคัญของแนวทางการวิเคราะห์สังคมตามทฤษฎีของเขา พาร์สันส์ย้ำว่าแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวดุลยภาพของเขานั้นเป็นการมุ่งสร้างทฤษฎี (Theoretical construction) ฉะนั้น จึงยังต้องการพยานหลักฐานจากเหตุการณ์จริง ๆ (empirical evidence) สนับสนุนให้ครบถ้วนแน่นอนเสียก่อนจึงจะเรียกว่าเป็นทฤษฎีที่แท้จริงได้ (Parsons, 1964: 481) ปัญหาอยู่ที่ว่าทำไมแบบแผนบางอย่างจึงเปลี่ยนไปในรูปแบบที่แตกต่างกัน ในทางกลับกันทำไมแบบแผนบางอย่างจึงไม่เปลี่ยนแปลงในเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของพาร์สันส์จึงหมุนเวียนอยู่รอบๆ แนวคิดของการรักษาดุลยภาพกับการเปลี่ยนดุลยภาพ ซึ่งเขานิยามว่าเป็น "ระบบที่มุ่งผลุงรักษาขอบเขตความคงที่ของแบบแผนต่างๆ ไว้ ซึ่งอาจสังเกตได้จากของจริง"

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวคิดของพาร์สันส์ ขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ 1) สิ่งที่เขาเรียกว่า “ความเครียด” (strain) และ 2) สิ่งที่เขาเรียกว่า “ผลประโยชน์ที่มีอยู่” (vested interest) สิ่งแรกผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การสร้างภาวะดุลยภาพใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะของ “การเคลื่อนไหวดุลยภาพ” ส่วนสิ่งหลังมีความโน้มเอียงที่จะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้น จึงเป็นตัวการสำคัญที่มุ่งรักษาดุลยภาพแบบสถิตย (status equilibrium) ไว้

คำว่า “ความเครียด” (strain) นั้น พาร์สันส์ให้คำจำกัดความในทางวิชาการไว้ว่าหมายถึง “การรบกวนต่อระบบคาดหวัง” และในอีกที่หนึ่ง เขานิยามคำนี้ในอีกแง่หนึ่งว่า “ความเครียดในที่นี้หมายถึง สภาพการณ์ในความสัมพันธ์ระหว่างสองหรือมากกว่าหน่วยโครงสร้าง (นั่นก็คือ ระบบย่อยต่าง ๆ ของระบบสังคม) ซึ่งก่อให้เกิดมีแนวโน้มหรือความกดดันที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์นั้น ทำให้มีความไม่สมดุลเกิดขึ้นกับส่วนที่เกี่ยวข้องของระบบ” (Parsons, 1964 : 71) ความเครียดนี้จะนำไปสู่การจัดการเพื่อนำมาซึ่งดุลยภาพใหม่ (re-equilibrium) ทุกครั้ง ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวดุลยภาพ

พาร์สันส์แสดงทัศนคติต่อไปอีกว่า หากความเครียดที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงในระบบย่อยอันหนึ่งมีมากเกินไปจนระบบย่อยอื่นๆ ปรับตัวไม่ได้ ก็อาจนำไปสู่การขัดแย้งรุนแรง ที่อาจส่งผลให้เกิดการทำลายโครงสร้างเดิมของระบบโดยสิ้นเชิงได้ อย่างไรก็ตาม พาร์สันส์มิได้เน้นเรื่องความขัดแย้ง ฉะนั้น เขาจึงมีความเชื่อว่าความเครียดจะนำไปสู่การปรับตัวของระบบย่อยที่เกี่ยวข้อง แล้วก่อให้เกิดมีดุลยภาพอีกเสมอไป

ส่วน “ผลประโยชน์ที่มีอยู่” (vested interests) นั้น มักจะแสดงออกมาในรูปของการทำให้เป็น “สถาบัน” (institutionalization) พาร์สันส์มองเห็นว่าระบบสังคมในความพยายามที่จะรักษาขอบเขตของระบบไว้ นั้น ได้ก่อให้เกิดมีสิ่งที่เรียกว่า สถาบันทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ สถาบันทางสังคมต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นหน่วยสังคมที่จัดการสนองความต้องการของสมาชิกสังคมในเรื่องต่างๆ ได้อย่างดีเรื่อยมานั้น จึงมุ่งที่จะทำหน้าที่เดิมของตนต่อไป ฉะนั้น อะไรก็ตามเมื่อถูกทำให้เป็นสถาบันขึ้นมาแล้วก็มักจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง เว้นแต่สถาบันซึ่งโดยหน้าที่ของมันมุ่งส่งเสริมหรือสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงอยู่ในตัว อย่างเช่น กระบวนการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย ประดิษฐ์กรรมและนวัตกรรมต่างๆ ก็ย่อมกระตุ้นให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม สถาบันทางสังคมต่างๆ โดยทั่วไปมักจะมีแนวโน้มเอียงที่จะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงมากกว่า เพราะโดยธรรมชาติแล้ว

ระบบต่างๆ ย่อมมุ่งที่จะรักษาขอบเขตของระบบไว้ การเปลี่ยนแปลงก็คือการทำลายขอบเขตเดิมของระบบนั่นเอง

พาร์สันส์ได้ขยายคำว่า “ผลประโยชน์ที่มีอยู่” นี้ออกไปอย่างกว้างขวางมาก โดยชี้ให้เห็นว่าผลประโยชน์ที่มีอยู่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องของทางเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์ทางด้านวัตถุเท่านั้น แม้ว่าจะรวมถึงเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกันก็ตาม เขาเสนอว่าโดยพื้นฐานแล้วก็คือผลประโยชน์ในการรักษาความอยากได้ในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในระบบความคาดหวังแห่งบทบาท (role expectation) ซึ่งหมายถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำตามแบบแผนของสถาบันทางสังคมที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น การได้รับความรัก ความเคารพนับถือ ยกย่อง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ “ผลประโยชน์ที่มีอยู่” จึงมักเป็นเรื่องที่ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังของปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอ พาร์สันส์เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมจะทำได้ก็ต่อเมื่อได้จัดให้มีกลไกที่สามารถเอาชนะการต่อต้านของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอยู่ได้เท่านั้น ทั้งนี้เว้นแต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่ทุกฝ่ายยอมรับแล้วหรือมีการทำให้เป็นสถาบันแล้ว

ในท้ายที่สุด พาร์สันส์เน้นว่า ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเขานั้นมิได้ถือ “องค์ประกอบเด่น” (dominant factor) แต่เพียงอย่างเดียว ไม่ว่าองค์ประกอบนั้นจะเป็นเศรษฐกิจหรือเทคนิควิทยาก็ตาม การที่เขายกเอา “ความเครียด” มาอธิบายว่าเป็นตัวการสำคัญในการก่อให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับสภาพของระบบย่อยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็มีได้หมายความว่า เขาถือว่าความเครียดเป็น “ตัวผลักดันสำคัญ” (prime mover) แต่เพียงตัวเดียว กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจมีที่มาจากแหล่งอื่นๆ อีกหลายทาง อาทิ พัฒนาการทางวัฒนธรรมโดยส่วนรวม อันได้แก่ พัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ หรือ ความคิดทางศาสนา เป็นต้น นอกจากนั้นก็อาจสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านพันธุกรรมและโครงสร้างประชากร การเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุอื่นๆ อย่างเช่น ความสูญพันธุ์ไปของทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกระบบสังคม (exogenous sources) ส่วนความเครียดนั้น ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายในระบบสังคมหรือโครงสร้างของสังคม (endogenous) ทั้งสองแหล่งต่างก็อาจมีส่วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้น ความเครียดจึงมิใช่ตัวผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่เพียงตัวเดียว พาร์สันส์มีความพอใจที่จะเรียกทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ของเขาว่าเป็น “แนวคิดเกี่ยวกับที่มาหลายอย่างของการเปลี่ยนแปลง” (The conception of the plurality of possible origin of change) มากกว่า

อย่างไรก็ดี พาร์สันส์ได้เตือนว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบการเคลื่อนไหว ดุลยภาพที่เขาเสนอนี้ อาจแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปได้ หากว่าความเครียดมีอยู่สูงมากเกินไป การแปรปรวนนี้อาจมุ่งไปสู่ทิศทางใดทิศทางหนึ่งในสองทิศทางนี้ได้ กล่าวคือ หากความเครียดเกินขนาดเป็นผลของการกระทำของกลุ่มที่มุ่งอนุรักษ์ผลประโยชน์ที่มีอยู่ในระบบเดิม สังคมโดยส่วนรวมก็อาจจะถูกดึงกลับให้เข้าไปสู่ความเคร่งประเพณีและต่อต้านการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างเข้มงวดขึ้น ในทางกลับกัน หากความเครียดเกิดขึ้นเพราะความกดดันที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมของกลุ่ม “หัวก้าวหน้า” (progressive elements) ทั้งหมด หากกลุ่มนี้มีพลังมากพอสมควรแล้ว การเคลื่อนไหวดุลยภาพก็อาจจะกลายเป็นการปฏิวัติที่รุนแรงเพื่อเปลี่ยนสังคมอย่างขนานใหญ่ ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า การเคลื่อนไหวดุลยภาพตามแนวคิดของพาร์สันส์ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในสภาวะการณ์ปกติที่สังคมยังไม่อยู่ในภาวะวิกฤต

1.6 แนววิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2528 : 28-34) ได้แบ่งแนววิเคราะห์ของการเปลี่ยนแปลง มีดังนี้

1.6.1 จำนวนของการเปลี่ยนแปลง (the amount of change)

เน้นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงว่าสำคัญมากหรือสำคัญน้อย และดูปริมาณ ว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นมีมากหรือน้อยเป็นการวัดจากผลกระทบการเปลี่ยนแปลง เช่น ในเรื่องความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องในหมู่บ้านหลังจากไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องลดลงเป็นอย่างมาก เพราะต่างคนต่างพึ่งตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เห็นว่าจำนวนของการเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้น

1.6.2 ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง (the duration of change)

พิจารณาจากระยะเวลาที่ใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ หรือฉับพลัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ต้องใช้ระยะเวลามากจะแตกต่างกับการเปลี่ยนอย่างฉับพลัน

1.6.3 อัตราของการเปลี่ยนแปลง (the rate of change)

เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณ เมื่อมีการเปรียบเทียบจากระยะเวลาหนึ่งเปลี่ยนไปจากเดิม บางทีอาจจะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก หรือมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงน้อย หรืออาจจะพิจารณาอัตราของการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นไปอย่างรวดเร็วหรืออย่างช้า ๆ โดยพิจารณาจากระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปกับปริมาณของการเปลี่ยนแปลง

1.6.4 ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (the direction of change)

ทิศทางนั้นหมายถึง การมุ่งไปสู่จุดหมายที่ปรารถนา ซึ่งแล้วแต่ว่าจะมองว่ามีทิศทางไปไหน เมื่อกล่าวถึงทิศทางของการเปลี่ยนแปลง เรามักจะมองเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงนั้น สังคมได้ตั้งเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงแล้วเมื่อเวลาเปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงนั้นได้บรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงไร

1.6.5 ระดับการเปลี่ยนแปลง (the level of change) สังคมและวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งในระดับจุลภาค (micro level) และระดับมหภาค (macro level)

1.6.5.1 การเปลี่ยนแปลงระดับจุลภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มสังคมต่าง ๆ เช่น กลุ่มเพื่อนเล่น ครอบครัว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น การใช้เครื่องแต่งกาย กิริยามารยาท การใช้ภาษา ความสัมพันธ์ที่ปฏิบัติต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้อาจจะแตกต่างกันตามกลุ่ม ตามเวลา และมีลักษณะที่ค่อย ๆ ไปอย่างช้า ๆ

1.6.5.2 การเปลี่ยนแปลงระดับมหภาค ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคม ซึ่งเกิดจากการสะสมจากการเปลี่ยนแปลงในระดับจุลภาค เช่น รูปแบบสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไปเป็นสังคมที่มีความซับซ้อน หรือสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม

1.6.6 ธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง (the nature of change) พิจารณาได้ 3 แบบ คือ

1.6.6.1 การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ (revolutionary) เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเชื่องช้าทีละน้อย ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยไม่รู้ตัว ไม่ค่อยมีผลต่อความรู้สึกหรือวิถีชีวิตของชาวบ้านมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งต้องใช้เวลาอันยาวนาน เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติหรือไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้น

1.6.6.2 การเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา (development) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีแผนหรือตั้งใจที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินการที่แน่นอน โดยมี

จุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ เป็นการปฏิรูปวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้นกว่าเดิม มีลักษณะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น

1.6.6.3 การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ (revolutionary) เป็นการเปลี่ยนแปลงทันทีทันใดและดับพลันจากสังคมระบบหนึ่งไปสู่สังคมอีกระบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมทั้งหมดโดยยกเลิกระบบเก่า ๆ จัดระเบียบใหม่โดยสิ้นเชิงและดำเนินไปอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงนี้อาจกล่าวได้ว่าการเตรียมการไว้อย่างตั้งใจ และมีการบังคับโดยใช้กำลัง นอกจากนี้ยังมีผลกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของชาวบ้านส่วนใหญ่ด้วย

1.6.7 มิติของการเปลี่ยนแปลง (the dimension of change) พิจารณาได้ 3 มิติ ดังนี้

1.6.7.1 มิติที่มีลักษณะโครงสร้าง (structural dimension) เน้นโครงสร้างทางสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอาจมีลักษณะที่อาจจะเพิ่มขึ้นหรือน้อยลง

1.6.7.2 มิติเกี่ยวกับวัฒนธรรม (cultural dimensions) เน้นที่วัฒนธรรมว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด หรือมีความแตกต่างมากน้อยอย่างไรบ้าง ซึ่งมองได้ 3 ทาง คือ

1.6.7.2.1 การรับสิ่งใหม่ (innovation) มองดูว่าสังคมนั้นมีการรับสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นบ้างหรือไม่

1.6.7.2.2 การกระจาย (diffusion) ดูว่ามีการกระจายของวัฒนธรรมไปที่อื่น หรือไม่

1.6.7.2.3 การบูรณาการรวมหน่วย (integration) พิจารณาถึงการประสานประสานระหว่างวัฒนธรรมเก่าและใหม่ว่าเป็นอย่างไร มีความแตกต่างกันอย่างไร

1.6.7.3 มิติที่มีลักษณะการกระทำระหว่างกัน (interaction dimension) พิจารณาจากการกระทำทางสังคมระหว่างกันว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สามารถพิจารณาได้ 5 ทาง คือ

1.6.7.3.1 ความถี่ (frequency) มองจากความถี่ จำนวนที่ไปติดต่อว่าเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นหรือลดน้อยลง

1.6.7.3.2 ระยะทางสังคม (social distance) พิจารณาจากความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ไปสู่ความสัมพันธ์ที่ไม่สนิทสนม หรือความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ การเปลี่ยนแปลงในทางกลับกันก็ได้

1.6.7.3.3 แนวทางของสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แนวนอน (horizontal relationship) ไปสู่สถานภาพที่มีความสัมพันธ์เป็นแนวตั้ง (vertical relationship) หรือเปลี่ยนจากสถานภาพที่มีความสัมพันธ์แนวตั้งเป็นแนวนอน

1.6.7.3.4 ความสัมพันธ์แบบผิวเผินที่มีวิธีการต่าง ๆ (means) ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์แบบลึกซึ้งที่เข้าถึงจุดหมายปลายทาง (ends) หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงการติดต่อสัมพันธ์แบบลึกซึ้งไปสู่แบบผิวเผิน

1.6.7.3.5 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่เป็นแบบฟอร์ม (form)

2. แนวความคิดการวิเคราะห์เชิงการหน้าที่

ปาริชาติ สุขุม (2522 : 13-16) ได้กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ว่า เป็นเวลาหลายสิบปีที่ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่กลายเป็นทฤษฎีที่สำคัญที่สุดในสังคมวิทยาอเมริกัน และ Kingsley Davis ก็พูดถึง ทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ในแง่ที่ถูกต้องที่หนักขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ผู้นำกลุ่มทฤษฎีนี้ยอมรับว่า ทฤษฎีนี้ไม่ใช่ทฤษฎีองค์รวมสมบูรณ์แบบของสังคมวิทยา ซึ่ง Robert K. Merton เป็นนักทฤษฎีในกลุ่มนี้ที่ได้ประกาศชัดเจนว่า ถึงแม้แนวทฤษฎีนี้จะช่วยให้ความรู้ทางสังคมวิทยาพัฒนาขึ้นมาขึ้นมาก แต่ก็ยังไม่สามารถจะตอบปัญหาของสังคมวิทยาได้หมด อย่างไรก็ตาม เมอร์ตันยังเห็นว่า การวิเคราะห์เชิงการหน้าที่ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ และมีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการอื่น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเมอร์ตันจะมีความสนใจหลายด้าน เขาก็ได้พยายามที่จะแสดงให้เห็นแล้วว่างานเขียนของเขาหลายเรื่องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับโครงสร้างไม่เพียงแต่เฉพาะการตีความนักทฤษฎีรุ่นคลาสสิกเท่านั้น เมอร์ตันยังได้สร้างตัวแบบเพื่อการวิเคราะห์เชิงการหน้าที่ของเขาเองด้วย

2.1 ตัวแบบการวิเคราะห์เชิงการหน้าที่ของเมอร์ตัน

นักทฤษฎีกลุ่มที่เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์มักต้องการความถูกต้องแน่นอนในการสร้างทฤษฎีที่สำคัญที่สุด คือการสร้างแนวความคิด (concepts) ที่ถูกต้องชัดเจนเพื่อความชัดเจนในการตั้งสมมติฐาน เมอร์ตันเริ่มต้นการวิเคราะห์เชิงการหน้าที่ในแบบของเขาด้วยการชี้ให้เห็นถึงศัพท์ต่างๆ และสมมติฐานที่ยังกำกวมไม่ชัดเจนในทฤษฎีนี้ เมอร์ตันแสดงความเสียใจ

ต่อข้อเท็จจริงที่ว่า คำศัพท์คำเดียวกันต่างก็ใช้ในความหมายต่างๆ กันจนสับสน แนวความคิดต่างๆ จะต้องมีการนิยามอย่างชัดเจนได้ เพื่อจะใช้เป็นองค์ประกอบของการทดสอบข้อเสนอ และข้อเสนอจะต้องแสดงความหมายชัดเจน

เมอร์ดันอ้างถึงข้อเสนอ 3 ประการที่มีอยู่ในการวิเคราะห์เชิงหน้าที่ ซึ่งอาจยังไม่ชัดเจนและขยายความแต่ละข้อเสนอ ข้อเสนออันแรกคือ หน้าที่ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม (The functional unity of society) ที่เขาให้นิยามได้ว่า “สถานการณ์ที่ส่วนประกอบทั้งหมดของระบบสังคมทำงานประสานกันอย่างกลมกลืนและสม่ำเสมอ โดยไม่เกิดความขัดแย้งถาวรที่ไม่สามารถแก้ไขได้ในระบบ” เมอร์ดันกล่าวอีกว่า ความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสมบูรณ์แบบในสังคมนั้นเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับข้อเท็จจริงเสมอ เขาอ้างตัวอย่างที่ใช้กันในทางสังคมที่อาจมีประโยชน์เชิงหน้าที่สำหรับกลุ่มหนึ่ง (ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม) แต่ให้โดย dysfunctional (ทำให้เกิดการสลายตัวของกลุ่ม) สำหรับกลุ่มอื่น เช่น ศาสนาในความเห็นของนักทฤษฎีสังคมวิทยาแรกๆ เป็นส่วนประกอบที่ทำให้เกิดความเป็กแผ่นขึ้นในสังคม แต่ก็มีตัวอย่างที่ศานาก่อให้เกิดความแตกแยก เช่น การต่อสู้ระหว่างผู้ที่นับถือแคธอลิกและโปรเตสแตนต์ในไอร์แลนด์เหนือ ตัวแบบของเมอร์ดันแสดงให้เห็นว่าเราไม่สามารถจะมองข้ามเรื่อง dysfunction (องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการแบ่งแยก) เพราะมันแต่่มองประโยชน์ของ function (องค์ประกอบที่ทำให้เกิดการรวมตัว) การที่หน่วยมีประโยชน์เชิงการหน้าที่สำหรับกลุ่มหนึ่งอาจไม่มีการหน้าที่อยู่ในกลุ่มอื่น ดังนั้น จึงต้องกำหนดขอบเขตของกลุ่มที่ทำการวิเคราะห์ด้วย

ข้อเสนอที่ 2 คือ เรื่องความเป็นสากลของหน้าที่ (Universal functionalism) สัมพันธ์กับข้อเสนอประการแรก คือ เชื่อว่ารูปแบบมาตรฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งหมดมีประโยชน์เชิงการหน้าที่ ดังที่เราได้เห็นแล้ว Merton ได้เสนอแนวความคิดเรื่อง dysfunction และ positive function การทำงานของสังคมจะมีส่วน dysfunction น้อย เมอร์ดันแนะนำเราควรคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมในแง่ความสมดุลสุทธิเชิงการหน้าที่ที่คำนวณจากการมีประโยชน์ และการเสียประโยชน์ของ function ของสถาบันที่สังคม หน้าที่ของสถาบันต่างๆ ของสังคมจึงมีทั้งหน้าที่ด้านบวกและหน้าที่ด้านลบ และพิจารณาตัดสินว่า ผลออกมามีแนวโน้มไปทางใดมากกว่ากัน

ข้อเสนอที่ 3 เป็นประการสุดท้ายคือ “ความจำเป็นของหน่วยโครงสร้างรูปแบบประเพณีต่างๆ ความคิดเกี่ยวกับวัตถุ และความเชื่อส่วนที่มีหน้าที่สำคัญอยู่ในสังคม

แสดงว่าสังคมจะขาดสิ่งเหล่านี้ไม่ได้เลย (Indispensable) ถ้าจะให้ระบบทำงานได้” เมอร์ตันตั้งข้อสังเกตว่า ข้อเสนอนี้กำกวม เพราะยังไม่ได้บอกชัดเจนว่า หน้าที่ (เช่น การผลิตสมาชิกใหม่) หรือ องค์ประกอบของวัฒนธรรม (เช่น บรรทัดฐาน) เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เมอร์ตันเขียนว่า ในข้อเสนอนี้ 3 มีการกล่าวถึง 2 สิ่งที่มีสัมพันธ์กันแต่แยกจากกันได้ ประการแรก คือ มีหน้าที่บางประการที่จำเป็นอยู่ในระบบ จะขาดเสียไม่ได้ มิฉะนั้น สังคม (กลุ่ม, บุคคล) จะต้องสลายตัว ถ้าเป็นดังนี้จะทำให้เกิดแนวความคิดเรื่อง functional prerequisites (หน้าที่จำเป็นพื้นฐาน) หรือ preconditions ที่จำเป็นต่อสังคม ประการที่ 2 เป็นเรื่องที่แตกต่างกันไป คือ การยอมรับในขั้นต้นว่า รูปแบบทางวัฒนธรรมหรือสังคมบางประการจำเป็นต่อการทำหน้าที่ต่างๆ ดังกล่าว ในประการแรก เรื่องของหน้าที่พื้นฐานที่จำเป็นต่อสังคมจะต้องมีการพิสูจน์ให้เห็นจริงก่อนว่าขาดไม่ได้มากกว่าที่จะยอมรับง่ายๆ และรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎี ในประการที่ 2 เมอร์ตันได้แนะนำแนวความคิดเรื่องหน้าที่ทดแทน (functional alternatives) หรือการที่สิ่งหนึ่งมีประโยชน์เชิงหน้าที่ อาจทดแทนด้วยสิ่งอื่นๆ ที่ทำหน้าที่อย่างเดียวกันได้

อาจกล่าวได้ว่า เมอร์ตัน ได้ท้าทายข้อเสนอ 3 ประการข้างต้นดังนี้

1. เราไม่สามารถที่หักเหว่าสังคมจะมีการประสานตัวกันได้อย่างสมบูรณ์
2. เราต้องยอมรับว่าองค์ประกอบหนึ่งๆ ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ dysfunction ได้เท่าๆ กับที่เรายอมรับประโยชน์เชิงหน้าที่ (positive functional consequences)
3. ในการวิเคราะห์เชิงการหน้าที่เราต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของทางเลือกต่างๆ

2.2 การหน้าที่เปิดเผยและการหน้าที่แอบแฝง

นอกจากข้อเสนอนี้ทั้ง 3 ข้อข้างต้น เมอร์ตัน ยังได้เพิ่มปัญหาในการมองเชิงการหน้าที่อย่างคร่าวเกินไปว่า มีความสับสนวุ่นวายระหว่างความต้องการ แรงจูงใจและผลที่เกิดขึ้นจริงๆ ซึ่งเมอร์ตันกล่าวว่า นักสังคมวิทยาไม่ควรคำนึงถึงแรงจูงใจมากกว่าผลที่เกิดขึ้นจริงๆ ซึ่งผลเหล่านี้อาจมีลักษณะเปิดเผย (manifest) หรือแอบแฝง (latent) การหน้าที่เปิดเผยคือผลที่เกิดขึ้นจริงๆ (objective consequences) จากการปรับระบบและเกิดจากความตั้งใจและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในระบบ การหน้าที่แอบแฝงคือผลที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจและไม่ได้มีการยอมรับการวิจัยต่างๆ มักจะมุ่งไปที่การหน้าที่เปิดเผย แต่การศึกษาการหน้าที่เปิดเผยโดยไม่ศึกษาการหน้าที่แอบแฝง อาจทำให้ผิดพลาดได้ ซึ่งการหน้าที่เปิดเผยและแอบแฝงแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

2.2.1 Manifest function (การหน้าที่เปิดเผย)

อธิบายได้ว่า เป็นหน้าที่ที่แสดงผลอันก่อให้เกิดการปรับตัวของสังคม ซึ่งผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวตัวสมาชิกจะทราบอยู่แล้วว่าเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน หรืออาจเป็นผลที่สมาชิกจงใจให้เกิด ยกตัวอย่างเช่น หน้าที่ของสถาบันการศึกษาที่มีต่อสังคมก็คือ การให้ความรู้แก่ตัวสมาชิกภายในสังคม เป็นต้น จะเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่แสดงออกชัดเจนและอยู่ในความคาดหวังของสมาชิก

2.2.2 Latent function (การหน้าที่แอบแฝง)

สำหรับหน้าที่ชนิดนี้เป็นผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นโดยที่สมาชิกไม่ได้ตั้งใจให้เกิด หรือไม่ทราบมาก่อนว่าจะเกิดผลเช่นนั้นขึ้น ยกตัวอย่างเช่น สถาบันครอบครัวมีหน้าที่โดยตรงที่รับทราบกันทั่วไป คือ การผลิตสมาชิกใหม่ให้กับสังคมพร้อมทั้งให้การเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอน ส่วนหน้าที่แฝงที่เกิดขึ้นโดยที่สมาชิกไม่ได้คาดหมายมาก่อนก็คือ สถาบันครอบครัวเป็นตัวทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ซึ่งถ้าหากมีมากเกินไปก็อาจเกิดปัญหากับสังคมได้เช่นกัน

ข้อเสนอข้างต้น มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เมอร์ตันได้เสนอไว้ ซึ่งก็คือ “แนวคิดเกี่ยวกับผลที่ไม่ได้คาดหมาย” (Unanticipated consequences) ซึ่งอธิบายได้ว่า การกระทำต่างๆ อาจจะทำให้เกิดผลที่ตั้งใจและผลที่ไม่ได้ตั้งใจได้เสมอ แม้ว่าคนทั่วไปจะตระหนักถึงผลที่เกิดโดยความตั้งใจ แต่ผลที่แอบแฝงที่อาจจะเกิดขึ้นมาด้วยนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา เป็นที่น่าสังเกตว่า หน้าที่แอบแฝงนั้น อาจจะเป็นหน้าที่ที่ไม่ส่งเสริมบูรณภาพของสังคมก็เป็นได้

3. แนวความคิดสังคมวิทยาการท่องเที่ยวและนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐ

3.1 ความหมายของสังคมวิทยาการท่องเที่ยว

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2539 :21) ได้ให้ความหมายของ สังคมวิทยาการท่องเที่ยว ไว้ว่า “สังคมวิทยาการท่องเที่ยว คือ วิชาที่ว่าด้วยมิติสัมพันธ์และอิทธิพลของสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ดึงดูดใจให้ผู้คนเข้าไปรับบริการหรือท่องเที่ยว ซึ่งผู้ศึกษาควรทำความเข้าใจความหมาย ประเภทของวัฒนธรรมในแต่ละสังคมให้เข้าใจได้เป็นอย่างดี ตลอดจน

ความเข้าใจในปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้เพื่อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากที่สุด" ซึ่งสังคมวิทยาการท่องเที่ยวจะมีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า "Sociology of Tourism "

3.2 ขอบเขตของวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยว

ปัจจุบันการศึกษาทางสังคมวิทยามีขอบข่ายกว้างขวางกว่าแต่ก่อนมาก ทั้งยังมีการแบ่งย่อยลงไปอีกมากมาย ซึ่งศิริ ฮามสุโพธิ์ (2539 : 19-20) ได้แยกประเภทเนื้อหาของสาระของสังคมวิทยาการท่องเที่ยวโดยครอบคลุมประเด็นดังนี้ คือ

3.2.1 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม

3.2.2 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม กับสถาบัน รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว

อาจกล่าวได้ว่า ขอบข่ายของวิชาสังคมวิทยาการท่องเที่ยว นั้น จะทำการศึกษาปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมหรือสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีทางการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม ที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยว เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม เทศกาล และประเพณี เป็นต้น

3.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource)

เมื่อเรามองว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดของอุตสาหกรรมก็คือ "วัตถุดิบ" โดยที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นั้น แตกต่างจากอุตสาหกรรมอื่นๆ ตรงที่ใช้สภาวะแวดล้อมรอบตัวที่มีอยู่มากมายมาเป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวหรือเป็นวัตถุดิบในการผลิตนั่นเอง โดยสิ่งที่ดึงดูดใจเหล่านี้รวมเรียกว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource)

ทรัพยากรท่องเที่ยว จึงหมายถึง สิ่งดึงดูดใจหรือสิ่งที่น่าสนใจที่ทำให้ผู้คนเดินทางเข้าไปเยือนหรือชื่นชมตามถิ่นฐานที่ตั้ง (วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี, 2533)

ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถแบ่งย่อยเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายรูปแบบตามแต่วัตถุประสงค์และแนวความคิด แต่เพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมของการท่องเที่ยวในที่นี้จึงแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยยึดความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ได้แก่

3.3.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชม เช่น น้ำตก ภูเขา ชายทะเล ฯลฯ นอกจากนี้ ยังรวมถึงบริเวณที่มนุษย์ได้เข้าไปปรับปรุงตกแต่งเพิ่มเติมบางส่วนให้ความงามของธรรมชาติเด่นชัดยิ่งขึ้น ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ เขื่อน และสถานที่ตากอากาศ

3.3.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนสถาน หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์เราได้สร้างสรรค์ขึ้นตามวัตถุประสงค์และเพื่อเป็นประโยชน์ของตัวมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีตและได้สร้างเสริมขึ้นในปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ พระราชวัง โบราณวัตถุสถาน อนุสรณ์สถาน และพิพิธภัณฑ์

3.3.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือสืบทอดต่อกันมา ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพการดำรงชีวิตของประชาชน งานเทศกาลประเพณี ฯลฯ

จากทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งสามประเภทนี้ นอกจากประเภทที่ 1 แล้ว ทรัพยากรประเภทที่เหลือล้วนจัดอยู่ในหมวดของ "วัฒนธรรม" ทั้งสิ้น (พงศธร เกษสำลี, 2534 : 13 - 14) ทรัพยากรประเภทที่ 2 นั้นเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่มีตัวตนเป็นรูปธรรมเห็นได้ชัดเจน ส่วนทรัพยากรประเภทที่ 3 นั้น มาจากแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติซึ่งเป็นนามธรรม แต่ได้มีการพัฒนาจนมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมที่มีรูปแบบประกอบขึ้นมา เช่น งานศิลปะ งานประเพณี หรือกิจกรรมที่ทำร่วมกันของคนในสังคม เป็นสิ่งที่คนภายนอกจะเห็นและเข้าใจได้ถ้าเข้าไปสัมผัสและเข้าไปร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้โดยตรง

3.4 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐในปัจจุบัน

3.4.1 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ

พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้มอบอำนาจให้รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่กำกับดูแลงานด้านการท่องเที่ยว และเป็นประธานกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) นั้น รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้วางนโยบายส่งเสริมและ

พัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศ เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นกลไกหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ดังนี้ (สมศักดิ์ เทพสุทิน, 2544 : 4)

- 3.4.1.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
  - 3.4.1.2 บริหารการท่องเที่ยวให้เกิดการกระจายด้านเศรษฐกิจไปยังชุมชนต่างๆ โดยเชื่อมโยง กับนโยบาย 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล
  - 3.4.1.3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง
  - 3.4.1.4 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการที่ทำให้นักท่องเที่ยวพำนักอยู่นานขึ้น และใช้จ่ายต่อวันมากขึ้น
  - 3.4.1.5 เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงสุขภาพ เชิงกีฬา และเชิงเกษตร
  - 3.4.1.6 ส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างกัน
  - 3.4.1.7 เร่งรัดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แก้ไขปัญหาการเอาัดเอาเปรียบและหลอกลวงนักท่องเที่ยวอย่างจริงจังและเข้มงวด
  - 3.4.1.8 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการต่างๆ ที่ทำให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น
  - 3.4.1.9 สนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยว
  - 3.4.1.10 ใช้มาตรการเชิงรุกส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลักที่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ
  - 3.4.1.11 ให้มีการจัดตั้งอาสาสมัครส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำท้องถิ่น
- 3.4.2 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรหลักด้านการท่องเที่ยวของประเทศ ซึ่งมีแผนแม่บทในการดำเนินงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยวางเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาวสรุปได้ดังนี้

3.4.2.1 เป้าหมายระยะยาว

โดยในปี 2555 ให้การท่องเที่ยวของไทยมีเอกลักษณ์ไทยในมาตรฐานสากล (World Class) ทั้งด้านแหล่งท่องเที่ยว การให้บริการและการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างสมบูรณ์ โดยมีภารกิจหลัก คือ การรักษามรดกแหล่งท่องเที่ยวนี้ให้ยั่งยืน สามารถให้ไทยรักษาความเป็นประเทศที่สวยงามน่าท่องเที่ยวอยู่ตลอดไป

3.4.2.2 เป้าหมายระยะสั้น

โดยในปี 2541 – 2546 ยึดหลัก “เที่ยวไทย...รักไทย” ให้พัฒนาการท่องเที่ยวไทยไปในทุกทิศทาง ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีกลยุทธ์ 9 ประการ คือ การบริหารแผนแม่บท การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยให้มีเอกลักษณ์ในมาตรฐานสากล การส่งเสริมการท่องเที่ยวข้ามและขยายจำนวนวันพัก และให้ไทยเป็นศูนย์กลางในการจัดนิทรรศการศูนย์การประชุมและช้อปปิ้งนานาชาติ จากเป้าหมายทั้งระยะสั้นและระยะยาวนี้ ได้ส่งผลมาซึ่งนโยบายในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเอง โดยกำหนดนโยบายในการท่องเที่ยวไว้ดังต่อไปนี้

ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในระยะยาว และคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติสืบไป

ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการร่วมกันแก้ไขหรือป้องกันปัญหาทางการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณค่า ช่วยดึงดูดความพอใจของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

สนับสนุนการพัฒนาปัจจัยการให้บริการ อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร ด้วยเครือข่ายภายในและระหว่างประเทศ

ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชาติให้เป็นนักท่องเที่ยงที่ดี มีความรัก ความหวงแหน และช่วยทำนุบำรุงทรัพยากรมรดกทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความโอบอ้อมอารีให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยน้ำใจไมตรีที่ดียิ่งขึ้นไป

ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนา คุณภาพชีวิตของประชาชนและส่งผลดีต่อการพัฒนาสังคมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และ สังคมของประเทศสืบไป

สร้างค่านิยมให้ชาวไทยเพิ่มการเดินทางท่องเที่ยวและจับจ่ายใช้ สอยภายในประเทศให้กระจายไปทั่วภูมิภาคตลอดปี เพื่อเพิ่มดุลการท่องเที่ยงให้มากขึ้นและเป็น การกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่นอันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาการทางเศรษฐกิจโดยรวมของ ประเทศต่อไป

จากเป้าหมายและนโยบายดังกล่าวเป็นผลให้การท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทยเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการจัดสรรงบประมาณในหมวดส่งเสริมการ ท่องเที่ยวให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวทั่วไป โดยผ่านเงื่อนไขที่สำคัญ คือ ในการขอขบประมาณเงิน อุดหนุนในแต่ละกิจกรรมนั้น จะต้องมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว โดยมี หลักเกณฑ์ ดังนี้

1. เป็นโครงการเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เช่น พัฒนา ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์
2. เป็นโครงการเพื่อพัฒนากิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การ จัดแสดงนาฏศิลป์และดนตรี การจัดเทศกาลท่องเที่ยวในท้องถิ่น
3. เป็นโครงการเพื่อพัฒนาบริการทางการท่องเที่ยว เช่น การ จัดอบรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น
4. เป็นโครงการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เช่น วัด อบรมและให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
5. เป็นโครงการที่ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
6. เป็นโครงการด้านการศึกษา วิจัย วางแผนและจัดทำข้อมูลทางการท่องเที่ยว

3.4.3 ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร

ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของ ดร.พิจิตร รัตตกุล เพื่อรองรับปีการท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2541-2542 (Amazing Thailand 1998-1999) โดยมีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลข่าวสารแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพฯ แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ รวมถึงการบริการข้อมูลทางวิชาการและด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมแก่ผู้สนใจ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ถนนคนเดิน ลานคนเมือง เพื่อวัฒนธรรมไทย ประชาคมเมือง วัฒนธรรมสัญจรผ่านบางลำพู จักรยานรอบ เกาะรัตนโกสินทร์ รถรางท่องเที่ยวรอบเกาะรัตนโกสินทร์ และงานดนตรีนาฏนิทัศน์ เป็นต้น

โดยศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ได้มีบทบาทอำนาจหน้าที่และภารกิจความรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครตามกฎหมายมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 โดยบัญญัติให้กรุงเทพมหานครมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง และเพื่อรองรับมาตรา 18 กรุงเทพมหานครจะต้องรับโอนภารกิจด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งมีการบริหารงานเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ดังนี้ (เอกสารเผยแพร่ของศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร)

3.4.3.1 การส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นภารกิจที่สำคัญที่ต้องดำเนินการอย่างมีแผน

กรุงเทพมหานครมีการจัดทำแผนแม่บทในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวระยะยาว 5-10 ปี กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเมืองและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

3.4.3.2 ดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

กรุงเทพมหานครต้องเร่งระดมทุนจัดทำแผนการลงทุนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้งที่มีอยู่เดิม และเพิ่มขึ้นใหม่ รวมทั้งการจัดกิจกรรมพิเศษ การจัดอำนวยความสะดวกและดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว

3.4.3.3 ดำเนินบทบาทด้านการท่องเที่ยวในฐานะมหานครแห่งภูมิภาค

กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศ เป็นจุดศูนย์กลางด้านต่างๆ ซึ่งมีการพัฒนาในทุกด้าน เปรียบเหมือนเมืองหน้าด่านในการต้อนรับนักท่องเที่ยว กรุงเทพมหานครได้เปรียบมหานครอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ ประกอบด้วยความพร้อม และสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านสันทนาการและความทันสมัยในด้านการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างหลากหลายให้กับนักท่องเที่ยวและผู้เดินทางที่ประสงค์จะเดินทางไปยังเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ ดังนั้น กรุงเทพมหานครจึงต้องเร่งดำเนินการบริหารการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ดีพอ เพื่อเป็นโอกาสที่จะได้ต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือผู้ที่เดินทางผ่านไปยังเมืองอื่นๆ ที่เพิ่มสูงขึ้น เพื่อเป็นประตูสู่อินโคโนมัยอย่างแท้จริง และเพื่อสามารถดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวมาหยุดพักที่กรุงเทพมหานครมากยิ่งขึ้น

3.4.3.4 ดำเนินบทบาทด้านการท่องเที่ยวในฐานะผู้นำแห่งปริมณฑล

แม้ว่ากรุงเทพมหานครจะมีทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ แต่ก็ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดใกล้เคียงที่สามารถเดินทางไป-กลับได้ในวันเดียว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นกลับมาใช้บริการพักค้างคืนในโรงแรมหรือเกสต์เฮาส์ในกรุงเทพมหานคร ดังนั้นกรุงเทพมหานครต้องมีบทบาทความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

3.4.3.5 ดำเนินบทบาทในด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ภาพพจน์ของการเป็นเมืองชั้นนำในการท่องเที่ยวของโลกต้องมีจุดยืนที่แน่นอนในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งต่างต้องจัดการให้ได้ตามมาตรฐานสากล (International Environmental Standard) กรุงเทพมหานครต้องร่วมกันรณรงค์สร้างจิตสำนึกในหมู่ประชาชนและนักท่องเที่ยวให้เกิดความร่วมมือในการสร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

3.4.3.6 ดำเนินบทบาทด้านการอนุรักษ์และการจัดการวัฒนธรรม (Cultural Heritage Management)

ด้วยเหตุที่นักท่องเที่ยวเลือกที่จะไปในสถานที่ที่มีวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะ (Unique) การรณรงค์ในด้านการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Conservative) จึงเป็นเรื่องที่กรุงเทพมหานครจะต้องดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดไป และนอกจากนี้ได้เป็นการดำเนินการตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการ

กระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ที่กำหนดให้มีการบำรุงรักษาศิลปะ ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมที่ดั่งาม

3.4.3.7 ควบคุมการปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำ เทียวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2535

ปัจจุบันเป็นอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานสังกัดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แต่ในอนาคตอาจได้รับการถ่ายโอนมาเป็นอำนาจหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร หรือแต่งตั้ง เจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานครเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะได้ใกล้ชิดกับเหตุการณ์ต่างๆ และสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้รวดเร็วกว่า

อาจกล่าวได้ว่าศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ทำให้บทบาท ของ กทม.ในการพัฒนาการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์เด่นชัดมากขึ้น นอกจากนี้การสร้างกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นการช่วยกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ ระดับชุมชนและท้องถิ่นนั้น ๆ อีกด้วย

3.4.4 หน่วยงานเอกชนและหน่วยงานอื่น ๆ

ในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่มี บทบาทในการสนับสนุนด้านงบประมาณอีก เช่น UNICEF, Coke, Click Radio แต่ทั้งนี้ก็ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความพร้อมที่มีแตกต่างกันของแต่ละหน่วยงาน

3.5 ผลกระทบด้านวัฒนธรรมจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

เนื่องด้วยอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวน มาก มีบทบาทในการสร้างงาน ช่วยลดปัญหาแรงงานส่วนเกินในภาคเกษตรและภาวะวิกฤตของ การว่างงานของผู้สำเร็จการศึกษาในระดับต่างๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงได้รับการยอมรับ โดยทั่วไปว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ รัฐบาลได้กำหนดให้การ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นนโยบายหลักประการหนึ่งเสมอมาดังที่ได้กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้ยัง กำหนดให้การพัฒนาด้านอื่น ๆ เช่น การพัฒนาจังหวัด ตลอดจนการพัฒนาวัฒนธรรมของชาติมี ส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโดยมากย่อมจะต้องเกิดผลกระทบทั้งด้านดีและด้านลบ การท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน การพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทยส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม ดังนี้

3.5.1 ผลกระทบด้านดี

3.5.1.1 ก่อให้เกิดความรักความหวงแหนและจิตสำนึกอนุรักษ์ในมรดกวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวมีส่วนชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ผู้เป็นเจ้าของเกิดความภาคภูมิใจ ต้องการที่จะค้นคว้าอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชนและของชาติ ปัจจุบันมีวัฒนธรรมประเพณีมากมายที่ได้รับการฟื้นฟูเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายของบางลำพู ซึ่งก็เป็นกิจกรรมเพื่อที่จะหาสัญลักษณ์ที่จะเป็นจุดในการฟื้นฟูชุมชน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังมีส่วนช่วยให้เกิดการบูรณะโบราณสถานในที่ต่างๆ เช่น อาคารเก่าในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

นอกจากบทบาทของการท่องเที่ยวที่เข้าไปกระตุ้นให้เจ้าของท้องถิ่นเห็นความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ตนมีอยู่แล้ว เมื่อท้องถิ่นนั้นมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากพอ รายได้เหล่านั้นก็จะถูกนำไปใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

3.5.1.2 ทำให้เกิดการสืบทอดงานทางด้านศิลปะ

เมื่อการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเกิดความรักความหวงแหน และต้องการที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนไว้ เจ้าของวัฒนธรรมก็จะพยายามฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว งานทางด้านศิลปวัฒนธรรมต่างๆ จึงได้รับการสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

3.5.2 ผลกระทบด้านลบ

3.5.2.1 ส่งผลให้เกิดการทำลายโบราณสถานทั้งทางตรงและทางอ้อม การพัฒนาและบูรณะทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน จนกลายเป็นสถานที่ที่มีความสวยงาม เมื่อสถานที่นั้นๆ ได้รับการเผยแพร่ออกไปจนเป็นที่ทราบกันอย่างกว้างขวางย่อมทำให้มีผู้สนใจมาเที่ยวชมความงามของสถานที่แห่งนั้นกันมาก ยิ่งเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญมากก็ย่อมมีผู้มาเที่ยวชมเป็นจำนวนมากขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งในจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น จะมีทั้งนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและ

นักท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และนักท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพนี้เองจะมี ส่วนทำลายโบราณสถานให้เกิดความเสียหายได้

นอกจากนี้ ความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับโบราณสถานอีก ประการหนึ่งก็คือ การนำโบราณสถานมาใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวของหน่วยราชการต่างๆ โดยหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องต้องการใช้โบราณสถานเป็นจุดขายกับนักท่องเที่ยว การเข้าไป ดำเนินการกับโบราณสถานในบางครั้งจึงอาจเป็นอันตรายกับโบราณสถาน เช่น การจัดแสดงแสง สีเสียง หากอุปกรณ์การจัดแสดงถูกติดตั้งอย่างไม่ระมัดระวัง เช่น การตอกหมุด ปักเส้า และ การเดินสายไฟ ก็จะทำให้โบราณสถานพังเสียหายได้

3.5.2.2 การจัดแสดงกิจกรรมทางวัฒนธรรมส่งผลให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงหรือบิดเบือนวัตถุประสงค์ของศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

การพัฒนาทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี หากมุ่งเอา ประโยชน์ในเรื่องการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ อาจละเลยการรักษาหรือคงไว้ซึ่งสาระหลักของ วัฒนธรรมประเพณี ที่ผ่านมา ททท. และจังหวัดต่างๆ หรือผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีการ ดำเนินการเกี่ยวกับวัฒนธรรมค่อนข้างผิวเผิน โดยพิจารณาจากการจัดการแสดงศิลปะพื้นบ้าน งานเทศกาลและงานประเพณี โดยคำนึงถึงการรักษารูปแบบของงานมากกว่าที่จะพยายามทำ ความเข้าใจหัวใจหรือสาระสำคัญของเนื้อหาที่ศิลปวัฒนธรรมต้องการสื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่าง กับสังคมไทยในอดีตและตัวอย่างเช่น การจัดงานเทศกาลสงกรานต์ที่ถนนข้าวสาร มีการบิดเบือน ทั้งรูปแบบและความหมายที่พยายามสื่อให้กับผู้ที่เข้ามาร่วมงาน ทั้งที่เป็นชาวไทยและต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะหน่วยงานของรัฐจะมุ่งจัดพิธีกรรมและการละเล่นต่างๆ เพื่อให้ตรงกับความต้องการ และ ความต้องการของนักท่องเที่ยว การปรับภูมิทัศน์รอบกรุงรัตนโกสินทร์ ให้มีสภาพเหมือนกับแม่น้ำ แชนด์ที่ไหลผ่านกรุงปารีส โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อชุมชน ส่งผลให้เกิดผลกระทบ ต่อความเป็นเจ้าของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ สุดท้ายก็จะนำมาซึ่งการสูญเสีย วัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นกลไกทางสังคมที่วัฒนธรรมได้ทำหน้าที่ให้สังคมนั้นๆ อยู่ร่วมกันอย่าง ปกติสุขและยั่งยืน

4. แนวความคิดในเรื่องการอนุรักษ์

4.1 ความหมายของการอนุรักษ์

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ (Conservation) ไว้ดังนี้ คือ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ : 2523)

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรักษาความสำคัญและหลักฐานในการที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นวิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในสังคมนั้น สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไปได้ ดังนั้น แนวความคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งหมายถึง การสร้างสรรค์ การฟื้นฟูมรดกทางศิลปกรรมในรูปประสมประสานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและสืบทอดความเป็นชาติและเอกลักษณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การอนุรักษ์เป็นการรักษาสภาพเดิมของศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน หรือส่วนของเมืองรวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่า เพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยร่วมกับเราในชีวิตประจำวัน (สาทิศ ชูแสง, 2526 : 68) สำหรับปัจจุบัน สิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักในการพัฒนาก็คือ การพัฒนาโดยไม่ทำลายหรือการพยายามที่จะรักษาดุลยภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม

ในการที่จะสามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักการดังกล่าว นิจ ธิญีระนันท์ ได้กล่าวว่า จำเป็นจะต้องเข้าใจในหลักการเสียก่อนว่า "การอนุรักษ์กับการพัฒนานั้นไม่ใช่สิ่งตรงข้ามอันแยกออกจากกัน แต่จะต้องถือว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นส่วนอันสอดคล้องประสานกัน ดังนั้น การอนุรักษ์อาคาร สถานที่ และบริเวณอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมนั้น ตามหลักการแผนใหม่จะไม่อนุรักษ์เพียงเพื่อการอนุรักษ์ กล่าวคือ จะไม่อนุรักษ์อย่างเป็นส่วนอยู่ในพิพิธภัณฑ์หรือในลักษณะที่เรียกว่า "รักษาไว้ในตู้กระจก" แต่จะต้องอนุรักษ์ในแนวคิดใหม่ คือ ให้อาคาร สถานที่ และบริเวณที่วานั้น ผสมกลมกลืนไปกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

สรุปได้ว่าในแนวความคิดด้านการอนุรักษ์ไม่ใช่การอนุรักษ์ในลักษณะที่แต่จะต้องไม่ได้ แต่จะต้องอนุรักษ์ในลักษณะที่สามารถผสมกลมกลืนกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้มีผู้กล่าวสนับสนุนไว้หลายท่าน คือ

เจ ฮาตูอิน (Hardouin) (อ้างในรัชวดี สังขดุลย์, 2526 : 12) กล่าวว่า โบราณสถานนั้นควรได้รับการฟื้นฟูให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีสำหรับชุมชนในปัจจุบัน มันอาจจะเป็นไปได้ที่จะทำให้สิ่งเหล่านั้นมีบทบาทเช่นเดียวกับในอดีต แต่เราก็ควรจะทำให้โบราณสถาน

มีสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ (Living Monument) และมีส่วนร่วมอยู่ในชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้โบราณสถานเป็นเหมือนศูนย์กลางทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่

ลอร์ด ดันแคน-แซนด์บายส์ (Sandys, 1979 : 4 - 7) ได้กล่าวว่า การยอมรับในข้อที่ว่า มรดกทางด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการ ซึ่งได้แก่ การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละลายไม่เอาใจใส่ หรือมลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อทำลาย (Demolition) เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่

จากแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีแนวคิดที่จะรื้อสิ่งก่อสร้างที่สร้างภายหลังสมัยรัชกาลที่ 6 ออก แล้วแทนที่ด้วยสวนสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดมุมมองจากแม่น้ำเจ้าพระยานั้น หากดำเนินโครงการจริงๆ แล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมภายในเมือง ตลอดจนอาคารสถานที่อันมีความสำคัญในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะอาคารสถานที่ที่จะต้องถูกทุบทิ้งเนื่องจากสร้างหลังสมัยรัชกาลที่ 5 จึงไม่อยู่ในขอบข่ายที่จะต้องทำการอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อผู้คน, ชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว ดังนั้น โครงการตามแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และโครงการที่เกี่ยวข้องจึงต้องได้รับการพิจารณาเป็นการล่วงหน้าอย่างรอบคอบจากทุกฝ่ายก่อนดำเนินการ

4.2 แนวความคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง "สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้น ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เทคโนโลยี รวมทั้งศิลปกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม" (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2528 : 2)

สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่ส่งเสริมและรักษาคุณค่าตลอดจนคุณภาพของศิลปกรรมให้ดำรงอยู่ และมีความหมายมากยิ่งขึ้น ในทางกลับกัน หากสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมลงไปย่อมมีผลกระทบต่อคุณภาพและคุณค่าของศิลปกรรมด้อยลงจนหมดความหมายไปในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการ

สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2528 : 32) ปัจจุบันรัฐได้ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมากขึ้น สิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่าอนุสรณ์และสถาน (Monuments and Sites) อันเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษในอดีตมาสู่ตัวเราในปัจจุบันและถึงคนรุ่นต่อไปในอนาคต

อนุสรณ์และสถาน หมายความว่า อาคาร สถานที่และบริเวณซึ่งมนุษย์สร้างหรือเป็นเองโดยธรรมชาติ และมีคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นเกียรติและเป็นมรดกของชาติและของโลกนิยม (นิจ วิทยชีระนันท์, 2527 : 3)

ในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 17 ขององค์การยูเนสโก เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมได้มีมติยอมรับอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก (Conservation the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) ซึ่งมีการกำหนดคำจำกัดความของมรดกทั้ง 2 ประเภท ไว้ดังนี้

4.2.1 มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง

4.2.1.1 อนุสรณ์ (Monument) ได้แก่ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ผลงานทางประติมากรรมและจิตรกรรมอันทรงความสำคัญ ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี จารึกถ้าที่มีอยู่ และส่วนผสมกันของลักษณะเหล่านี้ อันมีคุณค่าดีเด่นในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

4.2.1.2 กลุ่มอาคาร (Group of Buildings) ได้แก่ กลุ่มอาคารที่แยกกันหรืออยู่ต่อเนื่องกัน ซึ่งโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมก็ดี ความร่วมลักษณะกันก็ดี หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์ก็ดี ทำให้เกิดคุณค่าดีเด่นในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

4.2.1.3 สถาน (Sites) ได้แก่ ผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมผสานกันของธรรมชาติและของมนุษย์และพื้นที่ อันรวมทั้งโบราณสถานที่มีคุณค่าดีเด่นในด้านประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติวงศ์วิทยาหรือมานุษยวิทยา

4.2.2 มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง

4.2.2.1 ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบไปด้วยภูมิทัศน์ฐานทางกายภาพและชีวภาพหรือกลุ่มของภูมิทัศน์ฐานเช่นว่านั้น มีคุณค่าดีเด่นในทางสุนทรียศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์

4.2.2.2 ภูมิฐานทางธรณีวิทยา และพื้นที่อื่นได้กำหนดขอบเขตไว้แน่ชัดซึ่งเป็นที่อยู่ของสัตว์และพืชประเภทกำลังได้รับการคุกคามอยู่ อันมีคุณค่าดีเด่นทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์

4.2.2.3 สถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ทางธรรมชาติอื่นได้กำหนดขอบเขตไว้แน่ชัด ซึ่งมีคุณค่าดีเด่นในด้านวิทยาศาสตร์ การอนุรักษ์หรือความงามตามธรรมชาติ

อนุสรณ์และสถานนับวันจะมีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากว่าเป็นมรดกตกทอดที่มีคุณค่าจากบรรพบุรุษในอดีตสู่คนรุ่นปัจจุบัน จนถึงคนรุ่นต่อไปในอนาคต จะเห็นได้ว่าอนุสรณ์และสถานไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด ก็ถือเป็นมรดกอันล้ำค่าสำหรับชนรุ่นหลังต่อไป จึงควรได้รับการอนุรักษ์เนื่องจากว่าคุณค่าของสิ่งเหล่านี้มิได้อยู่ที่การตีราคาเป็นมูลค่าแต่อย่างใด แต่หากอยู่ที่ไม่อาจหาสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจและความภาคภูมิใจอื่นๆ มาแทนได้

จากการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งก็คือมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมานี้ สถานที่ต่างๆ มีประเด็นเกี่ยวกับคุณค่าทางจิตใจให้คนรำลึกถึงความเก่าแก่ของเมือง ยกตัวอย่างเช่น ป้อมพระสุเมรุ หรือวังต่างๆ นอกจากนี้ บางลำพู ยังตั้งอยู่ใจกลางเมืองกรุงเทพมหานครอันเป็นจุดดึงดูดสายตาผู้ผ่านไปมาให้เกิดความประทับใจทั้งในด้านของโบราณสถาน , วัด หรือแม้แต่วังอีกด้วย ดังนั้น สภาพแวดล้อมบริเวณบางลำพูนี้จึงถือได้ว่าเป็นแหล่งศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าทางจิตใจและความผูกพันของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง

5. แนวความคิดเกี่ยวกับ Urbanization และ Urbanism

5.1 ความหมายของ Urbanization

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2518: 4) กล่าวว่าหากจะพิจารณาในทางสถิติในเรื่องเกี่ยวกับระดับของ Urbanization แล้ว ก็คือการพิจารณาจำนวนประชากรจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งๆ ว่าประชากรในพื้นที่นั้นได้มีอัตราการเพิ่มกว่าเดิมหรือไม่ ตลอดจนการพิจารณาลักษณะเขต urban and rural ประกอบกันไปด้วย

ปทานุกรมทางสังคมศาสตร์ ได้ให้ความหมายของ Urbanization ไว้ว่าเป็น การกระจายอิทธิพลลักษณะการณของสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท อาจเป็นลักษณะที่สังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมือง หรือการที่ประชากรมารวมกันอย่างหนาแน่นโดยมีวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง และอัตราของประชากรในเมืองต่อประชากรทั้งหมดได้เพิ่มขึ้น

Nels Anderson (1964 : 1) ให้คำนิยาม Urbanization คือการที่ประชาชนจากชนบทย้ายถิ่นไปในเมืองเพื่อตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง ชาวชนบทเหล่านั้นจะเปลี่ยนไปสู่การมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเมือง นั่นอาจกล่าวได้ว่าประชาชนที่ได้ย้ายถิ่นได้เปลี่ยนงานจากเกษตรกรรมไปสู่งานที่ไม่ใช่เกษตรกรรม ซึ่งหมายความว่าเขาทั้งหลายกลายเป็นผู้มีอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ดี ประชาชนอาจกลายเป็น Urbanization ในด้านความคิดและพฤติกรรมของเขา ถึงแม้ว่าเขาทั้งหลายจะไม่ได้ย้ายถิ่นไปในเมือง เขาทั้งหลายอาจกลายเป็น Urbanized และไม่ได้เปลี่ยนจากงานทางด้านเกษตรกรรมเป็นงานอุตสาหกรรมก็ตาม หรือเขาทั้งหลายอาจกลายเป็น part - time farmers ถึงแม้ว่าพฤติกรรมและความคิดจะเป็นชนบทก็ตาม เพราะฉะนั้น Urbanization คือวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งกระจายจากเมืองไปสู่ชนบทโดยทั่วๆ ไป

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคำนิยามของ Urbanization มีหลายอย่าง ได้แก่ เขตเมืองได้ขยายออกไปให้ได้สัดส่วนกับประชากรที่อาศัยในเมือง ซึ่งเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมาก ตลอดจนมีการกระจายของอิทธิพลเมืองไปยังเขตชนบทนั้น ทำให้เห็นถึงการเติบโตของปรากฏการณ์ในเขตชนบทและในเขตเมืองในรูปแบบของพฤติกรรมและคุณค่าทางวัฒนธรรมสัมพันธ์กับชีวิตสังคมเมือง เช่น ความเจริญในด้านการค้าขายและพาณิชย์ กล่าวคือคนที่ไม่ใช่สังคมเมืองต้องการบทบาทแบบการดำรงชีวิต แบบอย่างของการจัดระเบียบ และลักษณะศิลปวัฒนธรรมของชาวเมืองเมื่อพวกเขาเข้าไปมีส่วนร่วม มีการแลกเปลี่ยนคุณค่า เกิดความเข้าใจในลักษณะนิสัยแบบชาวเมือง เราสามารถเรียกได้ว่าพวกเขาทั้งหมดกำลังมีประสบการณ์ของกระบวนการ Urbanization

5.2 คติแบบเมือง (Urbanism)

Nels Anderson (1964 : 3-8) ได้กล่าวถึงคติแบบเมืองโดยมองว่าถ้าพูดถึง Urbanism แล้ว หากมองภายนอกเราสามารถบรรยายถึงลักษณะต่างๆ ที่เห็นอยู่ในเมือง เช่น

โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ เครื่องใช้ในครัวเรือน ฯลฯ แต่ลักษณะที่แท้จริงเกี่ยวกับคนใน Urbanism ที่มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงไปมีหลายลักษณะคือ

5.2.1 วิธีการทำงาน (Way of work) ลักษณะของ urban นั้น งานเป็น industrial ซึ่งไม่ได้หมายความว่าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จะเป็นงานค้าขายและขนส่ง การบริการงาน ฯลฯ ที่จะมีในชนบทไม่ได้ แต่วิธีการทำงานอาจแตกต่างกัน

5.2.2 Mobility and Transiency ในความหมายของ mobility ไม่ได้เพียงหมายถึง การเคลื่อนย้ายไปในเมือง คือ เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นคนก็ย้ายไปทำงาน แต่ยังหมายถึงการเปลี่ยนย้ายจากงานหนึ่งไปสู่อีกงานหนึ่ง ถ้ากล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงอาชีพอาจเกี่ยวกับตำแหน่งที่ง่ายกว่าหรือสูงกว่า

5.2.3 Impersonal Social Interaction การกระทำระหว่างกันฝ่ายต้องถิ่น คนชนบทจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (Primary Relationship) คนในเมืองจะมีความสัมพันธ์ที่ไม่รู้จักเพียงพอ (Second Relationship)

5.2.4 การทำงานตรงเวลา ชีวิตคนในเมืองจะมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การตรงต่อเวลาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

5.2.5 การอยู่ภายในครอบครัวนั้นไม่ต้องพึ่งพิงญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน เพราะภายในครอบครัวมีเครื่องอำนวยความสะดวกอื่นๆ

5.2.6 ลักษณะของ Urbanism คนจะรู้จักดัดแปลงธรรมชาติให้สวยงามต่างๆ เช่น ปลูกต้นไม้ สร้างบ้านให้สวยงาม หรือถ้าเป็นในกรุงเทพฯ ก็เห็นได้จากโครงการรณรงค์หน้าบ้านนำมอง เป็นต้น

6. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

6.1 ความหมายของชุมชน

Kingley Devis ได้ให้ความหมายไว้ว่า " ชุมชน หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ในอาณาบริเวณและกลุ่มเล็กที่สุดที่จะสามารถดำรงชีวิตทางสังคมในด้านต่างๆ ได้หมด" (ประสาท หลักศิลา, 2513 : 1)

Henrik Blum ได้ให้ความหมายไว้ว่า " ชุมชน คือ กลุ่มที่อยู่ร่วมกันและสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจร่วมกันในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มคนนั้น ไม่ใช่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน " (จีรพรพรณ กาญจนจิตรา, 2523 :10)

ส่วนนักวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหรือประชาคม คือ

กลุ่มคนที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชนหมายถึงเขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนถึงพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมหรือของศาสนา

อีกความหมายหนึ่งก็คือ ชุมชน หมายถึงความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524:112)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า " ชุมชนหมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้ " (สัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2525 : 6)

นอกจากนี้ ชุมชน ยังมีความหมายเป็นกลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณหนึ่ง โดยคนเหล่านี้ถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น มีความยึดเหนี่ยวกัน เป็นปึกแผ่นมั่นคง มีการกระทำต่างๆ หลายด้านร่วมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก ชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัวหลายๆ ครอบครัว โรงเรียน วัด ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ รวมกันเป็น

หมู่บ้าน เป็นเมือง แต่กระนั้นก็ตาม ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีกิจกรรมต่างๆ หลายด้าน และสามารถตอบสนองความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกได้ แต่ชุมชนก็ยังเป็นหน่วยย่อยของสังคม คือชุมชนไม่มีอำนาจอิสระ แต่ต้องขึ้นกับอำนาจรัฐ (จำนง อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, 2540 : 134)

จากความหมายทั้งหมดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณ หรือพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกัน ทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันหรือไม่ก็ตามผ่านศูนย์กลางของการทำงานและบริการต่างๆ บางประการซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

6.2 การมองชุมชนในมิติต่างๆ

Hillery และ Poplin (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 : 30) ได้นำเสนอการมองของชุมชนใน 3 ลักษณะ ดังนี้

6.2.1 ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit)

การมองชุมชนในมิตินี้มีความสำคัญคือทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอนและสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนเองได้ โดยพิจารณาจาก

6.2.1.1. อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน จะเห็นได้ว่าในหลายกรณีสภาพทางภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนมักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ หรือที่ซึ่งมีการคมนาคมสะดวกเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร

6.2.1.2. ชุมชนมีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อสถานที่ตั้งและต่ออัตราการเจริญเติบโตของชุมชน (Growth Dynamics of Community) แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและ Technical of Know-how ด้วย

ดังนั้น มนุษย์เองมีส่วนในการกระทำต่อภาวะแวดล้อมของตนไม่ว่าจะโดยทางบวกหรือทางลบ เช่น การปรับให้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ หรือการทำลายสิ่งแวดล้อม การศึกษาชุมชนตามแนวคิดทางสังคมวิทยาถือว่าตัวแปรทางด้านภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อทฤษฎีนิเวศวิทยา

6.2.2 ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม (Community as a Social System Unit)

การมองชุมชนแบบนี้จะให้ภาพของลำดับชั้น (Hierarchy) ที่เริ่มจากระดับล่างที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 คนขึ้นไปจนต่อถึงระดับชาติ

ชุมชนเป็นระดับย่อยขั้นแรกที่มีศักยภาพในการจัดให้มีสิ่งต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งทางกายภาพ จิตใจ และสังคม ซึ่งในระดับครอบครัว กลุ่มเครือญาติ ก็เล็กเกินไป ไม่มีสถาบันทางสังคมที่สมบูรณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ส่วนระบบที่ใหญ่กว่านี้ เช่น กลไกของรัฐก็ใหญ่โตเทอะทะจนเข้าไม่ถึงอารมณ์ความรู้สึกของคน จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งทางกาย ทางใจได้

บางแนวคิดวิเคราะห์ชุมชนที่เป็นระบบทางสังคมว่า เป็นเครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ประกอบด้วยสถานภาพ บทบาท กลุ่มคนและสถาบัน ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ที่ระบบย่อยหนึ่งจะได้รับปัจจัยนำเข้าที่ต้องการจากระบบย่อยอื่นๆ และในทางกลับกัน ก็จะทำให้ผลผลิตของตนแก่ระบบย่อยอื่นๆ ปัจจัยนำเข้าและผลผลิตที่รับและให้แก่กันในระหว่างชุมชนหรือระบบย่อยนี้อาจจะเป็นในรูปของการเงิน แรงงาน ความกดดันทางสังคม ทรัพยากรต่างๆ ฯลฯ

ในขณะเดียวกันก็สามารถมองความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนได้ทั้งแนวนอน (Horizontal) และแนวตั้ง (Vertical) ในแนวนอนนั้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลหรือระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้งหมายถึงกลุ่มผลประโยชน์ในระดับต่างๆ ที่สูงขึ้นไปจนถึงองค์กรระดับชาติ

6.2.3 ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psychocultural Unit)

ในทางจิตวิทยานั้น คนจะมีความมั่นคงเพราะสามารถจะระบุได้ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม หมู่ หรือที่ใด มีความรู้สึกว่ามีสังกัด สำหรับในทางวัฒนธรรม สมาชิกจะมีลักษณะร่วมกันในเชิงคุณค่า ปทัสถานและจุดหมาย ดังนั้น ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม จึงเน้นที่ว่าชุมชนจะต้องมีความผูกพันในระหว่างสมาชิก คล้ายกับว่าความผูกพันนี้จะตีความว่าเป็นทั้งทางจิตวิทยาและวัฒนธรรม

6.3 องค์ประกอบของชุมชน

ลำพอง บุญช่วย (2524 : 5 - 6) ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 3 ประการ คือ

6.3.1 องค์ประกอบด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สถาบันต่างๆ เช่น วัด สถานที่ราชการ บ้านเรือน องค์การรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนพืช สัตว์ แร่ธาตุต่างๆ ดิน แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น

6.3.2 องค์ประกอบเกี่ยวกับคน ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัว การทำมาหากินของคน ฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ ของผู้คนในชุมชน

6.3.3 องค์ประกอบทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความร่วมมือ ความเชื่อ ศาสนา เจตคติ แนวความคิด ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

6.4 ประเภทของชุมชน

โดยทั่วไปชุมชนมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท มีตัวแปรมากมายที่ชี้แยกประเภทของสองชุมชนนี้ เช่น ขนาด ความหนาแน่น ลักษณะทางนิเวศวิทยา สถานะทางกฎหมาย ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นหลัก อย่างไรก็ตามการแยกนี้จะไม่สามารถทำได้ชัดเจน เพราะตัวแปรหนึ่งอาจจะทำให้ชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนเมืองในขณะที่ตัวแปรอีกตัวหนึ่งทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนชนบทก็ได้

Poplin (1972) พิจารณาความแตกต่างกันของชุมชนสองประเภทนี้จาก

6.4.1 ความแตกต่างด้านประชากร พิจารณาจากขนาดของประชากร การพิจารณาตัวแปรนี้มีข้อดี คือ มีข้อมูลอยู่แล้ว แต่มีข้อเสียถ้ามีการเปรียบเทียบชุมชนระหว่างประเทศ เพราะจำนวนประชากรเท่าใดถือเป็นเมืองหรือชนบทในแต่ละประเทศกำหนดไม่เท่ากัน ไม่ชัดเจนแน่นอน ส่วนการพิจารณาจากความหนาแน่นของประชากร ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วัดความเป็นเมืองในประเทศพัฒนาแล้วก็มีข้อควรระวังเมื่อมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนาเพราะในพื้นที่ชนบทของประเทศกำลังพัฒนาบางแห่งจะมีความหนาแน่นของประชากรสูงมาก นอกจากนี้ยังมีเรื่องของขนาดพื้นที่ที่ใช้เป็นตัวหาร เพื่อหาค่าความหนาแน่นอีกด้วย

6.4.2 ความแตกต่างทางด้านนิเวศวิทยา พิจารณาจากลักษณะพื้นที่โดยรอบ (Hinterland) ของชุมชน โดยมีหลักว่าถ้าเป็นชุมชนชนบท พื้นที่โดยรอบจะเล็กและไม่ได้รับการพัฒนา ถ้าเป็นชุมชนเมือง พื้นที่โดยรอบจะใหญ่และได้รับการพัฒนา

พื้นที่โดยรอบ หรือ Hinterland สามารถอธิบายได้โดยการมองจากทางด้านประชากรและนิเวศวิทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามเกี่ยวกับจำนวนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่อยู่รอบชุมชน ขนาดและรูปร่างของพื้นที่โดยรอบนั้น

การแบ่งประเภทชุมชนโดยพิจารณาจากลักษณะของบริเวณโดยรอบ จำเป็นต้องดูความสัมพันธ์ของประชากรที่อยู่ในบริเวณโดยรอบกับในชุมชนที่กำลังพิจารณาอยู่ ความสัมพันธ์อาจอยู่ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

6.4.2.1 มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งอาจแสดงด้วยการเดินทางเข้ามาซื้อของเป็นครั้งคราว เยี่ยมเยียนเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ในชุมชน และการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนศูนย์กลางโดยประชากรที่มาจากพื้นที่โดยรอบ

6.4.2.2 มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบที่ทำการค้าอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมอยู่แล้ว

6.4.2.3 เกี่ยวข้องกับอิทธิพล (Influence) เนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อสารมวลชน ชุมชนเมืองจึงมักมีอิทธิพลแผ่ไกลเป็นบริเวณกว้าง ในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติ และความรู้

6.5 หน้าที่ของชุมชน

ชุมชนเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิต มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างมีชีวิตจิตใจ นักพัฒนาและผู้ที่เกี่ยวข้องจึงต้องเข้าใจชุมชน เพราะขบวนการหรือการเข้าถึงชุมชน ตลอดจนการพัฒนากิจกรรมในชุมชนย่อมก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งทางบวกและทางลบ

นักสังคมวิทยาได้กล่าวถึงหน้าที่ของชุมชนเอาไว้ 4 ประการ โดยมีสาระดังนี้

6.5.1 การบริการขั้นต้นสำหรับสมาชิกในชุมชน เช่น สถานีนอนามัย

สถานพยาบาล โรงเรียน สถาบันทางศาสนา เป็นต้น

6.5.2 จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับสมาชิก เช่น ถนน น้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสนามกีฬา เป็นต้น

6.5.3 จัดให้มีหน่วยการปกครองท้องถิ่น เพื่อที่จะได้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดระเบียบชุมชน เป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชน ที่จะตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์โดยส่วนรวม

6.5.4 จัดให้มีการรักษาคู่ครองสวัสดิภาพของสมาชิกทั้งชีวิตและทรัพย์สิน (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2510 : 28 - 33)

6.6 หน้าที่ของชุมชนเมือง

ชุมชนเมือง มีหน้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

6.6.1 เป็นตลาดรับซื้ออาหารและวัตถุดิบ อันเป็นผลผลิตทางการเกษตรจากชุมชนชนบท

6.6.2 เป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมของการสื่อสารและการคมนาคม เพราะชุมชนเมืองมักจะตั้งอยู่ท่ามกลางการแวดล้อมของชนบท

6.6.3 เป็นศูนย์รวมของการปกครอง เพราะชุมชนเมืองต้องเป็นเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่งเสมอ และยังเป็นที่ตั้งของสถาบันการเมืองการปกครองอื่นๆ อีกด้วย

6.6.4 เป็นที่รวมของกิจกรรมต่างๆ เช่น การตลาด การสาธารณสุขโรค การอุปโภค การบริการ ศาสนา การนันทนาการ สาธารณสุข เป็นต้น (วิเชียร รักการ, 2526 : 13 - 15)

6.7 ลักษณะของชุมชนเมือง

โดยทั่วไป ชุมชนเมือง มีลักษณะดังต่อไปนี้

6.7.1 ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด หนาแน่น ทั้งนี้เนื่องจากสังคมเมืองมักเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขาย การศึกษา การคมนาคม ฯลฯ ทำให้ประชากรมุ่งมาอยู่ที่นี่มาก จึงทำให้เกิดภาวะการแออัดขึ้น

6.7.2 ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีลักษณะแบบตัวใครตัวมัน การติดต่อระหว่างบุคคลมักจะเป็นแบบพิธีการ ความสัมพันธ์ส่วนตัวมีน้อย แม้บ้านจะอยู่ใกล้กันก็มักไม่ค่อยรู้จักกัน การติดต่อและคบค้าสมาคมกับบุคคลทั่วไปเป็นแบบกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary group) ขาดความใกล้ชิดและขาดความเป็นกันเอง การพบปะติดต่อกันขึ้นอยู่กับผลประโยชน์มากกว่าความใกล้ชิดสนิทสนม ซึ่งส่วนมากเป็นเพราะมีผลประโยชน์ร่วมกันหรืออย่างเดียวกัน

6.7.3 ไม่เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอก เนื่องจากในเมืองหรือนครมีคนมาก ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร บุคคลที่พบเห็นประจำวันในรถเมล์ ร้านอาหาร ร้านค้า และตามย่านชุมชนต่างๆ จึงล้วนแต่เป็นคนแปลกหน้าทั้งสิ้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคนในชนบทที่ทุกคนรู้จักกันดี

6.7.4 ชุมชนเมืองมักจะเน้นด้านวัตถุนิยม ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ มีการแข่งขันกันตลอดเวลา ทำให้ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจ

6.7.5 ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเข้ามามาก การที่สังคมเมืองมีลักษณะเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านต่างๆ จึงสามารถเป็นแหล่งรับอารยธรรมและขนบธรรมเนียมของต่างประเทศได้ง่าย โดยเฉพาะอารยธรรมตะวันตก

6.7.6 การควบคุมทางสังคมใช้รูปแบบที่เป็นทางการ คือใช้เจ้าหน้าที่ควบคุมและใช้กฎหมายบังคับลงโทษผู้ปฏิบัติผิดระเบียบวินัยของสังคม

6.7.7 ลักษณะการตั้งบ้านเรือน เนื่องจากที่ดินในเขตเมืองมีราคาแพงมาก การปลูกสร้างบ้านเรือนในเขตเมืองจึงจะสร้างเป็นตึกหลายชั้นขยายขึ้นไปในแนวดิ่ง

6.7.8 มีช่องว่างและความแตกต่างระหว่างประชากรมาก ทั้งนี้เพราะว่าเมืองเป็นที่รวมของพวกหลายอาชีพ (Heterogeneous) เช่น กรุงเทพมหานคร มีคนหลายชาติ หลายภาษา หลายศาสนา และหลายอาชีพ ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันแล้วแต่เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา และสิ่งแวดล้อมของคนนั้นๆ นอกจากนั้นระดับรายได้ การศึกษา และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชาวเมืองก็แตกต่างกันมากด้วย

6.7.9 การเลื่อนฐานะทางสังคม (Social Mobility) เช่น การรับอาชีพหรือฐานะทางสังคมมีมาก

6.7.10 มีการแบ่งงานและทำงานตามความถนัดเฉพาะอย่าง (Specialization) เช่น กรรมกรตามโรงงาน เสมียน ข้าราชการ ช่างฝีมือ หนายความ หมอ ครู ฯลฯ ต่างคนต่างทำงานตามความถนัดของตน

6.7.11 มีสินค้า บริการ สถาบันทางสังคม และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมาย เช่น มีสินค้าให้เลือกทุกชนิด มีโรงเรียน โรงหนังหรือโรงละคร พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด โรงภาพยนตร์ไฟฟ้า และน้ำประปาสำหรับให้บริการประชาชนอยู่ทั่วไป

6.7.12 ขาดธรรมชาติและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติ ทุกอย่าง ต้องจัดสร้างขึ้นเองให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติ เช่น สระว่ายน้ำ น้ำพุ หรือสวนสาธารณะ เป็นต้น

6.7.13 มีครอบครัวขนาดเล็กโดยมากมีเพียงพ่อแม่ลูกเท่านั้น

6.7.14 มีอัตราการเกิดต่ำ เพราะชาวเมืองรู้และเข้าใจวิธีการคุมกำเนิด และมีโรงพยาบาลและสถานพยาบาลที่จะให้บริการด้านนี้ได้เพียงพอ

6.7.15 การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ ความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ชาวเมืองสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

6.7.16 มีระดับการศึกษาและอาชีพสูง เพราะมีรายได้มาก มีมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา และสถานฝึกอาชีพอยู่ทั่วไป

6.7.17 มีความคิดก้าวหน้า ไม่เชื่องมง่าย เพราะได้รับการศึกษา มีเหตุผล

6.7.18 ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจและสังคมมีมากและรุนแรงเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนชนบท ทำให้มีความเห็นแก่ตัว ทุกคนต้องต่อสู้เพื่อตนเองและครอบครัว การช่วยเหลือระหว่างเพื่อนบ้านมีน้อย

6.7.19 ที่อยู่อาศัยคับแคบ แออัด ขาดสถานที่เล่นและพักผ่อนสำหรับเด็ก ชาวเมืองส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินและบ้านเป็นของตนเอง

6.7.20 ชาวเมืองมีระดับรายได้ระหว่างคนรวยกับคนจนที่แตกต่างกันมาก (ประดิษฐ์ มัชฌิมา, 2522 : 48)

7. แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท

7.1 ความหมายของบทบาท

สำหรับความหมายและแนวคิดเรื่องบทบาท ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและแนวทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับเรื่องบทบาทไว้ดังนี้

อุทัย หิรัญโต (2519 : 120) บทบาท หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่หรือการ แสดงออกของคน ซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าเขาจะทำเมื่ออยู่ภายใต้สถานการณ์สังคมอย่าง หนึ่ง การที่ประชาชนคาดหมายหรือหวังให้เขากระทำอย่างนั้น ก็ถือเอาฐานะและหน้าที่ทาง สังคมของเขาเป็นฐาน

จำนง อภิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ (อ้างถึงใน กนกวรรณ เพียงเกต, 2541 : 211) บทบาทเป็นสิ่งที่อยู่กับสถานภาพ สถานภาพเป็นโครงสร้างของสังคม เป็นนามธรรมที่อยู่ใน ความคิดความเข้าใจร่วมกันของสังคม ส่วนบทบาทเป็นพฤติกรรมที่เห็นได้ เป็นการกระทำของ บุคคลตามสถานการณ์ที่ตนดำรงอยู่

Berlo (1960 : 153) ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทไว้ดังนี้ บทบาทคือกรอบที่มี ผลต่อพฤติกรรม กรอบที่เราวางไว้อาจจะไม่สัมพันธ์กับกรอบที่ผู้อื่นวางไว้ ซึ่งเราอาจจะมอง พฤติกรรมของบทบาทจากมุมมองหลายด้าน มุมมองทั้งหมดอาจจะเกี่ยวกับสถานการณ์ที่กำหนด ไว้ และในการวิเคราะห์พฤติกรรมของบทบาทสามารถวิเคราะห์ได้จาก

7.1.1 บทบาทตามที่กำหนด (Role prescription) คือบทบาทที่กำหนดไว้ อย่างชัดเจนว่าบุคคลที่ได้รับบทบาทให้ควรจะแสดงพฤติกรรมใดบ้าง

7.1.2 บทบาทตามคำอธิบาย (Role Description) คือ พฤติกรรมที่บุคคลที่ ได้รับมอบบทบาทให้ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างแท้จริง

7.1.3 บทบาทที่คาดหวัง (Role Expectation) คือ ภาพลักษณ์ที่คน ทั่วไปมีเกี่ยวกับพฤติกรรมที่บุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ควรแสดง

สรุป บทบาท หมายถึง การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลทั่วไป หรือ กลุ่มบุคคลตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้เกิด ประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวม

สำหรับบทบาทของกลุ่ม (Group Related Role) อุทัย หิรัญโต (2519 : 101) ได้อธิบายถึงการรวมกลุ่มเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันของคนในสังคม จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ อันได้แก่การมีความคิด (Idea) การมีความสัมพันธ์ฉันท์มิตรระหว่างสมาชิกแต่ละคน เพื่อให้เกิดการร่วมมือประสานงาน และการมีผู้นำในการทำงาน งานจึงจะสำเร็จด้วยดี

จากแนวคิดเรื่องบทบาท พบว่า พฤติกรรมของบุคคลทั่วไปหรือกลุ่มคน จะสามารถแสดงบทบาทออกมาเพื่อให้เกิดผลในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญต่อศักยภาพของแต่ละคนที่มี ให้นำออกมาใช้เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม " การที่จะให้ประชาชนในสังคมเข้ามาทำงานให้ส่วนรวมหรือบ้านเมืองนั้น ต้องชี้ให้ประชาชนได้เข้าใจถึงบทบาทหรือหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมืองด้วย " (พัชรี ลิโรส, 2542 : 99) แนวคิดเรื่องบทบาทจะมีส่วนสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้น โดยจะเป็นการนำเอาศักยภาพของประชาชนในชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น บทบาทของการรวมกลุ่มของประชาชน จะแสดงออกมาในรูปแบบของ " ประชาสังคม " ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดพลังในการทำงาน โดยมีลักษณะของบทบาทของกลุ่ม ซึ่งมีความคิดตรงกันและมีความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม มีผู้นำเพื่อดำเนินงานต่างๆ ตามที่ได้วางเป้าหมายไว้

8. แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน / ชุมชน

8.1 ความหมายของแนวคิดการมีส่วนร่วม

ความหมายของแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีนักวิชาการและผู้ที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าและวิจัยไว้หลายท่าน ได้ให้ความหมายดังนี้

Wertheim (อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2542 : 114) หมายถึง การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับต่างๆ ทางการจัดการบริหารและทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน

Cohen และ Uphoff (อ้างถึงใน สุเมธ ทวยแก้ว, 2536 : 15) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงฝ่ายเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการปฏิบัติการด้วย

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าไปร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติงานในด้านต่างๆ และสามารถเข้าร่วมได้ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และอีกประเภทหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง กล่าวคือ เป็นการใช้อำนาจและหน้าที่ตามกฎหมาย เพื่อนำมาสู่การบริหารงานภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการร่วมออกเสียงเลือกตั้ง หรือแม้แต่การทำประชาพิจารณ์

สายทิพย์ สุคติพันธ์ (2534, 92) ได้กล่าวว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกในการพัฒนา จากการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงหมายถึงการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชนอย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของเขา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

ประเภทแรกได้แก่ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงการที่ประชาชนในชนบทสามารถและแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

ประเภทที่สองคือ การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจ

กล่าวได้ว่า เป็นการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้นำเอาการมีส่วนร่วมทั้ง 2 ลักษณะมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ด้วย เนื่องจากชุมชนที่เป็นสมาชิกของประชาคมบางลำพูนั้น ต่างก็ได้ใช้หลักการมีส่วนร่วมทั้งในแง่ของกระบวนการพัฒนาและการมีส่วนร่วมโดยนัยทางการเมืองร่วมกันในการจัดการทรัพยากร

8.2 มิติของการมีส่วนร่วม

Uphoff (5-6) (อ้างถึงในวันดี จีนสวัสดิ์, 2540 : 18) ได้เน้นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องพิจารณาในมิติของการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย ชนิดของการมีส่วนร่วม บุคคลผู้มีส่วนร่วม และรูปแบบวิธีการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาในเนื้อหาสาระสำคัญของการมีส่วนร่วม และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ อาทิเช่น ความเป็นมาของชุมชน สภาพทางสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะเกิดขึ้นจริง ดังกรอบอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา

ในการมีส่วนร่วมมีมิติที่จะต้องพิจารณาประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ ชนิดของการมีส่วนร่วม ใครเป็นผู้มีส่วนร่วม และรูปแบบวิธีการมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

8.2.1 มิติที่ 1 ชนิดของการมีส่วนร่วม (Kind of Participation) แบ่งออกเป็น 4 ชนิดคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

8.2.1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

8.2.1.1.1 การมีส่วนร่วมในการริเริ่มตัดสินใจ (initial decision)

เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นการระบุประเด็นปัญหาเพื่อการแก้ไข ซึ่งชุมชนหรือผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในขั้นตอนนี้ เพราะจะเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นประเด็นปัญหาท้องถิ่นที่ดีที่สุด แต่โดยทั่วไปแล้ว ชุมชนจะเข้าไป

บทบาทในขั้นตอนการพิจารณาว่าโครงการนั้นจะเริ่มดำเนินการเมื่อใด ที่ไหน และชาวบ้านจะให้ความร่วมมืออย่างไร

8.2.1.1.2 ดำเนินการตัดสินใจ (ongoing decision)

เกิดหลังจากการริเริ่มตัดสินใจซึ่งถ้าชุมชนท้องถิ่น

ไม่ได้มีบทบาทในขั้นตอนการริเริ่มตัดสินใจ Uphoff et.al. เสนอว่าภาครัฐก็ควรเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้เพื่อพิจารณาถึงความต้องการแท้จริงและจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม

8.2.1.1.3 ตัดสินใจปฏิบัติการ (operational decision)

เป็นการเข้ามามีส่วนร่วม

ของชุมชน ซึ่งอาจเป็นกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มผู้หญิง กลุ่มร่วมมือต่างๆ หรืออาจจะอยู่ในรูปการเป็นสมาชิก ดำเนินการประชุม การเลือกผู้นำ การเข้าร่วมประชุม เป็นต้น ซึ่งในกลุ่มเหล่านี้จะต้องพิจารณาถึงภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง ฯลฯ ซึ่งจะมีอิทธิพลเกี่ยวเนื่องต่อผลสำเร็จของการดำเนินงาน

8.2.1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)

ประกอบด้วย

8.2.1.2.1 การสนับสนุนด้านทรัพยากร (resources

contribution)

ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปการ

สนับสนุนด้วยแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งข่าวสาร เป็นต้น แต่ทั้งนี้การสนับสนุนด้วยทรัพยากรนี้ควรจะเป็นไปอย่างอิสระ ไม่มีการบังคับ

8.2.1.2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสาน

ความร่วมมือ (Participation in administration and coordination)

โดยอาจจะเป็นลูกจ้าง

โครงการ ที่ปรึกษาโครงการ หรือคณะกรรมการโครงการ ซึ่งในบทบาทส่วนนี้จะก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของชุมชน ในขณะเดียวกันภาครัฐก็จะได้รับข้อมูลข่าวสารวงใน รวมทั้งปัญหาและข้อจำกัดที่อาจจะมีผลกระทบต่อโครงการด้วย

8.2.1.2.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ

(enlistment)

ซึ่งในประเด็นนี้ไม่ได้

มุ่งเน้นผลประโยชน์เป็นประการสำคัญ แต่เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อป้องกันผลเสียหายที่อาจเกิดตามมาภายในชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมในโครงการฉีดวัคซีนป้องกันโรคในสัตว์ เป็นต้น

8.2.1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านวัตถุ ประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

8.2.1.3.1 ผลประโยชน์ด้านวัตถุ (material benefit) เป็นประโยชน์ที่จะเกิดแก่สมาชิกของชุมชนแต่ละคน ที่เห็นได้ชัดเช่นการมีผลผลิตเพิ่ม การมีรายได้เพิ่มจากการขายผลผลิตที่เพิ่มขึ้น การมีทรัพย์สิน มีเงินออม เป็นต้น

8.2.1.3.2 ผลประโยชน์ทางสังคม (social benefit) ได้แก่ สาธารณสมบัติ ซึ่งอาจจะเป็นบริการหรือสาธารณูปโภคต่างๆ เพื่อช่วยเสริมให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เช่น โรงเรียน สถานีนอนามัย ระบบน้ำบาดาล ฯลฯ

8.2.1.3.3 ผลประโยชน์ส่วนบุคคล (personal benefit) เป็นผลประโยชน์ด้านจิตใจ เช่น ผลประโยชน์ด้านความต้องการเพื่อความสบายใจ การปราศจากหนี้สิน การมีมาตรฐานชีวิตที่ดีขึ้น การมีสถานภาพในชุมชนที่ดีขึ้น เป็นต้น

8.2.1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) โดยควรเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลทั้งประเด็นความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรม

8.2.2 มิติที่ 2 ใครเป็นผู้มีส่วนร่วม

การพิจารณาว่าใครเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมได้นั้น จะมีประเด็นในการพิจารณาได้ 2 ข้อ คือ กลุ่มหรือประเภทของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม และคุณลักษณะของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม

8.2.2.1 กลุ่ม / ประเภทของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ประเภท คือ

8.2.2.1.1 บุคคลในท้องถิ่น (Local residents)

ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่และมีความแตกต่างกันมากในเรื่องของการประกอบอาชีพ โดยในการศึกษาจะต้องพิจารณาถึง เพศ อายุ สถานภาพในครอบครัว การศึกษา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่นประกอบด้วย

8.2.2.1.2 ผู้นำท้องถิ่น (Local leaders) ได้แก่ เจ้าของที่ดิน พ่อค้า นักวิชาการ โดยแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

- ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (informal leaders) เช่น ผู้นำทางศาสนา ผู้มีอิทธิพล ผู้มีชื่อเสียง ผู้อาวุโส
- ผู้นำองค์กรท้องถิ่น (local informal leaders)

หัวหน้ากลุ่มอาสาสมัคร แกนนำชุมชน และประชาคม

- ผู้นำที่เป็นทางการ (local office holders) เช่น

ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน

8.2.2.1.3 เจ้าหน้าที่รัฐ (Government personnel)

ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้อยู่ในพื้นที่ในช่วงเวลาหนึ่ง

และมีการโอนย้าย ส่วนใหญ่จะมีความศึกษาและสถานภาพทางสังคมสูงกว่าคนในท้องถิ่น และเป็นผู้มีบทบาทสูงในการส่งเสริมหรือทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

8.2.2.1.4 ผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ (Foreign personnel)

ส่วนมากแล้วจะเป็นผู้เชี่ยวชาญของแหล่งเงินทุนพัฒนาหรือองค์การอาสาสมัคร เป็นต้น

8.2.2.2 คุณลักษณะภูมิหลังของผู้มีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วม ซึ่งมี

ความสำคัญมากน้อยตามแต่กรณีศึกษา ได้แก่

8.2.2.2.1 อายุและเพศ

8.2.2.2.2 สถานภาพในครอบครัว

8.2.2.2.3 การประกอบอาชีพ

8.2.2.2.4 ระดับของรายได้และแหล่งที่มา

8.2.2.2.5 ระยะเวลาการเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชน

8.2.2.2.6 ความถี่ – ห่างของประชากรกับโครงการในการเข้าร่วมกิจกรรม

ร่วมกิจกรรม

8.2.2.2.7 สภาพการถือครองที่ดิน

8.2.3 มิติที่ 3 การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างไร (how participation occur)

ในมิติรูปแบบการเกิดขึ้นได้ของการมีส่วนร่วมมีปัจจัยพิจารณาคือทำไมจึงเกิดการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างต่อเนื่องหรือมีแนวโน้มลดลง มีรูปแบบเป็นอย่างไร มีการกระจายการมีส่วนร่วมมากน้อยแค่ไหน ซึ่งอาจจะประเมินได้จากข้อมูลว่าใครเป็นผู้มีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมในเรื่องอะไร นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึง

8.2.3.1 หลักการเบื้องต้นของการมีส่วนร่วม (Basis of participation)

ได้แก่

8.2.3.1.1 การกระตุ้นชุมชน (Impetus) ผู้ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

(insigator participation) มีบทบาทสำคัญมากในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นตัวขับเคลื่อนกลับไปถึงความคิดริเริ่มของการมีส่วนร่วมในเรื่องนั้น ความคิดริเริ่มกับกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมีความสัมพันธ์กัน ผู้นำชุมชนอาจจะอาสาสมัครเข้าร่วมในกิจกรรม ในขณะที่เดียวกันก็จะเกณฑ์แรงงาน คนงานให้เข้ามามีส่วนร่วมก็ได้

8.2.3.1.2 สิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม (incentives to participation) ซึ่งจะมีผลที่ก่อให้เกิดความสนใจความต่อเนื่องและการอาสาสมัครเข้ามาร่วมในกิจกรรม

8.2.3.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม (Form of participation)

8.2.3.2.1 การมีส่วนร่วมเป็นไปโดยมีการจัดตั้งเป็นสถาบัน เป็นกลุ่มหรือปัจเจกบุคคล ซึ่งจะเป็นโครงสร้างด้านชุมชนในการมีส่วนร่วม ถ้าเป็นโครงสร้างที่ซับซ้อน เป็นทางการ การมีส่วนร่วมในโครงการก็就会被ชักนำโดยผู้มีความสามารถในชุมชน

8.2.3.2.2 ช่องทาง (channels) การมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างไร เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อมโดยการเลือกผู้แทน หรือการเข้าร่วมประชุมออกเสียงในประเด็นต่างๆ (direct/indirect channels) การชักนำ (inducement) การเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นไปในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อนฝูงชักชวนกันมาร่วมหรือถูกบังคับ

8.2.3.3 ขอบเขตการดำเนินงาน (Extents of Participation)

8.2.3.3.1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับระยะเวลา (duration) เป็นโครงการช่วยตัวเอง โดยใช้แรงงานหรือเป็นโครงการที่มีโดยกำหนดจำนวนครั้งของกิจกรรมต่อเดือน หรืออาจจะเป็นกิจกรรม 1 – 2 วันแล้วเสร็จก็สิ้นก็ได้ นอกจากนี้ระยะเวลาจะมีผลต่อจำนวนครั้งของการมีส่วนร่วมด้วย (intensity of participation) ทั้งนี้ควรกำหนดจำนวนกิจกรรมที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมให้เหมาะสม ไม่ควรมากเกินไป โดยต้องพยายามเพิ่มความตระหนักใน ความสำคัญของกิจกรรมต่อชุมชนให้กว้างขวาง

8.2.3.3.2 ขอบข่าย (scope) ของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร กว้างขวางหรือมีขอบเขตจำกัด เช่น โครงการที่ทำเนื่องในโอกาสพิเศษซึ่งทำครั้งเดียวแล้วเลิก หรือการทำอย่างต่อเนื่อง

8.2.3.4 ผลของการมีส่วนร่วม (Effects of participation)

8.2.3.4.1 ความสามารถในการตัดสินใจ (empowerment) เป็นประเด็นที่มีความสำคัญยิ่งที่จะเป็นตัวชี้บอกถึงความสามารถในการพัฒนาการมีส่วนร่วม ชุมชนที่สามารถพัฒนาศักยภาพในการตัดสินใจได้ในระดับดีพอสมควร การมีส่วนร่วมจะเป็นไปในแนวทางที่ตรงกับความต้องการของชุมชนเป็นส่วนใหญ่

8.2.3.4.2 ความสัมพันธ์ (interaction) โครงการต่างๆ จะมีความแตกต่างกันในเรื่องของรูปแบบของโครงการ การดำเนินโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ แต่ถ้าพิจารณาในประเด็นใครเป็นผู้มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร รวมทั้งประเด็นต่างๆ ข้างต้นแล้ว

ความสัมพันธ์ของโครงการแสดงในรูปของแมทริก 2 มิติของความสัมพันธ์การเกิดการณ์มีส่วนร่วม
ดังรูป

แผนภาพที่ 2 : มิติของความสัมพันธ์ของการเดิมการณ์มีส่วนร่วมกับขอบข่ายของโครงการ

ความสามารถในการตัดสินใจ

สูง	ต่ำ		
(1) ศักยภาพในการตัดสินใจสูง ขอบข่ายของกิจกรรมกว้าง	(3) ศักยภาพในการตัดสินใจต่ำ ขอบเขตของกิจกรรมกว้าง	กว้าง	ขอบเขต
(2) ศักยภาพในการตัดสินใจสูง ขอบข่ายของกิจกรรมแคบ	(4) ศักยภาพในการตัดสินใจต่ำ ขอบเขตของกิจกรรมแคบ	แคบ	

ที่มา : Uphoff et. al., 1979, p.333.

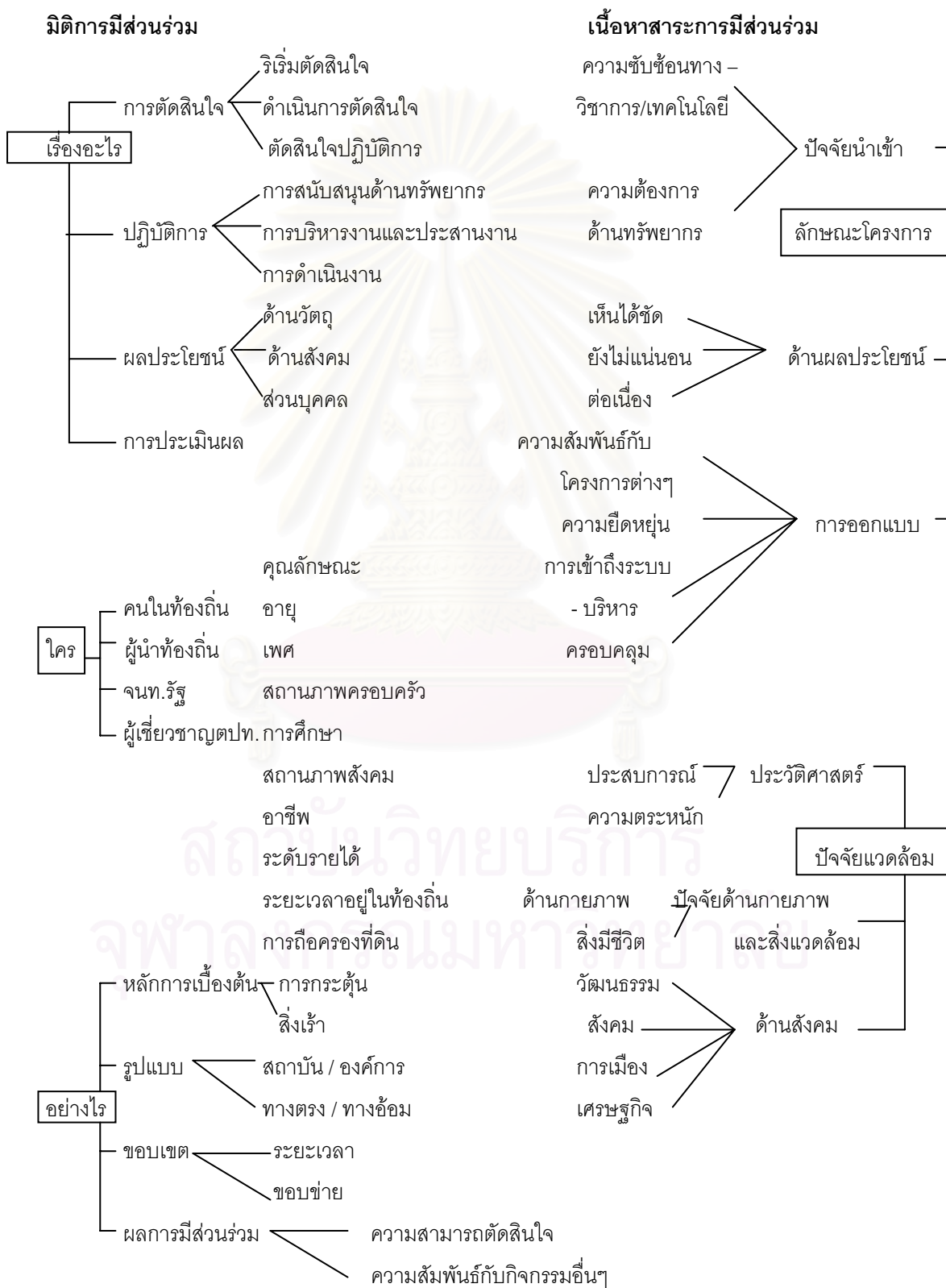
จากแมทริกความสัมพันธ์ ไม่สามารถจะสรุปได้ว่าโครงการมีส่วนร่วมในรูปแบบ (2) ที่มีขอบข่ายการดำเนินงานจำกัด แต่ศักยภาพด้านอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ มีสูง จะหมายความว่า เป็นโครงการที่มีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่ารูปแบบ (3) และ (4) ซึ่งชุมชนมีศักยภาพในการตัดสินใจด้วยตนเองต่ำ แต่สำหรับกรณี (1) เป็นโครงการที่ชุมชนมีศักยภาพในการตัดสินใจสูงจะมีขอบเขตการดำเนินงานกว้างขวาง อาจจะสามารถกล่าวได้ว่ามีประสิทธิภาพมากกว่ารูปแบบ (2), (3) และ (4)

โดยสรุปแล้วการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมที่สุด ควรเป็นการมีส่วนร่วมที่เริ่มจากท้องถิ่น เป็นไปโดยอาสาสมัคร อย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่อง ดำเนินอย่างกว้างขวาง และพัฒนาความสามารถชุมชนให้ตัดสินใจเองได้ แต่อย่างไรก็ตามยังมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ค่านิยมและความคาดหวังของชุมชน ซึ่งสามารถแสดงได้ดังรูป

แผนภาพที่ 3 : กรอบอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชน

Norman T. Uphoff et al., 1979, p.304 (อ้างถึงในวันดี จินสวัสดิ์, 2540 : 19)

8.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การที่ประชาชนจะตัดสินใจในการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและรับผิดชอบในกิจกรรมต่างๆ ทั้งระบบนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในด้านบุคคลและกลุ่มคน และปัจจัยทางด้าน การติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นการรับรู้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากภายนอก ดังมีผู้ให้ความเห็นไว้ดังนี้ คือ

8.3.1 ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ทัตดาว บุญपाल (2530 : 27) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลที่มีสถานภาพของสังคมและเศรษฐกิจสูง ผู้ที่มีการศึกษาสูงและเงินเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจ แหล่งอำนาจทั้งสองชนิดนี้ ถ้าผู้ใดได้ครอบครองหรือมีไว้ ก็จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนสูง โดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

8.3.2 ปัจจัยทางด้านคุณลักษณะทางสังคม

นอกจากฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาแล้ว คุณลักษณะทางสังคมไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนนิสัย ประเพณีในบุคคลหรือกลุ่มคน ก็อาจจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมเช่นกัน

Reeder (1974) ได้สรุปปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการ ดังนี้ คือ

8.3.2.1 การปฏิบัติตนให้คล้ายตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง

8.3.2.2 มาตรฐานคุณค่า บุคคล และกลุ่มบุคคล ดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับคุณค่าของตนเอง

8.3.2.3 เป้าหมาย บุคคล และกลุ่มบุคคล ดูเหมือนจะส่งเสริมปกป้อง และรักษาเป้าหมายของตนเอง

8.3.2.4 ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล บางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

8.3.2.5 ความคาดหวังบุคคล และกลุ่มบุคคล จะมีพฤติกรรมตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องมีพฤติกรรมในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน

8.3.2.6 การมองแต่ตัวเอง บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งคิดว่าตัวเองควรต้องกระทำเช่นนั้น

8.3.2.7 การบีบบังคับ บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบังคับให้ทำ

8.3.2.8 นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่างๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ

8.3.2.9 โอกาส บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส

8.3.2.10 ความสามารถ บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนมีความสามารถ

8.3.2.11 การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติงานเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุน

จึงสรุปได้ว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม ไม่ว่าจะป็นระดับการศึกษา ความเชื่อ ค่านิยม นิสัย ประเพณี ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด รวมทั้งการได้รับการยอมรับหรือการสนับสนุนจากผู้อื่น เป็นปัจจัยซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคลหรือกลุ่มคน ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น

8.4 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

สำหรับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนย่านบางลำพู มีที่มาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ สรุปได้ตามลำดับดังนี้

8.4.1 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และ Agenda 21

องค์การสหประชาชาติ ได้จัดประชุมว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development) หรือที่เรียกว่า Earth Summit ขึ้นในเดือนมิถุนายน 2535 ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งในการประชุมครั้งนั้น ได้มีการลงนามและรับรองเอกสารสำคัญที่สำคัญ 5 ฉบับ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) โดยถือเป็นแผนแม่บทของโลกสำหรับการดำเนินงานที่จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยในฐานะสมาชิกขององค์การสหประชาชาติได้ให้การรับรองแผนปฏิบัติการนี้ ดังนั้นจึงมีผลให้ประเทศไทยจะต้องมีการจัดทำแผนปฏิบัติการ 21 สำหรับประเทศไทยขึ้น โดยเป็นการทำแผนพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่อยู่บนความคิดพื้นฐานที่เสนอว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจสามารถดำเนินต่อไปได้โดยปราศจากการทำลายสิ่งแวดล้อมหรือระบบธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชน เป็นการพัฒนาที่ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขและมีคุณค่า

โดยสาระสำคัญของแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 นั้น ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านต่างๆ โดยมีคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติรับผิดชอบในส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนที่ 1 มิติทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

ในส่วนนี้จะเน้นในเรื่องของความร่วมมือระหว่างประเทศ การต่อสู้กับความยากจน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภค ประชากรและความยั่งยืน การคุ้มครองและส่งเสริมสุขภาพมนุษย์ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างยั่งยืน และการตัดสินใจเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 2 การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากร

ในส่วนนี้มีการให้ความสำคัญในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการคุ้มครอง ชั้นบรรยากาศโลก การจัดการที่ดินอย่างยั่งยืน การแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การแก้ไขปัญหาการแปรสภาพเป็นทะเลทราย และความแห้งแล้ง การพัฒนาอย่างยั่งยืนใน

พื้นที่ภูเขา การเกษตรอย่างยั่งยืนและการพัฒนาชนบท การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการเทคโนโลยีชีวภาพ การคุ้มครองและการจัดการมหาสมุทร การคุ้มครองคุณภาพและการจัดการแหล่งน้ำจืด การใช้สารเคมีเป็นพิษอย่างปลอดภัยมากยิ่งขึ้น การจัดการของเสียที่เป็นอันตราย การจัดการของเสียที่เป็นของแข็งและน้ำโสโครก และการจัดการกากกัมมันตรังสี

ส่วนที่ 3 การส่งเสริมบทบาทของกลุ่ม-องค์กรสำคัญ

ในส่วนนี้มีหลายกลุ่มและองค์กรที่มีบทบาทสำคัญ ซึ่งได้แก่สตรีและเยาวชน คนพื้นเมือง รัฐบาลท้องถิ่น คนงานและสหภาพแรงงาน ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม นักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เกษตรกร และเน้นการให้ความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน

ส่วนที่ 4 การดำเนินงาน

สำหรับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเงิน การถ่ายทอดเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ การสร้างสมรรถนะและการจัดองค์การเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งในเรื่องของการศึกษา การฝึกอบรมและการตระหนักของสาธารณชน ข้อมูลข่าวสารเพื่อการตัดสินใจและกฎหมายระหว่างประเทศ

8.4.2 กรุงเทพมหานครกับการตอบรับนโยบาย Agenda 21

จากแผนปฏิบัติการดังกล่าวนี้เอง ทำให้ในปี พ.ศ. 2538 กรุงเทพมหานคร ในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็ได้ดำเนินการตามกรอบแนวคิด Agenda 21 โดยจัดให้มี “โครงการเพิ่มขีดความสามารถด้านสิ่งแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร (Environmental Strengthening of Bangkok Metropolitan Administration) ” ซึ่งได้แบ่งกรอบการดำเนินงานโครงการไว้เป็น 4 หัวข้อและครอบคลุมเรื่องต่างๆ ดังนี้

8.4.2.1 การจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง (Urban Environmental Management) ในส่วนของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง จะเน้นในเรื่องของกรอบการพัฒนาเมือง การประเมินผลในเชิงนิเวศ/เศรษฐศาสตร์ ตัวชี้วัดสิ่งแวดล้อมเมือง และระบบข้อมูล

8.4.2.2. การวางแผนสิ่งแวดล้อมเมือง (Urban Environmental Planning) การวางแผนในส่วนนี้จะเน้นในการพัฒนาเขต การจราจรและสิ่งแวดล้อม แหล่งน้ำ และการจัดการน้ำรวมทั้งการจัดการมูลฝอย

8.4.2.3. การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในส่วนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีการออกแบบดำเนินงานในเรื่องของสมาชิกกลุ่มองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม ประชาคมเขตและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโรงเรียน

8.4.2.4. การเพิ่มขีดความสามารถให้แก่กรุงเทพมหานคร (Capacity Building in BMA) สำหรับการเพิ่มขีดความสามารถนี้ มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องของการจัดการด้านโครงสร้างของกรุงเทพมหานคร การอบรมและสัมมนา รวมทั้งแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด และการค้นหาผู้ที่มีความรู้ความสามารถ

อย่างไรก็ดี แนวทาง Agenda 21 นั้น ไม่ได้ระบุวิธีการที่เหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น จึงเป็นภาระของแต่ละพื้นที่ในการดำเนินงานที่เหมาะสม ซึ่งของกรุงเทพมหานครเองนั้นอยู่ในรูปแบบของการประกาศความมุ่งมั่นหลัก 10 ประการ ในการสร้างสิ่งแวดล้อมของเมืองให้น่าอยู่ อันได้แก่

- 1) เราจะทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน
- 2) เราจะนำเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานครสู่ความยั่งยืน
- 3) เราจะใช้มาตรการทางผังเมืองเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวกรุงเทพมหานคร
- 4) เราจะจัดการจราจรและขนส่งรูปแบบใหม่เพื่อส่งเสริมคุณภาพอากาศและสภาพแวดล้อม
- 5) เราจะลงทุนในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร
- 6) เราจะใช้การบริการในเรื่องสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่สะอาด
- 7) เราจะปรับการบริหารกรุงเทพมหานครให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต
- 8) เราจะให้ความมั่นใจในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของกรุงเทพมหานครได้โดยสะดวกและโปร่งใส

- 9) เราจะผนวกเรื่องทรัพยากรบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ
- 10) เราจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

นอกจากนี้กรุงเทพมหานคร ภายใต้การนำของ ดร.พิจิตต์ รัตตกุล ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในสมัยนั้น ได้นำเอานโยบายในการสร้างประชาคมเมือง ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของแนวทางการบริหารกรุงเทพมหานคร โดยแนวทางนี้เป็นประเด็นสำคัญที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (2540-2544) ซึ่งได้ยึดตามแนวของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) และแผนมหาดไทยฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2540 – 2544) ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนดังกล่าวได้เน้นในเรื่อง “ความเป็นชุมชน” หรือ “ความเป็นประชาคม” อันเป็นรากฐานที่สำคัญในสังคม และมีการสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวมากยิ่งขึ้น โดยวิธีการที่กรุงเทพมหานครใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประชาคมเมืองนั้น สามารถแบ่งได้ เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะแรก เป็นการจุดประกายความคิด โดยการสำรวจการรวมตัวของกลุ่มในพื้นที่เขตจากนั้นก็มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่แนวคิดประชาคมเมืองสู่กลุ่มคนต่าง ๆ และประชาชนทั่วไป รวมทั้งมีการอบรม ประชุมสัมมนา พัฒนาคู่มือการปฏิบัติงานให้รับทราบแนวคิดและแนวทางในการดำเนินงาน

ระยะที่สอง เป็นระยะขยายผล โดยกระตุ้น ชูธง ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มมากขึ้นพร้อม ๆ กับขยายเครือข่ายและหน่วยงานประสานงานประชาคม ในขณะเดียวกันก็จัดกิจกรรมกลุ่มอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

ระยะที่สาม คือ การกำหนดทิศทาง และสร้างแผนประชาคม โดยการจัดทำแผนพัฒนาในแต่ละเขต รวมถึงมีการประเมินผลการดำเนินงาน เผยแพร่แนวคิดและผลงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งปรับปรุงกลไกและสร้างตัวชี้วัดในการดำเนินงาน

8.4.3 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนโดยมีการเพิ่มเติมหน้าที่ ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจต่าง ๆ ของรัฐ ให้เด่นชัด โดยข้อบัญญัติในเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่หลายส่วนด้วยกัน เช่น ในหมวดที่ 3 ที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในมาตราที่ 46, 59 และ 60 ดังนี้

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตัวตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว

มาตรา 60 บุคคลย่อมมีสิทธิ มีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติทางราชการทางปกครองอันมีผล หรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน

หมวดที่ 4 ที่ว่าด้วยเรื่องของหน้าที่ของชาวไทย ได้กำหนดหน้าที่ของบุคคลในมาตรา 69 ให้มีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราษฎร รับผิดชอบต่ออบรม พิตักษ์ปกป้อง และสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำหรับการพิสูจน์สัมมติฐานของงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาการรับรู้ของคนในชุมชนที่มีต่อความมุ่งมั่นหลัก 10 ประการที่ประกาศโดยกรุงเทพมหานคร มาหาค่าความสัมพันธ์

กับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

8.4.4 องค์กรพัฒนาเอกชน-บางกอกฟอรัม

จากการพูดคุยกับแกนนำประชาคมบางลำพูเกี่ยวกับบางกอกฟอรัม ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO-Non-Government Organization) ที่ดำเนินงานโดยมีพื้นที่เป้าหมายอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งจัดตั้งโดยการรวมตัวกันของบุคคลหลายอาชีพ เช่น นักกฎหมาย แพทย์ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน อาจารย์ คอลัมนิสต์ นักธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันเพื่อร่วมกันแสวงหาหนทางที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

เป้าหมายและกิจกรรมของบางกอกฟอรัม คือ การเปิดเวทีให้คนกรุงเทพฯ ตระหนักถึงสิทธิของตน เพื่อหาทางเข้าไปร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะที่มีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของตนเอง รวมทั้งผลักดันการปฏิรูปโครงสร้างและระบบการบริหารของกรุงเทพมหานคร โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมจัดการด้วย นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมรณรงค์และสร้างกระบวนการให้ประชาชนเป็นผู้แสดงบทบาทในการกำหนดอนาคตของกรุงเทพฯ ให้กับผู้สมัครเลือกตั้งผู้ว่ากรุงเทพมหานคร

บทบาทของบางกอกฟอรัมเห็นได้อย่างชัดเจนในงานปิดถนนครั้งแรก โดยเริ่มจากการที่มีการเสนอแนวคิดว่าถนนสายพระอาทิตย์เป็นถนนที่มีความสวยงามอยู่ในตัว จึงน่าที่จะจัดงานสนุกๆ ให้ถนนสายนี้มีสีสัน จึงเสนอแนวคิดนี้ให้กับคนในบางลำพู และมีการเชิญเข้าร่วมประชุม โดยในช่วงแรก คณะทำงานจากบางกอกฟอรัมจะเป็นผู้ประสานงานให้ นับได้ว่าบางกอกฟอรัม เป็น Change Agent ที่สำคัญในการสนับสนุนถนนพระอาทิตย์ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ในขณะเดียวกันก็นำเอาแนวคิดของการมีส่วนร่วมเข้ามาในชุมชนบางลำพู ผ่านการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการนัดประชุม หรือการประชุมงานต่างๆ

8.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยว

สมชาย สนั่นเมือง (2543 : 30) ได้ให้ความเห็นสำหรับทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า จะต้องมีการมุ่งไปสู่การร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามกรอบและลักษณะการ
ท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในทุกระดับ ได้แก่

8.5.1 ระดับนโยบาย จะต้องมีการหาทางให้สมาชิกในชุมชนทุกชุมชน ทุก
คน ทุกระดับ รับทราบนโยบายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

8.5.2 ระดับแผน จะต้องหาทางให้ชุมชนเข้าใจแบบแผนการท่องเที่ยวแบบ
ยั่งยืนให้ชัดเจนในทุกระดับของแผน

8.5.3 ระดับปฏิบัติ ให้สมาชิกชุมชนกลุ่มต่างๆ ทุกชุมชนในเขตพื้นที่แหล่ง
ท่องเที่ยว ศึกษาแผนปฏิบัติ แนวทาง และวิธีการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการแนะนำอย่างใกล้ชิด
ทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ จนกว่าจะมั่นใจได้ว่าสมาชิกชุมชนทุกชุมชน ทุกคน ทุกระดับ
ดำเนินการไปถูกต้องทางแล้ว

8.5.4 มีการติดตามผล และให้การแนะนำอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นในการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรจะมีตั้งแต่การเตรียมการจัดการ การวางแผน
การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับประโยชน์จากการ
บริการโดยชุมชน ซึ่งในที่นี้ การมีส่วนร่วมที่ดีจะต้องให้ความสำคัญในรูปแบบของการรวมกลุ่ม
มากกว่าลักษณะของบุคคล

9. แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรม

9.1 ความหมายของวัฒนธรรม

พระยาอนูมานราชชน (2515 : 107) ได้ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่
มนุษย์มีส่วนร่วมผลิตสร้างขึ้นมา โดยการเรียนรู้จากกัน และสืบทอดความเจริญก้าวหน้า หรืออาจ
กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนทั้งหมดที่ซับซ้อน ประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม
กฎหมาย ประเพณี และความสามารถอื่นๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม จึงทำให้
มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่นๆ เพราะมนุษย์มีภาษา มีสถาบันต่างๆ มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมา มี
เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย ซึ่งสามารถอธิบายความหมายของพฤติกรรมต่างๆ ด้วยการบอกเล่า
หรือประดิษฐ์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์

นอกจากนี้ อานนท์ อาภาภิรม (2519 : 99) ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกันว่า วัฒนธรรมเป็นคำสมาส คือ เป็นการรวมคำ 2 คำเข้าด้วยกัน ได้แก่ “วัฒนธรรม” หมายถึง ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง และ “ธรรม” หมายถึง กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ เมื่อรวมแล้ว วัฒนธรรม จึงหมายถึง ความเป็นระเบียบ ความมีวินัย ซึ่งความหมายวัฒนธรรมนี้ จัดเป็นส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485 ที่กล่าวถึง วัฒนธรรมว่าเป็นลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

สมจิตต์ สิทธิไชย (2517 : 100) ได้อธิบายคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้ว่า สำหรับนักสังคมวิทยานั้น หมายถึง ระบบวิถีความเป็นอยู่ของชีวิต ซึ่งมีหลายระบบ และคำนี้ยังมีความหมายยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก ซึ่งเป็นความหมายที่เป็นนามธรรม “วัฒนธรรมของสังคม” คือ “การวางแผนแบบแผนหรือระบบของชีวิตความเป็นอยู่” ซึ่งสิ่งนี้แต่ละสังคมสร้างขึ้นเอง โดยการที่คนในสังคมใช้ความสันทัด และความรู้ของตนให้เกิดเป็นผลในระบบแนวความเป็นอยู่ของชีวิตในกลุ่มสังคมของตน หรืออาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรม คือมรดกตกทอดทางสังคมของมนุษย์ นอกเหนือจากมรดกทางธรรมชาติวิทยา

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีในการปฏิบัติ ตลอดจนจนความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

9.2 ที่มาของวัฒนธรรม

นฤทธิ ศรีวรรณ (2526 : 18) ได้กล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมของทุกชาติ ว่ามีที่มาจากแหล่งเดียวกัน คือ

9.2.1 ศาสนา เป็นรากฐานของวัฒนธรรม คือ สอนให้ทำความดี และแสดงออกให้เห็นวัฒนธรรมสาขาต่างๆ เช่น ศิลปกรรม วรรณกรรม มีโบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ เป็นต้น

9.2.2 ประเพณี ชาติต่างๆ ย่อมมีประเพณีประจำชาติ ประเพณีที่ดีก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เช่น การบวช การแต่งงาน งานศพ

9.2.3 ธรรมชาติ หลักธรรมของธรรมชาติด้อยมีเกิดและมีเจริญธรรมชาติเป็นเหตุ ทำให้เราต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดวัฒนาการ

9.3 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สมจิตต์ สิทธิชัย (2517) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการด้วยกัน คือ

9.3.1 การรับรู้ คือ การที่จะบอกได้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่ในโลกนี้ ซึ่งเกิดจาก

9.3.1.1 การศึกษาเล่าเรียนเกิดจากความเชื่อถือเทวดา

9.3.1.2 ความเชื่อในทฤษฎีทางวิทยาการและวิทยาศาสตร์ต่างๆ

9.3.1.3 ความเชื่อที่นำประโยชน์มาใช้ในโลกปัจจุบัน อันเรียกว่า

เทคโนโลยี

9.3.2 การยอมรับ การยอมรับของคนส่วนใหญ่ จะประกอบด้วยค่านิยมและกฎเกณฑ์ สำหรับการประพฤติบางประการ เพื่อคุ้มครองกระทำของตนเอง ซึ่งบางที่เราเรียกสิ่งนี้ว่า “อุดมการณ์” และอุดมการณ์เหล่านี้ควบคุมการกระทำของโลกสมัยปัจจุบันนี้อยู่มากที่สุด

9.3.3 ด้านวัตถุ เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ หนังสือ เสื้อผ้า สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้ต่างๆ บรรดาวัตถุทั้งหลายเหล่านี้จะแสดงความหมายทางวัฒนธรรมมาก และสิ่งเดียวกันอาจมีความหมายแตกต่างกันมากในแต่ละสังคม

9.4 ประเภทของวัฒนธรรม

จากที่ได้กล่าวมานี้ นอกจากจะทำให้ทราบเกี่ยวกับวัฒนธรรมแล้ว ยังทำให้ทราบถึงความแตกต่างซึ่งสามารถจัดแยกเป็นประเภทต่างๆ ได้ ซึ่ง Ogburn ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ

9.4.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง วิธีการที่มนุษย์คิดขึ้นมาแล้ว สามารถทำเป็นรูปเป็นร่างได้ ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น อาหาร ตู้เย็น รถ แก้วน้ำ โทรศัพท์ ฯลฯ การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นการถ่ายทอดวิธีการทำอาหาร วิธีการตัดเย็บเสื้อผ้า วิธีการสร้างบ้าน วิธีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ ทั้งนี้เพราะวัตถุทั้งหลายย่อมเสื่อมสลายไป จะเหลืออยู่ก็เพียงแต่รูปแบบและวิธีการประดิษฐ์ซึ่งจะถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไป

9.4.2 วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึง วิธีการและแบบแผนพฤติกรรมที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาแล้ว ไม่สามารถทำให้เป็นรูปร่างได้ เช่น อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ขนบธรรมเนียมประเพณีการปฏิบัติสืบทอดกันมา และเป็นที่ยอมรับในกลุ่มของตนว่าดีงามเหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทัศนคติ ความรู้ความสามารถ ซึ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้ การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุนี้ เป็นการถ่ายทอดแนวทางแห่งความคิดและแบบอย่างการปฏิบัติ

9.5 วัฒนธรรมในมุมมองของการท่องเที่ยว

Lloyd Hudman (อ้างถึงในจิตติมา สุขผลิน, 2539 : 10 - 13) ได้พิจารณาถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุมากระตุ้นทำให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวของบุคคล คือ

- (1) ปัจจัยผลักดัน (Push Factors) เป็นสภาพเงื่อนไขที่มากระตุ้นให้เกิดแรงผลักดันภายในของบุคคล ให้ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว
- (2) ปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) เป็นสภาพเงื่อนไขภายนอกที่มาดึงดูดเร้าใจให้บุคคลได้ออกเดินทางท่องเที่ยว

ปัจจัยทั้งสองมีความเกี่ยวพันในลักษณะเป็นตัวเสริมเพิ่มกำลัง (Reinforcement) ของกันและกันในการผลักดันให้เกิดแรงจูงใจในการท่องเที่ยว โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเน้นไปที่ปัจจัยดึงดูด ซึ่งได้แก่

9.5.1 แหล่งศิลปวัฒนธรรม (Cultural Landscapes) ผลงานและเรื่องราวของมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งกระตุ้นและดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างและประดิษฐกรรมทางประวัติศาสตร์ในสถานที่ต่างๆ

9.5.1.1 โบราณคดี นอกเหนือจากการพบเห็นในตำรา นักท่องเที่ยวก็มีความปรารถนาอยากรู้ อยากเห็นในสิ่งที่เป็นจริง อันเป็นความเจริญของอารยธรรมแต่โบราณ

9.5.1.2 ประวัติศาสตร์ สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ เช่น อนุสาวรีย์ ตึกกรมบ้านช่อง เป็นพื้นฐานอันสำคัญที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

9.5.1.3 พิพิธภัณฑสถาน เป็นส่วนหนึ่งของการทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์ด้านต่างๆ ซึ่งเป็นส่วนที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

9.5.1.4 เขตพื้นเมือง (Folk Landscapes) ความเป็นพื้นบ้าน พื้นเมืองดั้งเดิมเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวอยากเข้าไปสัมผัส สถานที่บางแห่งที่มีชื่อเสียงดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ รัฐบาลจึงพยายามอนุรักษ์ทุกๆ อย่างไว้ทั้งสภาพธรรมชาติ สิ่งก่อสร้าง และวิถีชีวิต (Way of Life) ของชาวพื้นเมือง

9.5.1.5 สถานที่ทางการเมือง เมืองหลวงของแต่ละประเทศมักจะมีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ โดยเฉพาะสถานที่ทางการเมือง

9.5.1.6 สถานที่ทางการศึกษา มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีสิ่งที่น่าสนใจ น่าศึกษา การแสดงและนิทรรศการต่างๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

9.5.1.7 สถานที่ทางศาสนา สถาบันทางศาสนาทั้งเก่าและใหม่ยังสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปชมได้มาก เช่น วัดบวรนิเวศ

9.5.2 ศิลปวัฒนธรรมประเพณี สามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

9.5.2.1 งานเทศกาลหรือประเพณี นักท่องเที่ยวพยายามที่จะไปเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ ในช่วงที่มีงานเทศกาลหรือประเพณี

9.5.2.2 ศิลป ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์และสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะการจัดแสดงงานศิลปะยังเป็นสิ่งดึงดูดใจให้เข้าไปเที่ยวชมได้มาก

9.5.2.3 หัตถกรรม ผลงานฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้าน รวมถึงการสาธิตวิธีประดิษฐ์หัตถกรรมนั้นๆ สร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวซื้อหาผลิตภัณฑ์กลับไปเป็นของที่ระลึก

9.5.2.4 ศิลปการแสดงและการดนตรี บรรยากาศของเสียงเพลงและนาฏศิลป์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตนเอง เป็นการแสดงออกถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น

9.5.2.5 ภาษา การเดินทางท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ภาษากับเจ้าของภาษาหรือภาษาท้องถิ่นมีมากขึ้นในปัจจุบัน

9.5.3 ลักษณะทางกายภาพ (Physical) สภาพทางธรรมชาติมีผลอย่างมากต่อการดึงดูดผู้คนให้มาท่องเที่ยวในดินแดนนั้น

9.5.3.1 สภาพภูมิอากาศ มีผลต่อการท่องเที่ยวโดยตัวของมันเอง เช่น การอาบแดด เป็นต้น

9.5.3.2 ทิวทัศน์ภาพ เป็นเรื่องสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ท้องถิ่น เช่น ป่าเขา ทะเล

9.5.4 ชีวิตสัตว์ป่า อาจแบ่งได้เป็นสองประเภท คือ ไปเที่ยวชม ไปสังเกต เช่น ช้างป่า อีกประเภทหนึ่งคือ การไปไล่ล่าซึ่งถือเป็นกีฬาและความสนุกสนาน

9.5.5 สิ่งบันเทิงเริงรมย์ การพักผ่อนหย่อนใจหาความบันเทิงเริงรมย์เป็นลักษณะประการหนึ่งของสังคมเมือง

9.5.6 เรื่องอื่นๆ อาจเป็นเรื่องปลีกย่อยที่มีความเกี่ยวพันในการมีส่วนให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางสู่ดินแดนนั้น เช่น ความสุภาพอ่อนโยน เป็นมิตรไมตรีของเจ้าของบ้าน เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุซึ่งมีส่วนที่จะเป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ซึ่งในพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ บริเวณบางลำพูนี้ เต็มไปด้วยวัฒนธรรมทางวัตถุ ที่เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมมากมาย ไม่ว่าจะเป็น วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร ที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน และเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีและบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์เคยผนวชและจำพรรษาอยู่ หรือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์เจ้าฟ้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางรวบรวมศึกษาค้นคว้าและจัดแสดงผลงานศิลปะต่างๆ หรือแม้แต่คลองบางลำพูก็เป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวได้

ในส่วนของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ก็ได้แก่ประเพณีการลอยกระทง, ประเพณีงานวันสงกรานต์ที่ลือชื่อของถนนข้าวสาร หรือประเพณีสงกรานต์แบบดั้งเดิมของถนนพระอาทิตย์ ซึ่งแบบอย่างการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ก็ได้มีการถ่ายทอดมารุ่นสู่รุ่น และเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวอีกประการหนึ่ง

9.6 ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสังคมและวัฒนธรรม

จากทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มีคำอธิบายว่า ทุกสังคมมีโครงสร้างและหน้าที่แตกต่างกันไป แต่ละโครงสร้างจะต้องรักษาหน้าที่ของตน เพื่อการรักษาสภาพสมดุลของโครงสร้างนั้นๆ เมื่อใดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ ก็จะมีผลทำให้โครงสร้างอื่นๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ จะส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีลักษณะเป็นลูกโซ่ (โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม, 2539 : 17) ในทำนองเดียวกัน เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชนใด อิทธิพลของกิจกรรมการท่องเที่ยวย่อมมีผลโดยตรงหรืออ้อมต่อคนในชุมชนและพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว จำแนกออกเป็นหัวข้อย่อยได้ดังนี้

9.6.1 การกระจายความเจริญและการพัฒนา

การเดินทางท่องเที่ยวของคนจำนวนมาก จากที่แห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง ได้ก่อให้เกิดการกระจายความเจริญและการพัฒนาดังนี้

9.6.1.1 ช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาด้านคุณภาพของประชากรในท้องถิ่น เช่น การรับบริการอบรมภาษาต่างประเทศ เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารและให้บริการนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้ดีขึ้น (ทัศนีย์ วิเชียรเจริญ, 1987 : (4-11))

9.6.1.2 มีการปรับปรุงการออกแบบและการผลิตสินค้าของที่ระลึกเพื่อให้ขายได้มากขึ้น รวมทั้งมีการคิดค้นพัฒนาสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นต้น (ทัศนีย์ วิเชียรเจริญ, 1987 : (4-11))

9.6.1.3 ก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น การพัฒนาระบบไฟฟ้า ระบบการคมนาคมขนส่ง โทรศัพท์ สนามบิน ฯลฯ

9.6.2 ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม

จากการที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันและเอาอย่างกันได้ การที่ผู้คนจำนวนมากเดินทางท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ ผู้คนเหล่านั้นมักจะนำค่านิยม ความคาดหวัง ความต้องการ วิถีชีวิต และความสะอาดสบายซึ่งเขาคุ่นเคยจากบ้านไปยังแหล่งท่องเที่ยวด้วย ซึ่งมีส่วนให้เกิดผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนี้

9.6.2.1 ผลดี ในด้านการอนุรักษ์ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มีส่วนช่วยให้วัฒนธรรมประเพณีหลายอย่างที่ถูกลืมไปแล้ว ได้รับการรื้อฟื้นและนำมาจัดการแสดงให้ทั้งนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นได้ชม เนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงคุณค่าของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในแง่ของเศรษฐกิจ ทำให้มีงานทำ มีรายได้ ก็จะทำให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้คงอยู่เป็นมรดกสำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแก่ลูกหลานสืบต่อไป ยิ่งไปกว่านั้น การท่องเที่ยวยังได้มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่น เกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ทราบว่า มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาจากสถานที่ไกลๆ เพื่อมาชมสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น (ทัศนีย์ วิเชียรเจริญ, 1987 : (4-11))

9.6.2.2 ผลเสีย แม้ว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดผลดีในด้านของการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี แต่ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ได้ก่อให้เกิดผลเสียเช่น การบิดเบือนหรือปรับเปลี่ยนไปของวัฒนธรรมประเพณีโบราณบางอย่างที่ได้ถูกรื้อฟื้นและนำมาแสดง

ให้นักท่องเที่ยวชมนั้น ได้ถูกดัดแปลงไปจนประเพณีโบราณบางอย่างที่ได้ถูกรื้อฟื้นและนำมาแสดงให้นักท่องเที่ยวชมนั้น ได้ถูกดัดแปลงไปจนไม่เหลือเค้าโครงเดิม ทำให้เกิดความเข้าใจผิดในประเพณีเหล่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้จัดขาดความรู้ ความเข้าใจในประเพณีเหล่านั้น หรือต้องการจะย่อและดัดแปลงเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว (ทัศนีย์ วิเชียรเจริญ, 1987 : (4-11)) ยกตัวอย่างเช่น งานเทศกาลวันสงกรานต์ที่ถนนข้าวสาร นอกจากนั้น ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมของคนในชุมชน การเลียนแบบสิ่งต่างๆ จากนักท่องเที่ยว

9.7 แนวความคิดเรื่องทุนวัฒนธรรม

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2539 : 11) นำเอาแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกเกี่ยวกับ “การฝังตัวของเทคโนโลยี” (Technological Embodiment) มาปรับใช้กับเรื่องทุนวัฒนธรรมนี้ โดยเสนอแนวความคิดว่าด้วย “การฝังตัวทางวัฒนธรรม” (Cultural Embodiment) ซึ่งทุนวัฒนธรรมนี้ก็ผูกอยู่กับการผลิตสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม คือยังหมายถึงกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม โดยรังสรรค์ชี้ให้เห็นว่าทุนวัฒนธรรมจะเติบโตใหญ่กล้าแข็งได้ก็แต่โดยอาศัยการเติบโตของอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม (Cultural Products)

รังสรรค์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสินค้าวัฒนธรรม แล้วอธิบายการก่อเกิดและการเติบโตของทุนวัฒนธรรมจากเหตุปัจจัยทั้ง 4 คือ กระบวนการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้า (Commoditization of Culture) กระบวนการเทคโนโลยีนาวิตร (Televisionization of Culture) จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมเป็นฝ่ายถูกกระทำ และมีบทบาทรับ (passive) เป็นสำคัญ สินค้าทางวัฒนธรรมจึงบ่งบอกถึงการที่สินค้าหรือบริการ มีนัยทางวัฒนธรรม แต่การที่วัฒนธรรมมีบทบาทเป็นรองตัวสินค้าโดยที่สินค้าและบริการเป็นตัวหลัก การฝังตัวของวัฒนธรรมในสินค้าจึงเท่ากับการที่บางส่วนของวัฒนธรรมถูกกลายกลืน และอาจสูญเสียชีวิตเอกลักษณ์ไป เพราะถูกตัวสินค้าและบริการ และกระบวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนกำหนดการเสนอหรือแสดงออกซึ่ง “นัยทางวัฒนธรรม” นั้น จนในที่สุดสินค้าก็ก่อให้เกิดการสลายวัฒนธรรม คือ แปลความหมายใหม่หรือเสนอและแสดงรูปลักษณะใหม่ โดยมีการโฆษณาสินค้าเป็นปัจจัยกำหนด

ทุนวัฒนธรรม (cultural capital) กับการลงทุนทางวัฒนธรรมมีความหมายต่างกัน ทุนวัฒนธรรมเกี่ยวโยงกับการเติบโตของอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้า และให้บริการที่มีมิติทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะสินค้าและบริการเหล่านี้มีการฝังตัวของวัฒนธรรม (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2539 : 10)

สำหรับแนวความคิดของชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540 : 20 - 23) ในเรื่องทุนวัฒนธรรมนั้น สรุปได้ว่ามีความแตกต่างไปจากที่รังสรรค์ได้เสนอไว้ โดยชัยอนันต์ถือว่า วัฒนธรรมคือ ทุน (Cultural as Capital) ซึ่งมีนัยสำคัญว่า เมื่อถือว่าวัฒนธรรมเป็นทุนชนิดหนึ่งแล้ว ก็มี Cultural Stock ได้ และการเปลี่ยนแปลงใน Cultural Stock น่าจะถือได้ว่าเป็นการลงทุนหรือทำให้ทุนเดิม (มรดกทางวัฒนธรรม) สามารถรักษาคุณค่าไว้ โดยวัฒนธรรมตามความหมายนี้จะไม่ใช่สภาพลักษณะกลายเป็นเพียง “สินค้าและบริการ” วัฒนธรรมจะสามารถคงสภาพการเป็น ทุนของสังคม (Capital of Society) ไว้ได้

จะเห็นได้ว่า นิยามของทุนวัฒนธรรมของชัยอนันต์แตกต่างจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก โดยเขาเห็นว่า วัฒนธรรมที่เป็นทุนเท่านั้น ที่จะช่วยรักษาสันติสุขและความสุขแบบไทยๆ ไว้ได้ และในการลงทุนทางวัฒนธรรมนั้น มีความหมายกว้างไกลไปกว่าแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เพราะการลงทุนทางวัฒนธรรมไม่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมเสมอไป โดยการลงทุนทางวัฒนธรรมอาจเป็นการผลิต หรือบริการที่รัฐและผู้เกี่ยวข้องโดยมีจุดประสงค์เชิงพาณิชย์หรือไม่เกี่ยวกับการบริการที่หวังผลกำไรก็ได้ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำให้การพัฒนายั่งยืนและมีลักษณะรอบด้านอย่างเป็นองค์รวม

นอกจากนี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540:16) กล่าวไว้ว่าทุนและการลงทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวพันกับการให้นิยามศิลปะและวัฒนธรรมอย่างแยกไม่ออก ซึ่งจากที่ผ่านมาประเทศไทยไม่เคยมีการวางมาตรฐานการให้ยาด้านวัฒนธรรมสาธารณะ โดยส่วนใหญ่กรอบความคิดด้านการพัฒนาในช่วงศตวรรษที่ 19 และ 20 ยังอยู่ในวงแคบโดยเน้นไปทางด้านเศรษฐกิจ จนกระทั่งปี พ.ศ.2523 UNESCO จึงได้กำหนดประเภทของศิลปวัฒนธรรมไว้ว่ามรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ผลผลิตทางการพิมพ์ และวรรณกรรม, ดนตรี, ศิลปะการแสดง, ประติมากรรม, ภาพยนตร์และการถ่ายภาพ, วิทยุและโทรทัศน์, กิจกรรมทางสังคม – วัฒนธรรม, กีฬา, การอนุรักษ์ภูมิประเทศ และธรรมชาติ, การบริหารวัฒนธรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆ

จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการแสดงให้เห็นถึงภาพพจน์ของประเทศให้นานาชาติได้รับรู้ ดังนั้น จึงมีประโยชน์ทางการตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อตลาดการท่องเที่ยว หลายประเทศจึงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทั้งทางด้านการอนุรักษ์และการพัฒนาสถานที่ที่จะดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว ประเทศที่กำลังพัฒนาจำนวนไม่น้อยรวมทั้งประเทศไทย

ด้วยจึงอาศัยมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากอดีตมากมายเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำรายได้เข้าประเทศในขณะที่ระบบเศรษฐกิจยังไม่สามารถหาเงินตราต่างประเทศได้

อย่างไรก็ตาม อมรา พงศาพิชญ์ (2543 : 7) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการมองวัฒนธรรมเป็นสินค้านี้เป็นเรื่องที่สร้างความหนักใจให้กับนักวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงโลกาภิวัตน์ ที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศ การแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้าไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมเชิงวัตถุที่ถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน และเป็นวัฒนธรรมวัตถุสำหรับให้นักท่องเที่ยวซื้อไปเป็น"ของที่ระลึก" หรือ "ของฝาก" หรือการปรับพิธีกรรมพื้นบ้านให้กลายเป็น"การแสดง" เพื่อนักท่องเที่ยว ล้วนแล้วแต่เป็นการทำลายวัฒนธรรมไปโดยปริยาย ยิ่งพิธีกรรมประเพณีดั้งเดิมถูกแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นงานระดับชาติเพื่อประโยชน์ของการอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิม และ/หรือเพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว ลักษณะการจัดงานและความหมายของงานก็ยิ่งเปลี่ยนไปด้วยมากขึ้น เมื่อความหมายเปลี่ยนไป ความหมายทางวัฒนธรรมก็เปลี่ยนไปด้วย ในแง่นี้ความเป็นทุนวัฒนธรรมตามความหมายของรังสรรค์จะเห็นได้อย่างเด่นชัด แต่สำหรับทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแล้วนั้นทุนวัฒนธรรมได้สูญหายไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของบางลำพูและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรหลายงานด้วยกัน อาทิเช่น

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบางลำพู

งานศึกษาเรื่อง "The Banglumphu District : A Portrait of Change in Inner Bangkok " (1993) ของ Marc Askew ได้อธิบายถึงผลของการพัฒนาเมือง โดยเฉพาะการจัดวางผังเมืองแบบตะวันตก (zoning) ที่มุ่งเน้นการจัดระเบียบพื้นที่และการทำเมืองให้สวยงาม เป็นผลทำให้ความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคม, อาชีพดั้งเดิมและความสัมพันธ์ของชุมชนกับโครงสร้างทางสังคมลดลง ยกตัวอย่างเช่น อาชีพดั้งเดิมได้ขาดการสืบทอด เช่นบ้านพานถม หรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดก็ได้ขาดมิติของการพึ่งพาอาศัยกันอย่างเช่นในอดีต

ขณะเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเมืองตามแนวคิดดังกล่าวก็คือ ผู้คนที่ได้อพยพเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่นี้มากขึ้น ประกอบกับการขยายตัวของธุรกิจต่างชาติที่เพิ่มขึ้น เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ได้ล่องไหลเข้ามาในพื้นที่นี้ สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือการปรับตัวของคนในพื้นที่ไปตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม ยกตัวอย่างเช่น คนในชุมชนตรอกข้าวสารซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนชั้นสูงเก่า ก็ย้ายตัวเองออกไปอยู่ที่อื่นเพราะถูกรบกวนจากการขยายตัวของธุรกิจเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีบางชุมชนที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ที่ค่อนข้างเหนียวแน่นและระบบศาสนาที่คอยเชื่อมความสัมพันธ์คนในชุมชนไว้ เช่น ชุมชนชาวมุสลิมที่ตรอกตึกดิน ก็ยังคงรักษาสภาพเพื่อนบ้านและความเป็นปึกแผ่นไว้เป็นอย่างดี

ภาพหลายๆ ด้านที่ Askew นำเสนอถึงความพลิกเปลี่ยนและแตกสลายของชุมชนเหล่านี้ จึงเป็นผลพวงของการพัฒนาเมืองอย่างไร้ทิศทางและปราศจากการคำนึงถึงองค์ประกอบหรือสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม กว่าที่ภาครัฐจะหันมาให้ความสนใจก็เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี ซึ่งส่งผลให้เกิดแผนการพัฒนาพื้นที่โดยรอบเกาะรัตนโกสินทร์ในเวลาต่อมา

งานวิจัยเรื่อง “บ้านบางลำพู” (2541) ของณรงค์ เขียนทองกุล ได้ให้ภาพของบางลำพูในมิติที่เป็นแหล่งผลิตและสืบทอดศิลปะทางดนตรีไทยและละคร โดยเน้นศึกษาผ่านตระกูลดุริยางค์ประณีต ซึ่งการสืบทอดทางดนตรีนี้ได้มีวิธีการสืบทอดโดยอาศัยการพยายามปลุกฝังและการถ่ายทอดวิชาแก่สมาชิกตั้งแต่วัยเยาว์ นอกจากนี้ การมีเครือข่ายระหว่างสายการดนตรีด้วยกัน ก็เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้การสืบทอดองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นไปได้โดยต่อเนื่องและค่อนข้างเหนียวแน่น ซึ่งเป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของบางลำพูในบางส่วนของแง่ของการเป็นแหล่งสืบสานดนตรีไทยที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

พิเชฐ สายพันธ์ เขียนงานวิจัยเรื่อง “จินตภาพบางลำพู” (2542) ซึ่งได้ศึกษาบางลำพูในแง่ของภูมิหลังและสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยมุ่งศึกษาถึงการดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนตัวของย่านบางลำพูซึ่งประกอบไปด้วยความหลากหลาย ความเป็นเขตอนุรักษณ์พร้อมๆ กับการเป็นเขตความเจริญด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ การบริโภค ทำให้บางลำพูถูกนิยามแตกต่างกันระหว่างคนหลายกลุ่ม งานของพิเชฐ จึงเป็นการพูดถึงเมืองในแบบหลากหลายซ้อนทับกันอยู่โดยอาศัยตัวอย่างของเมืองซึ่งมีที่มาจากความแตกต่างในหลายแง่มุม หลายกลุ่มคน ชนชั้น การศึกษา จินตภาพเมืองของคนบางลำพูจึงเป็นทั้งการผสมผสาน การปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา และความขัดแย้งที่ปรากฏให้เห็น เป็นต้นว่า การผสมผสานระหว่าง

กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ใหม่และคนที่อยู่เก่าในชุมชน กลุ่มคนหลากหลายระดับสถานภาพ (คนชั้นล่าง คนชั้นกลางและกลุ่มเจ้านายเก่า) การปรับเปลี่ยนจากพื้นที่เชิงอนุรักษ์และชุมชนการค้าย่อยมาสู่ การเป็นย่านธุรกิจท่องเที่ยวขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันภายใต้การผสมผสานและการปรับเปลี่ยนที่ กล่าวมาก็ได้กลายเป็นความขัดแย้งแปลกแยก (ทั้งวิถีชีวิตและโลกทัศน์) ในเวลาเดียวกัน อีกทั้ง นำไปสู่การจัดระเบียบเมืองที่แตกต่างกัน

เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทวีวัฒน์ อัครพลวงศ์ (2542) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในแง่ของการ เป็นปัญหาของการพัฒนาความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นไป อย่างไม่ทั่วถึง โดยในที่นี้ ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในแง่ที่ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นตัวแปรสำคัญในการปกครองหรือการพัฒนาท้องถิ่น เนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นนั่นเองที่ เป็นผู้รู้ดีว่าท้องถิ่นตนต้องการอะไร ประสบปัญหาอะไร อะไรเป็นสาเหตุ อะไรเป็นแนวทางในการ แก้ไขปัญหา ดังนั้น ประชาชนในท้องถิ่นจึงต้องมีส่วนร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมและบริหาร ทรัพยากรของท้องถิ่น โดยต้องไม่ลืมที่จะธำรงรักษาความเป็นไทยไว้ด้วย

สุรีพร พงษ์พานิช (2544 : 4-6) ได้ศึกษาในเรื่องของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” บทบาทใหม่ของประชาชนกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเสนอว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน นั้น เป็นหลักการที่ภาครัฐให้ความสนใจอย่างจริงจังในช่วงกว่า 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีเหตุมาจาก การพัฒนาที่มาจากคำสั่งการแบบเบื้องบน (Top – Down Approach) ทำให้ไม่ตรงกับ ความต้องการของท้องถิ่น อีกทั้งประชาชนยังไม่เข้าใจในเหตุผลของภาครัฐจึงไม่ปฏิบัติตาม ซึ่ง คณะกรรมการองค์การสหประชาชาติได้เห็นความสำคัญของปัญหานี้ จึงได้กำหนดบทบาทของ ประชาชนซึ่งปรากฏในแผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการ ดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างยั่งยืน ได้กำหนดให้ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” เป็นกล ยุทธสำคัญของแผนดังกล่าว และให้คำนิยามว่า “เป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกของชุมชนเท่าเทียม กันในการเข้าร่วมประโยชน์จากการพัฒนาและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม”

การมีส่วนร่วมของประชาชนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนใน การพัฒนาได้นั้น จะต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

1. ร่วมกันวางแผน เป็นการร่วมกันคิดว่าชุมชนของตนมีอะไรเด่นแตกต่างจากชุมชนอื่น มีทรัพยากรอะไรดึงดูดนักท่องเที่ยวได้บ้าง
2. ร่วมกันปฏิบัติตามแผน
3. ร่วมกันใช้ประโยชน์ และจะต้องมีการจัดการผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเหมาะสม
4. ร่วมติดตามและประเมินผล มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมกันประชุมเพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหาต่างๆ
5. ร่วมบำรุงรักษา เพื่อคงไว้ซึ่งผลประโยชน์ที่เคยได้รับจากการท่องเที่ยวไม่ให้หมดไป

สมชาย สนั่นเมือง (2543 : 25 - 31) ได้ศึกษาเรื่อง “ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว” ให้ความเห็นว่าท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทอย่างสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีปัจจัยหลักในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนต้องมีกระบวนการที่ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยวและการตลาด

นอกจากนี้ ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว นั้น ยังต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยว ซึ่งมีทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จะต้องมุ่งไปสู่ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในทุกระดับดังนี้

1. ระดับนโยบาย จะต้องมีการหาทางให้สมาชิกในชุมชนรับทราบนโยบายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. ระดับแผน จะต้องให้ชุมชนเข้าใจแบบแผนการท่องเที่ยวให้ชัดเจน
3. ระดับปฏิบัติ จะต้องให้สมาชิกชุมชนศึกษาแผนปฏิบัติ แนวทาง และวิธีการปฏิบัติ ให้เข้าใจจนสามารถให้ความร่วมมือและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง มีการแนะนำอย่างใกล้ชิดจนกว่าจะมั่นใจได้ว่าสมาชิกของชุมชนได้ดำเนินการไปถูกต้องทิศทางแล้ว
4. มีการติดตามผลและให้การแนะนำอย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรจะมีตั้งแต่การเตรียมการจัดการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้รับประโยชน์จากการบริการโดยชุมชน การมีส่วนร่วมที่ดีจะต้องให้ความสำคัญในรูปแบบของการรวมกลุ่มมากกว่าลักษณะของบุคคล

วลัยภรณ์ ดาวสุวรรณ (2533 : 95) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบึงขุนทะเล พบว่า แหล่งที่พักอาศัย เพศ อาชีพ สถานภาพทางสังคม การรับรู้ข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อนบ้าน หนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์ และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่แตกต่างกันจะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบึงขุนทะเล

พิสิฐฐ์ บุญไชย (2528 : ข) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกรมการสภาตำบล ศึกษากรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่ากรมการสภาตำบลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ สถานภาพของกรมการสภาตำบล การได้รับทราบเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ทางสื่อมวลชน สถานภาพทางเศรษฐกิจ และการจัดหาเชื้อเพลิงหุงต้มอาหารในครอบครัว เกี่ยวกับปัญหาในการอนุรักษ์ป่าไม้ จากการศึกษาพบว่าปัญหาที่สำคัญคือ กรมการสภาตำบลส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาสำหรับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ ถ้าหากสภาตำบลมีการดำเนินการตามโครงการอนุรักษ์ป่าไม้แล้วก็จะมีความเกี่ยวข้องกับขาดเงินทุน ขาดเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและประชาชนจะไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานด้วย

สพสุข ลีละบุตร (2543:ง) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แก่ เพศ อาชีพ และสถานภาพทางสังคม โดยเพศชาย กลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไป และกลุ่มที่มีสถานภาพทางสังคมจะมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มอื่นๆ และในส่วนของอุปสรรคในการมีส่วนร่วม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัว จึงทำให้ไม่ค่อยมีเวลาและโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมได้

พิสันต์ ธนะสารสมบุรณ์ (2542:ง) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ศึกษากรณีเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี พบว่าประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในระดับต่ำ โดยมีอายุ ภูมิปัญญาเดิม การให้คุณค่าสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม นอกจากนี้ การที่ประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น จะเริ่มจากบุคคลที่มีจิตสำนึกร่วมกัน และพัฒนาเป็นกลุ่มเพื่อจัดทำกิจกรรมและโครงการต่างๆ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม

สุริยา ยี่ซุน (2534: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระบบป่าชุมชน พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ และพบว่าระดับการศึกษา จำนวนที่ดินทำกิน ประเภทการถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและการเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดความแตกต่างกันในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

นฤนาท พุทโรสง (2541:88) ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน : ศึกษาเฉพาะกรณี โบราณสถานบริเวณเกาะเมืองอยุธยา” พบว่า การใช้ประโยชน์จากโบราณสถานแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานต่างกัน

สมใจ เข้มเจริญ (2531:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณีตำบลสะเดียง อำเภอสอง จังหวัดแพร่” พบว่า อายุ เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สัจชัย สุทธิพันธ์วิหกร (2539:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อปัญหามลพิษทางน้ำจากชุมชน กรณีศึกษา เทศบาลเมืองภูเก็ต” พบว่า อาชีพที่แตกต่างกัน จะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติกิจกรรม

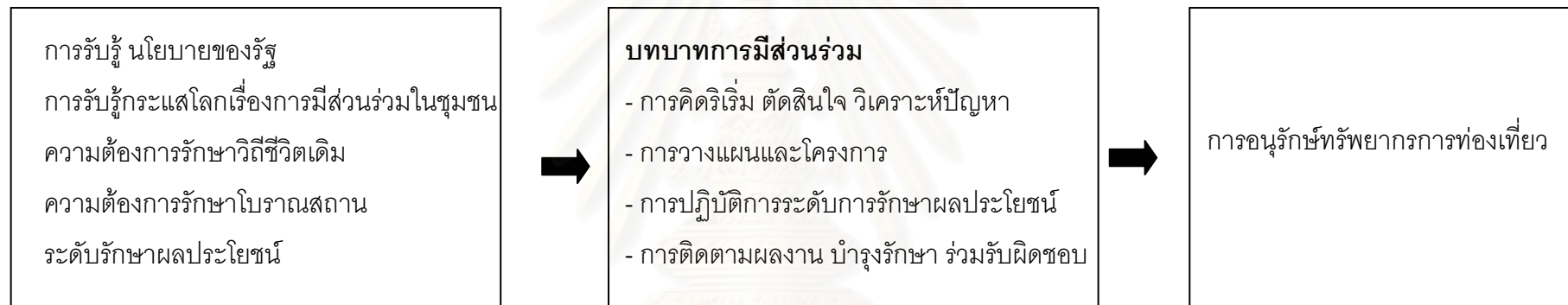
จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Theoretical Framework

แผนภาพที่ 4 : ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

สมมติฐานในการวิจัย

สมมติฐานหลักที่ 1

การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

1.1 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

1.2 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

1.3 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

1.4 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานหลักที่ 2

การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

2.1 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

2.2 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

2.3 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

2.4 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานหลักที่ 3

ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

3.1 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

3.2 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

3.3 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

3.4 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานหลักที่ 4

ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

4.1 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

4.2 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

4.3 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

4.4 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานหลักที่ 5

ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

5.1 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

5.2 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

5.3 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

5.4 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

นิยามตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

นโยบายของรัฐ หมายถึง นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐบาลในการทำให้บริเวณพื้นที่บางลำพู เป็นพื้นที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวผ่านการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยบทบาทดังกล่าวได้แก่

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. บริหารการท่องเที่ยวให้เกิดการกระจายด้านเศรษฐกิจไปยังชุมชนต่างๆ โดยเชื่อมโยงกับนโยบาย 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง
4. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการที่ทำให้นักท่องเที่ยวพำนักอยู่นานขึ้น และใช้จ่ายต่อวันมากขึ้น
5. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงสุขภาพ เชิงกีฬา และเชิงเกษตร
6. ส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างกัน

7. เร่งรัดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แก้ไขปัญหาการเอาัดเอาเปรียบและหลอกลวงนักท่องเที่ยวอย่างจริงจังและเข้มงวด
8. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการต่างๆ ที่ทำให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น
9. สนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยว
10. ใช้มาตรการเชิงรุกส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลักที่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ
11. ให้มีการจัดตั้งอาสาสมัครส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำท้องถิ่น

กระแสโลกเรื่องการมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง กระแสการให้ความสำคัญในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางสังคมตามกลยุทธ์ในแผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเป็นการเปิดโอกาสให้แก่สมาชิกของชุมชนเท่าเทียมกันในการเข้าร่วมประโยชน์จากการพัฒนาและการมีส่วนร่วม

ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม หมายถึง ความต้องการที่จะรักษาการดำรงชีวิตของคนในชุมชนในสภาพเดิมซึ่งเต็มไปด้วยเอกลักษณ์และวัฒนธรรมอันเก่าแก่ไว้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น

การรักษาโบราณสถานหรือการอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาความสำคัญและหลักฐานในแง่การที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในสังคมนั้น สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไปได้

การรักษาผลประโยชน์ หมายถึง การรักษาผลอันเกิดมาจากการที่ธุรกิจท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในแง่ที่เป็นแหล่งรายได้ของคนในชุมชนจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความผูกพันและสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และร่วมมือกันดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีความรับผิดชอบร่วมกันและมีรูปแบบการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ และวิเคราะห์ปัญหา

- ให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน
- เสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น
- ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน
- แจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ ในกรณีที่พบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน
- แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข

รูปแบบที่ 2 การมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการ

- เป็นหรือเคยเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชน
- เข้าร่วมประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนคร
- เข้าร่วมประชุม ปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน
- ชักชวนญาติพี่น้องร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน
- เสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว อันได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญในชุมชน ให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

รูปแบบที่ 3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

- เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว
- บริจาคเงินเพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญ
- บริจาควัสดุอื่นๆ นอกเหนือไปจากเงิน ในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญ

- ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ
- ร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ

รูปแบบที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

- ร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ
- ร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการทำลายประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน
- สังเกต ควบคุมดูแลสมาชิกในชุมชนที่ประพฤติไปในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม รวมทั้งสถานที่สำคัญต่างๆ
- ติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญ อันเป็นแหล่งดึงดูดใจให้มาท่องเที่ยวในชุมชน
- ติดตามผลของนวัตกรรม หรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในชุมชนได้
- ติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจหรือสิ่งที่น่าสนใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนหรือชื่นชมตามถิ่นฐานที่ตั้ง

ประชาชนท้องถิ่น/ คนในชุมชน หมายถึง บุคคลทั่วไปทั้งเพศชายและหญิง ที่อายุระหว่าง 20-80 ปี ซึ่งพักอาศัยหรือประกอบอาชีพอยู่ในย่านบางลำพูเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี

การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างฉลาดและมีเหตุผล เพื่อที่จะให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในย่านบางลำพูมีคุณภาพที่ดี และคงอยู่ตลอดไปควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนย่านบางลำพูในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว มีพื้นที่ศึกษาคือชุมชนย่านบางลำพู เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้กำหนดระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการสำรวจ รวบรวม สังเคราะห์และวิเคราะห์เอกสาร โดยศึกษาค้นคว้ารายละเอียดจากแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย บทความในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนย่านบางลำพูและประชาคมบางลำพู รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรม และทรัพยากรการท่องเที่ยว จากเอกสารประเภทต่างๆ เช่น บทความ ข่าวจากหนังสือพิมพ์และนิตยสาร วารสาร จุลสาร รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาจากการวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา (Anthropological Fieldwork) โดยใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มภายในชุมชน โดยเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชน โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งได้แก่ แกนนำชุมชน แกนนำประชาคมบางลำพู สมาชิกกลุ่มผู้ประกอบการถนนข้าวสาร รวมทั้งผู้อาวุโสในชุมชน โดยเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) รวมทั้งสิ้น 30 คน

2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview)

2.3 การเก็บข้อมูลโดยวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าไปร่วมกิจกรรม - ต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น งานเลี้ยงสังสรรค์ที่จะย้ายออกไปอยู่ที่อื่น งานเทศกาลประเพณี ประจำปีต่างๆ การเข้าร่วมในการประชุมประชาคม เป็นต้น

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

สำหรับประชากรที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกบริเวณตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างตามประสงค์ (Purposive Sampling) คือเลือกโดยพิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนั้น บริเวณที่เลือกเป็นตัวอย่างในการศึกษาคือ บริเวณพื้นที่บางลำพู เขตพระนคร จ. กรุงเทพมหานคร โดยจะครอบคลุมบริเวณเหล่านี้ คือ

ชุมชนตามนิยามหน่วยปกครองพิเศษของกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้แก่

1. ชุมชนวัดสังเวช
2. ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์ – ตรอกไก่แจ้
3. ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์
4. ชุมชนวัดสามพระยา
5. ชุมชนบวรรังษี
6. บ้านพานถม
7. วัดใหม่อมตรส

และชุมชนนอกนิยามหรือนอกหน่วยปกครองพิเศษของกรุงเทพมหานคร ซึ่งอาจเรียกรวมเป็นกลุ่มๆ หรือบริเวณได้ เช่น

1. บริเวณถนนสามเสนฝั่งตะวันออก
2. บริเวณตลาดยอด
3. บริเวณร้านค้าสี่สามห้าง
4. บริเวณถนนพระอาทิตย์
5. บริเวณรามบุตรี
6. บริเวณถนนข้าวสาร

เมื่อได้เขตพื้นที่ที่จะทำการศึกษาวิจัยเรียบร้อยแล้ว ก็ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างเชิงก้อนหิมะ (Snowball Sampling) ซึ่งเป็นการที่ผู้วิจัยเลือกตัวอย่างมาจำนวนหนึ่งที่มีลักษณะตรงตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยในที่นี้จะคัดเลือกเอาผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เมื่อเลือกกลุ่มตัวอย่างขั้นต้นได้แล้ว ผู้วิจัยก็ขอให้กลุ่มตัวอย่างแต่ละคนแนะนำหรือให้รายชื่อคนอื่นๆ ที่มีลักษณะดังกล่าวเป็นขั้นที่สอง แล้วผู้วิจัยก็ไปสัมภาษณ์กลุ่มที่สองต่อไป และเอารายชื่อคน

อื่นๆ จากกลุ่มที่สองอีกที่มีลักษณะเดียวกันเป็นขั้นที่สาม และทำต่อไปเช่นนี้เรื่อยๆ จนกว่าจะครบจำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ 30 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการศึกษา ผู้ศึกษาจึงกำหนดและคัดเลือกประชากรจากกลุ่มภายในชุมชนต่างๆ มาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 30 คนเพื่อที่จะทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) ดังนี้

1. ประธานชุมชน
2. แกนนำประชาคมบางลำพู
3. ผู้อาวุโสในชุมชน
4. สมาชิกชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสาร
5. คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่านบางลำพู

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและแบบคำถามประกอบการสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)
2. แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) ซึ่งประกอบด้วยคำถามต่างๆ ที่ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการ ดังนี้
  - 2.1 ข้อมูลของชุมชน ได้แก่ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของชุมชน
  - 2.2 ข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ, ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ทั้งนี้ต้องเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยในมุมมองของคนในชุมชนนั่นเอง
  - 2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน
  - 2.4 ข้อมูลเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

2.5 ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดจากการท่องเที่ยวเข้ามามีความสัมพันธ์กับพื้นที่ศึกษาวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ได้จากวิธีดังนี้

1. ข้อมูลจากกรุงเทพมหานคร
2. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าไปสังเกตการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน มีการพูดคุย เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดในชุมชน เช่น งานวันเด็ก หรืองานกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการเข้าร่วมประชุมประชาคมด้วย
3. การสัมภาษณ์ โดยการเข้าไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักในเรื่องต่างๆ ไปก่อน เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทั้งนี้เพื่อจุดประสงค์ในแง่ของความไว้วางใจ หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยการสัมภาษณ์จะสัมภาษณ์เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Keys Informants) ตามแนวทางการสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก (In – depth Interview)

ขั้นตอนในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการเก็บข้อมูลไว้ดังนี้ คือ

1. การสำรวจชุมชน ก่อนที่จะมีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการ โดยทำการวิจัยเอกสาร ติดต่อกับประชาคมบางลำพู และติดต่อกับสำนักงานเขตพระนคร เพื่อขอข้อมูลและรายละเอียดบางส่วน และเมื่อได้ข้อมูลตามที่ต้องการจำนวนหนึ่งแล้ว ก็ทำการติดต่อแกนนำชุมชนและคณะกรรมการประชาคมบางลำพู เพื่อขออนุญาตเข้าไปศึกษาในชุมชน
2. สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลทางทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชน รวมทั้งบทบาทการมีส่วนร่วมในเรื่องต่างๆ และกิจกรรมในชุมชน รวมทั้งมีการติดต่อขอข้อมูลรายละเอียดผู้ที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไป
3. เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้กรอบแนวคำถามที่เป็นปลายเปิด เนื่องจากแต่ละชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน จึงน่าจะส่งผลให้บทบาทการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวแตกต่างกันไปตามรายละเอียดของทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นๆ จุดประสงค์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครบถ้วนในแง่ของ

บทบาทในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยครอบคลุมมิติต่างๆ ของการมีส่วนร่วม ทั้งในแง่ของชนิดการมีส่วนร่วม บุคคลในการมีส่วนร่วม และรูปแบบวิธีการมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ในส่วนนี้จะเป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา โดยใช้วิธีการ Content Analysis และนำเสนอข้อมูลเชิงวิเคราะห์และบรรยายประกอบตารางโดยจะครอบคลุมในประเด็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีในชุมชน บทบาทและมิติการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตที่เป็นผลมาจากการท่องเที่ยวในชุมชน

เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมใน ส่วนของการรับรู้นโยบายของรัฐด้านการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ประเมินระดับตามเกณฑ์ดังนี้ คือ

การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวในระดับมาก ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมากกว่าร้อยละ 80 จากจำนวนนโยบายด้านการท่องเที่ยวทั้งหมด 11 นโยบาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2

การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐร้อยละ 51 - 80 จากจำนวนนโยบายด้านการท่องเที่ยวทั้งหมด 11 นโยบาย

การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวในระดับน้อย ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐน้อยกว่าร้อยละ 50 จากจำนวนนโยบายด้านการท่องเที่ยวทั้งหมด 11 นโยบาย

สำหรับระดับการรับรู้กระแสโลกเรื่องการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์เดียวกันกับระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐ กล่าวคือ

การรับรู้กระแสโลกเรื่องการมีส่วนร่วมในระดับมาก ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมตามกรอบแนวคิด Agenda 21 มากกว่าร้อยละ 80 จากจำนวนนโยบายทั้งสิ้น 10 นโยบาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา

การรับรู้กระแสโลกเรื่องการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมตามกรอบแนวคิด Agenda 21 ร้อยละ 50-80 จากจำนวนนโยบายทั้งสิ้น 10 นโยบาย

การรับรู้กระแสโลกเรื่องการมีส่วนร่วมในระดับน้อย ได้แก่ ผู้ที่รับรู้ในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมตามกรอบแนวคิด Agenda 21 น้อยกว่าร้อยละ 50 จากจำนวนนโยบายทั้งสิ้น 10 นโยบาย

ในการวัดระดับของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ประเมินระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนี้ กล่าวคือ

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับมาก ได้แก่ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบต่างๆ มากกว่าร้อยละ 80 จากรูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งสิ้น 22 รูปแบบตามคำนิยามตัวแปรด้านการมีส่วนร่วม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง ได้แก่ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบต่างๆ ร้อยละ 50-80 จากรูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งสิ้น 22 รูปแบบ

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับน้อย ได้แก่ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบต่างๆ น้อยกว่าร้อยละ 50 จากรูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งสิ้น 22 รูปแบบ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

บางลำพู : อดีตและปัจจุบัน

“บางลำพู” เป็นพื้นที่ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา เป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

คำว่า “บางลำพู” สามารถเขียนได้เป็น 2 แบบ คือ บางลำพูและบางลำภู เนื่องจากมีที่มาที่ต่างกัน กล่าวคือคำว่า “บางลำพู” มีที่มาจากการที่บริเวณพื้นที่นี้ในอดีตมีต้นลำพูขึ้นมากมาย พอดกกลางคืน จะมีหิ่งห้อยนับร้อยมาเกาะอยู่ตามกิ่งลำพู และกระพริบแสงให้เห็นสวยงามราวกับโคมไฟที่อยูริมแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนั้น ดงต้นลำพูจึงเป็นที่สังเกตได้อย่างชัดเจนของผู้ที่ล่องเรือมาจากต่างจังหวัด เมื่อเห็นดงต้นลำพูก็หมายความว่าได้ล่องเรือถึงกรุงเทพฯ แล้ว บริเวณนี้จึงได้รับการขนานนามต่อมาว่า “บางลำพู” (ฝ่ายวิชาการประชาคมบางลำพู, 2538 : 1-2)

สำหรับคำว่า “ลำภู” มีข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเพี้ยนมาจากคำมลายูว่า “สุโหลงัมปู”(Sungai Lampu) ซึ่งแปลว่าคลองที่มีตะเกียง

ประมาณปี พ.ศ. 2540 นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย องค์การเอกชนและคนในพื้นที่กลุ่มหนึ่งจัดโครงการ “ถนนคนเดิน” ขึ้น มีการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของชุมชน จนสรุปออกมาได้ว่า “บางลำพู” ที่ถูกต้องนั้นน่าจะเขียนว่า “บางลำภู” ซึ่งมีความหมายจากต้นลำพูที่มีอยู่มากในอดีตมากกว่าข้อสันนิษฐานอื่น ดังนั้นในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงใช้คำว่า “บางลำพู” เป็นชื่อแทนบริเวณดังกล่าว

ประวัติและสภาพทั่วไปของบางลำพู

1. สภาพทางประวัติศาสตร์

1.1 สมัยกรุงศรีอยุธยา

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา (2529:40) ได้สันนิษฐานถึงการตั้งเมืองในชุมชนบางกอกสมัยอยุธยา เป็นแค่เพียงการสร้างป้อมเมืองสองฟากแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่บางลำพูในสมัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของย่านบางกอก เป็นเมืองสวนผลไม้ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ตั้งเมืองหน้าด่านสำคัญในเส้นทางเดินเรือระหว่างอ่าวไทยกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งขณะนั้นคือ กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร โดยก่อนที่จะมีการขุดคลองลัดบางกอกในรัชสมัยของสมเด็จพระชัยราชาธิราชนั้น ในบริเวณบางลำพูนี้คงจะเป็นที่ลุ่มต้ำมีน้ำท่วมขัง (ณรงค์ เขียนทองกุล, 2541:25) มีต้นลำพูขึ้นอย่างหนาแน่นจึงเป็นที่มาของชื่อว่า “บางลำพู”

บริเวณปากคลองบางลำพูนี้เป็นหลักหมายธรรมชาติสำคัญของเมืองบางกอก เพราะดงต้นลำพูที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นได้กลายสภาพเป็นคังน้ำที่สว่างไสวด้วยแสงหิ่งห้อยในตอนกลางคืน เรือจากกรุงศรีอยุธยาก็ได้อาศัยแสงหิ่งห้อยที่สว่างไสวเหล่านี้เองเป็นที่หมายให้รู้ว่าได้มาถึงเมืองบางกอกแล้ว

ต่อมาเมื่อได้มีการขุดคลองลัดบางกอกแล้ว แม่น้ำเจ้าพระยาเกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินจึงทำให้เริ่มมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยตามริมแม่น้ำสายใหม่มากขึ้น ซึ่งจุดนี้เองถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนในย่านบางลำพูที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน บริเวณย่านบางลำพูนี้ยังปรากฏหลักฐานทางกายภาพที่สำคัญอันบ่งบอกว่ามีมาตั้งแต่สมัยแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้แก่พระอารามเก่าหลายแห่ง เช่น วัดสามจีน (วัดสังเวชวิศยาราม) วัดกลางนา (วัดชนะสงคราม) เป็นต้น

1.2 สมัยกรุงธนบุรี

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกแก่พม่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นพระนครใหม่ในปี พ.ศ. 2310 แล้ว หลังจากนั้นราวอีก 6 ปี ทรงมีพระราชดำริให้ขยายเขตพระนครจากทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ข้ามมาฝั่งตะวันออก ในกรณีนี้ทรงโปรด

ให้บุคคลชุกชุมเมืองขึ้นในตำแหน่งที่ตรงกับคลองคูเมืองชั้นในของกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน พร้อมทั้งสร้างป้อมปราการเชิงเทิน และกำแพงเมืองขึ้นโดยรอบ

1.3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1.3.1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-3

แน่นอนย ศักดิ์ศรี และคณะ (2534: 390-481) ได้กล่าวถึงบางลำพูช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ไว้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ รัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ขึ้นในปีพ.ศ.2325 ทรงโปรดให้ขุดคูพระนคร หรือที่เรียกว่าคลองรอบกรุงในปัจจุบันขึ้น อีกชั้นหนึ่ง โดยให้ขุดถัดออกจากแนวคลองคูเมืองธนบุรีเดิมออกไป พร้อมทั้งโปรดให้สร้างกำแพงและป้อมปราการขึ้นโดยรอบตามแนวคลองที่ขุดนั้น คูพระนครใหม่นี้เริ่มต้นขุดจากแม่น้ำเจ้าพระยา เข้ามาในแนวคูเมืองเดิม และวกไปออกแม่น้ำอีกครั้งตรงตำแหน่งใกล้วัดสามปลื้ม ในการนี้ทรงโปรดให้สร้างกำแพง ประตูเมืองและป้อมปราการขึ้นโดยตลอดแนวคูเมืองที่ขุดขึ้นใหม่ด้วย

สำหรับป้อมปราการที่สร้างขึ้น และตั้งอยู่ในบริเวณบางลำพู ได้แก่ป้อมอิสิณธร, ป้อมมยุคนธรและป้อมพระสุเมรุ ในส่วนของป้อมอิสิณธร ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้วัดชนะสงคราม และป้อมมยุคนธรซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัดนิเวศบวรวิหารนั้น ปัจจุบันได้รื้อลงทั้ง 2 ป้อม คงเหลืออยู่เฉพาะป้อมพระสุเมรุ ซึ่งตั้งอยู่ตรงมุมกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตรงปากคลองบางลำพู

ในส่วนของประตูเมืองและประตูช่องกุดที่สำคัญในย่านบางลำพูที่เคยมีมาในอดีต ซึ่งในปัจจุบันได้รื้อลงแล้วได้แก่ประตูท่าพระอาทิตย์ ประตูวัดสังเวชและประตูบางลำพู ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันได้แก่ประตูวัดบวรนิเวศ ซึ่งเป็นประตูเมืองแบบมียอดตั้งอยู่ตรงข้ามกับวัดบวรนิเวศซึ่งวัดนี้ กรมพระบวรราชวังมหาศกดิพลเสพโปรดให้สร้างขึ้น ในขณะที่เดียวกับที่กรมขุนอิศราธิราชโปรดให้สร้างวัดรังษีสุทธาวาสริมกำแพงเมืองด้านเหนือต่อเนื่องกันเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีตลาดยอดบางลำพูเป็นศูนย์กลางในการจับจ่ายใช้สอยที่เป็นตลาดบกแห่งแรกในพื้นที่นี้

ในช่วงนี้ มีการสร้างวังใหญ่ให้แก่พระบรมราชวงศ์หลายพระองค์ เพื่อช่วยดูแลรักษาพระนครตามจุดต่างๆ ทำให้มีเหล่าพระยามณเฑียรบาล พระยากลาโหม พระยาจ่า

แสนยาราชา และพระยาไกรโกษา ซึ่งเป็นตำแหน่งเสนาบดีจตุสดมภ์ในพระราชวังบวรฯ มาสร้างบ้านอยู่บริเวณปากคลองโรงไหม ใกล้กับวังหน้า ส่วนราษฎรทั่วไปจะตั้งบ้านเรือนและจอดแพเรียงรายหนาแน่นตั้งแต่ริมปากคลองโรงไหม ไปจนถึงปากคลองบางลำพู รวมถึงปากคลองบางลำพูไปตามริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตามแนวเหนือใต้ โดยเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณวัด วังเจ้านาย หรือตลาด เช่น บริเวณฝั่งคลองวัดตองปุหรือวัดชนะสงคราม บริเวณปากคลองบางลำพู บริเวณป้อมพระสุเมรุ บริเวณถนนพระอาทิตย์และปากคลองคูเมืองชั้นใน

1.3.2 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4-6

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงโปรดให้ตัดถนนเข้าสู่บางลำพู ได้แก่ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระสุเมรุ ถนนจักรพงษ์ ถนนข้าวสาร ตามมาด้วยการรื้อกำแพงพระนครด้านเหนือลง จึงเป็นการเปิดพื้นที่ทั้งในและนอกเขตกำแพงเมืองเดิมให้เชื่อมต่อกันได้โดยสะดวก บางลำพูจึงสามารถพัฒนาได้เต็มที่ตามศักยภาพของตัวเอง นอกจากนี้ยังมีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยและทำการค้าขายในบริเวณที่เรียกว่าสิบสามห้าง ยังเป็นการส่งเสริมให้บางลำพูเป็นย่านการค้าที่คึกคักและมีความสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน ตรงกันข้ามกับสภาพบ้านเรือนแบบเรือนแพและเรือก็ได้ลดความสำคัญลงเช่นกัน

1.3.3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 7-9

ระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1-6 นั้น ได้มีการขยายพระนครตามความเจริญของบ้านเมืองมาเป็นลำดับ จึงทำให้กำแพงเมืองและป้อมปราการต่างๆ โดยรอบกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งสร้างมาแต่เดิมถูกทำลายลง เพื่อใช้เป็นที่ก่อสร้างสิ่งต่างๆ การรื้อนี้ได้เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา จนกระทั่งหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ไปแล้ว ก็ยังมีการรื้อถอนต่อเนื่องมาโดยตลอด ตราบจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ทางราชบัณฑิตยสถานได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป้อม ประตูและกำแพงเมืองไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ทางประวัติศาสตร์จึงทำให้คงเหลือป้อมพระสุเมรุ กำแพงและประตูเมืองตรงหน้า วัดบวรนิเวศและป้อมมหาकाพอยู่จนถึงปัจจุบัน

ในสมัยที่พระนครเริ่มมีรถรางใช้ รถรางที่วิ่งผ่านในย่านนี้สองสาย คือสายหัวลำโพง เริ่มจากบางลำพูตรงหน้าตลาดทุเรียนเลียบไปทางวัดบวรนิเวศน์ตรงถนนสิบสามห้างไปตามถนนตะนาวผ่านสี่แยกคอกวัว สี่ก๊กเสาชิงช้า ถนนบำรุงเมือง ยศเส เลียบถนนกรุงเกษมไปถึงหัวลำโพง สายนี้มี 2 ราง คนค่อนข้างพลุกพล่าน อีกสายหนึ่งคือสายรอบเมือง ซึ่งแล่นเลียบในกำแพงเมือง

ผ่านรอบกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านท่าราชวรดิษฐ์ไปท่าพระจันทร์ ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระสุเมรุ ถนนมหาชัย พาหุรัด บ้านหม้อ ในช่วงเวลานี้ ย่านบางลำพูจนถึงแถวถนนพระอาทิตย์เป็นแหล่งมหรสพที่มีชื่อเสียงมากกว่าย่านอื่นๆ โดยเฉพาะโรงหนัง ย่านนี้ก็มีถึง 4 โรงด้วยกัน คือ โรงหนังปิ่นัง โรงหนังศรีบางลำพู โรงหนังนครราชสีมา และโรงหนังตงก๊กหรือโรงหนัง บุศยพรธร ส่วนวิกติเคมี 3 วิก คือวิกตลาดทุเรียน วิกตลาดนานา และอีกวิกหนึ่งบริเวณตลาดยอด นอกจากนี้ ยังมีโรงละครร้องขนาดเล็กของแม่ขุนาค ซึ่งเป็นโรงละครร้องเพียงแห่งเดียวในย่านนี้

สำหรับปัจจุบัน บางลำพูก็ยังคงเป็นย่านการค้าใหญ่แห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ ๗ มีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เป็นย่านธุรกิจและย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่น สภาพบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ อาทิ ไฟไหม้ เป็นต้น นอกจากนี้ด้วยกระแสของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่หลั่งไหลเข้ามาบริเวณถนนข้าวสาร ทำให้บริเวณดังกล่าวและรอบ ๆ บางลำพูมีบ้านเช่า หอพัก เกสต์เฮ้าส์และโรงแรมขนาดเล็ก เพื่อบริการชาวต่างประเทศที่ต้องการหาที่พักอาศัยชั่วคราวราคาถูก สภาพบ้านเรือนส่วนหนึ่งที่อยูริมถนนได้รับการดัดแปลงตกแต่งให้เป็น ร้านค้า ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการเดินทางและการท่องเที่ยว

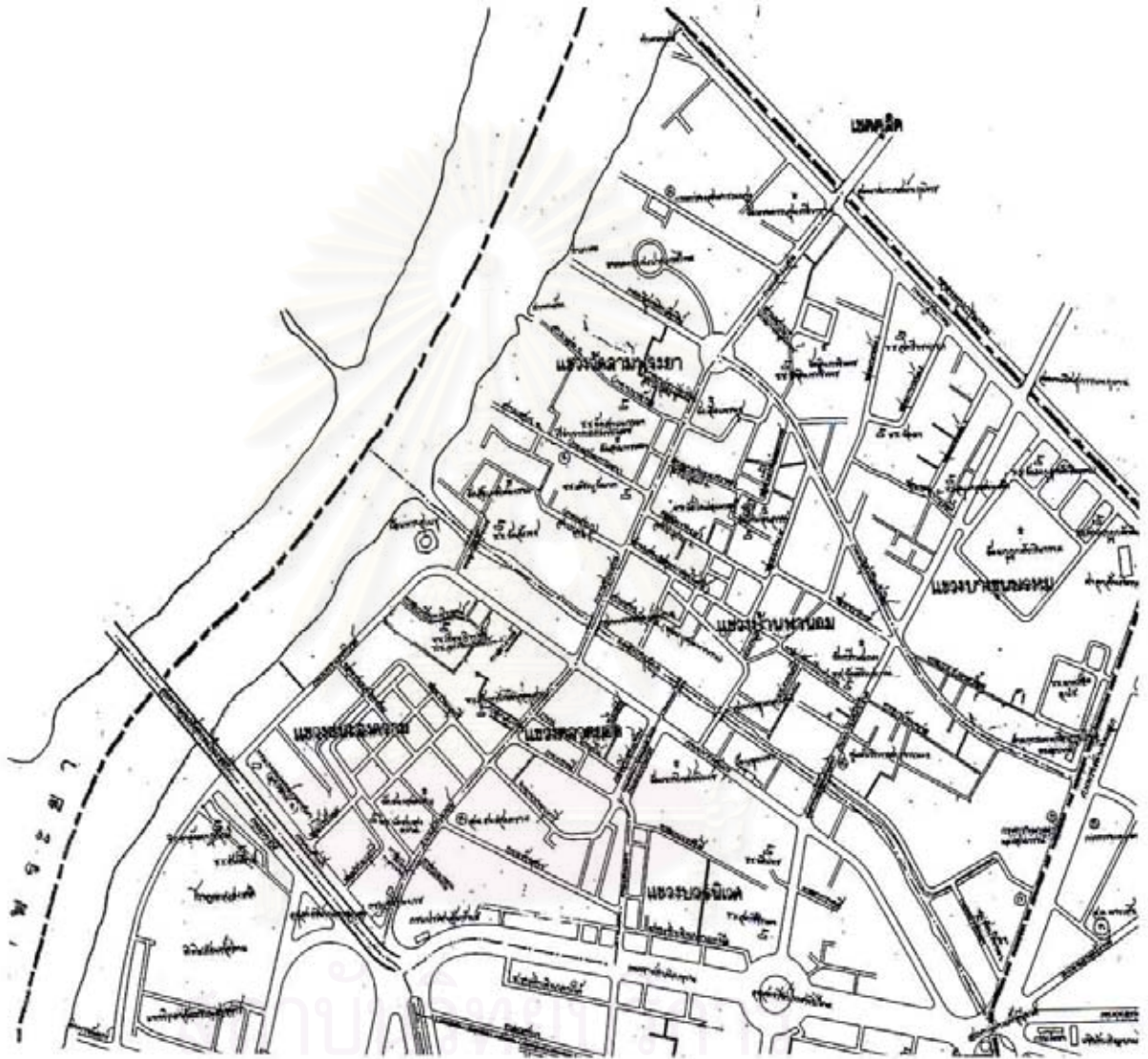
ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าบางลำพูมีวิวัฒนาการของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง จากพื้นที่ย่านอยู่อาศัยและการค้าขายที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับชนชั้น ปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงต้น (รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 5) ค่อย ๆ กลายเป็นพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านในฐานะย่านการค้าและธุรกิจการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

2. สภาพทางกายภาพของบางลำพู

2.1 ขอบเขตที่ตั้ง

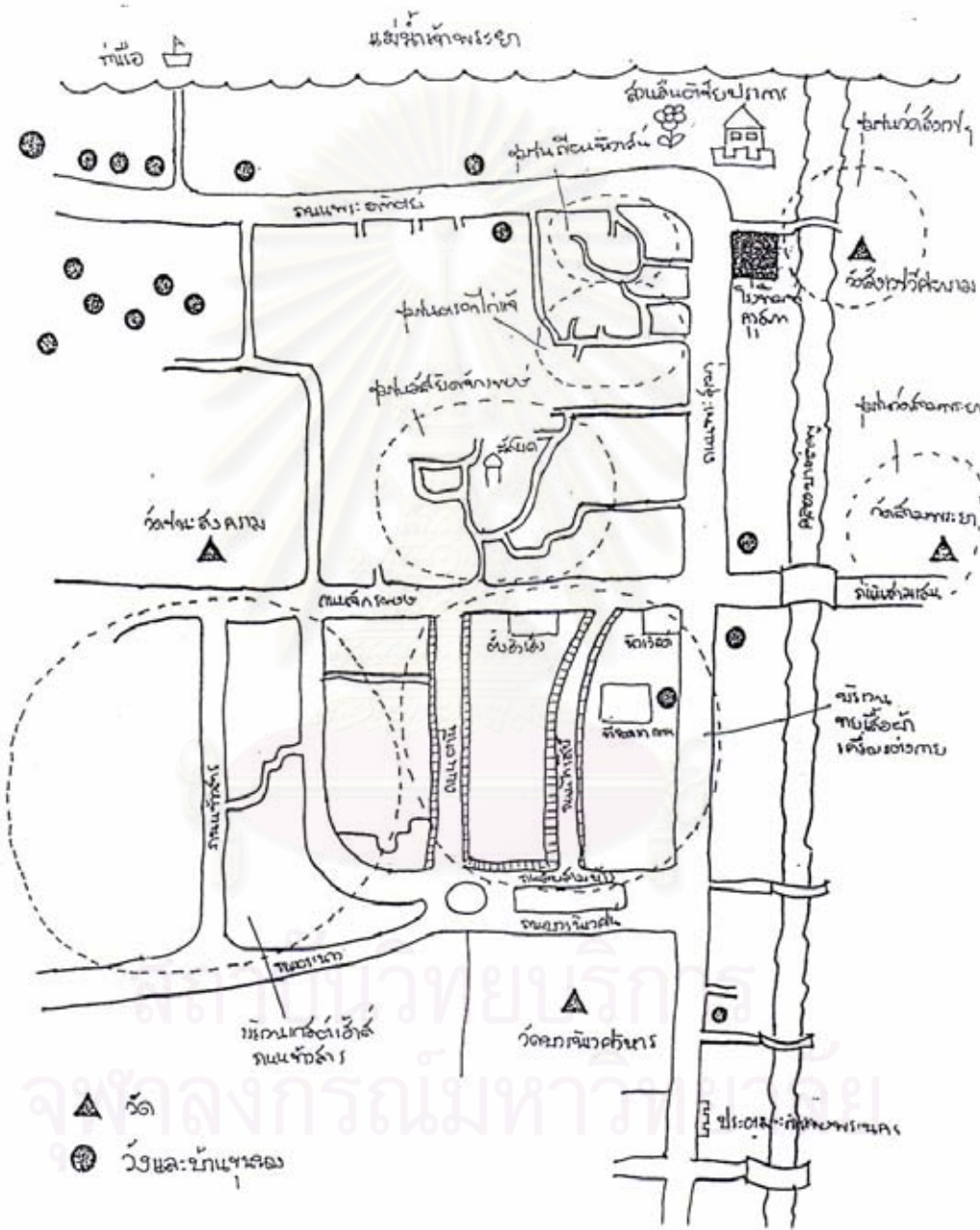
ทิศเหนือ	จรดถนนพระสุเมรุ
ทิศใต้	จรดถนนรามบุตรี
ทิศตะวันออก	จรดถนนบวรนิเวศ
ทิศตะวันตก	จรดถนนจักรพงษ์

แผนภาพที่ 5 : แผนที่บริเวณบางลำพู

ที่มา : ฝ่ายโยธาฯ สำนักงานเขตพระนคร

แผนภาพที่ 6 : แผนที่บริเวณบางลำพู

ที่มา : พิเชษฐ สายพันธุ์, น. 125-126

2.2 ด้านการใช้ที่ดิน

เป็นกิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรมเป็นส่วนมาก โดยแบ่งกิจกรรมพักอาศัยอยู่บ้าง ในประเภทที่พักแรม โรงแรม นอกจากนี้จะมีการใช้ที่ดินหลังตึกแถวเป็นบ้านเช่าพักอาศัยกระจาย อยู่ทั่วไป

2.3 ด้านสภาพอาคาร

แบ่งแยกเป็น 3 ประเภทใหญ่คือ

2.3.1 อาคารเก่าซึ่งยังคงสภาพและรักษาระเบียบไว้ได้ดีพอสมควร

2.3.2 อาคารยุคกลาง อายุการใช้งานประมาณ 15 – 20 ปี ซึ่งไม่ค่อยมีคุณภาพเท่าใดนัก มีอยู่เกือบเต็มพื้นที่และสร้างขึ้นอย่างแออัด

2.3.3 อาคารใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นอาคารพาณิชย์หรือห้างสรรพสินค้า ซึ่งมักมีการก่อสร้างที่ผิดระเบียบเป็นส่วนใหญ่

2.4 ด้านกรรมสิทธิ์การถือครอง

การครอบครองที่ดินแบ่งเป็น

2.4.1 บริเวณบางลำพู เป็นที่ดินของเอกชนรายย่อยยกเว้นอาคารที่จอดรถยนต์ของกรุงเทพมหานครเป็นของกรุงเทพมหานคร และบริเวณตึกเก่าหัวมุมถนนจักรพงษ์และรามบุตรี เป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

2.4.2 ตึกแถวริมถนนตะนาวและทางสองฝั่งเป็นที่ราชพัสดุสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

2.5 ด้านการคมนาคม

มีความคับคั่งโดยเฉพาะขบวนที่จำเป็นต้องติดต่อกับส่วนพาณิชย์กรรม บริเวณนี้สิ่งจำเป็นที่สุดใญ่ยานนี้คือ ที่จอดรถ ซึ่งโดยมากอาศัยที่จอดรถริมถนนโดยรอบพื้นที่นี้เป็นหลัก ซึ่งก็ยังไม่เพียงพอและยังทำให้การจราจรคับคั่ง ถนนบางสายถูกกำหนดให้เดินรถทางเดียว นอกจากระบบถนนแล้วทางเดินเท้าที่คนใช้สัญจรก็ถูกเรียงรายด้วยหาบเร่แผงลอย เกิดความไม่

เป็นระเบียบโดยทั่วไป สิ่งที่น่าสนใจคือ การสัญจรทางน้ำด้วยคลองรอบกรุงซึ่งยังไม่เป็นที่นิยมนัก เนื่องจากขาดการจัดระเบียบบริเวณริมคลองดังกล่าว

3. สภาพทางสังคม-เศรษฐกิจ

จากการสัมภาษณ์คนเก่าคนแก่ พบว่าบางลำพูเป็นย่านการค้าที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเริ่มแรกเป็นที่ตั้งของตลาดยอด และได้พัฒนาขยายตัวมาตามลำดับจนถึงปัจจุบันนี้

ปัจจุบันบางลำพูเป็นย่านที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งมีการคมนาคมที่สะดวกให้บริการประชาชนทั่วไป ทั้งผู้ที่อยู่ใกล้เคียงและอื่นๆ ที่ต้องการสินค้าราคาประหยัดรวมทั้งเป็นที่อยู่และแหล่งท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศซึ่งมีฐานเศรษฐกิจไม่สูงนัก

ย่านการค้าบางลำพูมีห้างสรรพสินค้าชั้นนำหลายแห่ง ได้แก่ ตั้งฮั่วเส็ง นิวเวิลด์ บางลำพูสรรพสินค้า สหกรณ์กรุงเทพ และไทยนำสินเป็นต้น มีโรงแรมหนึ่งแห่งได้แก่โรงแรมเวียงใต้ มีที่จอดรถขนาดใหญ่สองแห่ง ซึ่งเป็นของกรุงเทพมหานครแห่งหนึ่ง และอีกแห่งหนึ่งเป็นของเอกชนซึ่งอยู่ระหว่างการก่อสร้างและอาคารพาณิชย์ทั้งเก่าและใหม่บริเวณที่ขายของสารพัดชนิด ทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค รวมทั้งมีหาบเร่แผงลอยที่ตั้งอยู่หนาแน่นมากบริเวณทางเท้าทั้งสองฝั่งของถนนตะนาว ถนนตานี ถนนไกรสีห์ ถนนสิบสามห้าง และถนนพระสุเมรุ ส่วนถนนรามบุตรีมีหาบเร่แผงลอยค่อนข้างเบาบาง หนาแน่นเฉพาะช่วงปลายถนนซึ่งตัดเป็นถนนใหญ่ การพักอาศัยบนพื้นที่บริเวณนี้มีอยู่ไม่มากนัก มักอยู่ด้านหลังตึกแถว ส่วนใหญ่เป็นบ้านเช่าราคาถูก ซึ่งมีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงไปทำประโยชน์อย่างอื่น

บริเวณโดยรอบย่านนี้ประกอบด้วยสถานที่ราชการขนาดใหญ่ สถานศึกษา แหล่งท่องเที่ยว วัด พระราชวัง โบราณสถานและอื่นๆ ธนาคารพาณิชย์ค่อนข้างหนาแน่นกว่าบริเวณอื่น ๆ และมีเกสต์เฮ้าส์จำนวนมาก ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณข้างสวนนอกจากนั้นกระจายอยู่บริเวณถนนจักรพงษ์ ถนนตะนาว และถนนพระอาทิตย์ รวมทั้งมีชุมชนแออัด ซึ่งเช่าที่อยู่อาศัยราคาถูกและส่วนใหญ่เป็นการเช่าที่หรือเช่าบ้านของรัฐและเอกชน เช่น กลุ่มชุมชนมัสยิดจักรพงษ์และชุมชนชนะสงคราม เป็นต้น

4. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนบางลำพู

จากสภาพทางประวัติศาสตร์ สภาพทางกายภาพ สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้มองเห็นได้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยในพื้นที่บางลำพู ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ แบ่งได้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม

4.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ

ทางด้านการใช้ที่ดิน พัฒนาการของบางลำพูในอดีตจากที่เป็นวังที่พักอาศัยของเจ้านายและข้าราชการชั้นสูง ผ่านมาเป็นที่พักอาศัยของข้าราชการที่ตกทอดมาถึงลูกหลาน มีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินจนถึงปัจจุบันโดยมีลักษณะการครอบครองมีทั้งที่เป็นของ ส่วนตัว , เอกชน, ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และหน่วยงานราชการ

การใช้ที่ดินที่ผ่านมา บางลำพูเป็นย่านการค้า, การบันเทิง สังเกตได้จากการที่มีตลาดสดซึ่งเป็นตลาดที่ทุกคนในสมัยนั้นจะรู้กันว่าจะสามารถหาของได้ทุกอย่างที่ต้องการจากตลาดแห่งนี้ แม้แต่ข้าราชการในวังก็ยังมาจ่ายตลาดที่นี่ อาจกล่าวได้ว่าตลาดยอดเป็นตลาดที่เกิดขึ้นอย่างสัมพันธ์กับการขยายตัวของชุมชน ตลาดแห่งนี้ทำหน้าที่เหมือนตลาดประจำชุมชนย่านบางลำพูในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นตัวเร่งในการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น ทั้งย่านการค้าและย่านการบันเทิงในชุมชนบางลำพูนั้น ได้แก่การเกิดเพลิงไหม้อย่างรุนแรงหลายครั้ง ภายหลังไฟไหม้ตลาดยอดได้กลายเป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้านิวเวิร์ล และบางลำพูก็กลายมาเป็นตลาดเสื้อผ้าสำเร็จรูปเข้ามาแทนที่ สำหรับโรงแรมหรูต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยกลายเป็นหอพักและอาคารพาณิชย์ เป็นต้น

เมื่อกระแสทุนนิยมประกอบกับนโยบายเน้นการท่องเที่ยวได้รับความนิยมในช่วงหลายปีที่ผ่านมา การใช้ที่ดินต่างๆ ในบางลำพูก็เปลี่ยนไปเป็นย่านพาณิชย์กรรมและย่านพักอาศัย มีร้านค้าและบ้านพักอาศัยปะปนกันในพื้นที่เดิม เจ้าของที่ดินแปลงใหญ่ ปลูกบ้านให้เช่าทำการค้าต่างๆ ประกอบกับเหตุการณ์ทางการเมืองทำให้หน่วยงานราชการต่างๆ ได้ย้ายออกไป เช่น

กรมประชาสัมพันธ์ กรมสรรพากร ที่พักอาศัยถูกดัดแปลงเป็นเกสต์เฮาส์ ร้านอาหารของ ร้านอาหาร อาหาร บริษัทตัวแทนจำหน่ายบัตรโดยสารเครื่องบิน บริษัทท่องเที่ยว ร้านอาหาร ร้านถ่ายรูป ฯลฯ เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวในชีวิตประจำวัน

สำหรับบางลำพูในระยะหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณถนนพระอาทิตย์ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวและทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้ร้านค้าต่างๆ ที่สร้างขึ้นใหม่พยายามจะทำสถาปัตยกรรมของตนเองให้กลมกลืนกับพื้นที่ โดยพยายามที่จะเน้นเรื่องความสวยงามและกลิ่นอายของศิลปะมากกว่าบริเวณอื่นๆ

4.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคน ความสัมพันธ์ และสถาบันต่างๆ

4.2.1 การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มคน

หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในอัตราการเกิดอัตราการตาย การกระจายตัวของประชากร การอพยพเคลื่อนย้าย เนื่องจากเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องกลุ่มคนแล้ว มักจะมีผลต่อสังคมเสมอในที่นี้ การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างค่อนข้างชัดเจนในบางลำพูจะเป็นในเรื่องของการอพยพเคลื่อนย้ายซึ่งแบ่งได้เป็น

4.2.1.1 การอพยพเคลื่อนย้ายของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

จากความเจริญทางด้านคมนาคมขนส่งทำให้เส้นทางการติดต่อระหว่างประเทศต่างๆ ทั่วโลกเกิดขึ้นอย่างมากทั้งภายนอกประเทศและภายในประเทศ ถนน ทางรถไฟ ท่าอากาศยาน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงข่ายสัญจรต่างๆ เป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกผ่านการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกไป บางคนก็เข้ามาพักที่ถนนข้าวสารเพื่อที่จะเตรียมตัวเดินทางต่อไปยังประเทศหรือจังหวัดใกล้เคียง

4.2.1.2 การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวไทยด้วยกันเอง ซึ่งแบ่งได้เป็น

4.2.1.2.1 การอพยพเคลื่อนย้ายออกจากที่อยู่อาศัยของคน

ในพื้นที่ อาจแยกได้เป็น

- การอพยพเคลื่อนย้ายออกจากที่อยู่อาศัยของคนที่เช่าอาศัย โดยเจ้าของที่ดินเดิมได้เริ่มที่จะขึ้นราคาค่าเช่าบ้านพักในชุมชน รวมทั้งเลิกสัญญาเช่าอาคารพาณิชย์และที่พักอาศัย เนื่องจากที่ดินมีราคาแพงขึ้น รวมทั้งพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจการค้าในย่านบางลำพู เจ้าของที่ดินเดิมจึงมีความคิดที่จะตัดแปลงอาคารพาณิชย์เปิดเป็นพลาซ่าเพื่อประกอบกิจการเอง โดยแบ่งเนื้อที่ให้เช่าเป็นล็อตๆ ซึ่งจะได้ผลประโยชน์มากกว่าค่าเช่า

4.2.1.2.2 การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาสู่บริเวณบางลำพู

ซึ่งแบ่งได้เป็น

- การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาเพื่อมาประกอบธุรกิจต่าง ๆ ซึ่งผู้คนจากภายนอกได้เข้ามาเช่า ซ้อ เซ้ง รวมทั้งจับจองพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อทำการค้า

- การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ชั่วคราว ทั้งนี้เพื่อมาเป็นลูกจ้างของสถานประกอบการต่าง ๆ ในแง่ที่เป็นลูกจ้างของของบรรดาเกสต์เฮ้าส์ต่างๆ ที่เปิดบริการตลอด 24 ชั่วโมง จึงจำเป็นต้องมีพนักงานคอยบริการลูกค้าที่เป็น นักท่องเที่ยวจากต่างชาติ ซึ่งพนักงานเหล่านี้จะพักอาศัยอยู่ในบริเวณเกสต์เฮ้าส์เลย เนื่องจากส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มาจากต่างจังหวัด

4.2.2 การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความสัมพันธ์ในชุมชน

จากการสัมภาษณ์พบว่าในสมัยก่อนผู้คนในบางลำพูจะมีอัตราอาศัยที่ต่อกัน บ้านเรือนจัดได้ว่าอยู่กันอย่างเจียดสงบ โดยจะมีบ้านคนอยู่เป็นระยะๆ ไม่มากมายหนาแน่น คนที่อยู่อาศัยในสมัยก่อนยังมีจำนวนน้อยอยู่ทำให้มีการรู้จักกันหมดว่าใครมาจากซอยไหน ความสัมพันธ์เป็นอย่างเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน มีการนับถือกัน สังเกตได้จากเวลามีงานอะไรไม่ว่าจะเป็นเทศกาลต่างๆ หรืองานบุญต่างคนก็ต่างเข้ามาช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ

เมื่อธุรกิจด้านการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนทำให้เกิดความหลากหลายของกิจกรรมต่างๆ ซึ่งคนเก่าคนแก่ในย่านนี้ต่างก็ยอมรับว่าคาดไม่ถึงกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และจากการเปลี่ยนแปลงทางการเข้ามาใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์ทางการค้าดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ผู้คนที่อยู่อาศัยเข้ามาใหม่ต่างมุ่งทำแต่ผลประโยชน์เพื่อแย่งชิงและแข่งขันกัน สำหรับคนที่อยู่ในพื้นที่เดิมบางส่วนที่ไม่ชอบใจกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ทยอยย้ายออกไป

ในอีกส่วนที่ยังคงอยู่ในพื้นที่ที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพบ้านเรือนของตนเอง เพื่อให้เป็น เกสต์เฮาส์รองรับนักท่องเที่ยว จากเดิมที่ผู้คนในบางลำพูเคยอยู่กันแบบพื้แบบนึ่ง เจอหน้ากันก็ ทักทายโอภาปราศัยกัน ยิ้มแย้มแจ่มใสให้กัน ก็กลายมาเป็นมุ่งในเชิงธุรกิจเป็นหลัก ไม่ค่อยมีเวลา พบปะพูดคุยกัน ในส่วนของบ้านเรือนก็ต้องปิดประตูกันแน่นหนาขึ้น เนื่องด้วยค่านิ่งถึงความ ปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และความปลอดภัยของเจ้าของเกสต์เฮาส์เองเนื่องจากในบางครั้งอาจมี มิจฉาชีพแฝงตัวเข้ามาในคราบของนักท่องเที่ยว ทำให้มีการเพิ่มความระมัดระวังในส่วนนี้มากขึ้น

4.2.3 การเปลี่ยนแปลงในสถาบัน

ในอดีตบางลำพูมีการรวมกลุ่มกันอย่างหลวมๆ และมีกิจกรรมที่ทำ ร่วมกันในแต่ละพื้นที่ตรอกซอยต่างๆ แต่เมื่อเวลาผ่านไป คนในชุมชนต่างๆ ในพื้นที่เริ่มเห็น ความสำคัญของการรวมกลุ่มทั้งนี้เพื่อพลังในการต่อรองกับอำนาจรัฐในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการ รวมกลุ่มดังกล่าว เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ประกอบ อาชีพประกอบกิจการในลักษณะเดียวกัน หรือเป็นกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน ในส่วน ของการท่องเที่ยวและด้านวัฒนธรรมมีกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

4.2.3.1 ประชาคมบางลำพู

ประชาคมบางลำพูก่อกำเนิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่ เติบโตเห็นคุณค่าทางศิลป-วัฒนธรรมของบางลำพู และมีความต้องการร่วมกันที่จะสร้างสรรค์และ ฟื้นฟูวัฒนธรรม วิถีชีวิตจากมรดกอันทรงคุณค่าของชุมชนบางลำพูในสมัยโบราณ โดยในตอน เริ่มแรก เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มเจ้าของธุรกิจบนถนนพระอาทิตย์ กลุ่มราษฎรอาวุโสในชุมชน และกลุ่มตัวแทนชุมชนในย่านบางลำพู ได้แก่ ชุมชนเขียนนิवासน์-ตรอกไก่แจ้ ชุมชนวัดสังเวช ชุมชนมัธยมจักรพงษ์และชุมชนวัดสามพระยา โดยในช่วงแรกเป็นการรวมตัวกันภายใต้กลุ่มที่ชื่อ “ประชาคมพระอาทิตย์” เมื่อปีพ.ศ. 2540 เนื่องจากต้นกำเนิดของประชาคมมีถนนพระอาทิตย์ เป็นแกนกลางและเป็นจุดศูนย์ กลางในการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยมีบางกอกฟอรั่มและนักวิชาการ จากสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นที่ปรึกษา

ต่อมาเมื่อมีการรวมตัวกันอย่างกว้างขวางและเริ่มเข้าสู่จุดที่เข้มแข็งของประชาคม ประกอบกับโครงสร้างการบริหารงานภายในที่ดูจะชัดเจนขึ้น ทำให้ “ประชาคมพระอาทิตย์” ได้ กลายเป็น “ประชาคมบางลำพู” อย่างสมบูรณ์แบบเมื่อ 27 มิถุนายน 2541 โดยประชาคมบางลำพู ประกอบไปด้วยชุมชนส่วนใหญ่ในย่านบางลำพู รวมทั้งพลเมืองที่มีความตื่นตัวและเข้มแข็ง

ทำงานด้วยความสามัคคี ปราศจากการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย พร้อมกับมีองค์การพันธมิตรขนาดใหญ่ที่สำคัญๆ ให้การสนับสนุนและทำงานร่วมกัน

ประชาคมบางลำพูได้มีเจตน์จำนงของประชาคมดังนี้

1. พัฒนาทุนทางสังคมและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนศูนย์กลางของเกาะรัตนโกสินทร์และของประเทศ
2. คิดค้น ปรับปรุงและพัฒนาแบบวิถีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ครบวงจร และยั่งยืน
3. แสวงหาตัวแบบการพัฒนาประชาคมเมือง สร้างการมีส่วนร่วมที่กว้างขวาง โปร่งใสและสร้างสรรค์เพื่อกระบวนการสร้างสังคมเข้มแข็งและเมืองน่าอยู่
4. สร้างรากฐานในการพึ่งพาตนเอง ตลอดจนรากฐานแห่งสังคมமானฉันท์

4.2.3.2 ชมรมผู้ประกอบการถนนข้าวสาร

เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มผู้ประกอบการค้า เกสต์เฮาส์ บริเวณถนนข้าวสาร โดยตั้งกันเป็นชมรมมาไม่ต่ำกว่า 30 ปีมาแล้ว วัตถุประสงค์ในตอนแรกก็เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องของการประกอบอาชีพ รวมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อความบันเทิงให้คนในชุมชน โดยกิจกรรมต่างๆ จะจัดขึ้นตามช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ วันปีใหม่ วันสำคัญทางศาสนา เริ่มแรกเป็นการนำหนังกลางแปลงมาฉายโดยเป็นการติดต่อกันระหว่างคนรู้จัก พอจัดหลายปีเข้าก็เริ่มเป็นพิธีการขึ้น สำหรับวันสำคัญทางศาสนา มีการเลี้ยงพระทำบุญตักบาตร เมื่องานบุญเสร็จก็มีการพูดคุยสังสรรค์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องต่างๆ

ในส่วนของการบริหารงานระยะหลัง มีการวางแผนงานกันอย่างเป็นระบบมากขึ้นเนื่องจากมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยสายงานหลักจะเป็นส่วนของกิจกรรม,งานด้านการเงิน และติดต่อกับหน่วยงานรัฐ โดยจะแยกบุคคลที่รับผิดชอบเป็นเรื่องๆ ไป

4.2.3.3 สหพันธ์ผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์กรุงเทพสากล

สหพันธ์ผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์กรุงเทพสากล เป็นการรวมตัวกันของผู้ประกอบการเกสต์เฮาส์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสนับสนุนการร่างพระราชบัญญัติการประกอบการเกสต์เฮาส์ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่

ข้อมูลความรู้และประชาสัมพันธ์ อีกทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การประกอบธุรกิจเกสต์เฮาส์เป็นไปอย่างราบรื่น โดยในการทำงานจะเน้นในเรื่องของสุขอนามัยในเกสต์เฮาส์ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวที่มาพักอาศัย รวมทั้งให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดูแลในเรื่องยาเสพติดเป็นพิเศษ

4.2.3.4 มูลนิธิดุริยประณีต

มูลนิธิดุริยประณีต ตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในเดือน พฤษภาคม 2546 โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ดนตรีไทยและนาฏศิลป์ทุกสาขา โดยจะวางแผนการทำงานการแสดงทางวัฒนธรรมหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การประกวดดนตรีไทย และนาฏศิลป์การสอคนตรีไทย ฯลฯ มูลนิธิดุริยประณีตได้รับการสนับสนุนเงินทุนจดทะเบียนจากหน่วยงานและบรรดาศิษย์เก่าทางด้านดนตรีไทย ทั้งนี้ก็เพื่อให้วัฒนธรรมด้านนี้คงอยู่กับชุมชน บางลำพูสืบไป

4.2.3.5 กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู

กลุ่มเยาวชนเกสรลำพู เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นเพื่อจุดประสงค์หลักในการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของบางลำพูผ่านคำบอกเล่าของผู้อาวุโส ในชุมชน โดยการวิจัยในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประชากรบางลำพู องค์การยูนิเซฟ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องและถึงแม้ว่างานวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะเสร็จสิ้นลงแล้ว กลุ่มเยาวชนเกสรลำพูก็ยังคงมีกิจกรรมต่อเนื่องที่ทำร่วมกับประชาคมบางลำพู อาทิเช่น กิจกรรมในงานวันสงกรานต์ หรือ กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์โรงพิมพ์คุรุสภา เป็นต้น

จากกลุ่มทางสังคมที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ต่างก็เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมต่างๆ และมีการทำงานสอดประสานกันอย่างต่อเนื่องในงานเทศกาลต่างๆ โดยจะมีการวางแผนงานร่วมกันในบางครั้งหากเป็นกรณีที่จัดงานร่วมกัน โดยยึดหลักให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และรับฟังต่อข้อเสนอแนะซึ่งกันและกัน ซึ่งการรวมกลุ่มเหล่านี้เกิดขึ้นจากการตระหนักถึงความเข้มแข็งและอำนาจที่สามารถต่อรองกับบางเรื่องได้จึงทำให้มีกลุ่มต่างๆ เกิดขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ได้เกี่ยวข้องดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

4.3 การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัฒนธรรม

ในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในชุมชนย่านบางลำพูนั้นได้มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยสิ่งที่สามารถคงอยู่ในปัจจุบันจะเป็นลักษณะวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพนั้นก็ยังมีบางช่วงบางตอนได้สูญสลายไปตามกาลเวลา ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงจากการสัมภาษณ์ได้ดังนี้

4.3.1 วัฒนธรรมการบริโภค

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจน คือในเรื่องของวัฒนธรรมการบริโภค ซึ่งในสมัยก่อนวัฒนธรรมการบริโภคของคนไทยนั้นเต็มไปด้วยขั้นตอนที่หลากหลาย ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ในบางลำพูเกี่ยวกับเรื่องขนมหวาน ได้แก่ชุมชนวัดสามพระยา ซึ่งในสมัยก่อนมีชื่อในเรื่องของการทำข้าวต้มน้ำวุ้น ลอดช่องน้ำกะทิและขนมปรางกริมไข่เต่า โดยเฉพาะข้าวต้มน้ำวุ้นชุมชนวัดสามพระยาได้ชื่อว่าเป็นชุมชนแรกที่ทำ อย่างไรก็ตามด้วยวิถีชีวิตปัจจุบันที่รีบเร่ง ทำให้ลอดช่องน้ำกะทิและขนมปรางกริมไข่เต่าที่เคยทำกันอย่างแพร่หลายนั้นได้ค่อยๆ ลดลงจนเกือบไม่มีให้เห็นในปัจจุบัน สำหรับข้าวต้มน้ำวุ้นก็ได้เปลี่ยนแปลงสภาพจากที่เคยทำเพื่อค้าขายกันเองในชุมชน กลายมาเป็นรับจ้างห่อข้าวต้มน้ำวุ้นแทนโดยมีตลาดใหญ่ที่รับซื้อคือตลาดมหานาค

อีกหนึ่งชุมชนที่เลื่องชื่อเรื่องขนมก็คือชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ โดยแต่ก่อนจะมีชื่อเสียงในเรื่องของการทำขนมเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นขนมขิง ขนมแสดจันทรซึ่งเป็นขนมกินเล่นคู่กับน้ำชาหรือขนมเบื้องป่าเอิบ ข้าวเหนียวนาซิดาง(ข้าวเหนียวแขก) หรือแม้แต่ขนมพระยาสี่มุมและขนมสี่ตาชมสวน ต่างก็ได้ลดน้อยลงไปจากชุมชน สาเหตุหนึ่งเนื่องจากขั้นตอนการทำที่ค่อนข้างยุ่งยากไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของคนสมัยใหม่ที่นิยมความรวดเร็ว ประกอบกับไม่มีคนคอยสืบทอดการทำขนมดังกล่าวทำให้การเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้เห็นชัดมากที่สุด

4.3.2 การประกอบอาชีพ

จากการสัมภาษณ์พบว่าในสมัยก่อน ชุมชนบางลำพูได้ชื่อว่าเป็นชุมชนที่มีช่างฝีมือมากเป็นอันดับต้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำโบลาน การตีทองคำเปลวหรือแม้แต่การทำทองรูปพรรณต่างก็เป็นเอกลักษณ์ของย่านบางลำพูทั้งสิ้น

สำหรับการทำโบลานนั้น ร้านลานทองได้เป็นผู้ดำเนินกิจการด้านการทำโบลานมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยตอนเริ่มแรกทำเป็นอุตสาหกรรม

โบราณจารย์หนังสือ ต่อมาเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ก็ได้มีการเปลี่ยนมาเป็นการพิมพ์โบราณด้วยเครื่องพิมพ์ ซึ่งเร็วกว่าการโบราณจารย์ในสมัยก่อนซึ่งล่าช้าและใช้ต้นทุนสูง การทำโบราณของร้านลานทองในเวลานี้ มีการทำโบราณในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิเช่น มีการทำโบราณสำเร็จรูปสำหรับพิมพ์พระไตรปิฎก นามบัตร โบราณขนาดต่างๆ ลานเส้นสำหรับเด็กนักเรียนทำการฝีมือ, โบราณสำหรับทำอบหรือปลาตะเพียน และก้านลานสำหรับใช้จักสารทำตะกร้าหรือฝาชี และทำกำนดง

ในส่วนของการตีทองคำเปลวนั้น ยังคงเห็นได้อยู่ในบริเวณชุมชนบวรรังษีและมัสยิดตึกดิน โดยเริ่มทำกันมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เช่นเดียวกัน โดยจะใช้ทองคำแท้ตัดเป็นก้อนแล้วมาตีลงบนกระดาษเหลืองที่ตัดเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างประมาณ 6-8 นิ้วที่นำไปตากน้ำค้างก่อนนำมาวางประกบไว้บนทองคำ จากนั้นตีด้วยก้อนที่ทำจากเขาวัวหรือเขาควาย โดยการตีต้องใช้ผู้ชายตีเข้ากับแท่งที่เป็นหิน ตีหลายครั้งจนกระทั่งกระดาษกลายเป็นกระดาษแก้ว ในขณะที่ตีก็ต้องเอาไปตากหลายครั้งสลับกัน พอได้กระดาษที่เป็นแก้วแล้วถึงจะเอาไปใส่ของหมักก่อนใช้แห้งวาง เครื่องมือการทำทองจะมี 2 ชนิด คือ กุบซึ่งกว้างประมาณ 4x4 นิ้ว โดยการใช้งานกุบคือจะเอาทองมาหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วเอามาซ้อนๆ กัน ให้ตรงแล้วใส่ปากกุบนี้ไปตีให้ขยาย จากนั้นก็มาถ่ายใส่อันใหญ่ที่เรียกว่าฝักทอง ซึ่งกว้างประมาณ 8x8 นิ้ว เมื่อได้ที่แล้วก็จะไปถ่ายใส่กระดาษสาหรือกระดาษข่อย แล้วถึงจะมาตัดด้วยไม้รวกจำหน่าย

ในปัจจุบันปัญหาที่พบคือคนงานหายาก ไม่ได้รับความสนใจจากบุตรหลาน เนื่องจากการตีทองเป็นงานที่หนัก เนื่องด้วยคนตีทองต้องแบกน้ำหนักก้อนกว่า 10 กิโลกรัม ตีเป็นเวลาต่อเนื่องกันบางครั้งถึง 4 ชั่วโมง จึงไม่ได้รับความนิยมจากลูกหลานสมาชิกรุ่นใหม่เท่าใดนัก ประกอบกับในยุคหลังงานศิลป์ที่ต้องใช้ทองคำเปลวสามารถใช้สีแทนกันได้ ดังนั้นจึงมีการนำเอาสีทองมาทาในงานต่างๆ เช่นโต๊ะหมู่บูชาแทนการลงรักปิดทอง เนื่องจากมีความสะดวกในการใช้งาน ลูกค้าที่สั่งทำทองคำเปลวจึงเป็นลูกค้าเจ้าประจำเท่านั้น

สำหรับมัสยิดจักรพงษ์ที่เคยได้ชื่อว่าเป็นชุมชนช่างทองหลวงมาตั้งแต่สมัยโบราณ อาจกล่าวได้ว่าทุกครัวเรือนในชุมชนประกอบอาชีพช่างทองฝีมือโดยบางบ้านซึ่งก็คือ นายเต็ม ลอประยูร เคยได้รับความไว้วางใจให้ทำดวงตราห้อยสายสะพายเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาแล้วมากมาย ซึ่งผลงานที่เป็นที่ภาคภูมิใจก็คือ การทำดวงตราห้อยสายสะพาย

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ราชไมตรีภรณ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2505 เพื่อพระราชทานแก่ประมุขของรัฐต่างประเทศ

แต่ปัจจุบันชุมชนนี้ไม่ได้เป็นแหล่งแกะสลักดวงตราห้อยสายสะพายอีกต่อไป เนื่องจากขาดแคลนช่างฝีมือที่จะมาสืบทอด งานช่างทองหลวงเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดและความอดทนกว่าจะเสร็จแต่ละชิ้นต้องใช้เวลาานาน ต้องทำด้วยมือ ไม่ใช่เครื่องปั๊มแบบในสมัยปัจจุบัน ประกอบกับงานส่วนใหญ่ ตกไปอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐ ทำให้ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนที่เคยสั่งทำกันมาเท่านั้น แหวนที่ได้รับความนิยมสั่งทำก็คือแหวนรุ่นทหารอากาศและทหารบก ซึ่งจะแบ่งงานกันทำระหว่าง 2 บ้านช่างทองที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชน

4.3.3 การพักผ่อนหย่อนใจ

จากการสัมภาษณ์พบว่าในอดีต คนในย่านบางลำพูมักจะไปพักผ่อนกันที่ท้องสนามหลวง หรือตอนเย็นก็จูงลูกอุ้มหลานไปฟังเพลงที่กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ที่ราชดำเนิน นอกจากนั้น ก็ยังไปดูมหรสพตามโรงละคร วิกลิเกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงละครแม่บุญนาค โรงหนังปิ่นัง โรงหนังบุศยพรรณ โรงหนังตงก๊ก หรือวิกลิเกหอมหวล ซึ่งขึ้นชื่อมากในสมัยนั้น

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการพักผ่อนหย่อนใจ เริ่มลดลงเมื่อเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ซึ่งเกิดหลายครั้งในช่วงปี 2510-2511 โรงละคร โรงหนังต่างๆ โดนไฟไหม้ไป ภายหลังมีการสร้างหอพักและอพาร์ทเมนต์ขึ้นมาแทนที่ ประกอบกับต่างคนก็ต่างมุ่งหน้ากันประกอบอาชีพเลี้ยงปากท้องของตนเอง มีห้างสรรพสินค้าซึ่งรวบรวมสินค้าต่างๆ ไว้ครบครัน จึงเป็นที่นิยมของผู้คนในสมัยต่อมา ทำให้รูปแบบการพักผ่อนหย่อนใจเปลี่ยนไปจากเดิม

กระแสการพักผ่อนหย่อนใจ เริ่มมีขึ้นมาอีกครั้งโดยการนำของแกนนำประชาคมบางลำพู โดยเริ่มแรกเป็นการฉายหนังกลางแปลง เรื่องผีเสื้อและดอกไม้ ในปี 2540 พร้อมๆ กันการค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายของบางลำพูอันเป็นที่มาของการสร้างสวนสาธารณะสันติชัยปราการถวายเป็นหลวงในวโรกาสเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบ หลังจากนั้นก็มี การปิดถนนพระอาทิตย์ เพื่อจัดเป็นเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 1 โดยใช้ชื่องานว่า “สนุกกับถนน ฟันชุมชนพระอาทิตย์” เริงรื่นฟันค่า-ประชาคมบางลำพู” โดยในการจัดงานดังกล่าว ได้มีการรื้อฟื้นละครร้องโบราณ ฟันฟิวต์มนธรรม ตลาดชุมชนและการละเล่นโบราณในชุมชน นอกจากนี้ ในเทศกาลถนน

คนเดินครั้งที่ 2 ยังได้พัฒนางานวัฒนธรรมในชุมชนให้ก้าวหน้าไปอีกขั้นด้วยการสำรวจรวบรวมพื้นที่ฟูการแสดงชุดยอตนตรีไทยในบางลำพู ได้กว่า 10 ตระกูล ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีการจัดงานร่วมกับสหภาพยุโรป โดยเน้นความเป็นศูนย์กลางของละครและดนตรีบนถนน ซึ่งเป็นงานเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 3 อีกด้วย

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมในการพักผ่อนในบางลำพู มีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ.2543 สวนสาธารณะสันติชัยปราการได้สร้างแล้วเสร็จ สวนนี้เป็นสวนเปิดไม่มีรั้วรอบขอบชิดมีภูมิทัศน์ที่สวยงามในพื้นที่ 13 ไร่ ด้านหน้าติดถนนและด้านหลังติดแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้อากาศเย็นสบาย และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในละแวกนั้น และในสวนนี้เองก็ถูกใช้เป็นที่ในการจัดงานต่างๆ ในช่วงเวลาต่อมา

งานที่จัดขึ้นในช่วงหลังนั้น ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นได้ว่า ถ้าหากเป็นเรื่องของงานวัฒนธรรมจะมุ่งเน้นในการรื้อฟื้นประเพณีเก่าๆ และเน้นความเป็นโบราณเสียเป็นส่วนใหญ่ เป็นผลให้ในช่วงปี 2545 ที่ผ่านมามีการจัดงานถนนสายวัฒนธรรม กรุงรัตนโกสินทร์ โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติร่วมกับประชาคม โดยมีผู้สนใจเข้าชมงาน กันอย่างหนาแน่น

สำหรับในส่วนของประเพณีนั้นไม่ได้การเปลี่ยนแปลงมากนักและนอกจากประเพณีตามเทศกาลต่างๆ อย่างเช่นวันสงกรานต์ วันลอยกระทง และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆแล้ว กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยด้วยยังเพิ่มอีกว่าบางลำพูยังมีประเพณีต่างๆ ที่คงเอกลักษณ์สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประเพณีเหล่านี้ได้แก่

การตักบาตรดอกไม้

ประเพณีนี้ชาวชุมชนสามพระยาได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยการตักบาตรดอกไม้จะกระทำกันในวันเข้าพรรษา โดยมาจากการที่ชาวบ้านไม่ต้องการให้พระสงฆ์ลำบากในการหาดอกไม้ธูปเทียนไปสักการะพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด ชาวบ้านจึงเป็นผู้นำมาถวายเสียเอง โดยในวันเข้าพรรษาผู้คนบริเวณวัดสามพระยาและโดยรอบจะนำดอกไม้ ธูป เทียน มารอตักบาตรกันรอบๆอุโบสถ พระสงฆ์จะลงมารับบาตรในช่วงบ่าย เมื่อพระสงฆ์ลงมาแล้วจะเดินวนรอบอุโบสถ โดยท่านจะถือยามไปยังญาติโยมที่นั่งอยู่ บรรดาญาติ

โยมก็จะหยิบดอกไม้ธูปเทียนที่เตรียมนั้นไปใส่ย่ามพระ พระท่านก็จะเดินเวียนไปจนถึงญาติโยมที่ นั่งเป็นคนสุดท้าย ต่อจากนั้นพระท่านก็จะนำธูป เทียน ดอกไม้ที่ได้จากการตักบาตรนั้นไปถวาย พระพุทธรูปในโบสถ์ วิหารหลวงพ่อนั่ง หลวงพ่อนอน

การตักบาตรเทโว และข้าวต้มลูกโยน

การตักบาตรเทโว เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งจะทำ กันหลังจากพิธีออกพรรษา โดยมีความพื้นฐานความเชื่อที่ว่าเมื่อพ้นช่วงเทศกาลเข้าพรรษาแล้ว พระพุทธเจ้าจะเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อเทศนาธรรมะโปรดพุทธมารดาในช่วง เข้าพรรษา เมื่อท่านเสด็จลงมาในวันออกพรรษาจะมีญาติโยมคอยรอเพื่อใส่บาตรพระพุทธเจ้า เนื่องจากในสมัยพุทธกาลนั้นมีคนมารอใส่บาตรพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมาก ทำให้บางคนไม่ สามารถเข้าถึงพระพุทธเจ้า ข้าวต้มมัดที่เตรียมมานั้นจึงต้องใช้วิธีโยนไปเพื่อให้ใส่ลงในบาตรของ พระพุทธเจ้าได้ จึงเรียกกันต่อมาว่าข้าวต้มลูกโยน

การตักบาตรเทโวที่ชุมชนวัดสามพระยาได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาทุกปี โดยจัดให้มีในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ด้านวัดสังเวชวิศยาราม จะจัดในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี จะเห็นได้ว่าจะไม่จัดงานในวันเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีของ ทั้งสองวัดที่มีมาแต่สมัยโบราณ สถานที่ใช้ในการจัดงานเป็นที่รอบๆอุโบสถโดยใช้เสื่อปูไว้รอบ อุโบสถด้านล่างอยู่นอกเขตเสมา ให้ชาวบ้านที่รอพระสงฆ์และสามเณรมารับบาตร พระก็จะเดิน วนรอบอุโบสถจนถึงญาติโยมคนสุดท้ายที่นั่งรอ โดยในเวลาเดิน จะมีฆราวาส 2 คนเดินนำหน้า พระสงฆ์องค์แรกซึ่งปกติจะเป็นเจ้าอาวาส ฆราวาสคนแรกจะอุ้มพระพุทธรูป คนสองอุ้มบาตรเดิน นำหน้าพระสงฆ์ โดยอาหารคาวหวานที่ได้จะนำไปถวายแต่พระประธานในอุโบสถ และในขณะที่ พระสงฆ์เดินรับบาตรรอบอุโบสถนั้น จะมีวงปี่พาทย์จากมูลนิธิศุภนิยามมาช่วยบรรเลงให้ทุกปี

งานไหว้ครูดนตรีไทย มูลนิธิศุภนิยาม

ช่วงประมาณเดือนพฤษภาคมของทุกปี ชุมชนวัดสังเวชจะมีการจัดงาน ไหว้ครูดนตรีไทยของบ้านศุภนิยาม หรือมูลนิธิศุภนิยามในปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์ก็เพื่อเป็น การระลึกถึงครูบาอาจารย์ทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ไทย เพื่อความสุขความเจริญของคนที่เข้า

พิธีนี้ ผู้ที่เข้ามาร่วมงานส่วนใหญ่จะเป็นศิษย์ทั้งศิษย์เก่าและศิษย์ใหม่ของบ้านดุริยประณีต เป็นการสังสรรค์ระหว่างผู้ที่มีรสนิยมรักชอบในสิ่งเดียวกัน

สำหรับการเตรียมงาน จะเริ่มมีการเตรียมงานจัดเครื่องดนตรีกันก่อนวันไหว้ครู 1 วัน มีวงดนตรีปี่พาทย์บรรเลงตั้งแต่ช่วงเย็นของวันก่อนวันงาน ในวันไหว้ครูก็จะเริ่มด้วยการเลี้ยงพระในตอนเช้า จะมีพิธีการไหว้ครูและครอบครูประมาณช่วงสายๆ พิธีการจะเสร็จในตอนเที่ยง แต่ในวันนั้นทั้งวันจะมีการตั้งเต็นท์ให้คนที่เข้ามาร่วมงานและคนแถวนั้นรับประทานอาหารฟรีทั้งวัน

งานวันอนุกุลรำลึก ของชุมชนมัธยมจักรพงษ์

ในการจัดงานวันอนุกุลรำลึกนี้เป็นการจัดงานของคณะกรรมการโรงเรียนร่วมกับสัปบุรุษ ซึ่งร่วมกันจัดทำเพื่อหารายได้ให้กับโรงเรียนสอนศาสนา โดยจะมีการออกร้านของร้านอาหารต่างๆ ซึ่งร้านอาหารต่างๆ นี้เป็นร้านของชาวชุมชนมัธยมจักรพงษ์เองและจากชุมชนอิสลามที่อื่น เป็นการมาร่วมกันออกร้าน ด้วยการจัดทำอาหารมาขาย และมอบเงินทุนและกำไรให้กับงานอนุกุลทั้งหมด โดยไม่หักค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ถือเป็นหน้าที่ของชุมชนมัธยมจักรพงษ์ด้วยที่เมื่อชุมชนอิสลามอื่นจัดงานในลักษณะเดียวกันนี้ ก็ต้องไปออกร้านโดยไม่หักค่าใช้จ่ายใดๆ เช่นกัน เป็นการเอื้อกันระหว่างเครือข่ายอิสลามด้วยกันนั่นเอง

สำหรับกิจกรรมในวันงาน จะเน้นไปที่เยาวชนเป็นหลัก โดยในตอนเช้าจะมีการอ่านกุรอาน โดยเด็กของโรงเรียนอนุกุลอิสลาม พอช่วงบ่ายจะมีการตอบปัญหาโดยเด็กในชุมชนร่วมกับเด็กภายนอก และในตอนค่ำจะมีการแสดงของเยาวชน และมีการอภิปรายทางด้านศาสนา

งานพิธีบวงสรวง “เสด็จพ่อกรมหลวงจักรเจษฎา” ของชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อ๊ว

ในชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อ๊ว มีศาลอยู่ 2 แห่งด้วยกัน ศาลแห่งแรกเป็นศาลขนาดเล็ก สร้างด้วยไม้ผสมปูน มีคำจารึกด้านหลังว่า “พระยาพิพิธพลภักดี สร้างเมื่อ 5 ที่ 4,9,131” และอีกศาลหนึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณซากประตูวังเก่าของกรมหลวงจักรเจษฎา ริม

ถนนพระสุเมรุ ทั้งสองศาลได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ในแง่ที่ว่าเสด็จพ่อช่วยปกป้องดูแลชาวตรอกทุกคนให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่เคยเกิดเพลิงไหม้อย่างที่อื่นเลย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าแปลกมาก เพราะย่านบางลำพูนั้นแต่ก่อนมักพบว่าจะมีไฟไหม้กันอยู่เสมอๆ ดังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเคารพและศรัทธา ชาวบ้านจึงทำพิธีบวงสรวงและจ้างคณะลิเกมารำถวายทุกปี ภายหลังจากงานทำบุญปีใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว คือวันที่ 2 มกราคม

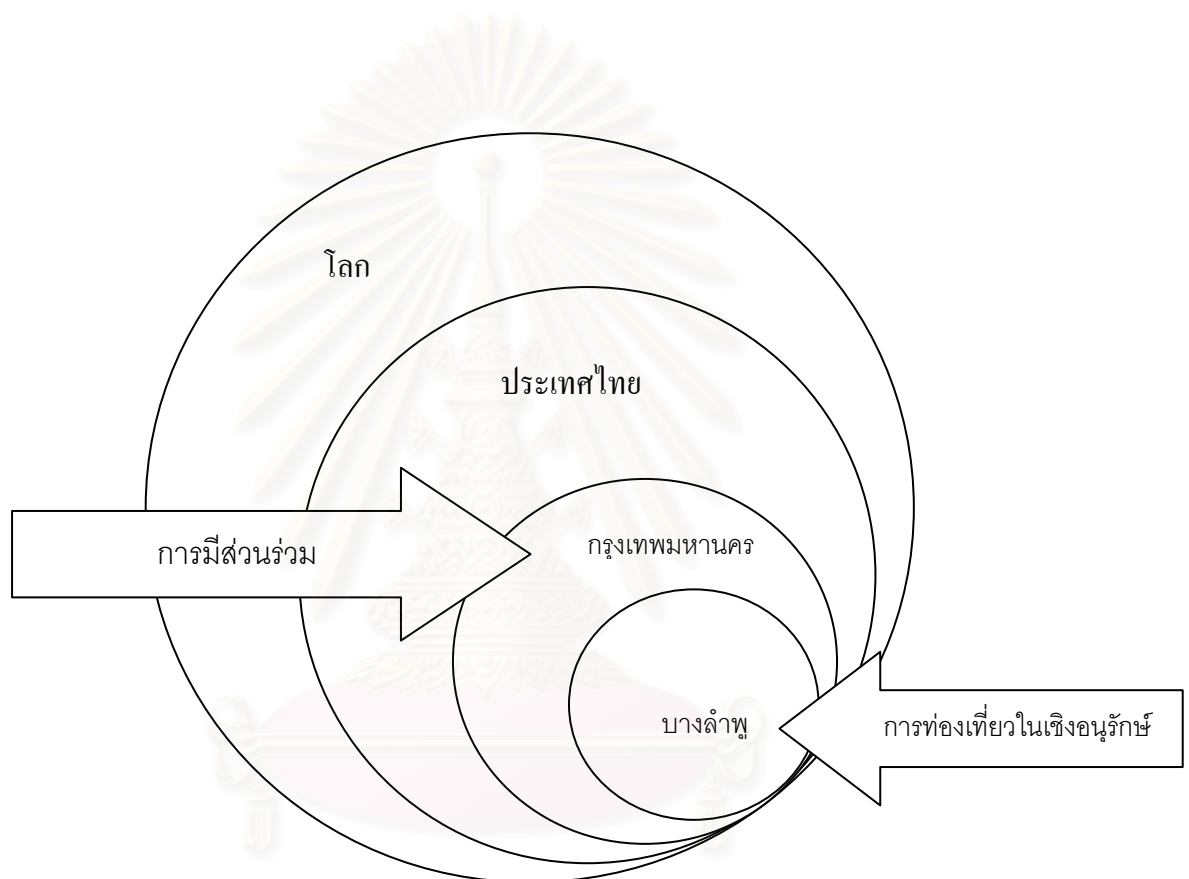
ส่วนของพิธีการจะเริ่มต้นราวแปดนาฬิกา ชาวบ้านจะนำอาหารมาเป็นเครื่องเซ่นถวายที่ศาลเล็กด้านในตรอก หลังจากนั้นจะมีนางรำมาร้องและรำถวายชัย รำบูชาพระคุณ ขอให้ท่านช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองคนในชุมชน แล้วกลับไปรำถวายบายศรี และแสดงสักการะสั้นๆ เมื่อรำจบนางรำจะโปรยกลีบดอกไม้และเศษสตางค์ที่อยู่ในขันเงินเพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้ที่มาร่วมงาน หลังจากนั้น จะมีคณะลิเกมาเล่นเป็นช่วงๆ ทั้งช่วงเช้า ช่วงบ่าย และช่วงดึก ด้วยความเชื่อว่า “เสด็จพ่อขอบลิเก” จึงมีลิเกมาเล่นเป็นประจำทุกปี

5. บางลำพูในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม

จากการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการจัดการชุมชน ประกอบกับบทบาทของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกันสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบางลำพูที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ในใช้แนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และแนวคิดการเคลื่อนไหวดุลยภาพ (Moving Equilibrium Concept) เข้ามาวิเคราะห์ให้เห็นถึงสาเหตุอันเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงทั้งในและนอกชุมชนบางลำพูที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยสามารถอธิบายได้เป็นแผนภาพดังนี้

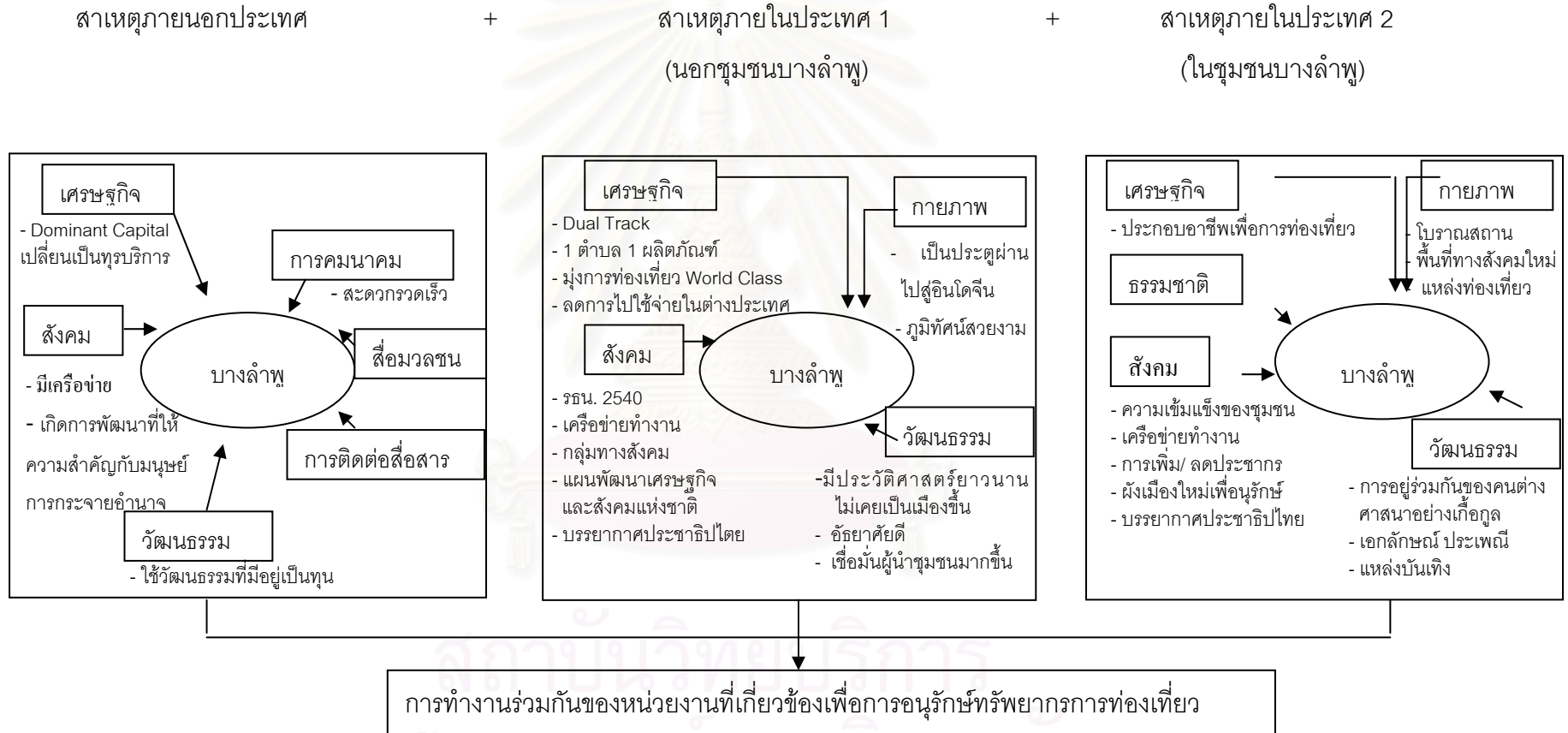
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 7 : แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 8 : ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน อันเป็นที่มาของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Exogenous Sources)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน อันเป็นที่มาของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Exogenous Sources) สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ กล่าวคือ ทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ ซึ่งในแต่ละระดับนั้น สามารถมองเห็นปัจจัยที่เป็นตัวการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้หลายปัจจัยด้วยกัน ตามรายละเอียดดังนี้

การเปลี่ยนแปลงในระดับโลก

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

สำหรับในเชิงเศรษฐกิจ พบว่าทุนหลัก (Dominant Capital) ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างการผลิตในสังคมเศรษฐกิจโลก เริ่มจากการที่ระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจเกษตรกรรม (Agricultural Economy) มาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม (Industrial Economy) และกลายมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบบริการ (Service Economy) นั้น ทำให้ทุนบริการ (Service Capital) ได้กลายมาเป็นทุนหลักในสังคม

อย่างไรก็ตาม ในช่วงก่อนที่จะมีการเคลื่อนย้ายไปสู่ทุนบริการอันเป็นทุนหลักที่สำคัญของโลกนั้น ในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้ ยังต้องอาศัยทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) ซึ่งเป็นตัวเชื่อมโยงทั้งภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการเป็นตัวกลางในการดำเนินงานในระยะเปลี่ยนผ่านนี้

ปัจจัยด้านสังคม

ในส่วนของปัจจัยทางด้านสังคม เกิดการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการกระจายอำนาจให้กับประชาชน การเน้นความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และให้มีความภาคภูมิใจในตนเอง ทำให้ผลจากการพัฒนาดังกล่าวนี้ เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงในรูปลักษณะของการดำเนินงานต่างๆ โดยการบริหารงานที่จะไม่จำเป็นต้อง

มีการทำงานแบบ Top-down อีกต่อไป การดำเนินงานควรจะเป็นแบบ Bottom-up โดยผ่านการปฏิรูปทางการเมืองและระบบสังคมจากการพัฒนาดังกล่าว

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม

ในส่วนของปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมนี้ มีการเปลี่ยนแปลงเชิงแนวคิด โดยแนวคิดแรก เป็นแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเอง โดยยึดหลักการว่าความสามารถในการพึ่งตนเอง (Self-reliance) นั้น จะสามารถเป็นตัวเร่งในการพัฒนาได้

แนวคิดต่อมาที่มีการเปลี่ยนแปลงก็คือ แนวคิดที่ให้ความเชื่อมั่นในตนเองระหว่างหมู่ประชาชน ว่าเขาเป็นผู้ที่มีความสามารถทำให้ชุมชนยั่งยืนด้วยตัวของพวกเขาเอง ประกอบกับมีการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจัยด้านการคมนาคม

จากการพัฒนาวิทยาการด้านการขนส่ง ทำให้การเดินทางในปัจจุบันจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งมีความสะดวกสบายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เดินทางท่องเที่ยว ยังสามารถเลือกวิถีในการเดินทางได้ตามความเหมาะสมและสถานภาพของตนเอง ทำให้ผู้คนนิยมเดินทางกันมากขึ้น

ปัจจัยด้านการสื่อสาร

ในปัจจุบัน เทคโนโลยี Fiber Optic ได้มีการพัฒนาการขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัด สิ่งที่ตามมาคือโลกแห่งการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน ผู้คนจากซีกโลกหนึ่ง ก็สามารถรับทราบความเป็นไปของอีกซีกโลกหนึ่งได้โดยฉับไวทันที ทำให้ข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันนี้ สามารถส่งติดต่อเชื่อมโยงกันได้โดยง่าย และตรงกับความจริงมากขึ้น เนื่องจากเจ้าของข้อมูลนั้น เป็นผู้จัดทำข้อมูลขึ้นมาเอง

ปัจจัยด้านสื่อมวลชน

นอกจากปัจจัยด้านการสื่อสารที่ไร้พรมแดนแล้ว สื่อมวลชนยังมีบทบาทในการนำเสนอข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับรายละเอียด

การเปลี่ยนแปลงในระดับประเทศ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

สำหรับในส่วนของปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและการท่องเที่ยวในระดับประเทศนั้น ได้รับการส่งเสริมจากนโยบายการบริหารเศรษฐกิจที่เน้น 2 แนวทางคู่ขนานที่เรียกกันว่า คู่อัล แทรก (Dual Track) ซึ่งก็คือการกระตุ้นเศรษฐกิจจากภายในประเทศผ่านเศรษฐกิจจากหญ้า โดยมุ่งเน้นการสร้างงานและการกระจายรายได้ ผ่านการส่งเสริมอุตสาหกรรมครัวเรือน และหัตถกรรมภายในประเทศภายใต้นโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ร่วมกันกับการกระตุ้นจากภายนอกประเทศผ่านภาคการส่งออกและภาคบริการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยว พร้อมๆ กันกับนโยบายลดการไปใช้จ่ายในต่างประเทศของคนไทย

ปัจจัยด้านสังคม

มีการออกกฎหมาย อาทิเช่น รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 ที่มีการเน้นเรื่องความร่วมมือของประชาชน และมีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง จนมาบรรลุผลในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนที่ 8 และ 9 ซึ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลัก พร้อมๆ ไปด้วยกับการปกป้องอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของประเทศ มีการสนับสนุนกลุ่มทางสังคมและองค์กรอิสระต่างๆ ขึ้น เพื่อให้สามารถกำหนดแผนการปฏิบัติงานของท้องถิ่นของตัวเอง

นอกจากนี้ ในด้านของการทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว พบว่ามีการประสานงานกันระหว่างสถาบันต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก สำหรับการดำเนินงานประสานกันภายในประเทศ ได้แก่ การทำงานร่วมกันระหว่าง รัฐ เอกชน และท้องถิ่นของชุมชน

และสำหรับการทำงานประสานกันระหว่างประเทศนั้น ในการดำเนินงาน พบว่ามีบรรยากาศของการช่วยเหลือกันผ่านเครือข่ายที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน และในส่วนของการทำงานที่เกี่ยวเนื่องนั้น ประเทศไทยได้มีการทำงานร่วมกันกับสมาชิกท่องเที่ยวแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (PATA) ที่จะผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว เนื่องจากประเทศไทยเอง มีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมอยู่มากมาย มีเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัว มีเส้นทางการเชื่อมโยงการคมนาคมที่ดี สิ่งเหล่านี้สามารถไปด้วยกันได้ท่ามกลางกระแสการมีส่วนร่วม

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม

ในวัฒนธรรมความเป็นไทย คนไทยได้รับการยอมรับจากต่างชาติว่ามีอัธยาศัยดี มีประวัติศาสตร์ชาติที่ไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของใคร มีวัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่นของตัวเอง ทั้งหมดนี้ถือเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ต่างชาติต้องการเข้ามาศึกษาวัฒนธรรมและท่องเที่ยวประเทศไทย

นอกจากนี้ ในส่วนของวัฒนธรรมทางความคิด ได้เกิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมใหม่ คือประชาชนต้องเป็นผู้นำตนเอง และประชาชนต้องเรียนรู้ปลูกฝังตนเอง ทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้ตนเองเป็นทุนมนุษย์ที่พร้อมไปด้วยศักยภาพในการทำงาน ในขณะเดียวกัน ก็มีการยอมรับและให้ความเชื่อมั่นว่าตัวคนในท้องถิ่นเอง จะเป็นผู้ที่ทราบดีที่สุดเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง ทำให้มีการยอมรับในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น

และเมื่อนำปัจจัยทั้ง 2 ด้านเข้ามาประกอบด้วยกัน ทำให้เห็นถึงทิศทางการมีส่วนร่วมในด้านการท่องเที่ยว ที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ความเชื่อมั่นในวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ไปพร้อมๆ กันกับการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางด้านการท่องเที่ยวดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของประเทศต่อไป

ปัจจัยทางกายภาพ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่จัดได้ว่าเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะมุ่งไปสู่อินโดจีน นอกจากนี้ ด้วยภูมิทัศน์ที่เหมาะสม การคมนาคมสะดวก และมีอากาศที่

ไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไปนัก ทำให้ผู้คนนิยมมาพักอาศัยเพื่อรอเปลี่ยนเส้นทางไปยังอีกที่หนึ่งเป็นจำนวนมาก

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน อันเป็นที่มาของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Endogenous Sources)

การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนบางลำพู

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

บางลำพูจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับต้นๆ ที่นักท่องเที่ยวต่างชาติและชาวไทยรู้จักเป็นอย่างดีในเรื่องทางด้านการค้าการพาณิชย์ เป็นย่านที่มีความสำคัญในแง่ของเศรษฐกิจ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยในอดีต บางลำพูจะเป็นที่รู้จักกันในย่านของการค้าการพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็นตลาดยอด หรือห้างสรรพสินค้าในช่วงแรกๆ ของประเทศไทย เช่น ตั้ง ฮั่ว เล็ง และ บางลำพูสรรพสินค้า เป็นต้น

แม้ว่าตลาดยอดจะไม่มีให้เห็นแล้วในปัจจุบัน และมีห้างสรรพสินค้าอื่นมากมาย แต่บางลำพูก็ยังได้ชื่อว่าเป็นแหล่งที่มีความสำคัญในแง่เศรษฐกิจได้อยู่ เช่น ถนนข้าวสาร ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันของหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวว่าเป็นแหล่งทำเงินทุนหมุนเวียนเข้าสู่ประเทศปีละไม่น้อย เนื่องจากในถนนข้าวสารนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งธุรกิจที่ครบวงจรอยู่ภายในทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ธุรกิจการนำเข้าและส่งออกสินค้าหัตถกรรมของไทย หรือแม้แต่ธุรกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดได้ว่าถนนข้าวสารก็เป็นแหล่งที่กระจายรายได้ไปสู่ส่วนอื่นของประเทศปีละไม่น้อยเช่นเดียวกัน

ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางสังคมของบางลำพูมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเคลื่อนย้ายของประชากร ที่นับวันจะมีคนภายนอกชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยและทำกินมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่เดียวกันกับที่คนในพื้นที่ก็มีแนวโน้มที่จะ

ย้ายออกไป เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ แต่อย่างไรก็ตาม คนในพื้นที่เดิมก็ยังคงมีอยู่ไม่น้อยที่ ต้องการจะอยู่ในพื้นที่บางลำพูนี้ต่อไป ทำให้บุคคลเหล่านี้เอง ต้องการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ ด้วยวิธีการต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือการรวมกลุ่มกันทำงานภายใต้กลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ประชาคมบางลำพู ชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสาร คณะกรรมการมัสยิดจักรพงษ์ หรือ แม้แต่กลุ่มอื่นๆ ที่ร่วมกันทำงานเพื่อชุมชน

กลุ่มต่างๆ เหล่านี้เป็นการรวมตัวกันขึ้นอย่างสมัครใจ เพื่อทำประโยชน์ให้กับ ท้องถิ่น โดยมีพื้นฐานมาจากการที่ไม่ต้องพึ่งภาครัฐ เมื่อกลุ่มเหล่านี้ดำเนินการได้ผลเป็นที่น่าพึง พอใจ ก็ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรุงเทพมหานคร หรือ หน่วยงานอื่น เนื่องจากหน่วยงานดังกล่าวเห็นการทำงานอย่างเข้มแข็งผ่านความร่วมมือของทุกคน ในชุมชนเอง และความร่วมมือจากเครือข่ายภายนอกชุมชนอื่นๆ ซึ่งการช่วยเหลือดังกล่าวนี้อยู่ใน ลักษณะของการสนับสนุนด้านการดำเนินงาน โดยสอดคล้องกับแนวคิดของการมีส่วนร่วมที่ ภาครัฐจะกลายมาเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน (Facilitator) ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 5 และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ 2540

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม

ในพื้นที่บางลำพูมีเอกลักษณ์สำคัญอีกประการหนึ่ง คือด้านอาหารที่มีชื่อมา ตั้งแต่ในสมัยโบราณ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของข้าวต้มน้ำจุ่ม ขนมปาทกิมไข่เต่าและลอดช่อง น้ำกะทิของชุมชนวัดสามพระยา สลัดแขก กวยเตี๋ยวเนื้อ และข้าวเหนียวนาขิดางของชุมชนมัสยิด จักรพงษ์ หรือแม้แต่ในเรื่องของข้าวแช่ที่รับประทานกันในหน้าร้อน ซึ่งเอกลักษณ์ดังกล่าวนี้ จัดได้ ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บางลำพูเป็นที่รู้จักกันของคนไทยเท่าๆ กันกับการสันทนากการต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นมหรสพ หรือเรื่องเกี่ยวกับการรื่นเริงต่างๆ

นอกจากเอกลักษณ์ในเรื่องอาหารและสันทนากการแล้ว ในด้านของพิธีกรรมใน ย่านนี้ ก็มีความสำคัญไม่น้อย ยกตัวอย่างเช่นงานประจำปีของกรมหลวงจักรเจษฎาที่เป็นที่ เคารพกันของคนในย่านชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อแจ้ เป็นต้น

สำหรับในเรื่องของศาสนา ซึ่งในชุมชนนี้มีทั้งคนที่นับถือทั้งศาสนาอิสลามและ ศาสนาพุทธ ก็มีการอยู่ร่วมกันเป็นอย่างดีด้วยความถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน สังเกตได้จากเมื่อตอนที่

ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์มีงาน คนที่นับถือศาสนาพุทธก็ไปร่วมงานด้วย นับเป็นการสอดคล้องประสานกัน
อย่างกลมกลืนระหว่างสองศาสนา

ปัจจัยด้านกายภาพ

บางลำพูเป็นจัดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยว เนื่องจากมีปัจจัยทางด้าน
กายภาพที่อยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นแหล่งใจกลางเมืองกรุงเทพ อีกครั้งยังมีอาณา
บริเวณที่ติดกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ถนนราชดำเนิน โรงละครแห่งชาติ หรือแม้แต่สนามหลวง ประกอบกับการคมนาคมที่สามารถไปมา
ในพื้นที่ได้สะดวกหลายทาง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของถนนหนทางที่สามารถเข้าถึงได้หลายสาย
หรือแม้แต่การคมนาคมทางเรือ ก็มีท่าเทียบเรือที่สะดวกในการสัญจรไปมา

นอกจากนี้ ในส่วนของพื้นที่บางลำพูเอง ก็มีพื้นที่ที่น่าสนใจอยู่หลายแห่ง เช่น
บ้านข้าราชการบริพารในอดีต ที่ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ราชการ หรือถนนพระอาทิตย์ที่มักจะมีกิจกรรม
ทางด้านวัฒนธรรมอยู่เสมอๆ ยิ่งในปัจจุบัน มีสวนสาธารณะสันติชัยปราการซึ่งเป็นแหล่งพักผ่อน
หย่อนใจ ใกล้เคียงกับลำพูต้นสุดท้ายอันเป็นชื่อที่มาของพื้นที่นี้ และในบางครั้งก็มีการจัดงาน
ทางด้านวัฒนธรรมในบริเวณสวนนี้ด้วย

ปัจจัยด้านธรรมชาติ

สิ่งหนึ่งที่ทำให้บางลำพูมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในอดีตก็คือการเกิดไฟ
ไหม้บ่อยครั้งในพื้นที่นี้ หลังจากไฟไหม้แต่ละครั้งก็มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงของการใช้สอยพื้นที่
อยู่ตลอดเวลา จะเห็นได้จากการที่ไฟได้ไหม้ตลาดยอด ก็มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เป็นที่จอดรถของ
กรุงเทพมหานครเป็นต้น ถือว่าไฟไหม้ที่เกิดขึ้นในชุมชนปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บางลำพูมี
พัฒนาการด้านการเป็นศูนย์กลางในเรื่องต่างๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

จากปัจจัยต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น สามารถมองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้น
ตามมาจากระแสของการมีส่วนร่วมทั้งในระดับภายนอกและภายในชุมชนบางลำพูในเรื่องของ
การท่องเที่ยวได้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนย่านบางลำพูอันมีที่มาจากปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนทั้งจากภายนอกและภายในชุมชนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สามารถวิเคราะห์แยกประเภทได้ดังนี้

1. ขนาดขององค์การสังคม

เมื่อมีกระแสการมีส่วนร่วมเข้ามาในชุมชนย่านบางลำพู ประกอบกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการปิดถนนคนเดินที่ถนนพระอาทิตย์ที่ประสบความสำเร็จในระดับที่น่าพึงพอใจ ทำให้คนในชุมชนสนใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมมากขึ้น เข้ามาช่วยทำกิจกรรมมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเข้าร่วมในประชาคมบางลำพูเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จากการวิจัยพบว่าในกลุ่มสังคมอื่นๆ ในชุมชน ก็มีคนให้ความสนใจและรับรู้ในการทำงานมากขึ้น

ไม่เพียงแต่จะมีขนาดขององค์การทางสังคมเพิ่มขึ้นเท่านั้น จากพัฒนาการที่ต่อเนื่องของชุมชนย่านบางลำพู ทำให้เกิดกลุ่มทางสังคมต่างๆ ขึ้นอีกมากมาย โดยมีจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน

2. ประเภทขององค์การทางสังคม

ในช่วงแรกของย่านบางลำพูที่ยังไม่มีกระแสการมีส่วนร่วมเข้ามาในชุมชนนั้น พบว่ามีการทำงานภายในชุมชน ซึ่งมีคณะกรรมการชุมชนในช่วงแรกมีการแต่งตั้งขึ้นโดยเขตพระนครตามพระราชบัญญัติชุมชน พ.ศ.2534 โดยการทำงานของคณะกรรมการชุมชนดังกล่าวเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับเขตพระนคร โดยมุ่งเน้นทางด้านเรื่องของสาธารณูปโภค สาธารณูปการเป็นสำคัญ

ต่อมาเมื่อแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมได้แพร่หลายขึ้น ประกอบกับองค์ประกอบหลายด้านในย่านบางลำพูได้เอื้อต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้มีส่วนร่วมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความต้องการของผู้ที่ต้องการที่จะรื้อฟื้นวัฒนธรรมเก่าๆ ของบางลำพู หรือแม้แต่การ

ค้นพบลัทธิต้นสุดท้ายอันเป็นที่มาของชื่อย่าน ทำให้คนในชุมชนมีการรวมตัวกันภายใต้ชื่อประชาคมถนนพระอาทิตย์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นประชาคมบางลำพู โดยการรวมตัวกันในครั้งนี้มีการสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ ทำให้ลักษณะของการดำเนินงานสามารถจัดการโดยตัวของประชาคมเอง ไม่ต้องพึ่งพิงกับภาครัฐ อันเป็นกลไกในการบริหารงานที่สำคัญของการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม

จากพัฒนาการดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าประเภทขององค์การทางสังคมในย่านบางลำพูนั้น ในตอนแรกเป็นการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ โดยมีเขตพระนครแต่งตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นเพื่อทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับราชการ และต่อมาก็ได้เกิดกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นมาเองเพื่อจุดประสงค์ในการพัฒนาเมือง คุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้มีคุณภาพผ่านกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นโดยประชาคมบางลำพู

3. ลักษณะขององค์การทางสังคม

เมื่อมีแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมเข้ามาในชุมชนผ่านแกนนำประชาคมบางลำพู และมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในช่วงแรก ทำให้ลักษณะขององค์การทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากต่างคนต่างอยู่ รู้จักกันเพียงเฉพาะบริเวณบ้าน กลายมาเป็นรู้จักกันมากขึ้นระหว่างชุมชนจากการประชุมเพื่อการดำเนินงาน อาจกล่าวได้ว่าจากโครงสร้างชุมชนที่มีการยึดเหนี่ยวกันอย่างหลวมๆ ก็ได้กลายมาเป็นยึดเหนี่ยวกันอย่างเหนียวแน่นมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากในกรณีของอาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ที่คนในชุมชนมีการรวมตัวกันคัดค้านไม่ยอมให้กรมธนารักษ์รื้ออาคารโรงพิมพ์นี้ออกไปเพื่อทำเป็นสวนสาธารณะที่จะมีบริเวณเพียงแค่ 1 ไร่ และมีถนนคั่นกลางระหว่างสวนสันติชัยปราการและอาคารโรงพิมพ์

นอกจากในเรื่องของลักษณะขององค์การทางสังคมที่ยึดเหนี่ยวกันมากขึ้นแล้วนี้ ในลักษณะของการดำเนินงานภายใต้ประชาคมบางลำพู ยังมีลักษณะของการดำเนินงานที่มีส่วนร่วมด้วย ซึ่งจากกรณีของการรื้ออาคารโรงพิมพ์คุรุสภาที่ได้กล่าวมาแล้ว แกนนำประชาคมยังใช้วิธีการทำประชาพิจารณ์ในการสำรวจความคิดเห็นของคนในชุมชนว่าต้องการที่จะให้อาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเปลี่ยนแปลงมาเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน มากกว่าที่จะเป็นสวนสาธารณะดังกล่าว

จากลักษณะขององค์การทางสังคมที่เปลี่ยนไปนี้ ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างคนในชุมชน โดยจะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์ทางสังคมทั้ง 3 ระดับ อันได้แก่ ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกครอบครัว เพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ก่อนหน้าที่จะมีกลุ่มสังคมตามแนวคิดการมีส่วนร่วมขึ้น โดยความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เรียกว่า Bonding และในขณะที่แนวคิดการมีส่วนร่วมได้เข้ามาในชุมชนผ่านการดำเนินกิจกรรมต่างๆ นั้น พบว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้มีการเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกกลุ่มประชาสังคมไว้ด้วยกัน หรือที่เรียกว่า Bridging ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แนวราบระหว่างคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและมีอำนาจทางการเมืองในระดับเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในชุมชนย่านบางลำพูนี้ก็ยังมี ความสัมพันธ์แนวตั้งระหว่างผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองสูงกว่ากับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองต่ำกว่า หรือความสัมพันธ์แบบ Linking ซึ่งจะพบได้จากการทำงานกับหน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานอื่นๆ ภายนอก

อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบัน ชุมชนย่านบางลำพูได้มีทุนทางสังคมทั้งทางแนวราบ และแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบันหรือองค์กร ทั้งในปัจจุบันบุคคล กลุ่ม และเครือข่าย ซึ่งจะมี ผลต่อการดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วม

4. สถานภาพและบทบาท

เมื่อมีกลุ่มสังคมเพิ่มมากขึ้นในชุมชน ทำให้สถานภาพและบทบาทของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วยจากการสังกัดตัวเองเป็นสมาชิกของกลุ่มดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนย่านบางลำพูนั้น สามารถแบ่งได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จะเห็นได้ว่าภายหลังจากการออกกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 มานั้น การดำเนินงานในชุมชนภายใต้ประชาคมบางลำพู ก็ได้ยึดหลักแนวคิดการมีส่วนร่วมในการบริหารดำเนินการ โดยจะใช้ลักษณะแบบ Bottom - up ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการแสดงความคิดเห็นหรือในเรื่องของการดำเนินงานต่างๆ โดยจะใช้ลักษณะของการทำงานในลักษณะนี้มาแทนที่การทำงานแบบ Top-down ซึ่งเป็นลักษณะของการสั่งการแบบในสมัยก่อน

การกระทำ

เมื่อแนวคิดในการทำงานได้เปลี่ยนแปลงไป พบว่าการกระทำที่ต่อเนื่องและสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมในชุมชนนั้น ภาคประชาชนหรือคนในชุมชนมีโอกาที่จะเข้ามาแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวได้มากขึ้น ยกตัวอย่างเช่นการจัดทำประชาพิจารณ์ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการกระทำที่สอดคล้องกับแนวคิดด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของคนในชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปของชุมชนตนเอง

การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ

จากการรณรงค์เรื่องคุณภาพชีวิตและกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องของประชาคม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการอนุรักษ์ตึกเก่าๆ ในพื้นที่ จากโครงการการทาสีตึก หรือในแง่ของการรณรงค์ต่างๆ ทำให้มีการควบคุมลักษณะการดัดแปลงที่อยู่อาศัย หรือบริเวณการค้าย่านถนนพระอาทิตย์ไปโดยอัตโนมัติ โดยในแง่ของการสร้างอาคารร้านค้าใหม่ พบว่าเจ้าของกิจการก็พยายามที่จะไม่สร้างให้หลุดกรอบไปจากความสวยงามดั้งเดิมของพื้นที่ โดยจะเป็นการปรับปรุงให้กลมกลืนกับอาคารเก่าที่มีอยู่เดิม โดยอาจจะเป็นจากจิตสำนึกที่ยังอยากให้อนุรักษ์ไว้ซึ่งคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมเดิมเป็นต้น

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในชุมชน ตามปัจจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น หากมองจากมุมมองทางด้านการศึกษาแล้ว การเปลี่ยนแปลงทั้งทางภายนอกและภายในประเทศในปัจจัยต่างๆ ต่างก็ถือได้ว่าเป็นความเครียด (Strain) และเมื่อ

ความเครียดนั้นได้สะสมอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว ก็จะพัฒนาการไปเป็นสภาวะสมดุลใหม่ที่เรียกว่า Re-equilibrium ขึ้น ซึ่งในขั้นนี้ก็ได้นำการทำงานในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งตัวของประชาชนในพื้นที่เอง โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ว่าการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทั้งทางภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมภาคบริการอันจะนำรายได้มายังประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

6. สภาพด้านการท่องเที่ยวสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

ในกรณีที่มีการพัฒนาอาจกล่าวได้ว่าบางลำพูเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญซึ่งชมรม แสงรุจิ ได้รวบรวมสถานที่ท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในเอกสารเยี่ยมชม เยือนถิ่น ครั้งที่ 2 (2542) ไว้ซึ่งมีรายละเอียดความเป็นมาที่น่าสนใจดังนี้

บ่อมพระสุเมรุ เมื่อขยายพระนครโดยการขุดคลองรอบกรุงแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ โปรดให้สร้างกำแพงเมืองและบ่อมตลอดแนวคลองรอบกรุงและแม่น้ำเจ้าพระยามีบ่อมตั้งเป็นระยะ ๆ รวม 14 บ่อม ปัจจุบันเหลือเพียง 2 บ่อม คือ บ่อมพระสุเมรุ และบ่อมมหากาฬ บ่อมพระสุเมรุเป็นบ่อมที่สำคัญตั้งอยู่ปากคลองรอบกรุงและใกล้กับแม่น้ำเจ้าพระยา ครั้งโปรดฯ ให้ขยายพระนคร บ่อมและกำแพงเมืองจึงตัดผ่านพระนิเวศน์เดิมของเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) ซึ่งต่อมาทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท เมื่อกรมพระราชวังบวรเสด็จมาประทับในพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ จึงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา(พระองค์เจ้าลา) พระอนุชาต่างพระชนนีสร้าง วัชรบ่อมพระสุเมรุนี้เพื่อรักษาพระนครทางทิศเหนือปัจจุบันนี้

วัดชนะสงคราม เป็นวัดโบราณ ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างวัด แต่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เดิมเรียกว่าวัดกลางนา เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ สถาปนากรุงเทพฯ สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท โปรดให้บูรณะวัดนี้และพระราชทานนามว่า “วัดทองปู้” เป็นวัดพระสงฆ์ฝ่ายรามัญตามแบบกรุงเก่า เมื่อเสร็จศึกพม่าที่นครลำปาง พ.ศ. 2330 สมเด็จพระราชวังบวรฯ ทรงได้รับชัยชนะ เสด็จกลับพระนครได้ทรงพักทัพทำพิธีสงฆ์น้ำเปลี่ยนเครื่องทรง

ตามประเพณีการเดินทัพ ทรงมีจิตศรัทธานำฉลองพระองค์ลายยันต์จารึกคุณพระรัตนตรัยคลุมกายองค์พระประธานในพระอุโบสถ ต่อมาได้ทูลเกล้าเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯจึงโปรดฯ พระราชทานนามเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะนั้นว่า “วัดชนะสงคราม”

วัดสังเวชวิศยาราม เดิมเรียกว่า “วัดสามจีน” เป็นวัดโบราณมีมาตั้งแต่ก่อนการสร้างกรุงเทพฯ ต่อมาเรียกกันว่าวัดบางลำภู สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิมลวงศาธิบดีเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (นักแม่น) พระมารดาของนักองคื พระสนมในกรมพระราชวังบวรฯ และเป็นยายของพระองค์เจ้าหญิงกัปกฤษฏ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดบางลำภูครั้งใหญ่ และพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดสังเวชวิศยารามวร -มหาวิหาร” ต่อมาได้เกิดไฟไหม้บริเวณถนนสิบสามห้างลุกลามมายังวัดสังเวชฯ ทำลายสิ่งก่อสร้างในวัดลงไปมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้โปรดฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนภวณัฏนฤเบนทรธำมิตบาลปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่

วังถนนพระอาทิตย์วังที่ 1 พื้นที่เดิมเป็นฝ่ายเสนาบดีวังหน้าในสมัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ มีเขตติดต่อกับวังกรมบ่อมพระสุเมรุ วังริมถนนพระอาทิตย์นี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิมลวงศาธิบดีเจ้าพงศ์อิศเรศ พระราชโอรส ซึ่งต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมหมื่นกษัตริย์ศรีศักดิ์เดช วังนี้ได้ตกทอดมายังลูกหลานสายสกุล จนถึง มรว.เย็น อิศรเสนา ซึ่งรับราชการเป็นทหารช่างตั้งแต่ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านเป็นผู้ที่มีผลงานเชิงช่างในการก่อสร้างซ่อมแซมพระที่นั่งและตำหนักในวังต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นหนึ่งในแม่กองคุมงานก่อสร้างพระราชวังดุสิต และได้รับพระราชทานเงินรางวัลพิเศษสำหรับสร้างบ้านเป็นตึกสองชั้น ต่อมาได้ขายให้แก่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเพราะสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีมีพระราชเสาวนีย์ให้หลวงนายสิทธิ์ (บรรดาศักดิ์ขณะนั้น) ย้ายมาอยู่ใกล้ ๆ พระบรมมหาราชวังเพื่อสะดวกในการปฏิบัติราชการ แต่ก็หาที่อยู่ใหม่ที่เหมาะสมไม่ได้จึงต้องอาศัยอยู่บ้านหลังเดิมที่ได้ขายแล้วจนถึงรัชกาล ครั้งถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานที่ดินให้ภายหลังตามคำกราบบังคมทูลขอ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยาวรวงษ์วิวัฒน์ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการวัง เจ้าพระยาวรวงษ์ฯเป็นผู้หนึ่งที่รับฟื้นฟูมรดกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นตามกระแสรับสั่ง โดยใช้วังถนนพระอาทิตย์เป็นที่ฝึกซ้อมมหรสพ ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน ท่านก็ได้สร้าง

ตึก สองชั้นขึ้นใหม่แทนตึกเดิม และปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เมื่อสิ้นเจ้าพระยาวรรพวงษ์ ในปี พ.ศ. 2484 บ้านพระอาทิตย์ก็ตกอยู่กับทายาทจน พ.ศ. 2505 สถาบันวัฒนธรรมไทย-เยอรมัน ได้ขอเช่าเป็นที่ทำการนานถึง 25 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2533 จึงได้ขายให้กับบริษัท ผู้จัดการ จำกัด (มหาชน) (ตึกสองชั้นที่สร้างขึ้นใหม่ ได้รับการบูรณะอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ส่วนอาคารอื่น ๆ ไม่ปรากฏเหลือให้เห็น)

วังถนนพระอาทิตย์ วังที่ 2 เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นบ้านเสนาบดีวังหน้าของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ต่อมา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดฯ ให้สร้างวังประธานพระองค์เจ้าชายเกษรา พระโอรส ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นอานุกาพิศาลศักดิ์ ประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์ในรัชกาลต่อมา วังนี้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชวังบวรวิชัยชาญประธานเป็นที่ประทับของพระองค์เจ้าชายวรฤทธิอาภรณ์ จนสิ้นพระชนม์ พื้นที่บางส่วนของบริเวณนี้เคยใช้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนอัมพรไพศาล อาคารบางหลังและบางส่วนของกำแพงวังยังเหลือปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

พระบวรราชวังใหม่ รว พ.ศ. 2394 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ได้โปรดฯ ให้สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจุฬามณี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นมหาอุปราช (วังหน้า) แต่ให้มีพระเกียรติยศอย่างพระเจ้าแผ่นดิน จึงโปรดให้แก้ไขประเพณีฝ่ายพระราชวังบวรฯ โดยใช้คำว่า “บวร” เป็นฝ่ายวังหน้าควบคู่กับ “บรม” ของฝ่ายวังหลวง เช่น พระราชวังบวรสถานมงคล เปลี่ยนเป็น พระบวรราชวัง, พระราชพิธีบวรราชาภิเษก เป็นต้น พระบวรราชวังใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้หรือพระที่นั่งเกษมเงินซึ่งเดิมสร้างขึ้นในพระบวรราชวัง (วังหน้า) เล่ากันว่า มักทรงประจวรเมื่อเสด็จไปประทับ และมักมีผู้ทักว่าปลุกผีดวงจ้อยเป็นอับมงคล จึงโปรดฯ ให้ย้ายไปปลูกฝั่งเหนือคลองคูเมืองเดิม แต่ยังไม่ทันเสร็จก็เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงได้โปรดฯ ให้แบ่งวังนี้ให้พระเจ้าลูกเธอเสด็จพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ประทับอยู่ คือ พระองค์เจ้าภาณุมาศ พระองค์เจ้าเบญจรงค์ พระองค์เจ้ายุคนธร และพระองค์เจ้ากระจำจาง ครั้งเมื่อเจ้านายทั้งสี่พระองค์สิ้นพระชนม์ลงในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดฯ ให้ย้ายพระที่นั่งเกษมเงินไปปลูกไว้ในพระราชวังดุสิต และสร้างโรงกษาปณ์สิทธิการขึ้นแทน ปัจจุบันได้ใช้เป็นพิพิธภัณฑ์หอศิลป์แห่งชาติ และหอภาพยนตร์

วังริมคลองบางลำพูวังที่ 2 พื้นที่นี้เดิมเป็นบ้านพระพงศ์นรินทร์ และบ้านพระอินทรภักย์ เมื่อครั้งเจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงผนวชและประทับอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส และกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธรพระราชโอรสตามเสด็จไปอยู่ด้วย กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสเกิดประชวรพระโรคเรื้อรัง พระพงศ์นรินทร์ได้รับไปรักษาพยาบาลจนหายเป็นปกติ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์จึงโปรดฯซื้อที่สร้างวังให้ประทับอยู่ใกล้บ้านพระพงศ์นรินทร์ ทั้งสองพระองค์ประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์ ส่วนหนึ่งของวังนี้ในภายหลังกลายเป็นตลาดนานา เชิงสะพานนรรัตน์ ริมคลองบางลำพูฝั่งนอกกำแพงเมือง

วังกรมพระนเรศวรฤทธิ์ พื้นที่บริเวณนี้เดิมเคยเป็นบ้านของเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) เสนาบดีในสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เจ้าพระยามหาโยธาเป็นปู่ของเจ้าจอมมารดากลิ่นในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากประสูติพระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร เจ้าจอมมารดาได้ยกที่บ้านให้เป็นมรดก ครั้นถึงกำหนดออกวังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้สร้างวังพระราชทาน พระองค์เจ้ากฤษดาภินิหารได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นกรมพระนเรศวรฤทธิ์ในรัชกาลต่อมา พระองค์เคยดำรงตำแหน่งราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร เสนาบดีกระทรวงนครบาล และกระทรวงโยธาธิการ

ราว พ.ศ.2458 ทรงได้รับพระราชทานเงินจากสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระชนมายุครบ 60 พรรษา ให้สร้างตำหนักหลังใหม่ คือ วังมะลิวัลย์ โดยมีสถาปนิกชาวอิตาเลียน ชื่อ อี มั่นเฟรดี เป็นผู้ออกแบบ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ประทับอยู่ ณ พระตำหนักแห่งนี้จนสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.2468 ต่อมาวังนี้ได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระองคระหว่างเกิดสงครามโลก วังนี้ได้ใช้เป็นกองบัญชาการของขบวนการเสรีไทย และรู้จักกันในนามทำเนียบท่าช้างของนายปรีดี พนมยงค์ ตำหนักวังมะลิวัลย์ใช้เป็นห้องสมุดของ FAO และอาคารที่ทำงานของพุทธสมาคม แห่งประเทศไทย

วังกรมหมื่นสถิตยธำรงค์สวัสดิ์ ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศใต้ของป้อมพระสุเมรุนี้เดิมเป็นของข้าราชการวังหน้า ต่อมาในรัชสมัยของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทรงซื้อเพื่อพระราชทานให้กรมหมื่นสถิตยธำรงค์สวัสดิ์ พระอนุชา ซึ่งเคยประทับอยู่กับพระองค์ระยะหนึ่งที่วังริมคลองคูเมืองเดิมฝั่งเหนือ(วังใหม่) กรมหมื่นสถิตยธำรงค์สวัสดิ์ ประทับอยู่จนสิ้นพระชนม์ วัง

นี้เคยเป็นที่พำนักของชาวอิตาเลียนที่ควบคุมการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงซื้อที่แปลงนี้เพื่อสร้างกรมตำรวจภูธร โดย พลตรี พระยาवासเทพ เจ้ากรมตำรวจอาศัยอยู่ระยะหนึ่ง หลังจากกรมตำรวจย้ายไปรวมอยู่ใน กระทรวงนครบาล พลโทหม่อมเจ้าคำรบ อธิบดีกรมตำรวจและนครบาลในสมัยนั้น ได้กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานที่ดินและตึกซึ่งพระยาवासเทพ เคยใช้ แต่ขณะนั้นเว้นว่างอยู่อาศัย และได้รับพระราชทานตามขอเมื่อ พ.ศ. 2459 เป็นสมบัติของ ราชสกุลปราโมช และสืบทอดมายัง ม.ล.อัศนี ปราโมช วังนี้เคยใช้เป็นที่ทำการพรรคประชาธิปัตย์ เมื่อครั้งที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ทายาทของวังนี้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ระหว่าง พ.ศ. 2518-2519 ในปี 2533 บริษัทเทเลบิช ได้ทำสัญญาเช่า 15 ปี ต่อมา บริษัท แมนเนเจอร์ มีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) ได้เช่าช่วงต่อจะสิ้นสุดสัญญาใน พ.ศ. 2548 ปัจจุบันวังนี้รู้จักกันในนาม บ้านเจ้าพระยา ตึกสองชั้นที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ทำการของตำรวจภูธรได้รับการบูรณะให้อยู่ในสภาพ สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

วังกรมพระราชวังวิชัยชาญ (วังใหม่) วังนี้ตั้งอยู่คลองคูเมืองเดิมฝั่งเหนือ มีเขตติดต่อกับวังปากคลองวัดชนะสงคราม พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ซื้อที่แปลงนี้เพื่อสร้างวังพระราชทาน กรมหมื่นวิชัยชาญพระราชโอรส วังนี้สร้างเป็นอาคารแบบยุโรป ทั้งวังมีฉนวนข้อมไปยังพระราชวังบวรสถานมงคล แต่สร้างยังไม่ทันเสร็จ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน กรมหมื่นบวรวิชัยชาญประทับอยู่วังนี้จน อุปราชาภิเษกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกรมพระราชวังบวร วิชัยชาญจึงเสด็จไปประทับที่พระราชวังบวร วังนี้ได้โปรดให้แบ่งเป็น 2 วัง คือ วังตะวันออก พระราชทานให้พระองค์เจ้าวิไลวรวิลาส ส่วนวังตะวันตกพระราชทานให้พระองค์เจ้าชัยรัตน วิโรภาส พระราชโอรสอีกพระองค์หนึ่ง ในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2441 วังนี้ได้เปลี่ยนไปเป็นโรงทหาร ปัจจุบันใช้เป็นที่ทำการกรมข่าวทหารบก อาคารเก่าเหลือปรากฏเพียงอาคารเดียว เป็นอาคารทรงตะวันตก หน้าบันประดับด้วยอุณาโลมแดง และตราแผ่นดินในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วังกรมหลวงสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ เดิมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานที่ดินริมถนนพระรามที่ 1 ให้พระองค์เจ้าชายสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ สร้างวังที่ประทับ แต่ยังไม่ได้สร้างตำหนัก ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ และเสด็จกลับมาเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และทรงเป็นราชทูตพิเศษเสด็จไป

ยุโรป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับสถาปนาเป็น กรมหลวงสวัสดิรัตนวิศิษฎ์ ตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกาช่วงนี้ได้ประทับอยู่ในวังพญาไทกับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนีนาถ โดยดัดแปลงโรงพระราชพิธีจรดพระนังคัลตรงข้ามพระตำหนักที่เป็นที่ประทับชั่วคราว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาสวัสดิรัตนวิศิษฎ์ พร้อมกับได้รับพระราชทานวังที่ถนนพระอาทิตย์ โดยประทับอยู่ที่พระราชวังหลังเก่าที่มีมาแต่เดิม ต่อมาได้สร้างตำหนักใหม่โดย ม.จ. สมัยเฉลิม กฤดากร เป็นผู้ออกแบบ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เสด็จไปประทับที่ปิ่นังและสิ้นพระชนม์ที่นั่น วังนี้ต่อมาตกเป็นสมบัติของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักงาน UNICEF และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการพาณิชย์นาวี ตำหนักทั้งสองหลังยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

ตลาดนานา ตลาดทุเรียน ตลาดยอด ตลาดนานา เป็นตลาดตั้งอยู่ฝั่งเหนือของคลองรอบกรุงเป็นที่ส่วนหนึ่งของวังริมคลองบางลำภูวังที่ 2 ชายผัก ผลไม้ และของสด ฝั่งตรงข้ามคลองรอบกรุงด้านทิศใต้คือสะพานนรรัตน์ เป็นที่ตั้งของตลาดทุเรียน ซึ่งชายผัก ผลไม้มานานาชนิดที่ชาวสวนพายเรือมาจอดขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าทุเรียนถั้วจากตลาดทุเรียนไปเป็นที่ตั้งโรงภาพยนตร์บางลำภู ปัจจุบันตลาดทุเรียนเป็นที่ขายเสื้อผ้า ของใช้ราคาย่อมเยา เชิงสะพานนรรัตน์ ฝั่งทิศใต้เป็นประตูกำแพงเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลาดยอด เดิมเป็นที่บ้านเจ้าพระยาธรรมาฯ (เสือ) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ซื้อที่ดินแปลงนี้เพื่อสร้างวังพระราชทานกรมหลวงอดิศรอุดมเดช แต่ยังไม่ทันสร้างก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน ต่อมาได้กลายเป็นตลาดขายอาหารสด และอาหารแห้งฝั่งเล็กไปไม่นานมานี้เอง ปัจจุบันเป็นศูนย์การค้า(ตลาดนานา และตลาดยอด ไม่ปรากฏให้เห็นแล้ว ส่วนตลาดทุเรียนยังพอมีร่องรอยปรากฏอยู่บ้าง)

มัสยิดจักรพงษ์ ชาวไทยมุสลิมในย่านมัสยิดจักรพงษ์เป็นชุมชนที่อพยพมาจากปัตตานีตั้งแต่ครั้งรัตนโกสินทร์ แต่เดิมชาวชุมชนนี้มีความชำนาญในการทำเครื่องทองทั้งของใช้และเครื่องใช้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้จัดตั้งโรงศึกษาปณิธิธิการขึ้นข้างฝีมือในชุมชนนี้ได้เข้ามารับราชการเป็นช่างแกะ ช่างหล่อเป็นจำนวนมาก

มูลนิธิดุริยปราณีต บริเวณวัดสามจีน (วัดสังเวชวิศยาราม) เชื่อว่ามีชุมชนอยู่อาศัยตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงเทพฯ ราวรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (หรืออาจ

ก่อนหน้านั้นเล็กน้อย) ย่านนี้ได้กลายเป็นชุมชนของสำนักนาฏศิลป์และดนตรีไทยหลายสำนัก ซึ่งแล้วแต่มีบทบาทสำคัญตามวังเจ้านายต่าง ๆ เช่น วังบางขุนพรหม วังบ้านหม้อ และวังถนน พระอาทิตย์ เป็นต้น หนึ่งในสำนักครุนาฏศิลป์และดนตรีไทยที่ยังคงสืบเนื่องนานกว่าทศวรรษจนถึงปัจจุบัน คือ มูลนิธิศุภนิเวศน์

ลำพูต้นสุดท้าย บางลำพูเป็นชื่อที่ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งก่อนสร้างกรุงฯ คงสืบเนื่องมาจากมีต้นลำพูขึ้นอยู่เป็นดงหนาแน่น ลำพูเป็นพรรณไม้ชนิดหนึ่ง มีชื่อในภาษาลาดินว่า *Sonneratia caseolaris* ในวงศ์ Sonneratiaceae ชอบขึ้นในเลนที่มีน้ำท่วมถึงและมีรากงอกเหนือแผ่นดิน ตรงกับเอกสารประวัติศาสตร์ที่กล่าวว่า ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็น “ทะเลตม” ผ่านไปราวสองศตวรรษ ถิ่นบางลำพูได้เกิดการขยายตัวของชุมชนมากขึ้นจนชาวชุมชนไม่พบเห็นต้นลำพูอีกเลย หากราวกลางปี พ.ศ. 2540 ชุมชนบางลำพูพบว่ายังมีต้นลำพูยืนเด่นอยู่เหนือริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งครั้งหนึ่งเป็นวังของกรมหมื่นสวัสดิวัดราชวิเศษซึ่งปัจจุบันเป็นคลังสินค้าของกรมโรงงานอุตสาหกรรม

โรงพิมพ์คุรุสภา ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2468 โดยหลวงวิศาลศิลปกรรม จากการออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ ภายใต้สังกัดกระทรวงธรรมการ ใช้ชื่อว่า โรงพิมพ์กรมตำรา โดย จุดประสงค์ในการพิมพ์ตำราจำหน่ายในราคาถูกและถือว่าเป็นโรงพิมพ์แรกที่ได้มาตรฐานของประเทศ แปดปีต่อมาโรงพิมพ์ได้เปิดทำการสอนช่างพิมพ์ซึ่งมีการเรียนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติเป็นแห่งแรกในไทย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงพิมพ์ได้หยุดกิจการสำหรับการสอนลงเหลือเพียงการพิมพ์งานเพียงอย่างเดียว ต่อมาในปี พ.ศ. 2493 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น โรงพิมพ์คุรุสภา พระสุเมรุ

วัดสามพระยาวรวิหาร พื้นที่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นเขตบ้านของขุนพรหม (สารท) ขุนนางเชื้อสายมอญ หลังจากขุนพรหมเสียชีวิต หลวงวิสุทธิโยธามาตย์ (ตรุษ) ผู้เป็นพี่ได้ยกพื้นที่นี้สร้างวัดอุทิศส่วนกุศลให้แก่ขุนพรหมผู้น้อง และใช้ชื่อว่า วัดขุนพรหม ต่อมาในรัชกาลสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทายาทของขุนพรหมได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดด้วยเห็นว่า วัดชำรุดทรุดโทรมมาก เมื่อเสร็จแล้วจึงน้อมเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกขึ้นเป็นอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร และพระราชทานนามว่า "วัดสามพระยา" เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้บูรณะ คือ พระยาราชสุภาวดี (ขุนทอง) พระยาราชนิกุล (ทองคำ) และ พระยาเทพอรขุน (ทองหล่อ)

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนบางลำพู เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น เป็นไปตามสภาพชีวิตประจำวันในยุคใหม่สมัยใหม่ที่เน้นการแข่งขัน แรงจูงใจและมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับตนเองเป็นใหญ่ โดยจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพที่มีเกสต์เฮาส์เกิดขึ้นมากมายภายหลังจากที่ไฟไหม้และมีกระแสการท่องเที่ยวเข้ามาหรือแม้แต่วัฒนธรรมการบริโภค การประกอบอาชีพ ก็เปลี่ยนแปลงไปในแง่ที่เน้นความสะดวกสบายมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงนั้นก็ยังเป็นที่น่าชื่นชมที่ประเพณีต่างๆ บางอย่างก็ยังคงอยู่ชุมชน ไม่ได้สูญหายไปตามกาลเวลาและนับว่าเป็นโอกาสดีที่ประเพณีนี้ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายการมีส่วนร่วมทั้งในและนอกประเทศผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของคนชุมชนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และกิจกรรมที่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันก็คือการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูวิถีชีวิตเก่าและเอกลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งโบราณสถานซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน เพื่อให้คงคุณค่าอันดีงามเอาไว้ อันจะนำมาสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในชุมชนสืบไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การอภิปรายผลและพิสูจน์สมมติฐาน

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู โดยนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
2. กิจกรรมทางวัฒนธรรมของย่านบางลำพู
3. ระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐ
4. ระดับการรับรู้กระแสโลกในเรื่องการมีส่วนร่วม
5. ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม
6. ความต้องการรักษาโบราณสถาน
7. ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชน
8. การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในขั้นตอนต่าง ๆ
9. ผลการพิสูจน์สมมติฐานและอภิปรายผล
10. ปัญหาและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม

จากการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของประชาชนในย่านบางลำพู ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ จำนวน 30 คน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยด้านประชากร

- 1) เพศ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนอีก 13 คน เป็นเพศหญิง
- 2) อายุ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวน 14 คน รองลงมา ได้แก่กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 21-40 ปี และ 41-60 ปี ซึ่งมีจำนวน 9 คน และ 7 คน
- 3) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีระยะเวลาที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 40 ปีขึ้นไป รองลงมาคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนอยู่ระหว่าง 15-40 ปี มี 9 คน และมีกลุ่ม ตัวอย่างอีก 6 คน ที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนนี้น้อยกว่า 15 ปี

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

- 1) อาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ คือ 8 คนมีอาชีพรับจ้าง ในขณะที่มีผู้เกษียณอายุแล้ว แต่ยังคงมาทำงานให้ชุมชนเป็นอัตราส่วนต่อมา คือ 7 คน และนอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ประกอบการส่วนตัวที่เป็นเจ้าของกิจการ มีจำนวน 6 คน สำหรับผู้ประกอบการอาชีพรับราชการมี 4 คน ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพค้าขาย มีจำนวนเท่ากับกับกลุ่มบัณฑิตจบใหม่และกำลังหางานทำอยู่ โดยใช้เวลาในขณะนี้มาช่วยงานชุมชน โดยมี 2 คน และสุดท้ายเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพบริษัทเอกชน ซึ่งมี 1 คน
- 2) สถานภาพทางสังคม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีตำแหน่งเพียงตำแหน่งเดียวในชุมชน กล่าวคือมีถึง 14 คนด้วยกัน ในขณะที่บุคคลที่ไม่มีตำแหน่งเลยมีเป็นอันดับรองลงมา คือ 7 คน สำหรับบุคคลที่มีตำแหน่งในชุมชน 3 ตำแหน่ง มีจำนวน 3 คน และจากการสัมภาษณ์มี 4 คนที่มีสถานภาพในชุมชน 3 ตำแหน่ง และสุดท้ายเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งทางสังคมมากที่สุด คือ 4 ตำแหน่งขึ้นไป มีจำนวน 2 คน

2. กิจกรรมทางวัฒนธรรมของย่านบางลำพู

จากการพูดคุยกับแกนนำประชาคมบางลำพูพบว่า ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ประชาคมมีกิจกรรมต่างๆ มากมาย กิจกรรมส่วนใหญ่มุ่งเน้นการสำรวจศักยภาพของชุมชน การเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่ชาวบางลำพูด้วยกัน การสร้างชื่อเสียง ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามของ

บางลำพู ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้บางลำพูได้เป็นเมืองวัฒนธรรมที่น่าอยู่อาศัยและน่าท่องเที่ยวที่สุดแห่งหนึ่ง กิจกรรมต่างๆ มีดังนี้

2.1 กิจกรรมฉายหนังกลางแปลงเชิงสร้างสรรค์ ในปี 2540 เรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ มีลักษณะเป็นงานรื่นเริงแบบชาวบ้านผนวกกับสาระ ภายในงานมีการจัดสินค้าจำหน่ายผู้คนแต่งกายด้วยชุดพื้นบ้านแบบปักผ้าได้

2.2 การค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายของบางลำพูที่มีอายุกว่า 100 ปี โดยคณะกรรมการประชาคมร่วมกันค้นหาต้นลำพูที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเหลือเพียงต้นเดียวเท่านั้น ทำให้เกิดการตระหนักถึงรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของตนเองและของท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่แรงจูงใจในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมของชาวชุมชน

2.3 กิจกรรมสนุกกับถนนพื้นชุมชนพระอาทิตย์ หรือเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 1 ในปีพ.ศ. 2541 ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมครั้งยิ่งใหญ่ของชาวประชาคมพระอาทิตย์ ซึ่งตอนนั้นยังไม่ได้เปลี่ยนชื่อเป็นประชาคมบางลำพู ซึ่งมีแกนนำคือชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ไก่แจ้ ชุมชนมัธยมจักรพงษ์ ชุมชนวัดสังเวช และชุมชนวัดสามพระยา ร่วมกับบางกอกฟอรั่ม โดยจัดขึ้น ณ บริเวณถนนพระอาทิตย์ – ถนนพระสุเมรุ ภายในงานประกอบไปด้วยการแสดงศิลปะแขนงต่างๆ บนบาทวิถีที่เกิดจากความร่วมมือของชาวประชาคมด้วยผลงานของตนเอง มีการรื้อฟื้นละครร้องโบราณเรื่อง “ตุ๊กตายอดรัก” ซึ่งสูญหายไปนานแล้วได้อย่างประสบความสำเร็จ มีการจัดตั้งร้านจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม และอาหารมากมาย เป็นการจัดงานเทศกาลที่ได้รับความสนใจจากบุคคลทั้งในและนอกชุมชนอย่างกว้างขวาง โดยความสำเร็จที่ได้รับจากงานเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 1 นี้ ประชาคมพระอาทิตย์ได้รับคำชมเชยจากกรุงเทพมหานครว่าเป็นเทศกาลปิดถนนที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด จึงทำให้เกิดการจัดงานเป็นครั้งที่ 2 ในปีถัดมา

2.4 กิจกรรมสนุกกับถนนพระอาทิตย์ รวมน้ำใจชาวบางลำพู หรืองานเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ.2542 ซึ่งในการจัดงานครั้งนี้ มีคำขวัญว่า “พื้นฟูมรดกชุมชน สร้างงานบนถนนให้สนุกมีสีสัน เน้นสารพันการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ก่อสายใยการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างเสริมทัศนคติสายวัฒนธรรม ย้ากลไกเข้มแข็ง และพึ่งตนเอง” ซึ่งคำขวัญดังกล่าวได้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ 5 ประการดังนี้ คือ

- 1) การฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมในฐานะที่บางลำพูเคยเป็นชุมชนโบราณ ศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่อันเป็นใจกลางของประเทศ
- 2) การตอกย้ำสร้างความเป็นปึกแผ่น เสริมสร้างความเข้มแข็งเชิงโครงสร้างให้กับประชาคมบางลำพู
- 3) การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทั่วทั้งประชาคมเพื่อระดมพลังสำหรับการทำเมืองให้น่าอยู่ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างครบวงจรในอนาคต
- 4) การสร้างกลไกการพึ่งตนเองของประชาคมบางลำพูในระยะยาว
- 5) การพัฒนาถนนพระอาทิตย์สู่การเป็นถนนสายวัฒนธรรม

โดยการจัดงานในครั้งนี้ต่างไปจากการจัดงานในครั้งแรกหลายประการคือ ชาว ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างมาก ขอบข่ายงานขยายใหญ่ขึ้นเกือบเท่าตัว มีการทดลองระบบลงขันจากร้านค้าและบ้านต่างๆ ในประชาคมเพื่อสร้างฐานการพึ่งตนเองในการจัดงาน รวมทั้งได้พัฒนางานด้านวัฒนธรรมไปอีกขั้นหนึ่งโดยมีหัวใจสำคัญในการจัดงานในครั้งนี้ คือการสำรวจรวบรวมฟื้นฟูการแสดงสุดยอดดนตรีไทยของตระกูลดนตรีไทยในย่านบางลำพูได้กว่า 10 ตระกูล

2.5 กิจกรรมค้นคว้าและบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนจากคำบอกเล่า เป็นลักษณะงานวิจัยเชิงปฏิบัติการดำเนินการโดยคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยริเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีพ.ศ. 2542 และเสร็จสิ้นในปีพ.ศ. 2546

2.6 กิจกรรมอนุรักษ์อาคารโบราณ และพัฒนาเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประชาคม โดยมีการรณรงค์ต่อต้านการรื้อถอนอาคารโรงเรียนการพิมพ์คุรุสภา มีการจัดทำประชาคมติเพื่อหาความเห็นชอบเกี่ยวกับประเด็นด้านการรื้อถอน และเจรจาต่อรองกับสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในการบูรณะอาคารดังกล่าว เพื่อใช้เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชุมชนต่อไป

2.7 งานพัฒนาโครงสร้างภายใน มีการจัดโครงสร้างของประชาคมและวางระบบการประชุมเพื่อรองรับการมีส่วนร่วมของประชาคม ส่งผลให้เกิดการพัฒนาบุคลากร

2.8 กิจกรรมทัวร์วัดชุมชน เป็นการดำเนินงานในลักษณะการจัดกลุ่มผู้สนใจศิลปวัฒนธรรมชุมชน ให้มาเยี่ยมชมวัดสำคัญ 7 วัดรอบชุมชน

2.9 กิจกรรมถนนคนเดินวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ หรือเทศกาลถนนคนเดินครั้งที่ 3 ซึ่งเป็นงานปิดถนนพระอาทิตย์เชื่อมเป็นหนึ่งเดียวกับงานเทศกาลละครของสหภาพยุโรปบนถนนพระจันทร์ โดยเนความเป็นศูนย์กลางของงานละครบนถนน รวมทั้งดนตรีไทยและดนตรีสากล

2.10 กิจกรรมรณรงค์ทาสีอาคารโบราณ 34 ห้อง บริเวณโค้งถนนพระอาทิตย์ ตรงข้ามป้อมพระสุเมรุ โดยมีจุดประสงค์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

2.11 กิจกรรมรื้อฟื้นประเพณีสงกรานต์ที่เรียบง่ายแต่ศักดิ์สิทธิ์ และงดงามแบบโบราณ โดยสมเด็จพระสังฆราชทรงประทาน “พระพุทธรูปปางรำลึกประชาชนถ” เพื่อให้เป็นพระคู่บารมีประชาชนในงานนี้ด้วย

2.12 งานกิจกรรมถนนสายวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการจัดงานถนนคนเดิน หรืองานปิดถนนพระอาทิตย์ครั้งที่ 4 – 8 โดยเป็นการจัดงาน 5 สัปดาห์ติดต่อกัน ตลอดเส้นทางกว่า 7 กิโลเมตร โดยเริ่มต้นจากโรงเรียนราชินีปากคลองตลาด ผ่านสวนสันติชัยปราการ บางลำพู มีการรวบรวมกิจกรรมและศิลปินจากทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นละคร ดนตรี ศิลปะ และหัตถกรรมทำมือ

กิจกรรมทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ เป็นกิจกรรมที่ทางชุมชนได้ร่วมกันจัดทำขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งดีงามเหล่านี้ไว้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเป็นแหล่งดึงดูดให้บุคคลทั้งภายในและภายนอกย่านบางลำพูเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ในการจัดกิจกรรมครั้งต่างๆ โดยกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวเหล่านี้ ได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

3. ระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอานโยบายส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตามแนวทางที่มุ่งจะให้การท่องเที่ยวเป็นกลไกหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยใช้ตัวชี้วัดระดับการรับรู้เป็นนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐ 11 นโยบายด้วยกัน ได้แก่ การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การบริหารการ

ท่องเที่ยวให้เกิดการกระจายด้านเศรษฐกิจไปยังชุมชนต่างๆ โดยเชื่อมโยง กับนโยบาย 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง การส่งเสริมสนับสนุนให้มีมาตรการที่ทำให้นักท่องเที่ยวพำนักอยู่นานขึ้น ใช้จ่ายต่อวันมากขึ้น การเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงสุขภาพ เชิงกีฬา และเชิงเกษตร การส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างกัน การเร่งรัดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แก้ไขปัญหาการเอารัดเอาเปรียบและหลอกลวงนักท่องเที่ยวอย่างจริงจังและเข้มงวด การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการต่างๆ ที่ทำให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น การสนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยว การใช้มาตรการเชิงรุกส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลักที่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ และสุดท้ายคือการจัดตั้งอาสาสมัครส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จะรับรู้กระแสโลกเรื่องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก โดยกลุ่มตัวอย่างจะรับรู้ในนโยบายการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากที่สุด รองลงมาคือ การบริหารการท่องเที่ยวให้เกิดการกระจายด้านเศรษฐกิจไปยังชุมชนต่างๆ โดยเชื่อมโยง กับนโยบาย 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการต่างๆ ที่ทำให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น การเพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงสุขภาพ เชิงกีฬา และเชิงเกษตร การเร่งรัดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แก้ไขปัญหาการเอารัดเอาเปรียบและหลอกลวงนักท่องเที่ยวอย่างจริงจังและเข้มงวด การสนับสนุนให้มีการแก้ไขกฎหมายและระเบียบต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยว การจัดตั้งอาสาสมัครส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำท้องถิ่น การส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างกัน การใช้มาตรการเชิงรุกส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลักที่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพตามลำดับ สำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีมาตรการที่ทำให้นักท่องเที่ยวพำนักอยู่นานขึ้น และใช้จ่ายต่อวันมากขึ้นนั้น เป็นนโยบายที่กลุ่มตัวอย่างรับรู้ที่น้อยที่สุด

4. ระดับการรับรู้กระแสโลกในเรื่องการมีส่วนร่วม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาประกาศความมุ่งมั่นหลัก 10 ประการในการสร้างสิ่งแวดล้อมของเมืองให้น่าอยู่ อันเป็นนโยบายที่กรุงเทพมหานครได้ปรับแผนนโยบายการดำเนินงานตามกรอบแนวความคิด Agenda 21 ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น โดยใช้ตัวชี้วัด 10 นโยบายด้วยกัน ได้แก่ การทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน การนำเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานครไปสู่ความยั่งยืน การใช้มาตรการทางผังเมืองเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวกรุงเทพมหานคร การจัดการจราจรและขนส่งรูปแบบใหม่เพื่อส่งเสริมคุณภาพอากาศและสภาพแวดล้อม การลงทุนในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร การบริการในเรื่องสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่สะอาด การปรับการบริหารกรุงเทพมหานครให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การให้ความมั่นใจในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของกรุงเทพมหานครได้โดยสะดวกและโปร่งใส การผนวกเรื่องทรัพยากรบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จะรับรู้กระแสโลกเรื่องการมีส่วนร่วมในชุมชนระดับปานกลาง โดยกลุ่มตัวอย่างจะรับรู้ในเรื่องของการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากที่สุด รองลงมาคือการผนวกเรื่องทรัพยากรบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ การให้ความมั่นใจในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของกรุงเทพมหานครได้โดยสะดวกและโปร่งใส การใช้การบริการในเรื่องสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่สะอาด การทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน การปรับการบริหารกรุงเทพมหานครให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การใช้มาตรการทางผังเมืองเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวกรุงเทพมหานคร การลงทุนในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร การจัดการจราจรและขนส่งรูปแบบใหม่เพื่อส่งเสริมคุณภาพอากาศและสภาพแวดล้อมตามลำดับ สำหรับนโยบายการนำเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานครไปสู่ความยั่งยืนนั้น จากการวิจัยพบว่าคนในชุมชนไม่ได้มีการรับรู้นโยบายดังกล่าวเลย

5. ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการที่จะรักษาวิถีชีวิตเดิมในระดับสูง วิถีชีวิตเดิมในชุมชนบางลำพูในที่นี่ ได้แก่ วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ฟังฟังกับศาสนาเป็นหลัก มีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน เช่น เคยเป็นช่างทองหลวง, เป็นแหล่งขายของอุปโภคบริโภคอันเลื่องชื่อ รวมทั้งยังคงเป็นศูนย์กลางทางด้านวัฒนธรรมหลายประการด้วยกัน เช่น เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีไทยและการละครลักษณะต่างๆ ที่ได้กล่าวมานี้ เป็นรูปแบบที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยากให้คงมีสืบทอดเอาไว้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน

อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเห็นเกี่ยวกับความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมไว้ในลักษณะที่ว่า ต้องการคงความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองเอาไว้ ไม่ได้เป็นการรักษาวิถีชีวิตเดิมโดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อนำเสนอในงานด้านการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ นอกจากนี้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมาก จะมีความต้องการในการรักษาวิถีชีวิตเดิมมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า

6. ความต้องการรักษาโบราณสถาน

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นในระดับสูง ซึ่งความต้องการรักษาโบราณสถานในที่นี้คือ การรักษาความสำคัญและหลักฐานในแง่ของการเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะรักษาโบราณสถานไว้เพื่อให้เป็นที่ทำกิจกรรมต่างๆ เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ มากกว่าที่จะเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานที่ไม่ได้มีการใช้งานจริงในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนสูงอายุ จะมีความต้องการที่จะรักษาโบราณสถานมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยกว่า และกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวและศิลปวัฒนธรรม จะมีความต้องการที่จะรักษาโบราณสถานมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพอื่น

7. ระดับการรักษาผลประโยชน์

ในส่วนของระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีในชุมชนนี้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการรักษาผลประโยชน์ในระดับที่สูง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของผลประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นรายได้ และสิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชน

จากการวิจัยพบว่าระดับการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตัวอย่างนั้นแตกต่างกันไปตามการประกอบอาชีพและการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนตามสถานภาพต่างๆ ที่มีในชุมชน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพที่ต้องเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน และกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพในสังคมมากจะมีระดับการรักษาผลประโยชน์สูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพอื่น

8. การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน บางลำพู

ในส่วนของ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพูนั้น ประกอบไปด้วยรูปแบบการมีส่วนร่วม 4 รูปแบบด้วยกัน คือ

8.1 การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหา

8.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนและโครงการ

8.3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

8.4 การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบ

8.1 การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาของสมาชิกในชุมชนบางลำพู 5 ลักษณะ คือ การให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน การเสนอปัญหาข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อ

พบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน, การแจ้งหน่วยที่เกี่ยวข้องทราบเมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน และการร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวว่ามีผลดี หรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างระบุว่ามีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหามิใช่ในรูปแบบการให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญต่างๆ มากที่สุด รองลงมาคือการเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยวว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข การติดต่อเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และการแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลำดับ

8.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนและโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของสมาชิกในชุมชนบางลำพู 6 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมปรึกษาหารือ วางแผนโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน, การให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณีและสถานที่สำคัญในชุมชนเพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว, การเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชน, การชักชวนญาติพี่น้องหรือคนรู้จักร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน, การเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และการร่วมประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนคร

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่ามีส่วนร่วมในการเข้าประชุมปรึกษาหารือ วางแผนโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือการให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ประเพณีและสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว, การเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชน, การชักชวนญาติพี่น้องหรือคนรู้จักร่วมกิจกรรม

ด้านการท่องเที่ยวในชุมชน, การเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และการร่วมประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนครตามลำดับ

8.3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของสมาชิกในชุมชนบางลำพู 5 รูปแบบคือ การได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญ, การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว, การร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ประเพณี, วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญ, การร่วมบริจาควัสดุต่างๆ นอกเหนือไปจากเงินและการบริจาคเงินเพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างระบุว่ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ในรูปแบบการได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญมากที่สุด รองลงมาคือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว, การร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ประเพณี, วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญ, การร่วมบริจาควัสดุต่างๆ นอกเหนือไปจากเงิน และการบริจาคเงินเพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ตามลำดับ

8.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน การบำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน การบำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบของสมาชิกในชุมชนบางลำพู 6 รูปแบบคือ การติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด, การติดตามผลนวัตกรรมหรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในชุมชน, การร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณีวัฒนธรรม

และสถานที่สำคัญต่างๆ, การติดตามงบการเงิน รายรับ รายจ่ายของกิจกรรม, การสังเกต ควบคุม สมาชิกในชุมชนที่ประพฤติในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม รวมทั้ง สถานที่สำคัญต่างๆ และการร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้การทำลายประเพณีวัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างระบุว่ามีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน การบำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบในรูปแบบการติดตามผลภายหลังจากการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดมากที่สุด รองลงมา คือ การติดตามผลจนวัดกรรมหรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในชุมชน, การร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณีวัฒนธรรมและ สถานที่สำคัญต่างๆ, การติดตามงบการเงิน รายรับ รายจ่ายของกิจกรรม, การสังเกต ควบคุม สมาชิกในชุมชนที่ประพฤติในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม รวมทั้ง สถานที่สำคัญต่างๆ และการร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการทำลายประเพณีวัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชนตามลำดับ

9. ผลการพิสูจน์สมมติฐาน

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระต่างกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ผลการทดสอบสมมติฐาน ใช้เกณฑ์ในการวัดระดับตัวแปรต่างๆ ดังที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 3 ผลการทดสอบสมมติฐาน สรุปได้ดังนี้

สมมติฐานหลักที่ 1

การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

1.1 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.2 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการวางแผนและโครงการมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.3 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติงานมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.4 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบน้อย ถือได้ว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานหลักที่ 2

การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

2.1 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมปานกลาง จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบคิดแก้ไขปัญหา มาก ถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

2.2 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมปานกลาง จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการวางแผนและโครงการมาก ถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

2.3 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมปานกลาง จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติงานมาก ถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

2.4 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรับรู้นโยบายกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบน้อย ถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานหลักที่ 3

ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

3.1 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.2 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการวางแผนและโครงการมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.3 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติงานมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.4 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบน้อย ถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานหลักที่ 4

ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

4.1 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาในการรักษาโบราณสถานมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา มาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.2 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาในการรักษาโบราณสถานมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการคิดวางแผนและโครงการมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.3 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาในการรักษาโบราณสถานมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติงานมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

4.4 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีความต้องการรักษาในการรักษาโบราณสถานมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบน้อย ถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานหลักที่ 5

ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

สมมติฐานรอง

5.1 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา มาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.2 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการวางแผนและโครงการมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.3 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการปฏิบัติงานมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.4 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก

ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนที่มีระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบน้อย ถือว่าไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

10. ปัญหาและข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในส่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเด็น กล่าวคือ ประเด็นแรกเป็นประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของกาลเวลา ประเด็นที่สองเป็น

ประเด็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเองที่ไม่ได้มีการดำเนินนโยบายในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างจริงจังและต่อเนื่องโดยมีรายละเอียดดังนี้

10.1 ปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต

เมื่อโลกมีการพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง การดำเนินชีวิตในประจำวันต่างก็มีสิ่งทุนแรงใช้เพื่ออำนวยความสะดวกต่างๆ มากมาย เป็นผลให้วิถีชีวิตหรืออาชีพต่าง ๆ ที่ต้องใช้แรงกายและความอดสาหะในการทำงานไม่ได้รับความนิยมสืบทอด ยกตัวอย่างเช่น อาชีพการตีทองคำเปลว ซึ่งในปัจจุบันไม่ค่อยได้รับความนิยมนัก เพราะมีที่มาสืบทอดเนื่องมาจากหลายสาเหตุ กล่าวคือ เนื่องจากการตีทองคำเปลวต้องใช้ทองคำแท้ที่เรียกว่า Pure Gold เป็นก้อนมาตีให้จนกระทั่งกลายเป็นแผ่นบาง ๆ นั้น ราคาของทองคำแท่งจะปรับตามการขึ้นลงของราคาทอง ซึ่งจะผันผวนตามสถานการณ์ต่าง ๆ และทองคำเปลวจะมีราคาสูงเนื่องจากทำมาจากทองแท้ และในปัจจุบันมีสีทองที่สามารถใช้แทนกันได้ เพราะมีสีเดียวกัน การใช้งานก็สะดวกกว่า อีกทั้งยังประหยัดกว่า ทำให้การตีทองคำเปลวนี้วันนี้น้อยลงเรื่อยๆ ประกอบกับคนงานในการตีทองคำเปลวหายาก เนื่องจากในการทำงานต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ ความอดทนเป็นอย่างมากกว่าจะได้ชิ้นงานออกมา เพราะต้องแบกก้อนหนักกว่า 10 กิโลกรัม เพื่อตีทองคำให้แผ่ออกไปเป็นแผ่นบาง ๆ ติดต่อกันเป็นระยะเวลา 4-5 ชั่วโมงโดยไม่สามารถหยุดได้ หากหยุดตีกลางคันต้องมาเริ่มใหม่ ทำให้เนื้อทองไม่สวย ทำให้อาชีพการตีทองคำเปลวไม่เป็นที่นิยมในหมู่คนรุ่นปัจจุบัน

นอกจากนี้ สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้อาชีพเก่าแก่อย่างเช่นการตีทองคำเปลวของ ชุมชนบวรรังษี และมีสยิตตีกดิน รวมทั้งการท่องเที่ยวของมีสยิตจักรพงษ์ไม่มีการสืบทอดก็ได้แก่การที่พ่อแม่สนับสนุนให้บุตรหลานของตนเองเล่าเรียนในระดับสูง ๆ ตามค่านิยมสมัยใหม่ เพื่อที่จะได้นำความรู้ความสามารถจากการเล่าเรียนนั้นมาใช้ในการประกอบอาชีพที่มั่นคง มีรายได้ที่แน่นอน ไม่ต้องมาหลังชดหลังแข็งทำงานเหมือนกับยุคของตน ทำให้อาชีพดังกล่าวขาดการสืบทอดไปสู่รุ่นลูกหลาน

10.2 ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กระแสการมีส่วนร่วมของชุมชนในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะได้รับความสนใจจากหลายฝ่าย และมีหลายหน่วยงานได้นำแนวคิดนี้ไปใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพของผลงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริง แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มักจะพบว่าการมีส่วนร่วมนั้นเป็นไปอย่างไม่เต็มที่ โดยมีอุปสรรคอยู่ตรงที่การไม่จริงจังและไม่ต่อเนื่องในนโยบาย

ถึงแม้ว่าประชาคมบางลำพู จะได้ชื่อว่าเป็นประชาคมที่มีความเข้มแข็ง แต่สำหรับการปฏิบัติงานจริงจะสำเร็จอย่างสมบูรณ์ไม่ได้หากปราศจากหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ซึ่งจากการทำงานร่วมกันในเรื่องของการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตระหว่างประชาคมบางลำพูกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้น ก็ต้องเผชิญกับปัญหาความไม่จริงจัง และขาดการดำเนินนโยบายอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

จากปัญหา 2 ประการนี้เอง ทำให้กลุ่มตัวอย่างดำเนินการในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและโบราณสถานต่างๆ หากเป็นกิจกรรมที่ประชาคมและคนในชุมชนมีการวางแผนร่วมกันแต่ต้น ก็จะพยายามดึงหน่วยงานจากข้างนอกให้น้อยที่สุดยกเว้นในเรื่องของงบประมาณ และในขณะเดียวกันกิจกรรมที่ทำก็พยายามสอดแทรกเอกลักษณ์และความสำคัญของชุมชนลงไปเท่าที่จะทำได้

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาวิจัยพบว่า การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยว, การรับรู้เรื่องกระแสโลกนโยบายด้านการมีส่วนร่วม, ความต้องการในการรักษาวิถีชีวิตของคนในชุมชน, ความต้องการในการรักษาโบราณสถานและระดับการรักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชน มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพู โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวมาก, การรับรู้เรื่องกระแสโลกนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก, ความต้องการในการรักษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาก, ความต้องการในการรักษาโบราณสถานมากและระดับการรักษาผลประโยชน์มาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับที่มากตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างจะมีรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดของกลุ่มตัวอย่างและสถานการณ์ภายนอก ภายหลังจากมีการดำเนินงาน โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ในงานเทศกาลการท่องเที่ยวในแต่ละครั้งที่เกิดขึ้น พบว่า หากเป็นงานที่จัดขึ้นโดยใช้แนวคิดของแกนนำชุมชนหรือประชาคมบางลำพู มักจะเป็นกิจกรรมที่ แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ของชุมชน ในการทำงานแต่ละครั้ง นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดข้อขัดแย้งกันขึ้น แต่ด้วยหลักการพื้นฐานในการทำงานของ ประชาคมและกลุ่มต่างๆ ที่เน้นความยืดหยุ่น ประกอบกับเมื่อจัดงานหลายครั้งเข้า ประสบการณ์ ก็มีมากขึ้น ทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถเรียนรู้จากการประเมินผลงานในแต่ละครั้งและปรับเข้ากับการทำงานในครั้งต่อไปได้เป็นอย่างดี

เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในย่าน บางลำพู พบว่า ในการจัดงานต่าง ๆ ขึ้นมานั้น ในแต่ละชุมชนจะมีลักษณะการทำงานที่ คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ จะมีแกนนำกลุ่มตั้งประเด็น หรือกำหนดหัวข้อในการจัดงานขึ้นมาตาม เทศกาลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ๆ จากนั้นก็มีการประชุมร่วมกัน โดยในลักษณะของ การประชุมนี้ จะเป็นไปในลักษณะกึ่งทางการ กล่าวคือ จะไม่ต้องมีการบันทึกการประชุม ไม่มี วาระต่าง ๆ เมื่อองค์ประชุมมาพร้อมกันแล้ว ใครมีปัญหาหรือประเด็นอะไรก็เปิดประเด็นเป็นข้อ ๆ ไป

การประชุมที่จัดขึ้น ไม่ได้กำหนดแน่นอนว่าจะต้องประชุมช่วงใดของเดือน แต่จะเป็นการประชุมเฉพาะกิจที่จัดขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อเตรียมจัดกิจกรรมครั้งต่อไปมากกว่า โดยมากผู้ที่เกี่ยวข้องจะมีการเข้าประชุมครบเกือบทุกคน เนื่องจากคณะกรรมการส่วนใหญ่เป็น บุคคลที่มีอาวุโสในชุมชน คณะกรรมการประชาคมบางลำพูประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลที่เลี้ยว เกษียณเป็นส่วนมาก ผู้วิจัยเคยถามคณะกรรมการเหล่านี้ถึงสาเหตุที่ยังคงทำงานให้กับชุมชน แทนที่จะเลือกพักผ่อนอยู่กับบ้าน ได้คำตอบที่คล้ายคลึงกันจากกลุ่มตัวอย่างในลักษณะที่ว่า อยากทำประโยชน์ให้กับชุมชน เนื่องจากได้อยู่อาศัยอยู่บนพื้นที่นี้มาเป็นเวลานาน อะไรที่ช่วยได้ ก็อยากจะทำ ประกอบกับชุมชนบางลำพู เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ประกอบ กับมีเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่นที่นับวันจะยิ่งเหลือน้อยลงไปทุกที ถ้าหากมีเวลาและโอกาสที่ เหมาะสมก็อยากนำเอาเอกลักษณ์ของบางลำพูนี้มาเผยแพร่และอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังรู้จักต่อไป

อย่างไรก็ดี แนวคิดในการอนุรักษ์ เอกลักษณ์ของท้องถิ่นบางลำพู ก็ไม่ได้จำกัดวงอยู่ในคนรุ่นอาวุโสเท่านั้น จากการพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า แรงผลักดันที่สำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สำคัญ กลับเป็นกลุ่มบุคคลที่มีการศึกษา ถือเป็นชนชั้นกลาง โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้เองที่เป็นแรงสำคัญให้คนกลุ่มอื่นในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของเอกลักษณ์ท้องถิ่น โดยการทำงานของกลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นไปในลักษณะที่ลงมือลงแรงเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการประชาสัมพันธ์ หรือกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น

ในส่วนของการจัดตั้งกลุ่ม จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นมาในการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ในชุมชนนั้น สำหรับในเรื่องของการท่องเที่ยว สามารถแบ่งกลุ่มตัวอย่างได้เป็น 3 กลุ่ม โดยในกลุ่มแรกจะเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันมานานกว่า 30 ปีแล้ว อันได้แก่ ชมรมผู้ประกอบการค้าย่านถนนข้าวสาร โดยจุดประสงค์ในการรวมตัวนั้นก็เพื่อพบปะพูดคุยสังสรรค์ระหว่างผู้ที่ประกอบอาชีพในวงการเดียวกัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างนี้จัดตั้งกันมาก่อนที่นโยบายด้านการมีส่วนร่วมจะได้รับความนิยม

กลุ่มต่อมา คือ ประชาคมบางลำพู ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่กระแสสังคมกำลังพุ่งความสนใจไปยังนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้เป็นการรวมตัวกันขึ้นเองระหว่างผู้ที่มีแนวคิดคล้าย ๆ กัน กล่าวคือต้องการให้ย่านบางลำพูยังคงเอกลักษณ์ไว้พร้อม ๆ กับการที่ต้องการให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเริ่มจากการจัดกิจกรรมรื้อฟื้นเอกลักษณ์ต่าง ๆ ที่โดดเด่นของย่านบางลำพู ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 และจากการที่ประชาคมบางลำพูได้ก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาพร้อม ๆ กับนโยบายการมีส่วนร่วมที่เข้ามาในชุมชน ประกอบกับแกนนำประชาคมได้มีแนวคิดในเรื่องนี้อยู่ก่อนแล้ว ทำให้การทำงานร่วมกันของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สอดประสานกันเป็นอย่างดี และถึงแม้ว่าจะมีข้อขัดแย้งในการทำงานอยู่บ้าง ก็สามารถพูดคุยให้เป็นที่เข้าใจกันได้ โดยในที่สุด ผู้ที่มีปัญหาต่างก็ถอนตัวออกไป จนเหลือแกนนำที่เข้าใจตรงกันในเรื่องแนวคิดการมีส่วนร่วมอยู่จำนวนหนึ่ง และแกนนำเหล่านี้เองที่ได้เป็นกำลังสำคัญในการทำงานและกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ในชุมชนมีส่วนร่วมกับแต่ละกิจกรรมที่ทำ

กลุ่มสุดท้ายก็เป็นกลุ่มคณะกรรมการชุมชน ซึ่งในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีที่มาจากการจัดตั้งชุมชนตามพระราชบัญญัติชุมชนปี 2534 โดยมีจุดมุ่งหมายในตอนแรกคือ ต้องการ

ยกระดับความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมทั่วไปให้ดีขึ้น โดยที่มามีความร่วมมือระหว่างฝ่ายรัฐบาล กับชุมชนให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในชุมชนขึ้น ซึ่งประธานชุมชนหรือรองประธานชุมชน จะต้องเป็น ตัวแทนของชุมชนไปประชุมร่วมกับกับเขตพระนครในทุกเดือน แต่ในการประชุมส่วนใหญ่ จะมีลักษณะเป็นในเชิงปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหา ทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมถึงการพัฒนาและความสะอาดต่าง ๆ ในพื้นที่ สำหรับ คณะกรรมการชุมชนที่มีอยู่ในบางลำพูขณะนี้ ได้แก่ ชุมชนวัดสังเวช ชุมชนวัดสามพระยา ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนตรอกไก่แจ้-ตรอกเขียนนิวาสน์ ชุมชนตรอกบ้านพานถม และชุมชนบวรรังษี

ถึงแม้ว่ากลุ่มสังคมทั้ง 3 ประเภทจะมีที่มาต่างกัน แต่สำหรับในการ ทำงานการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้วนั้น กลุ่มทั้ง 3 ต่างก็มีแนวคิดที่สอดคล้องกัน ในแบบที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้

จากผลการศึกษาวิจัย ยังได้ทราบเพิ่มขึ้นอีกด้วยว่าจริง ๆ แล้วในชุมชน ย่านบางลำพูนั้น ได้มีกิจกรรมที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวใน ชุมชนโดยตัวของผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณย่านบางลำพูมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วม ตามวิถีไทยๆ กล่าวคือ เป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน ซึ่งเมื่อนำมาเทียบกับแนวคิดด้านการมีส่วนร่วม แล้ว พบว่า มีขั้นตอนในการทำงานที่คล้ายคลึงกันเพียงแต่ในชุมชนไม่ได้ให้คำจำกัดความ ของการร่วมแรงร่วมใจในงานวัฒนธรรมประเพณีดังกล่าวว่าเป็นการมีส่วนร่วมตามแนวคิดทฤษฎี เท่านั้นเอง ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ ซึ่งคนในชุมชนวัดสามพระยาต่างก็มี ส่วนร่วมในพิธีดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าในชุมชนบางลำพู ยังมีประเพณีและวัฒนธรรมอันเป็น เอกลักษณ์ของท้องถิ่นอีกหลายประการที่ยังคงสามารถอยู่ควบคู่ไปกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นในชุมชน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกัน ว่าในขณะที่บางวัฒนธรรมประเพณียังคงอยู่ให้เห็นนั้น ประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นบางอย่างก็ได้สูญหายไปแล้ว สำหรับชุมชนบางลำพูนั้น ในช่วงแรกของการจัดงานเทศกาลปิดถนนคนเดิน ได้มีการนำเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สูญหายไป แล้ว กลับมาแสดง หรือฟื้นฟูให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้อีกครั้งหนึ่ง โดยจะเป็นการแสดงออกทาง สังคมในรูปแบบที่หลากหลาย โดยจะเน้นในเรื่องที่หาไม่ได้ในชีวิตเมืองที่มีการเร่งรีบแข่งขันและ

เอารัดเอาเปรียบกัน นับว่าเป็นการนำเอากระแสโหยหาอดีต (Nostalgia) เข้ามาเป็นตัวชูโรงเพื่อนำการท่องเที่ยวเข้ามาสู่ชุมชน ซึ่งการโหยหาอดีตดังกล่าวนี้ มีนักวิชาการบางคนชี้ให้เห็นว่าได้กลายเป็นอุดมการณ์แห่งยุคบริโภคนิยม (สุริชัย หวันแก้ว, 2545:50-51)

เมื่อนำกระแสโหยหาอดีตมาผนวกเข้ากับนโยบายการบริหารเศรษฐกิจที่เน้น 2 แนวทางคู่ขนานที่เรียกว่าดูอัล แทร็ก (Dual Track) อันเป็นแนวทางกระตุ้นเศรษฐกิจจากภายในประเทศผ่านเศรษฐกิจรากหญ้า และการกระตุ้นจากภายนอกประเทศผ่านภาคการส่งออกและภาคบริการโดยเฉพาะการท่องเที่ยว ทำให้มีการมองวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตเก่าแก่ของบางลำพูเป็นทุนทางวัฒนธรรมไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้ชุมชนบางลำพูเอง หากจะพิจารณาในเหตุปัจจัยที่ทำให้พื้นที่บางลำพูคงความสำคัญในแง่ของทุนวัฒนธรรมที่โดดเด่นแล้ว สามารถพิจารณาจากปัจจัยสนับสนุนจากกระบวนการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการแปรรูปวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (Commodification of Culture) โดยการโฆษณาและส่งเสริมการขาย, กระบวนการพาณิชย์ยานุวัตร (Commercialization of Culture) โดยการสร้างยี่ห้อและจับตลาดให้ถูกจุด, กระบวนการเทคโนโลยียานุวัตร (Technologization of Culture) อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และกระบวนการโทรทัศน์านุวัตร (Televisualization of Culture) ทำให้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2539: 17-23) ซึ่งเท่าที่ผ่านมา บางลำพูก็มีลักษณะดังกล่าวครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการจัดงานด้านการท่องเที่ยวแต่ครั้งก็มีการประกาศผ่านสื่อต่างๆ โดยใช้วัฒนธรรมเป็นตัวขาย นอกจากนี้ จากโลกสื่อสารที่ไร้พรมแดน ทำให้ข่าวสารต่างๆ ได้รับการถ่ายทอดจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่งด้วยความฉับไว ดังเช่นที่ถนนข้าวสารได้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวหลากหลายประเทศจากโลกไซเบอร์ เป็นต้น

ซึ่งเมื่อพิจารณากระบวนการดังกล่าวเข้ากับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทยแล้ว หากเรามุ่งเน้นแต่เพียงการสร้างอุปสงค์ทางด้านการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว โดยมุ่งใช้วัฒนธรรมเป็นจุดขายโดยที่ไม่มีมาตรการการอนุรักษ์ไว้แล้ว ในที่สุด ทุนวัฒนธรรมก็จะหมดสิ้นไป จนกลายเป็นไม่มีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไปในที่สุด และไม่สามารถที่จะกลับมาใช้ทุนวัฒนธรรมดังกล่าวได้อีก แต่ถ้าหากเราใช้หลักการตามแนวทางการดำรงอยู่ร่วมกัน (Co-existence thesis) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ยังคงอยู่ในสังคมและสามารถดำรงรักษา พื้นฟูและ

สร้างสรรค์ใหม่ได้ในการบริหารนโยบายด้านการท่องเที่ยวเพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ก็จะนำมาสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยที่ยังคงมีทุนวัฒนธรรมทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวคงอยู่ร่วมกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไปอีกนาน

ตารางที่ 1 : สรุปผลการพิสูจน์สมมติฐาน

รายละเอียด	ผลการพิสูจน์สมมติฐาน	
	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ
สมมติฐานหลักที่ 1		
การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก		
สมมติฐานรอง		
1.1 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก	✓	
1.2 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก	✓	
1.3 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก	✓	
1.4 การรับรู้ในนโยบายด้านการท่องเที่ยวของรัฐมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก		✓

รายละเอียด	ผลการพิสูจน์สมมติฐาน	
	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ
<p><u>สมมติฐานหลักที่ 2</u> การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p><u>สมมติฐานรอง</u></p> <p>2.1 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>2.2 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>2.3 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>2.4 การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p>		<p>✓</p> <p>✓</p> <p>✓</p> <p>✓</p>
<p><u>สมมติฐานหลักที่ 3</u> ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p><u>สมมติฐานรอง</u></p> <p>3.1 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>3.2 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p>	<p>✓</p> <p>✓</p>	

รายละเอียด	ผลการพิสูจน์สมมติฐาน	
	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ
<p><u>สมมติฐานหลักที่ 3 (ต่อ)</u></p> <p>3.3 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>3.4 ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p>	✓	✓
<p><u>สมมติฐานหลักที่ 4</u></p> <p>ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p><u>สมมติฐานรอง</u></p> <p>4.1 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>4.2 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>4.3 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>4.4 ความต้องการในการรักษาโบราณสถานของคนในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงานบำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p>	<p>✓</p> <p>✓</p> <p>✓</p>	<p>✓</p>

รายละเอียด	ผลการพิสูจน์สมมติฐาน	
	ยอมรับ	ไม่ยอมรับ
<p><u>สมมติฐานหลักที่ 5</u> ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p><u>สมมติฐานรอง</u></p> <p>5.1 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>5.2 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>5.3 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p> <p>5.4 ระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่ในชุมชนมาก จะทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก</p>	<p>✓</p> <p>✓</p> <p>✓</p>	<p>✓</p>

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงระดับการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ รวมทั้งปัจจัย ปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในชุมชนย่านบางลำพู ตลอดระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน 2545 ถึงเดือนเมษายน 2546 เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบางลำพูมาเป็นเวลานาน จึงพอที่จะซึมซับวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตแบบเก่า และสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมดังกล่าวให้ผู้สนใจได้ นอกจากนี้ ยังว่ากลุ่มตัวอย่างที่ทำงานให้กับชุมชน จะเป็นผู้ที่เกษียณอายุการทำงานแล้ว จุดประสงค์หลักก็คือไม่อยากจะให้วัฒนธรรมอันดีงานสูญสลายไป ดังนั้น จึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ สำหรับตัวแปรต่างๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

จากการที่รัฐได้กำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวและยึดหลักการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ เพื่อมุ่งหวังที่จะให้เกิดการพัฒนาที่เกิดจากตัวของประชาชนเอง และเพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ รู้สึกรักและหวงแหนในทรัพยากรอันมีค่าให้คงอยู่สืบไป เป็นการทำให้ประชาชนได้เห็นประโยชน์ในทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้นำมาใช้เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาครั้งนี้นั้น

ในส่วนของ การรับรู้ นโยบายของรัฐด้านการท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ นโยบายของรัฐในการท่องเที่ยวในระดับมาก จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมาก โดยระบุถึงนโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนเองจะเป็นนโยบายที่กลุ่มตัวอย่างรับรู้มากที่สุด

ในส่วนของการรับรู้กระแสโลกด้านการมีส่วนร่วม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้กระแสโลกด้านการมีส่วนร่วมตามแนวทาง Agenda 21 โดยระบุถึงการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากที่สุด กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการในการรักษาวิถีชีวิตเดิมและโบราณสถานในระดับที่มาก เช่นเดียวกับระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีอยู่

ผลการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนย่านบางลำพูในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยจะแตกต่างกันไปตามรูปแบบของการมีส่วนร่วม ซึ่งจากข้อมูลที่ได้พบว่ากลุ่มตัวอย่างจะมีส่วนร่วมรูปแบบของการปฏิบัติงานมากที่สุด ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานที่ถูกระบุมากที่สุดคือ การเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว รูปแบบการมีส่วนร่วมคิดแก้ปัญหา การวางแผนและโครงการเป็นรูปแบบที่กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมเป็นลำดับรองลงมา สำหรับการติดตามผลงาน บำรุงรักษา ร่วมรับผิดชอบ เป็นรูปแบบที่กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในระดับน้อย

2. ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย

ผลการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ นอกเหนือจากตัวแปรในเรื่องของการรับรู้นโยบายของรัฐในเรื่องการท่องเที่ยว การรับรู้กระแสโลกที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ความต้องการในการรักษาวิถีชีวิตเดิม ความต้องการในการรักษาโบราณสถาน และระดับการรักษาผลประโยชน์ที่มีในชุมชนแล้ว พบว่ายังมีตัวแปรอื่นที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนี้

ในเรื่องของตำแหน่งและสถานภาพในชุมชน จากผลการการสังเกตการณ์เกี่ยวกับเรื่องกระแสโลกในเรื่องของการมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยเน้นศึกษาไปในเชิงของการรับรู้ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่นำมาปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีการรับรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมจริง ๆ ตั้งแต่เริ่มมีงานเทศกาลปิดถนนการเดินทางที่ถนนพระอาทิตย์ บุคคลที่มีตำแหน่งและสถานภาพทางสังคมมาก จะเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานค่อนข้างมาก ทำให้โอกาสรับรู้เรื่องกระแสโลกมาก ทำให้มีอิทธิพล/แนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งสถานภาพทางสังคมมาก มักทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการประชุมต่างๆ บ่อยครั้ง เป็นผลทำให้บุคคลเหล่านั้นต้องคอยติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่เสมอๆ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดรูปแบบของการอ่านหนังสือพิมพ์ ดูโทรทัศน์ หรือแม้แต่พบปะพูดคุยกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบถึงกระแสของการมีส่วนร่วม และจากการรับทราบข่าวเกี่ยวกับกระแสการมีส่วนร่วมนี้เองเป็นผลทำให้ผู้ที่รับทราบข่าวมาก ก็ จะเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม และมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพทางสังคมน้อยกว่า ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ งานวิจัยของ วลัยภรณ์ ดาวสุวรรณ (2533 : 95) พบว่า ปัจจัยในเรื่องของการสถานภาพทาง สังคมและการรับรู้ข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อนบ้าน หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ที่แตกต่าง กัน จะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบึงขุนทะเล

สำหรับประเด็นเรื่องอายุนั้น จากการศึกษาพบว่า ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยความต้องการ ในการรักษาวิถีชีวิตเดิม จะพิจารณาปัจจัยเรื่องของอายุเป็นสำคัญ กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่อายุ มาก จะมีความต้องการในการที่จะรักษาวิถีชีวิตแบบเดิมไว้มากกว่าคนที่อายุน้อย ทำให้มีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มากกว่าตามไปด้วย

ผลการศึกษาอธิบายได้ในแง่ของวิถีชีวิตเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทยของ ท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น วิถีชีวิตที่อิงกับหลักทางศาสนา ซึ่งในพื้นที่บางลำพูนี้ประกอบด้วย ศาสนาพุทธและอิสลาม ซึ่งสามารถเป็นที่พึ่งพิงและยกระดับสภาพจิตใจได้ ดังนั้น จากผลการ สอบถามกลุ่มตัวอย่างในประเด็นนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้วิถีชีวิตในลักษณะนี้ คงอยู่กับชุมชนสืบไป ดังนั้นจึงให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมเท่าที่จะสามารถทำได้ แสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่าของวิถีชีวิตเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชนจะเห็นคุณค่าของ วิถีชีวิตเดิมมากกว่าบุคคลที่อายุน้อยกว่า ดังนั้น เมื่อมีกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องอาศัยข้อมูลและวิถีชีวิตเดิม ทำให้บุคคลอาวุโสเหล่านั้นมีแนวโน้มที่ จะมีส่วนร่วมมาก ซึ่งจากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับสมใจ เข้มเจริญ (2531) ว่าอายุ เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ในส่วนของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า ความ ต้องการรักษาโบราณสถานนั้น จะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร

การท่องเที่ยว โดยกลุ่มตัวอย่างที่มีความต้องการใช้ประโยชน์จากโบราณสถานมากกว่า จะมีความต้องการในการที่จะรักษาโบราณสถานไว้มากกว่าคนที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับโบราณสถานดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มากกว่าตามไปด้วย

เป็นที่น่าสนใจว่า ในส่วนของกลุ่มตัวอย่างต่างก็มีความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากโบราณสถานที่แตกต่างกันออกไป โดยในส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพเพื่อการบริการนักท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร หรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรด้านโบราณสถานมากกว่ากลุ่มอาชีพที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับนฤนาท พุทโธสง (2541 : 88) ที่ว่ากลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากโบราณสถานเห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมต่างกัน อันจะนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันด้วย

ในเรื่องของการรักษาผลประโยชน์ ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพในภาคบริการโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการท่องเที่ยว นั้น มีการรักษาผลประโยชน์ของตนเองอันเป็นผลพลอยได้จากแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ และจากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าของกิจการและสังเกตดูบทบาทการมีส่วนร่วม พบว่า คนกลุ่มนี้จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมากกว่าบุคคลในอาชีพอื่น เช่น รับราชการ รับจ้าง นักศึกษา หรือแม้แต่คนที่เกษียณอายุแล้ว เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับสัญชัย สุทธิพันธ์วิหาร์ (2539) ซึ่งพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ของประชาชนในการปฏิบัติกิจกรรม ได้แก่ เรื่องของอาชีพที่แตกต่างกัน ซึ่งอาชีพที่แตกต่างกันนี้จะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในระดับการมีส่วนร่วม

3. ปัญหาในการวิจัย

ปัญหาในเชิงวิชาการ

สำหรับงานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีชุมชนย่านบางลำพู นั้น มีปัญหาในเชิงวิชาการในแง่ที่ว่าเนื่องจากการเลือก

เก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยเป็นแบบ Snowball Sampling ซึ่งกลุ่มตัวอย่างก็จะแนะนำไปยังบุคคลที่เคยทำงานร่วมกัน ทำให้ในบางครั้งก็ไม่ค่อยมีความหลากหลายหรือแนวความคิดแปลกใหม่ในการดำเนินงาน เนื่องจากเวลาบุคคลทำงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน ก็มักจะจับกลุ่มกันระหว่างคนที่มีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันเสมอ ทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นการอ้างอิงเฉพาะกลุ่มเท่านั้น อาจมองไม่เห็นเป็นภาพรวม

ปัญหาในเชิงปฏิบัติ

ในส่วนของปัญหาเชิงปฏิบัติ จะอยู่ในรูปของการสื่อความหมายไม่ตรงกันในคำถามเกี่ยวกับตัวนโยบายต่างๆ ทำให้ในการเก็บข้อมูล ต้องเพิ่มระยะเวลาในการอธิบายนโยบาย อันเป็นผลในการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้งล่าช้ากว่าที่ประมาณการณ์เอาไว้

4. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ชุมชนในย่านบางลำพู เป็นชุมชนเก่าที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ในกรุงเทพมหานคร อีกทั้งยังตั้งอยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ อันเป็นพื้นที่ใจกลางเมือง จัดได้ว่าเป็นพื้นที่สำคัญที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ เข้ามาศึกษาวัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาอันยาวนานนี้ได้ แต่หากจะต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ได้อยู่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างยาวนานและยั่งยืนนั้น เป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือประสานงานกัน ระหว่างภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร โรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ รวมทั้งประชาชนในย่านบางลำพูเองที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวแห่งนี้เอาไว้ โดยการอนุรักษ์ดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองด้วย จะได้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

จากผลการศึกษาวิจัย สามารถนำผลที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนด้านการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในย่านบางลำพู เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

4.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

4.1.1 ระดับประเทศ

หน่วยงานระดับประเทศที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในที่นี่ได้แก่กระทรวงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรจะมีนโยบายการทำงานอย่างมียุทธศาสตร์เพื่อให้ได้เกิดผลบรรลุในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง โดยนโยบายดังกล่าวต้องสัมพันธ์กับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และหากหน่วยงานระดับประเทศดังกล่าวในการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและจริงจังแล้ว ไม่เพียงแต่จะเกิดความเข้มแข็งขึ้นในชุมชนเท่านั้น แต่คนในย่านบางลำพูที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว ยังมีกำลังใจและสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ต่อไป ทั้งนี้ควรจะได้มีการติดตามตรวจสอบและประเมินผลตามแผนงานที่ได้วางไว้

4.1.2 ระดับจังหวัด

ในที่นี้คือกรุงเทพมหานคร เขตพระนครและศูนย์การส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวต่างก็มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมอยู่แล้ว แต่ยังคงขาดเรื่องของการประชาสัมพันธ์ให้คนได้รับรู้ถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไป และในบางครั้งการจัดอบรม ไม่ว่าจะเป็นการอบรมทั้งเรื่องของการมีส่วนร่วม และการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งหลักสูตรในด้านการพัฒนาต่าง ๆ ยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มประชาชนในชุมชนตามหน่วยนิยามปกครองพิเศษของกรุงเทพมหานครเท่านั้น อันได้แก่ ชุมชนวัดสังเวช ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์-ตรอกไก่อ้แจ้ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนวัดสามพระยา ชุมชนบวรรังษี และชุมชนบ้านพานถม จะมีโอกาสในการเข้าร่วมอบรมสัมมนาในหลักสูตรต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยกรุงเทพมหานคร ในขณะที่กลุ่มบุคคลที่มีที่พักอาศัยในย่านอื่นที่อยู่ในบางลำพูเช่นกัน แต่อยู่นอกหน่วยปกครองพิเศษของกรุงเทพมหานคร อันได้แก่ กลุ่มคนที่พักอาศัยบริเวณถนนสามเสนฝั่งตะวันออก ตลาดยอด ร้านค้าสี่สามห้าง ถนนพระอาทิตย์ ถนนรามบุตรีและถนนข้าวสาร กลับไม่ได้รับการเข้าอบรมสัมมนาดังกล่าว หากเป็นไปได้น่าจะมีเกณฑ์คัดเลือกให้คนที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ที่ได้กล่าวมาในตอนหลังนี้ ได้เข้าร่วมการอบรมและสัมมนา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาในเรื่องของทุนมนุษย์ อันจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นย่านบางลำพูต่อไป

นอกจากนี้ ภายหลังจากอบรมและสัมมนาดังกล่าว ควรจะมีการติดตามและประเมินผลตามระยะเวลาที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน และเพื่อให้สามารถประยุกต์แก้ไขและปรับปรุงขั้นตอนและนโยบายในการทำงานให้เกิดสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

4.2 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มผู้นำชุมชนและประชาคมบางลำพู

ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้นำชุมชนและประชาคมบางลำพูนั้น พบว่า ได้มีการร่วมมือกันทำงานกันอย่างสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี แต่ในบางครั้ง การขาดการประชาสัมพันธ์ในขั้นตอนและกระบวนการของการทำงานเรื่องต่าง ๆ อาจทำให้กลุ่มบุคคลที่ไม่ได้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการทำงาน ไม่เข้าใจในระบบการทำงานของกลุ่มผู้นำชุมชนที่ทำกับประชาคมบางลำพูได้ ดังนั้น เพื่อให้เกิดการเข้าใจที่ตรงกันก็สมควรที่จะมีการประชาสัมพันธ์ถึงผลงานและการทำงานที่ได้ทำกันในลักษณะที่ต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของจดหมายข่าวหรือหนังสือพิมพ์ประชาคมบางลำพูที่ได้ทำมาแล้ว ในการทำงาน ควรส่งเสริมให้กลุ่มเยาวชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อสืบสานเจตนารมณ์ของประชาคมผู้คนรุ่นหลังต่อไป

4.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

4.3.1 การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนบางลำพู ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว สมควรที่จะพิจารณาการมีส่วนร่วมในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม ลักษณะของโครงการด้านการมีส่วนร่วม และปัจจัยแวดล้อมในการมีส่วนร่วมเพิ่มเติมด้วย

4.3.2 ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เกี่ยวกับการสนับสนุนส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้คนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกิจกรรมการปฏิบัติการในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการร่วมกัน ตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาร่วมกันกระบวนการวางแผนตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการดำเนินกิจกรรม/

โครงการ และติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกิจกรรม โดยการวิจัยจะสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบแน่นอน และเป็นการสร้างความร่วมมือเสริมสร้างพลัง (Empowerment) และความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีในย่านบางลำพู

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกวรรณ เพียงเกต. บทบาทของผู้สูงอายุในการดูแลเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541.
- กวรรณิการ์ ชมดี. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2524.
- การพัฒนาชุมชน, กรม. คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับพัฒนากร. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2526.
- คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, สำนักงาน. โครงการกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2530.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ “แนวนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ” เอกสารการประชุมพิจารณานโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ ณ เขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี 13 – 15 กรกฎาคม 2521 หน้า 42 – 43
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. การศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, 2521.
- จิระพรรณ กาญจนจิตรา. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.
- จิรัฐฒิ เสนาคำ และคณะ. รายงานผลการวิจัยศักยภาพประชาคมจังหวัดนครศรีธรรมราช
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2540.
- จิรัฐฒิ เสนาคำ (แปล) . จากปัจเจกชนสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง.
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540.
- ณรงค์ เขียนทองกุล. บ้านบางลำพู : ชุมชนดนตรีไทยชาวบ้านที่ยิ่งใหญ่และเก่าแก่ของกรุงเทพฯ ,
กรุงเทพฯ : มติชน, 2541.
- นฤนาท พุทธิไสย. ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน : ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานบริเวณเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- นิจ หนีญชีระนันท์. “การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม” เอกสารประกอบการอบรมความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (เอกสารโรเนียว), 2527.

- นิจ หิญชีระนันท์. "เหตุผลและความจำเป็นในการอนุรักษ์อนุสรณ์และสถาน" เอกสารประกอบกรอบรมความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (เอกสารโรเนียว), 2527.
- นิจ หิญชีระนันท์. "สวนสาธารณะตามชนก้าแพงและคูเมือง" ข่าวสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, 2531.
- นาถ พันธุมนาวิน. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2523.
- แย่งน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ. องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ทวีวัฒน์ อัครพลวงศ์. สถ.ศ.สาร ปีที่ 7 ฉบับที่ 11 ตุลาคม 2542
- ทัดดาว บุญपाल. ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในเขตพื้นที่ตำบลสก อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2530.
- เบญจมาศ ตีระมาศวณิช. ประชาคมวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ฉบับพิเศษ มิถุนายน, 2543.
- ประดิษฐ์ มัชฌิมา. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.
- ประสาธ หลักศิลา. ชุมชนชน. กรุงเทพฯ : สภาวิจัยแห่งชาติ, 2513
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. ภาษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2518.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา : โครงการวิจัย, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- ปาริชาติ สุขุม. เอกสารประกอบการสอนหมายเลข 507. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.
- พงศธร เกษสำลี. "วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว", ททท. จุลสารการท่องเที่ยว . 7 เมษายน - มิถุนายน, 2531.
- พงษ์อนันต์ สรรพานิช. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนชาวภูเก็ต. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2526.
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. สืบสานตำนานบางกอก. กรุงเทพฯ : มิติใหม่, 2538.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). ธรรมะกับการพัฒนาชีวิต (เอกสารคณะ) ปาฐกถา ศาสตราจารย์ ท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2532.

- พัชรี สีโรส. ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : โครงการปริญญาโทสำหรับ
นักบริหาร สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2542.
- พิสิฏฐ์ บุญไชย. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกรมการสภาพัฒนาการ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2528.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. ทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิชรินทร์
การพิมพ์, 2510.
- มนตรี สุวรรณมนตรี. วารสารกฟผ. ปีที่ 9 เล่มที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม 2543.
- ยงยุทธ์ บุราสิทธิ์. รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินผลการดำเนินโครงการหมู่บ้านอาสาพัฒนา
และป้องกันตนเอง ระยะเวลาที่ 3. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการกองวิชาการและแผนงานกรมการ
พัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2533.
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. ทุนวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : พีเพรส, 2539.
- รัชนิกร เศรษฐ์. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
2522.
- รัชวดี สังขดุรงค์. แนวทางเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง กำแพงเพชร
สุโขทัย พิษณุโลก และพิจิตร และพิษณุโลก, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาการผังเมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2524.
- ลำพอง บุญช่วย. การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ศิริชัยการพิมพ์, 2524.
- วลัยภรณ์ ดาวสุวรรณ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบึงขุน
ทะเล. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2533.
- วันดี จินสวัสดิ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านป่าไม้
ท่ากระบาก อำเภอเมือง จังหวัดสระแก้ว. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2540.
- วิเชียร รักการ. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กำแพงเพชร : วิทยาลัยครูกำแพงเพชร. 2526.

- วิจิตรา บริสารคุณ และคณะ. กัลกัตตา ร่างกั๋ง กรุงเทพฯ : การศึกษาเปรียบเทียบ
กระบวนการพัฒนาเมือง ปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย และการแก้ไข. กรุงเทพฯ :
การเคหะแห่งชาติ, 2527.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. "ทรัพยากรการท่องเที่ยวและผลกระทบของการท่องเที่ยว," การท่องเที่ยว.
รวบรวมโดยหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู., ตำรา - เอกสารวิชาการ ฉบับที่ 30.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2533.
- วีรวุฒิ ไชยธรรม. "มาอนุรักษ์กันเถิด" วารสารสถาปนิก ฉบับ 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์, 2525.
- เวทีณี สตะเวทิน. การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู. วิทยานิพนธ์ปริญญา
นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542.
- ศรีพร สมบุญธรรม. "การประเมินผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว". จุลสาร
การท่องเที่ยว. ปีที่ 13 เล่ม 4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2537)
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2539.
- สนิท สมัครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. กรุงเทพฯ :
โครงการส่งเสริมเอกสารทางวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538.
- สมจิตต์ สิทธิไชย "ภารกิจของมหาวิทยาลัยด้านการทำนุบำรุงและสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม"
ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมไทยมุ่งหวัง ม.ป.ท. 2517.
- สมใจ เข้มเจริญ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษารณิตำบล
สะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล. 2531
- สมเดช อภิชยกุล และคณะ. พัฒนาการ บทบาท และศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรประชาสังคมใน
จังหวัดน่าน. 2540.
- สมศักดิ์ เทพสุทิน. จุลสารการท่องเที่ยว. ปีที่ 20. ฉบับที่ 2. เมษายน - มิถุนายน 2544.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. ความทันสมัยในเขตเมืองที่กำลังขยายตัว ณ จังหวัดอุบลราชธานี.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.
- สัญญา สุตพันธ์วิหาร. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อปัญหามลพิษทางน้ำจากชุมชน กรณีศึกษา
เทศบาลเมืองภูเก็ต. กรุงเทพฯ : คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. แนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท. สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ : 2533.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธการพัฒนาสังคม, ม.ป.ท. 2539.
- สาทิศ ชูแสง. "การอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมในยุโรป" วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- สายทิพย์ สุคติพันธ์. ปัญหาผู้นำกับกระบวนการกำหนดนโยบายแห่งชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2534.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ : ป่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช. 2529.
- สุเมธ ทรายแก้ว. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2536.
- สุริชัย หวันแก้ว. โลกกว้าง-จิตแคบ สู่ทางเลือกทางวัฒนธรรมและความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก. 2545.
- สุริยา ยี่ซุน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระบบป่าชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลศรีละกอ อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล. 2534
- สุวีพร พงษ์พานิช. Ecotourism Network, Newsletter มกราคม 2544.
- สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช) 2518 หน้า 119.
- อนุমানราชธน, พระยา วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2514.
- อนุমানราชธน, พระยา. ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม. ห้างหุ้นส่วนจำกัดสื่อการค้า, 2515.
- อมรา พงศาพิชญ์. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี สมาคมวิจัยเชิงคุณภาพประจำปี 2543 ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18 พฤษภาคม 2543.
- อานนท์ อาภาภิรม. สังคมวัฒนธรรมและประเพณี. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2519.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. วิพากษ์สังคมไทย. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2538.
- อำนาจ ปะติเส และคณะ. รายงานการโครงการวิจัยและพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์ มหาสารคาม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม, 2541.
- อิทธิพล สุขยี่ง. ทัศนะของผู้นำชุมชนในพื้นที่เป้าหมายต่อการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชนสัมพันธ์ กองบัญชาการตำรวจนครบาล. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2537.
- อุทัย หิรัญโต. สังคมวิทยาประยุกต์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2519.

ภาษาอังกฤษ

Berlo, David Kenneth. The Process of Communication an Introduction to Theory and Practice. New York, Holt Rinehart and Winston. 1960.

Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. "Rural Development Participation : Concepts and Measures for Project Design, Implementation and Evaluation" in Rural Development Committee Center for International Studies. Cornell University. 1977. (Mimeographed)

Cary,L.J. Community Development as Process. Missouri : University of Miissuri Press Columbia, 1976.

Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. World Development. " Participation"s Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificety" 1980.

Parsons, Talcott. The Social System. Illinois : The Free Press, 1951.

Sandys, Ducan. Tourism and Heritage Conservation. PATA Conference Bangkok : November, 1979.

S.Medlik. Managing Tourism. Oxford : Butterworth – Heinemann. 1995.

Webster's New Collegiate Dictionary Massachusetts, G&Cmerriam Company 1977.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1

ประวัติและสภาพทั่วไปของชุมชน

(ศึกษาจากเอกสาร & สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ)

- สภาพทางประวัติศาสตร์
- สภาพทางกายภาพ – ที่ตั้ง, ภูมิประเทศ ฯลฯ
- สภาพทางสังคม – ลักษณะความสัมพันธ์ของชาวบ้าน
- สภาพทางเศรษฐกิจ
- สภาพทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
- การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ของชุมชน
  - สภาพของกลุ่ม
  - สมาชิก, คณะกรรมการ
  - ความเข้มแข็งของแต่ละกลุ่ม
  - ประวัติการจัดตั้งกลุ่ม

ส่วนที่ 2

ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

- เพศ
- อายุ
- การศึกษา
- ภูมิลำเนา
- เข้ามาอยู่ในชุมชน ปี ๖๖
- เข้ามาเป็นกลุ่ม/ เดี่ยว
- บริเวณละแวกที่อยู่อาศัย
- สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม
- กิจกรรมประจำวัน (สังสรรค์กับเพื่อนบ้านเรื่องอะไร, ที่ไหน)
- การรับรู้, ติดตามข่าวสาร (ทั้งทางด้านพัฒนาและการท่องเที่ยว)
- การติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ (คู่มือข่ายในชุมชน)

ก) สภาพของชุมชนย่านบางลำพู ตอนที่ผู้ให้สัมภาษณ์เข้ามาอยู่ (อดีต)

- สภาพทางกายภาพ
- สภาพทางสังคม
  - วิถีชีวิต
  - การประกอบอาชีพ
    - ถามเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมด้วย
    - 1. ชื่อศิลปหัตถกรรม
    - 2. วัสดุที่ใช้มีอะไรบ้าง แหล่งที่มีของวัสดุที่ใช้
    - 3. เริ่มเรียนกับใคร? หัดเอง?
    - 4. วิธีทำ ระยะเวลาที่ใช้ในการทำแต่ละชิ้น
    - 5. การประยุกต์ใช้
    - 6. การลงทุน รับจ้าง? ทำขาย?
    - 7. ลูกค้าเป็นใคร นิยมแบบไหน แต่ละยุคต่างกันไหม
    - 8. ปัญหา
    - 9. ขอดูตัวอย่าง เครื่องมือ ขอให้ทำให้อู
    - 10. ถ่ายทอดให้ลูกหลานหรือใครบ้าง
- สภาพทางวัฒนธรรม
  - ลักษณะโบราณสถานต่างๆ
  - ขนบธรรมเนียมประเพณี
    - 1. ชื่อประเพณี
    - 2. ช่วงเวลาที่จัด
    - 3. ความสำคัญ (เป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์เด่นเป็นพิเศษของชุมชนหรือไม่)
    - 4. พิธีกรรมหรือกิจกรรม (รายละเอียดและขั้นตอนของประเพณี)
    - 5. สถานที่จัด
    - 6. ผู้ประกอบพิธี/ ผู้ร่วมพิธีหรือกิจกรรม
    - 7. ค่าใช้จ่าย
    - 8. สาระ (สะท้อนความเชื่อ หรือเหตุผลที่จัดประเพณีนั้น)
    - 9. การสืบทอดประเพณีนั้น (มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยหรือไม่ อย่างไร)
- สภาพการท่องเที่ยว
- ประวัติของชุมชน (เพิ่มเติมจากส่วนที่ 1)

ข) สภาพของชุมชนย่านบางลำพู ตอนที่ผู้ให้สัมภาษณ์เข้ามาอยู่ (ปัจจุบัน)

- สภาพทางกายภาพ
- สภาพทางสังคม
  - วิถีชีวิต
  - การประกอบอาชีพ
- สภาพทางวัฒนธรรม
  - ขนบธรรมเนียมประเพณี
  - ลักษณะโบราณสถานต่างๆ
- สภาพการท่องเที่ยว
- ประวัติของชุมชน (เพิ่มเติมจากส่วนที่ 1)

เปรียบเทียบ ข, ค ว่าต่างกันยังไง

ง) บทบาทของหน่วยงานรัฐ/เอกชนที่เข้ามาส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

- หน่วยงานระดับประเทศ
  - หน่วยงานระดับจังหวัด
  - หน่วยงานระดับท้องถิ่น
- หน่วยงานดังเหล่านี้ มีบทบาทเป็นอย่างไร

จ) บทบาทของชุมชนที่มีต่อการท่องเที่ยว

- เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ และการเน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนแปลง, มีการรวมตัวกันอย่างไร
- ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนย่านบางลำพูอย่างไร
- มีการจัดตั้งเป็นองค์กรอย่างไร (แบ่งสายงานการบริหาร)
- ลักษณะการปฏิบัติงานขององค์กร กระทำอย่างไร

1 การมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหา (คิดริเริ่ม, ตัดสินใจ)

- ให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี , สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน

- เสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น
- ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี , สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน
- เมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน มีการแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ
- แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข

2. การมีส่วนร่วมวางแผนและโครงการ (ร่วมประชุม,

ร่วมเป็นคณะกรรมการ)

- เป็น หรือเคยเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชน
- เข้าร่วมประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนคร
- เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน
- ชักชวนญาติพี่น้องร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน
- เสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว อันได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญในชุมชน ให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ในรูปของการสนับสนุนด้าน แรงงาน, การบริจาคเงิน วัสดุ สิ่งของ

- เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว
- บริจาคเงินเพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ
- บริจาควัสดุอื่นๆ นอกเหนือไปจากเงิน ในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญ
- ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ

- ร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ

4 การมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

- ร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ
  - ร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการทำลายประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน
  - สังเกต ควบคุมดูแลสมาชิกในชุมชนที่ประพฤติไปในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม รวมทั้งสถานที่สำคัญต่างๆ
  - ติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญ อันเป็นแหล่งดึงดูดใจให้มาท่องเที่ยวในชุมชน
  - ติดตามผลของนวัตกรรม หรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในชุมชนได้
  - ติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง กิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด
- เหตุผลในการจัดตั้งองค์กร (เพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาอะไร)
(ถามเหตุผลในการจัดตั้งกลุ่ม, ปีที่จัดตั้งกลุ่ม ก่อนหรือหลังรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน)
    - รัฐ/ เอกชน/ กลุ่มองค์กรต่างๆ มีส่วนสนับสนุนในการจัดตั้งกลุ่มหรือไม่
    - ช่วยเหลือในด้านใด

ฉ) บทบาทในข้อ จ. มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอะไรบ้าง

- รักษาวิถีชีวิตเดิม
- รักษาโบราณสถาน
- รักษาผลประโยชน์

แบ่งเป็นคุณค่าด้านต่างๆ ดังนี้

1. ทัศนียภาพ, ธรรมชาติที่สวยงาม
  2. ประวัติศาสตร์, โบราณคดี
  3. ความงดงามของศิลปกรรม
  4. การใช้สอยประโยชน์ในแง่เป็นที่ท่องเที่ยว
  5. พักผ่อนหย่อนใจ
  6. วัฒนธรรม, ความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น
  7. สังคม, การรวมกลุ่มทำกิจกรรม, วัฒนธรรมประเพณี
- ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน
    - มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวหรือไม่
    - มีรูปแบบการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ (ด้านสาธารณสุขโรคต่างๆ, การได้รับการบริการจากภาครัฐ)
    - ได้รับความเดือดร้อนจากการท่องเที่ยวในลักษณะใด
    - มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะใด

ซ) ผลกระทบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

- ในชุมชน มีกิจกรรม/ โครงการอะไรบ้างที่ได้ยิน/ เป็นที่รู้จัก
- กิจกรรม/ โครงการเหล่านี้ ท่านเคยได้เข้าไปมีส่วนร่วมอะไรบ้าง
และกิจกรรมใดที่ไม่ได้มีส่วนร่วม
- เหตุผลในการเข้าร่วม/ ไม่เข้าร่วมกิจกรรม/ โครงการ
- กิจกรรมอะไรที่ชุมชนได้รับประโยชน์
- กิจกรรมอะไรที่ชุมชนเสียประโยชน์

ภาคผนวก ข

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 1 ป้าใหม่ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าใหม่มีอายุ 78 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ที่มัสยิดจักรพงษ์ บางลำพู มีวุฒิการศึกษาระดับสูงสุดชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสตรีวิทยา ในส่วนของการทำงาน ได้ทำงานมาหลายที่ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นโรงงานยาสูบ กรมทหารสื่อสารป.ต.อ. โรงงานกระดุม กะลา และอาชีพสุดท้ายคือที่กองกษาปณ์ เมื่อป้าใหม่แต่งงานก็ออกจากการทำงานที่โรงกษาปณ์เพื่อเลี้ยงดูบุตร ซึ่งมี 8 คน ต่อมาเมื่อสามีเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ป้าใหม่จึงต้องทำขนมขายเพื่อหาเงินส่งเสียให้ลูกเรียนหนังสือให้ครบหมดทุกคน โดยขนมต่างๆ ที่คุณป้าทำขายนั้น ได้แก่ขนมแฉ่งจันทร์ ขนมขิง

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ในส่วนของกรณีมีส่วนร่วมในขั้นตอนการคิดแก้ไขปัญหา ป้าใหม่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งสถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนให้แก่บุคคลที่เข้ามาซักถามหรือขอคำแนะนำในเรื่องดังกล่าวนี้อยู่เสมอ นอกจากนี้ ยังร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ป้าใหม่ดำรงตำแหน่งในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์หลายตำแหน่งด้วยกัน อาทิเช่น กรรมการมัสยิดจักรพงษ์ กรรมการชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ลูกเสือชาวบ้านในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้า รวมทั้งเป็นอาสาสมัครของสมาคมแพทย์แห่งประเทศไทย โดยสาเหตุในการเข้ามาทำงานเพื่อชุมชนดังกล่าวนี้ เป็นการทำให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

จากการที่ได้เข้ามาเป็นกรรมการดังกล่าวนี้เอง ทำให้ป้าใหม่ได้มีการให้ข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวอยู่เสมอๆ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ป่าใหม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอยู่เสมอๆ เนื่องจากมีบ้านที่อยู่ใกล้กันกับบริเวณที่จัดงานด้านการท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่เวลาไปเที่ยวงาน จะไปคนเดียว นอกจากนี้ ในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ป่าใหม่ยังได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบช่วยเหลือในการจัดงานเพื่ออนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญในชุมชน โดยบางครั้งก็จะนำขนมที่ทำไปเข้าร่วมงาน หรือไปสาธิตการทำขนมต่างๆ โดยการไปร่วมงานในลักษณะดังกล่าวนี้ ป่าใหม่บอกว่าถือเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ไปในตัว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ด้วยหน้าที่ของคณะกรรมการมัสยิดจักรพงษ์ ป่าใหม่ได้มีส่วนร่วมในการร่วมปรับปรุงสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นมัสยิดจักรพงษ์ หรือสถานที่สำคัญต่างๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดี และยังช่วยดูแลสอดส่องพฤติกรรมของเยาวชนในชุมชน ไม่ให้ไปตามกระแสของสิ่งแวลด้อมที่มาจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 2 ลุงโซ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงโซมีอายุ 66 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ที่มัสยิดจักรพงษ์ บางลำพู โดยย้ายมาอยู่กับป้าเพื่อทำข้าวแกงขายเมื่อตอนอายุได้ 12 ปี ในส่วนของการศึกษา เมื่อจบการศึกษาสายสามัญชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก็ต้องออกมาทำงานโดยเรียนภาคค่ำควบคู่กันไปด้วยจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หลังจากนั้นก็ไปฝึกงานเป็นช่างทำเครื่องถม สามารถทำกระดุมเสื้อยืด เข็มเนคไทและตลับบุหรีควบคู่กับการเรียนบัญชี

สำหรับการศึกษาทางด้านศาสนานั้น ลุงโซจบการศึกษาจากโรงเรียนอนุกุลอิสลาม ระดับ 4 และเรียนเพิ่มเติมจากมูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน ลุงโซเริ่มทำงานในตำแหน่งบัญชีที่บริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงไปเกณฑ์ทหาร เป็นทหารราบ 11 อยู่ประมาณ 2 ปี แล้วก็กลับมาเป็นช่างถม ช่างทอง โดยเป็นช่างแกะสลักทองโดยทำงานอยู่ที่บ้าน นอกจากนี้ยังช่วยทำงานการกุศลเกี่ยวกับเรื่องช่วยเหลือเวลามีคนในชุมชนที่เป็นคนอิสลามเสียชีวิต

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

เนื่องจากลุงโซเป็นจัดว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์มาก ประกอบกับบุคลิกส่วนตัวที่เป็นคนชอบแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ทำให้เวลามีงานเทศกาลด้านการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ผู้จัดงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเอกชนจึงต่างมาขอให้ลุงโซให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน นอกจากนี้ ในการพูดคุยดังกล่าวนั้น ลุงโซยังเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในครั้งที่แล้วมา รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข เพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ลุงโซมีตำแหน่งทางสังคมที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งกรรมการประชาคมบางลำพูด้วย และด้วยบุคลิกที่โดดเด่น ทำให้ลุงโซดำรงตำแหน่ง

เป็นประธานชุมชนมัธยมศึกษาด้วย และด้วยตำแหน่งนี้เอง ลุงโซ่จึงได้มีโอกาสเข้าร่วมการประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนคร รวมทั้งเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวต่างๆในชุมชน ในขณะเดียวกัน ลุงโซ่ก็ได้สอดแทรกโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของศาสนาอิสลามให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

สำหรับโครงการที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ งานวันอนุญาติอิสลาม และการเข้าค่ายเยาวชนของเด็กในชุมชน ทั้งนี้เพื่อต้องการให้วัฒนธรรมประเพณีของชาวมุสลิม ยังคงอยู่ควบคู่กับการดำเนินชีวิตท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนได้

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

เมื่อมีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาและร่วมวางแผนและโครงการแล้ว เป็นผลให้ลุงโซ่ได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวไปโดยปริยาย ทั้งนี้เนื่องจากความสนใจส่วนตัวว่าสิ่งที่ได้ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะแก่ฝ่ายต่างๆ ไปนั้น ได้รับการนำไปประพฤติปฏิบัติมากน้อยเพียงใด

ในบางครั้ง ลุงโซ่ก็ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ กับคนในชุมชนเพื่อนำเอาเอกลักษณ์ของชุมชนไปเผยแพร่ยังที่ต่างๆ และในบางครั้งก็ได้ให้หนังสือหรือคู่มือต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม รวมทั้งประวัติความเป็นมาของสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชนติดไม้ติดมือผู้ที่สนใจอีกด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

เนื่องจากลุงโซ่เป็นหนึ่งในกรรมการมัธยมศึกษาด้วย จึงมีหน้าที่ในการร่วมปรับปรุงดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ เช่น มัสยิดไปโดยปริยาย นอกจากนี้ยังคงอย่สังเกต ควบคุมดูแลสมาชิกในชุมชนที่ประพฤติไปในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม และสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน

เมื่อในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวเสร็จสิ้นในแต่ละครั้ง ลุงโซ่ก็ติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญ และ

ติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด โดยเข้าประชุมกับคณะกรรมการประชาคมอย่างสม่ำเสมอ และเนื่องจากชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ มีบริเวณใกล้เคียงกับบริเวณถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี ทำให้คนในชุมชนมีการเฝ้าดูการขยายตัวของเกสต์เฮาส์ว่าจะขยายเข้ามาในชุมชนหรือไม่ ซึ่งลุงโซก็ได้ติดตามข่าวการรื้อโรงเรียนอัมพรไพศาลเพื่อที่จะมาสร้างเป็นสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการขยายตัวของเกสต์เฮาส์ที่จะเข้ามาในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์นั้น ในปัจจุบันยังไม่มีให้เห็นในชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 3 ลุงไพบูลย์ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงไพบูลย์มีอายุ 49 ปี จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนอิสลามวิทยาลัย ส่วนทางด้านศาสนา จบฟัรดูอิน ชั้น 4 ปัจจุบันรับราชการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลุงไพบูลย์สมรสแล้ว มีบุตร 2 คน เป็นชาย 1 คนและหญิง 1 คน

ลุงไพบูลย์จัดได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ในเรื่องของการถ่ายทอดศาสนาอิสลาม โดยเริ่มมาจากการเป็นผู้ช่วยครูสอนศาสนาที่โรงเรียนอนุบาลอิสลาม ในตอนแรกจะเป็นการสอนการอ่านคัมภีร์ สอนความรู้การปฏิบัติตนทางศาสนาให้แก่เด็ก ๆ ในชุมชน ต่อมาเมื่ออิหม่ามซึ่งเป็นครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลฯ ได้เสียชีวิตลง ลุงไพบูลย์ก็ได้เป็นครูใหญ่แทน และมีหน้าที่เพิ่มเติม คือการเป็นผู้บรรยายธรรมในวันศุกร์ หรือที่เรียกว่าคอเต็บจนถึงปัจจุบัน

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ในชั้นตอนนี้ ลุงไพบูลย์มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน การเสนอปัญหา ข้อบกพร่องและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น รวมทั้งมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน

นอกจากนี้เมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน มีการแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ ซึ่งโดยส่วนตัวแล้ว ลุงไพบูลย์จะเป็นคนที่เมื่อพบเห็นอะไรที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมก็จะพยายามแก้ไข ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบที่ไม่ดีจากการท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ปัจจุบัน ลุงไพบูลย์ดำรงตำแหน่งเป็นรองประธานชุมชนมัสยิดจักรพงษ์, คณะกรรมการมัสยิดจักรพงษ์, ครูใหญ่โรงเรียนอนุบาลอิสลาม รวมทั้งเป็นคอเต็บดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นอีกด้วย และด้วยสถานภาพอันมากมายของลุงไพบูลย์นี้เอง ทำให้มีโอกาสได้เข้าร่วม

ประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบ่อยครั้ง ซึ่งในการประชุมดังกล่าว ลุงไพบูลย์ก็ไม่ลืมที่จะสอดแทรกข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน หรือในบางครั้งก็จะเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมต่างๆ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

สำหรับโครงการต่างๆ ที่เคยทำมาแล้ว ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เน้นไปในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่จากการเป็นผู้สนับสนุนโครงการอบรมเข้าค่ายฤดูร้อน รวมทั้งการอบรมเยาวชนให้เป็นนักอ่านที่ดี ทำให้เป็นพื้นฐานในการร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนในการที่จะทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม อันเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคตได้

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

จากการเข้าประชุมเพื่อเสนอแนะและให้ข้อมูลต่างๆ เพื่อเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ทำให้ลุงไพบูลย์ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง สำหรับในครั้งที่ไม่ต้องรับผิดชอบหน้าที่ใดๆ ลุงไพบูลย์ก็นิยมที่จะไปเข้าร่วมชมงานอยู่เสมอๆ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

จากการขยายตัวของเกสต์เฮาส์อย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าชุมชนมัธยมศึกษาจังหวัดพะเยาจะไม่มีปัญหาโดยตรงกับนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังได้รับผลกระทบทางวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาในชุมชนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเกสต์เฮาส์ที่กินที่โรงเรียนอัมพรไพศาลไป หรือว่ามี การสร้างติตเขตวัด ซึ่งลุงไพบูลย์ก็ไม่นิ่งนอนใจ มีการร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวและติดตามข่าวการก่อสร้างต่างๆ และรื้อถอนอยู่เสมอ

สำหรับงานด้านการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ลุงไพบูลย์ก็ได้ติดตามผลภายหลังจากการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ถึงแม้ว่างานบางงาน ลุงไพบูลย์ไม่สามารถไปเข้าร่วมได้ เนื่องจากขัดกับหลักทางศาสนา อย่างเช่นงานวันลอยกระทง เป็นต้น แต่ก็มีการติดตามข่าวอยู่เสมอ โดยจะเป็นพูดคุยกับคนที่รู้จัก และอาศัยอยู่ในชุมชนที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

กรณีศึกษาที่ 4 ป้ากัญญา (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้ากัญญา มีอายุ 75 ปี ประวัติของป้ากัญญา มีความน่าสนใจเนื่องจากป้ากัญญาสืบเชื้อสายมาจากตระกูลช่างทองหลวงสังกัดกรมหลวงสรรพสาตศุภกิจ ป้ากัญญา มีพี่น้อง 6 คน เมื่อป้ากัญญาเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จากโรงเรียนสตรีวิทยา ก็ลาออกจากโรงเรียนเพื่อมาช่วยแม่ทำทองหาเงินเลี้ยงดูน้องๆ ปัจจุบันป้ากัญญาพักอยู่กับหลาน เนื่องจากสามีของป้ากัญญาเสียชีวิตประกอบกับป้ากัญญาไม่มีบุตร

ป้ากัญญาสามารถทำแหวนรูปพญานาคฝังเพชรได้ประณีตสวยงาม และได้มีโอกาสทำถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และป้ากัญญา ยังได้ทำแหวนรุ่นทหารอากาศ ซึ่งได้ใช้เป็นแหวนหมั้นของเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ป้ากัญญาภาคภูมิใจมาถึงทุกวันนี้ สำหรับในปัจจุบัน ป้ากัญญา ยังคงรับทำทองอยู่ แต่จะรับเฉพาะแหวนรุ่นของทหารอากาศและแหวนพญานาคเท่านั้น

โดยลักษณะนิสัยส่วนตัวแล้ว ป้ากัญญา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ไม่ค่อยจะมีบทบาทในการดำเนินงานเกี่ยวกับชุมชนเท่าใดนัก การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของป้ากัญญา จะอยู่ในขั้นตอนของการร่วมวางแผนและโครงการและการปฏิบัติงานเท่านั้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

เนื่องจากป้ากัญญาเป็นผู้สืบทอดการทำทองโบราณมาจากช่างทองหลวง ทำให้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้ที่สนใจในงานฝีมือแขนงนี้ มาขอข้อมูลรวมทั้งรายละเอียดเกี่ยวกับการทำทองโบราณอยู่เสมอๆ ซึ่งป้ากัญญาก็ให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการทำทองโบราณนี้ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเกี่ยวกับการอนุรักษ์งานฝีมือด้านนี้ต่อไป เนื่องจากป้ากัญญาตระหนักดีว่างานที่ทำอยู่เป็นงานที่มีคุณค่า แต่ขาดคนสืบทอด ดังนั้นถ้าหากจะมีหน่วยงานใดที่สามารถทำให้งานฝีมือนี้สืบทอดไปได้ก็จะช่วยให้ข้อมูลอย่างเต็มความสามารถ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ป้ากัญญาได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นในบริเวณชุมชนบางลำพูอย่างสม่ำเสมอ ในบางครั้งก็เป็นในฐานะของผู้ร่วมชมงาน แต่ในบางครั้งก็เป็นไปในลักษณะที่ไปสาธิตการทำทองโบราณให้ผู้สนใจดู ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางด้านงานช่าง ในการไปสาธิตการทำทองโบราณนี้ ป้ากัญญาจะไปด้วยความเต็มใจทุกครั้ง เนื่องจากป้ากัญญาถือว่าการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์งานฝีมือที่หาได้ยากและมีคุณค่าให้คงไว้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 5 คุณนิกร (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

คุณนิกร อายุ 48 ปี เข้ามาอาศัยในบางลำพูเป็นเวลา 12 ปี คุณนิกรมีกิจการแวนสายตาอยู่ที่บริเวณริมถนนตะนาว สำหรับในส่วนของงานด้านการบริหารชุมชน คุณนิกรมีตำแหน่งเป็นเลขานุการชุมชนบวรรังษี ซึ่งจะคอยดูแลในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

ด้วยบุคลิกลักษณะของคุณนิกรที่ติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่เสมอ ทำให้เมื่อมีเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน จึงมักมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาขอความคิดเห็นของคุณนิกรในเรื่องราวดังกล่าว ทำให้คุณนิกรมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและทัศนะต่างๆ ผ่านสื่ออยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

เนื่องจากบริเวณที่ตั้งร้านอยู่ใกล้ถนนข้าวสาร ซึ่งเป็นถนนที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว ทำให้คุณนิกรมีโอกาสแสดงความคิดเห็นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในเรื่องของผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข รวมทั้งมีการเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ปัจจุบัน คุณนิกรดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการชุมชนบวรรังษี ด้วยหน้าที่แล้วทำให้คุณนิกรต้องเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งในการประชุมแต่ละครั้ง คุณนิกรก็ให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวอยู่เป็นประจำ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

เมื่อโอกาสอำนวย คุณนิกรจะเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอยู่เสมอ และส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้เข้าร่วมชมงานมากกว่าที่จะเป็นคณะทำงาน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

เนื่องจากชุมชนบวรรังษีได้เคยมีปัญหาเกี่ยวกับค่าเช่าที่ดินที่แพงขึ้นอันเป็นผลมาจากพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวสืบเนื่องมาจากถนนข้าวสาร ทำให้ในบางครั้ง คุณนิกรต้องมีการร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการทำลายประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งต้องคอยติดตามผลของนวัตกรรม หรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในชุมชนอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อก่อประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 6 ป้าประทุม (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าประทุม มีอายุ 61 ปี เป็นข้าราชการเกษียณอายุแล้ว ก่อนที่จะเกษียณอายุ ป้าประทุมเป็นอาจารย์โรงเรียนกรมสามัญศึกษาแห่งหนึ่งแถวบางขุนนนท์ สอนวิชาภาษาไทย ทำให้เวลามีงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวต่างๆ จะได้กำลังของป้าประทุมในการคิดภาพลักษณ์ต่างๆ ให้เข้ากับแนวคิดของงานอยู่เสมอ ป้าประทุมมีลูก 3 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 1 คน ป้าประทุมพักอาศัยอยู่บริเวณซอยรามบุตรี ซึ่งได้รับผลกระทบจากกระแสการท่องเที่ยวจากถนนข้าวสาร ซึ่งในบางครั้งก็ได้รับความเดือดร้อนจากนักท่องเที่ยวที่กระจายเข้ามาพักอาศัยชั่วคราวในซอยนี้ ทำให้ป้าประทุมมีโครงการที่จะย้ายออกไปอยู่บริเวณชานเมืองในอนาคต

ในส่วนของสถานภาพทางสังคม ป้าประทุมเริ่มเข้ามาทำงานในชุมชนโดยเริ่มมาจากการเป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมเขตพระนคร และเมื่อได้มาทำงานร่วมกันกับประชาคมบางลำพู เป็นหนึ่งในคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ก็มีการทำงานเกี่ยวกับชุมชนสืบเนื่องต่อเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ในงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนแต่ละครั้ง ป้าประทุมมีส่วนช่วยอย่างมากในขั้นตอนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อเสนอแนะ การเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขจากประสบการณ์โดยตรง เพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และจากการเป็นหนึ่งในคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมเขต ทำให้ป้าประทุมมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนอยู่เสมอๆ และเป็นปากเป็นเสียงให้กับคนในชุมชนเมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ก็จะมีการแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าป่าประทุมเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญทางด้าน การสนับสนุนงานวัฒนธรรมของชุมชน โดยการเป็นคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมของเขตพระนคร และเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ทำให้ป่าประทุมมีการเข้าประชุมประจำเดือนที่ สำนักงานเขตพระนคร และเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรม ด้านการท่องเที่ยวในชุมชน

ในการเข้าร่วมประชุมแต่ละครั้งนั้น ป่าประทุมก็จะเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งผ่านการประชุมจากคณะกรรมการประชาคมมาแล้ว ให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ ยกตัวอย่างเช่น โครงการทำอาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ป่าประทุมยังคอยช่วยเหลือให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็น ประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวอีกด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

โดยปกติแล้ว ป่าประทุมเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวทุกครั้งที่จะสะดวก โดย ในบางครั้งที่ไม่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบอะไร ก็จะเป็นการเข้าร่วมเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ แต่สำหรับ บางครั้งป่าประทุมเป็นหนึ่งในคณะทำงาน และได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือ ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ป่าประทุมก็จะให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี และทำจนสุดความสามารถเพราะถือว่าการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ เพื่อให้ ลูกหลานได้มีโอกาสสัมผัสกับสิ่งดีงามดังกล่าว

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานนั้น ป่าประทุมยังช่วยบริจาคเงินและ วัสดุอื่นๆ นอกเหนือไปจากเงิน เพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ อีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น ป่าประทุมได้บริจาคผ้าเพื่อให้เยาวชนเกสรลำพู ได้ตัดเป็นชุดสูทเพื่อใส่ออกงานเวลาปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นกำลังใจ เพื่อให้เยาวชน ได้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันจะนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมในการทำงาน ร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆ และกับประชาคมเองต่อไป

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ภายหลังจากการจัดงานด้านการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ป้าประทุมมีการติดตามผลงานด้านการท่องเที่ยวเสมอ ว่างานดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ในขณะเดียวกันก็ติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรม และหากบางครั้งที่มีผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการทำลายประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน ป้าประทุมก็จะแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาให้เข้ามาจัดการกับปัญหาดังกล่าว พร้อมทั้ง ร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ โดยตนเองและชักชวนกลุ่มแกนนำให้ร่วมกิจกรรมนี้อีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 7 โบบ์ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

โบบ์ อายุ 23 ปี จบการศึกษาชั้นสูงสุดจากสถาบันพาณิชยการพระนคร ระดับปริญญาตรี ขณะนี้ทำงานอยู่บริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง โบบ์มีน้องสาว 1 คนศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ่อแม่โบบ์ย้ายเข้ามาเช่าอาศัยอยู่ในบริเวณซอยรามบุตรีเป็นเวลานานก่อนหน้าที่โบบ์จะเกิด โบบ์เรียนประถมที่โรงเรียนวัดชนะสงคราม และไปต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนวัดราชาธิวาส จากการที่ได้อาศัยบริเวณซอยรามบุตรี ทำให้ได้เห็นพัฒนาการของการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

ก่อนหน้าที่โบบ์จะสำเร็จการศึกษา โบบ์ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมในชุมชน โดยเป็นหนึ่งในสมาชิกชมรมเยาวชนเกษตรลำพู ซึ่งเป็นโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยเป็นการเก็บข้อมูลจากผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน โบบ์บอกว่าจากการทำกิจกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้รู้สึกเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนบางลำพูมากขึ้น และรู้สึกรักในชุมชนมากขึ้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากโบบ์ไม่ได้ดำรงตำแหน่งในการบริหารงานใดๆ ในชุมชน ทำให้โบบ์มีส่วนร่วมในบางขั้นตอนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเท่านั้น ซึ่งขั้นตอนที่โบบ์มีส่วนร่วมได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนและโครงการ และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ในขั้นตอนนี้ โบบ์มีส่วนร่วมโดยการชักชวนญาติพี่น้อง รวมทั้งเพื่อนๆ ที่เรียนที่เดียวกัน ร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน โดยก่อนหน้าที่จะเรียนจบและได้งานทำ โบบ์มักจะชวนเพื่อนๆ ให้มาเที่ยวงานด้านการท่องเที่ยวด้วยกันเสมอ เนื่องจากอยู่ใกล้บ้าน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ในบางครั้งโบบ์ก็ไปร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในฐานะทีมงานคนหนึ่ง ซึ่งได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่

สำคัญต่างๆ โดยเท่าที่ทำมาก็ถือเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม หรือสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อนุรักษ์เอกลักษณ์ของท้องถิ่นเอาไว้ ยกตัวอย่างเช่น ในงานถนนสายวัฒนธรรมปีพ.ศ. 2545 โบ๊ทและเพื่อนๆ เยาวชน เกสรลำพู ก็ได้ร่วมมือกันจัดงานสาธิตการทำเครื่องตี๋ม รวมทั้งติดต่อขนมโบริภณให้เข้ามาขายในงาน

และเนื่องจากโบ๊ทเพิ่งเรียนจบ และเพิ่งได้งานทำ การมีส่วนร่วมในการบริจาคเงิน จึงเห็นได้ไม่ชัดเจนเท่ากับการบริจาควัสดุอื่นๆ นอกเหนือไปจากเงิน ยกตัวอย่างเช่น การบริจาคแรงงานในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำเวที หรือว่าขนของเพื่อมาจัดแสดง โบ๊ทก็ช่วยด้วยความเต็มใจ ไม่ปัน ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยของโบ๊ทที่เป็นคนไม่ค่อยพูด แต่ให้ความร่วมมืออยู่ตลอดเวลา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 8 พี่อู๋ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

พี่อู๋ อายุ 40 ปี จบการศึกษาจากเทคนิคนันทบุรี ทางด้านเลขานุการ สมรสแล้ว มีบุตรชาย 1 คนและหญิง 1 คน พี่อู๋ถือได้ว่าเป็นชาวบางลำพูคนหนึ่ง เพราะเกิดที่ตรอกโรงไหม ปัจจุบันพี่อู๋ขายข้าวแช่อยู่ที่ปากตรอกหลังห้างนิวเวิลด์ด้านถนนพระสุเมรุ ข้าวแช่ซึ่งเป็นของกินเล่นที่ขายดีมากในหน้าร้อน ข้าวแช่ดังกล่าวขายมาเป็นเวลา 30 กว่าปีแล้ว โดยพี่อู๋นับเป็นทายาทรุ่นที่ 3 ที่สืบทอดการทำข้าวแช่มาจากแม่และยายซึ่งมีเชื้อสายมอญ

เนื่องจากพี่อู๋ประกอบอาชีพค้าขาย และในส่วนของการทำงานข้าวแช่ต้องอาศัยวิธีการขั้นตอนมากมาย ไม่ว่าจะเป็นน้ำข้าวแช่ ที่ต้องใช้ดอกกระดังงา เตยหอม มะลิ แล้วใช้เทียนอบตอนกลางคืน หรือการหุงข้าวแช่ ที่ต้องหุงข้าวเสกให้ผสมกับข้าวหอมมะลิ และต้องหุงให้เป็นตากับ (คือไม่สุกและไม่ดิบเกินไป) หลังจากนั้นก็นำมาล้างด้วยตะแกรงให้สะอาด ฝึ่งให้แห้งแล้วนำมาหนึ่งเพื่อกันเสีย หรือแม้แต่การทำหมูฝอย, พริกหยวกคลุกด้วยไข่ที่ทำเป็นแห, ปลาหวาน, ลูกกะปิ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้รับประทานกับข้าวแช่ ทำให้แต่ละวันของพี่อู๋หมดไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว พี่อู๋จะมีส่วนร่วมเพียงแค่ 2 ขั้นตอนเท่านั้น คือการมีส่วนร่วมในการวางแผนและโครงการ และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ถึงแม้ว่าพี่อู๋จะมีงานล้นมือในการทำข้าวแช่ แต่เมื่อมีบุคคลให้ความสนใจเกี่ยวกับการทำข้าวแช่ วิธีการทำ ประวัติและความเป็นมาเกี่ยวกับอาหารเป็นเอกลักษณ์นี้ พี่อู๋ก็เต็มใจที่จะให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์เอกลักษณ์ดังกล่าวนี้ไว้ในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางต่อไป ซึ่งที่ผ่านมา พี่อู๋ได้ให้ข้อมูลตามนิตยสารต่างๆ ที่มาสัมภาษณ์ ไม่ว่าจะเป็นนิตยสารพลอยแถมเพชร หรือหนังสือพิมพ์ข่าวบางลำพู และหนังสืออื่นๆ อีกมาก

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

เมื่อว่างเว้นจากงาน พี่อู๋ก็จะเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเกือบทุกครั้งที่มีโอกาส เนื่องจากถือว่าการพักผ่อนไปในตัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 9 พี่สูขจิต (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

พี่สูขจิต อายุ 34 ปี ประกอบอาชีพค้าขายบริเวณถนนข้าวสาร โดยในตอนแรกเป็นร้านก๋วยเตี๋ยวเนื้ออันเลื่องชื่อ ซึ่งสืบทอดมาจากรุ่นบิดา ต่อมาได้ทำธุรกิจเกสต์เฮ้าส์ และได้ย้ายร้านขายก๋วยเตี๋ยวเนื้อออกไปยังบริเวณใกล้เคียง และขยายกิจการเป็นร้านส้มตำปูม้า ซึ่งร้านใหม่เป็นที่พักอาศัยด้วย พี่สูขจิตสมรสแล้ว มีบุตรสาว 2 คน พี่สูขจิตถือได้ว่าเป็นชาวบางลำพู โดยกำเนิด

ในการทำงานด้านการท่องเที่ยวในบริเวณถนนข้าวสาร พี่สูขจิตมีส่วนร่วมด้วยทุกงาน เนื่องจากดำรงตำแหน่งเลขานุการประธานชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสาร บทบาทที่สำคัญของพี่สูขจิตคือการเสนอโครงการทำซุ้มประตูบริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งตอนนี้กำลังอยู่ในช่วงดำเนินการเรื่องงบประมาณกับกรุงเทพมหานครอยู่

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

จากการที่พี่สูขจิตอยู่บริเวณถนนข้าวสาร และเห็นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้พี่สูขจิตได้กลายเป็นบุคคลหนึ่งที่หน่วยงานต่างๆ เข้ามาขอความคิดเห็นในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวในบริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งพี่สูขจิตก็ได้ให้ข้อเสนอแนะรวมทั้งเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นและเมื่องานการท่องเที่ยวได้เสร็จสิ้นลง ก็ได้มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข เพื่อให้งานครั้งหน้าจัดออกมาได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ในส่วนของงานดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง หากทางชมรมผู้ประกอบการถนนข้าวสารเป็นผู้ริเริ่มจัดงานดังกล่าวแล้ว พี่สูขจิตจะเป็นฝ่ายที่เข้าไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับรูปแบบของงาน รวมทั้งขณะที่มีการจัดงานเอง เมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน มีการแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมารับทราบ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือการจัดงานสงกรานต์บริเวณถนนข้าวสาร ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างดีของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ พี่สูขจิตจะเริ่มติดต่อกับหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องก่อนหน้าการจัดงานประมาณ 6 เดือนเพื่อวางแผนงานในการแก้ไขปัญหาการเล่นสงกรานต์ที่ขัดกับประเพณีไทย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเล่นแป้ง และการใช้กระบองฉีดน้ำ รวมทั้งร่วมผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องคอยดูแลการเล่นสงกรานต์ดังกล่าวไม่ให้รบกวนผู้ที่เข้ามาร่วมงาน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

การทำงานให้กับชุมชนของพี่สุจิตเริ่มต้นมาจากการที่พี่สุจิตได้เข้ามาช่วยพี่ชาย ซึ่งเป็นรองประธานชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสารก่อน โดยในตอนแรกดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการ ต่อมาก็ได้รับตำแหน่งเป็นรองประธานชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสาร โดยดูแลในส่วนของงานด้านประชาสัมพันธ์เวลายามค่ำคืนที่ต่าง ๆ และได้ชักชวนคนรู้จักเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในบริเวณถนนข้าวสารด้วย

ด้วยตำแหน่งรองประธานชมรมผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนข้าวสาร พี่สุจิตจึงต้องเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบ่อยครั้ง ซึ่งในแต่ละครั้งก็ได้มีการให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็เสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญในชุมชน ให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังเช่นโครงการขุ้มประตูดงที่ได้กล่าวมาแล้ว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

จากการเข้าร่วมร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ พี่สุจิตจึงเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวทุกครั้ง ซึ่งในการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว นอกจากจะถือว่าเป็นการทำประโยชน์ นำรายได้เข้ามาในบริเวณถนนข้าวสารแล้ว ยังเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทยอีกด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ในการจัดงานสงกรานต์แต่ละครั้ง พี่สุจิตจะคอยสังเกต ควบคุมดูแลสมาชิกในชุมชนที่ประพฤติไปในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม และเมื่องาน

ดังกล่าวเสร็จสิ้นลง ติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด รวมทั้งติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ จากการศึกษาที่บริเวณถนนข้าวสารมีพัฒนาการทางด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทำให้ที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญในการติดตามผลของนวัตกรรม หรือการก่อสร้างต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นฝั บบาร์ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนได้ โดยจะมีบทบาทในการควบคุมไม่ให้สถานที่ดังกล่าวดำเนินการไปในทางที่ผิดศีลธรรม หรือมียาเสพติดเข้ามาเกี่ยวข้อง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 10 พี่สมศักดิ์ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

พี่สมศักดิ์ มีอายุ 41 ปี ดำเนินกิจการที่พักอาศัยอยู่ในถนนข้าวสาร พี่สมศักดิ์ จบการศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์จากประเทศฟิลิปปินส์ มีกิจการของตัวเองอยู่ที่วงเวียนใหญ่ พี่สมศักดิ์เข้ามาช่วยพี่สาวดูแลกิจการด้านที่พักอาศัยในถนนข้าวสาร โดยในตอนแรกเข้ามาช่วยดูแลเรื่องการก่อสร้างก่อน และได้ขยายมาเป็นดูแลกิจการด้านการรับนักท่องเที่ยวเข้ามาพักอาศัยในเวลาต่อมา

บทบาทสำคัญที่พี่สมศักดิ์กำลังทำอยู่ในขณะนี้คือ ผลักดันให้มีพระราชกำหนด กิจการเกสต์เฮ้าส์ขึ้นเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องจากยุคสมัยได้เปลี่ยนไป พระราชกำหนดโรงแรมเดิม ไม่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ด้วยแนวคิดนี้ ทำให้พี่สมศักดิ์ดำเนินการรวมตัวกันของผู้ประกอบการเกสต์เฮ้าส์ โดยมีพี่สมศักดิ์เป็นประธาน ในขณะนี้ สหพันธ์เกสต์เฮ้าส์กรุงเทพมหานครมีเครือข่ายทั่วประเทศแล้ว และมีการประชุมเพื่อดำเนินกิจการให้ไปในแนวทางเดียวกันอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ในการเข้าร่วมประชุมแต่ละครั้ง พี่สมศักดิ์เสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนา ชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ปัจจุบัน พี่สมศักดิ์ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสหพันธ์เกสต์เฮ้าส์กรุงเทพมหานคร และในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน พี่สมศักดิ์ก็ได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

เมื่อมีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว พี่สมศักดิ์เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวทุกครั้งที่สามารถไปได้ สำหรับบางงาน พี่สมศักดิ์ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบช่วยเหลือในด้านต่างๆ และในบางครั้งก็ช่วยบริจาคเงินเพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ อีกด้วย ในส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น พี่สมศักดิ์ได้สร้างสุชาสาธารณะให้แก่ถนนข้าวสาร ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหลังสถานีตำรวจชนะสงคราม เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาใช้ได้

การมีส่วนร่วมดังกล่าวของพี่สมศักดิ์ ไม่จำกัดอยู่แค่คนรู้จักเท่านั้น พี่สมศักดิ์ยังร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ไปในตัวด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

เนื่องจากพี่สมศักดิ์ต้องคอยควบคุมดูแลกิจการด้านที่พักอาศัยให้พี่สาว ทำให้พี่สมศักดิ์ได้มีส่วนติดตามผลของนวัตกรรม หรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนบริเวณถนนข้าวสารอยู่เสมอๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 11 อาจารย์เริ่ม (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

อาจารย์เริ่ม อายุ 72 ปี เป็นคนชุมชนวัดสังเวช โดยย้ายเข้ามาอยู่เป็นเวลา 26 ปีแล้ว ก่อนเกษียณอายุราชการ อาจารย์เริ่มเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน เคยเป็นที่ปรึกษาผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันอาจารย์เริ่มดำรงตำแหน่งเป็นประธานชมรมผู้สูงอายุข้าราชการกรุงเทพมหานคร เป็นที่ปรึกษาสภาวัฒนธรรมเขต รวมทั้งเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู

ด้วยบุคลิกลักษณะส่วนตัว ประกอบกับเคยเป็นอาจารย์ให้ความรู้ศิษย์มาก่อน และมีเครือข่ายในการทำงานมากมาย ทำให้อาจารย์เริ่มเป็นผู้ริเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ ที่คิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์กับคนในชุมชน เช่น กิจกรรมการออกกำลังกายบริเวณสวนสาธารณะสันติชัยปราการ กิจกรรมตักบาตรฟังธรรมทุกวันอาทิตย์ที่ 3 ของทุกเดือน เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

จากประสบการณ์การทำงานทั้งกับทางภาครัฐบาล ซึ่งมีการรับรู้เกี่ยวกับนโยบายการบริหารงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาให้กับสภาวัฒนธรรมเขต ทำให้อาจารย์เริ่มเป็นบุคคลหนึ่งที่มักจะให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน รวมทั้งเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชน และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอๆ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

สำหรับในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าอาจารย์เริ่มจะเกษียณอายุราชการแล้ว แต่ก็ยังใช้เวลาว่างทำงานให้กับชุมชน โดยดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู โดยจะเป็นผู้ที่เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอยู่เสมอๆ

โครงการที่อาจารย์เริ่มได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนนั้น เริ่มต้นมาจากการที่ลุงเริ่มนำเอาการเดินแอโรบิกมาเดินที่สวนสาธารณะสันติชัย

ปรากฏ และเมื่อโครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จ และมีผู้สนใจอย่างสูง ดุงเริ่มก็ได้แนวความคิดที่ว่าเมื่อร่างกายแข็งแรงแล้ว ใจก็ต้องแข็งแรงด้วย จึงเป็นที่มาของการตักบาตรประจำเดือนของชาวชุมชนบางลำพู โดยจะเป็นการตักบาตรที่สวนสาธารณะสันติไชยปราการทุกวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือน และในกิจกรรมดังกล่าวนี้ ก็ได้ชักชวนให้เยาวชนที่เรียนหนังสืออยู่บริเวณใกล้เคียงเข้ามาถามคำถามพระที่มาเทศน์ด้วย นับเป็นกิจกรรมที่ทำให้ความใกล้ชิดระหว่างชุมชนและวัดกลับคืนมาได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ ด้วยความที่เป็นราษฎรอาวุโสของชุมชน ทำให้มีบุคคลที่สนใจงานด้านวัฒนธรรมเข้ามาซักถามเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนอยู่เสมอ โดยดุงเริ่มก็ให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

เนื่องด้วยอาจารย์เริ่มเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู และเป็นราษฎรอาวุโสของชุมชนวัดสังเวช ทำให้มีโอกาสร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ผ่านหน้าที่รับผิดชอบของกรรมการประชาคม และในบางครั้งอาจารย์เริ่มก็ยังบริจาคเงินเพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ อีกด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ในส่วนของการมีส่วนร่วมรูปแบบนี้ อาจารย์เริ่มออกตัวว่าไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมมากเท่าไรนัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นไปในเชิงร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ รวมทั้งคอยสอดส่องดูแลอยู่ห่างๆ มากกว่า

กรณีศึกษาที่ 12 ป้าวิรุฬห์ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าวิรุฬห์ อายุ 75 ปี เป็นคนชุมชนวัดสังเวชโดยกำเนิด ป้าวิรุฬห์เป็นหนึ่งในสมาชิกของบ้านบางลำพูที่ขึ้นชื่อทางด้านดนตรีไทย ตำแหน่งสุดท้ายของป้าวิรุฬห์ก่อนเกษียณอายุราชการคือ หัวหน้างานบันเทิงดนตรีไทย ฝ่ายกระจายเสียงในประเทศ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์

จากความเชี่ยวชาญทั้งทางด้านดนตรีไทยและขับร้องไทย ทำให้ป้าวิรุฬห์ยังคงมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ทางด้านชุมชนบางลำพู ป้าวิรุฬห์เป็นสมาชิกประชาคมบางลำพูตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง โดยมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและความร่วมมือเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดนตรีและนาฏศิลป์ไทย ป้าวิรุฬห์เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีมักจะได้รับเชิญไปสาธิต แสดงดนตรีไทย หรือขับร้องเพลงไทยเดิมในงานเทศกาลด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพู ซึ่งในบางครั้งป้าวิรุฬห์ก็ได้นำลูกศิษย์จากมูลนิธิดุริยางค์ไปร่วมแสดงในงานด้วย

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ป้าวิรุฬห์มีความเชี่ยวชาญทางด้านดนตรีไทยมาก และยังคงเป็นหนึ่งในชุมชนวัดสังเวชที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้ให้อยู่กับชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เวลามีงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ผู้จัดงานมักจะมาเชิญให้ป้าวิรุฬห์ไปให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนอยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

การรวมตัวกันของประชาคมบางลำพูในระยะแรกนั้น ป้าวิรุฬห์ก็เป็นหนึ่งในคณะกรรมการประชาคมด้วย โดยจะเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนทุกครั้งที่มีความจำเป็น และในบางครั้งที่มีการประชุมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณี ป้าวิรุฬห์ก็จะให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์

เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวต่อไป

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ในงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง หากเป็นการจัดงานในนามของประชาคมบางลำพู ป้าวิรุฬห์มักจะได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการนำเด็กไปแสดงดนตรีไทยและนาฏศิลป์ต่างๆ นอกจากนี้ในบางครั้งยังช่วยบริจาคเงิน และบริจาควัสดุอื่นๆ นอกเหนือไปจากเงิน เช่น เสื้อผ้าของนักแสดง เพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งป้าวิรุฬห์ก็ทำด้วยความรู้สึกที่ไม่อยากให้อेกลักษณ์ดังกล่าวนี้หายไปจากชุมชนบางลำพู

ในส่วนของงานที่ป้าวิรุฬห์ทำอยู่ในขณะนี้ ถือได้ว่าเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร, กระทรวงวัฒนธรรม และกรมประชาสัมพันธ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ในส่วนนี้ ป้าวิรุฬห์บอกว่าไม่ค่อยมีส่วนร่วมมากนัก โดยที่ทำอยู่ในปัจจุบันก็คือการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางด้านดนตรีไทยไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน นับเป็นการดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรมอันมีค่ายิ่งไว้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านดนตรีที่หลากหลาย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 13 น้องมะลิ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

น้องมะลิ อายุ 23 ปี มีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัดยโสธร ขณะนี้ศึกษาระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงชั้นปีที่ 1 คณะวิทยาศาสตร์ น้องมะลิเข้ามาอยู่ในชุมชนบางลำพู 8 ปีมาแล้ว โดยตอนแรกเข้ามาอยู่เป็นคนดูแลคนเก่าคนแก่ในชุมชนวัดสังเวชพร้อมกับเรียนศึกษาผู้ใหญ่ไปด้วย เมื่อคนที่น้องมะลิดูแลเสียชีวิตลง น้องมะลิจึงย้ายออกมาจากบ้านนั้น แต่ก็ยังคงอาศัยอยู่ในบางลำพู ด้วยบุคลิกลักษณะนิสัยที่เข้ากับคนได้ง่าย ทำให้น้องมะลิเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน ปัจจุบันน้องมะลิเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขของชุมชนวัดสังเวช และเป็นแกนนำชมรมเยาวชนเกษตรลำพู

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

จากการทำงานร่วมกับคนในชุมชนเวลามีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ทำให้น้องมะลิต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนอยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ปีที่ผ่านมาน้องมะลิได้สมัครเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข ในขณะเดียวกันก็เป็นสมาชิกชมรมกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูด้วย ทำให้มีโอกาส เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผน และโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน จากการสังเกตพบว่าน้องมะลิมักจะให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ในขณะเดียวกันก็เสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

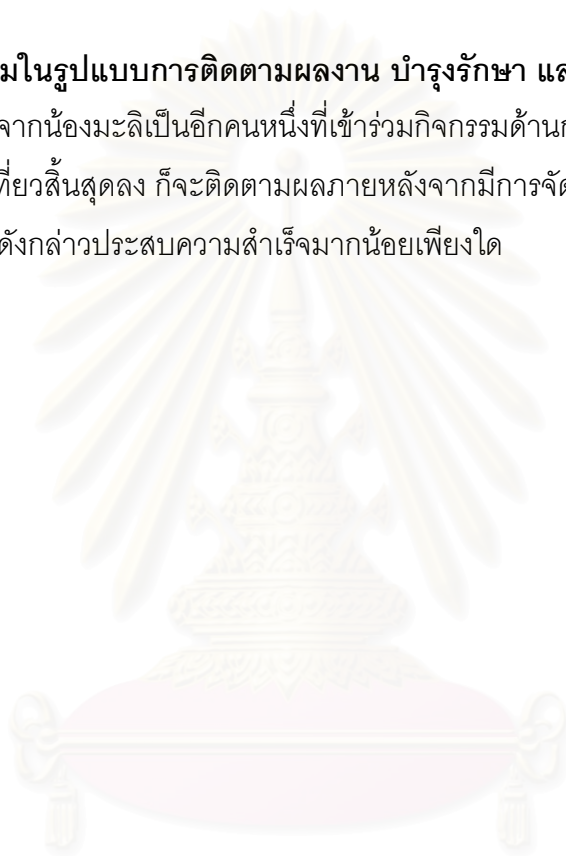
การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นในบางลำพู น้องมะลิจะเข้าร่วมงานทุกครั้ง ซึ่งในบางครั้งก็เป็นแรงงานที่คอยช่วยอำนวยความสะดวกในกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวด้วย เช่น

ในงานถนนสายวัฒนธรรมปี 2545 น้องมะลิก็ช่วยต้มน้ำสมุนไพรเพื่อออกร้านด้วย ซึ่งในงานดังกล่าว น้องมะลิในฐานะที่เป็นสมาชิกชมรมกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ก็ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในงานวันสงกรานต์ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานถนนสายวัฒนธรรมดังกล่าว อันได้แก่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เขตพระนครและประชาคมบางลำพูด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

เนื่องจากน้องมะลิเป็นอีกคนหนึ่งที่เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอย่างใกล้ชิด เมืองงานด้านการท่องเที่ยวสิ้นสุดลง ก็ติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 14 น้องขวัญ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

น้องขวัญ อายุ 23 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากวิทยาลัยการพระนครทางด้านสื่อสารการตลาด ขณะนี้กำลังรอเรียกตัวสัมภาษณ์งาน จึงใช้เวลาว่างมาทำงานร่วมกับชุมชน โดยกิจกรรมแรกที่ทำให้น้องขวัญได้มาทำงานร่วมกับประชาคมบางลำพูก็คือการเป็นเยาวชนอาสาสมัครเกสรลำพู น้องขวัญนับเป็นแกนนำคนหนึ่งในกลุ่มนี้ โดยมีตำแหน่งเป็นรองประธานชมรมเกสรลำพู โดยมีหน้าที่ประสานงานในการจัดงานต่างๆ ทั้งกับคนในชุมชนเอง ประชาคมบางลำพู และในบางครั้งก็เป็นตัวแทนเยาวชนไปร่วมประชุม น้องขวัญอาศัยอยู่ในชุมชนบางลำพู มาเป็นระยะเวลา 8 ปีแล้ว โดยเริ่มแรกเข้ามาเรียนที่โรงเรียนอัมพรไพศาล ซึ่งขณะนี้ได้รื้อทิ้งเพื่อทำเป็นกิจการอย่างอื่นไปแล้ว

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ด้วยตำแหน่งรองประธานชมรมเยาวชนเกสรลำพู ทำให้น้องขวัญต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน นอกจากนั้น ด้วยลักษณะนิสัยส่วนตัวที่เป็นคนช่างสังเกต ทำให้เมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน มีการแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ เป็นการช่วยกันดูแลสอดส่องชุมชนประการหนึ่ง

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ในส่วนของกรณีมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนและโครงการ น้องขวัญเป็นหนึ่งในชมรมเยาวชนเกสรลำพู และมักจะได้รับเลือกเป็นตัวแทนของกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งในการประชุมแต่ละครั้ง น้องขวัญมักจะมีแนวความคิดใหม่ๆ ประกอบกับให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว และเมื่อมี

กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนบางลำพู น้องขวัญก็จะชักชวนญาติพี่น้องร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนทุกครั้ง

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

นอกจากจะชักชวนญาติพี่น้องเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นในชุมชนบางลำพูแล้ว ในบางครั้งก็ยังเป็นหนึ่งในทีมงานช่วยงานประชาคมบางลำพูด้วย เนื่องจากในการประชุมเกี่ยวกับงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง แกนนำประชาคมบางลำพูมักจะมาบอกเล่าถึงกิจกรรมต่างๆ และชักชวนน้องขวัญให้ร่วมกิจกรรมทุกครั้งในแง่ของการเป็นเจ้าภาพในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

ในการทำงานแต่ละครั้งน้องขวัญคิดว่าเป็นการช่วยชุมชนที่อาศัยอยู่ทุกวันนี้ให้มีความน่าอยู่ยิ่งขึ้น และได้ช่วยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เช่น สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติไปในตัวด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

เมื่อมาทำงานให้กับกลุ่มเยาวชนนครลำพู น้องขวัญก็รู้จักกับเยาวชนในกลุ่มต่างๆ ในชุมชนมากยิ่งขึ้น ทำให้มีการสังเกต ควบคุมดูแลสมาชิกในชุมชนที่ประพฤติไปในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม และสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน

ในส่วนของ การติดตามผล จากการที่น้องขวัญเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนอัมพรไพศาลที่ได้ถูกรื้อทิ้งไปแล้วในปัจจุบัน แต่ก่อนหน้านั้น น้องขวัญได้มีการติดตามชาวคราวการรื้อถอนอย่างใกล้ชิดเนื่องจากไม่อยากจะให้โรงเรียนที่ตนเองได้ศึกษาเล่าเรียนมาได้กลายมาเป็นแหล่งบันเทิงอย่างที่ใครๆ อยากให้เป็น

ภายหลังจากที่งานด้านการท่องเที่ยวในชุมชนเสร็จสิ้นลง น้องขวัญก็จะเป็นหนึ่งในทีมงานที่คอยถามเกี่ยวกับความสำเร็จของการจัดงานในแต่ละครั้งอยู่เสมอ ซึ่งการถามดังกล่าวนี้ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่คนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการถามเพื่อนฝูงหรือคนที่ไม่รู้จักแต่ได้มาร่วมงานด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

กรณีศึกษาที่ 15 สิทธิ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

สิทธิ อายุ 28 ปี เป็นคนบางลำพูโดยกำเนิด สิทธิกำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะบริหารธุรกิจ ควบคู่ไปกับงานช่างไฟ อันเป็นงานที่สิทธิถนัด สิทธิเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูโดยการชักชวนของแกนนำประชาคมบางลำพูที่เป็นที่ปรึกษาของกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพู เมื่อทำงานร่วมกันระหว่างเยาวชนในกลุ่ม ก็พบว่าสิทธิมักจะใช้ประสบการณ์ที่มากกว่าคนอื่น ให้ข้อเสนอแนะ หรือมีทิศทางการปฏิบัติงานที่โดดเด่นอยู่เสมอ จึงได้รับการยอมรับจากเยาวชนในกลุ่มให้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานชมรมเยาวชนเกษตรลำพู

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสิทธิมักจะมีแนวความคิดที่โดดเด่นอยู่เสมอ เมื่อได้มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน สิทธิจึงมักแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข รวมทั้งเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่คนอื่นมองข้ามไปเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงการท่องเที่ยวในบางลำพูให้ดีขึ้น

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ด้วยอุปนิสัยที่เข้ากับคนง่าย และรู้จักคนมากมายในชุมชน ทำให้สิทธิได้เข้ามาเป็นคณะกรรมการในชุมชนวัดสังเวชในช่วงแรกๆ ที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารชุมชนขึ้น แต่ด้วยเหตุผลที่ต้องทำงานไปด้วยและเรียนไปด้วยนั้น ทำให้สิทธิไม่มีโอกาสได้ทำงานเพื่อชุมชนในส่วนนี้เท่าที่ควร ดังนั้น ในวาระต่อมาสิทธิจึงขอละสิทธิตำแหน่งคณะกรรมการชุมชนดังกล่าว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสิทธิจะไม่มีเวลาในการทำงานให้ชุมชนวัดสังเวชนั้น แต่สำหรับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวแล้วนั้น สิทธิมักจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นในฐานะของผู้เข้าเยี่ยมชมชมงานในบางครั้ง หรือร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ แต่ส่วนใหญ่หากงานด้านการท่องเที่ยวได้จัดขึ้นที่สวนสาธารณะสันติชัยปราการ สิทธิมักจะได้รับจ้างวานจากประชาคม บางลำพูให้ไปทำไฟให้เสมอเกือบทุกงาน และนอกจากการทำไฟแล้ว สิทธิยังเป็นแรงงานสำคัญในการเคลื่อนย้ายสิ่งของต่างๆ อีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 16 ลุงสำราญ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงสำราญ อายุ 67 ปี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดนนทบุรี ภายหลังจากสมรส ก็ได้ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณวัดสังเวช เป็นเวลากว่า 35 ปีแล้ว ภายหลังจากเกษียณอายุจากการทำงานที่ธนาคารกรุงเทพ ในตำแหน่งผู้ตรวจการธนาคาร ปัจจุบันลุงสำราญรับเป็นผู้ตรวจสอบบัญชี ลุงสำราญมีความสนใจทางด้านนาฏกรรมเป็นพิเศษ โดยขณะที่กำลังศึกษาที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลุงสำราญก็ได้เข้าร่วมพากษ์ขนธรรมศาสตร์ และได้เล่นเป็นตัวตลกกัณฐ์ จากความสนใจทางด้านดังกล่าว ประกอบกับการใฝ่หาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมแขนงนี้อยู่เสมอ ทำให้ลุงสำราญ เป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจไปร่วมงานต่างๆ ในชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านนี้เป็นประจำ

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

เนื่องจากลุงสำราญเป็นบุคคลที่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นต่างๆ ทำให้เวลามีงานเกี่ยวกับทางด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านที่ลุงสำราญถนัด มักจะมีหน่วยงานเชิญให้ลุงสำราญไปให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

นอกจากลุงสำราญเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอความคิดเห็นต่างๆ แล้ว กิจกรรมบางกิจกรรมลุงสำราญก็มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาโครงการ คอยให้คำปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน และด้วยหน้าที่ที่เป็นที่ปรึกษาให้แก่ชุมชน ลุงสำราญจึงต้องคอยให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งลุงสำราญก็ทำหน้าที่นี้ด้วยความเต็มใจ เพราะได้เป็นการแสดงความรู้ความสามารถที่ตนเองสนใจอยู่เป็นทุนเดิม

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

นอกจากจะร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ โดยการเป็นที่ปรึกษาแล้ว เมื่อมีเวลาว่าง ลูกศิษย์ก็มักจะเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นอยู่เสมอ เพราะถือว่าเป็นการพักผ่อนไปในตัว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

จากหน้าที่การเป็นที่ปรึกษาโครงการด้านการท่องเที่ยว ทำให้ลูกศิษย์ติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะได้เรียนรู้และนำประสบการณ์ความผิดพลาดต่างๆ มาใช้เป็นข้อมูลเพื่อให้คำแนะนำในการจัดงานครั้งต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 17 ลุงวินัย (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงวินัย อายุ 80 ปี เป็นคนบางลำพูโดยกำเนิด อาศัยอยู่บริเวณชุมชนวัดสังเวช วิทยาราม ลุงวินัยจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาจิตรกรรม เริ่มทำงานด้วยการทำแผนที่ให้กับชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสงครามเลิก ก็มาสร้างฉากละคร ต่อมาทำงานที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ตำแหน่งออกแบบช่างรักเครื่องเงิน ภายหลังได้ลาออกจากงาน มาประกอบอาชีพอิสระ รับจ้างเขียนลายไทย โดยมีผลงานที่สำคัญได้แก่ ภาพฝาผนัง วัดปทุมคงคา วัดสังเวชวิทยาราม พระที่นั่งบรมพิมาน พระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย

ในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ลุงวินัยได้ออกตัวว่าไม่ค่อยจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนมากมายเท่าใดนัก เนื่องจากด้วยอุปนิสัยที่เป็นคนรักความสันโดษ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ก็ได้ออกไปเที่ยวชมงานบ้าง เพราะสถานที่ในการจัดงานอยู่ใกล้บ้าน รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ลุงวินัยประพฤติปฏิบัติอยู่ก็คือการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการปฏิบัติงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ลุงวินัย มีความสามารถในการเขียนลายไทย รวมทั้งมีความสามารถในการแกะสลักหยวก ซึ่งใช้ในงานพิธีต่างๆ ในสมัยโบราณ จากความสามารถพิเศษนี้ ทำให้ในงานด้านการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เชิญให้ลุงวินัยไปสาธิตการแกะสลักหยวก หรือที่เรียกกันว่า การแทงหยวก เพื่อเป็นการร่วมช่วยเหลือการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ต่างๆ ถ้าเป็นงานที่ลุงวินัยไม่ต้องไปสาธิตการแทงหยวก บางงานลุงวินัยก็เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว

กรณีศึกษาที่ 19 ป้าโรส (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าโรส อายุ 70 ปี ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บางลำพู ป้าโรสเป็นลูกหลานของท่านปรีดี พนมยงค์ จบการศึกษาในเมืองไทยที่โรงเรียนราชินี เมื่อเกิดเหตุการณ์วิกฤติทางการเมือง ป้าโรสจึงไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศสเป็นเวลา 3 ปี เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองคลี่คลายลงก็กลับมาอยู่ในบางลำพูและประกอบอาชีพรับจ้างตัดเสื้อผ้าร่วมกับเพื่อน เมื่อสมรสจึงเลิกรับจ้างตัดเย็บมาเป็นแม่บ้าน เลี้ยงดูลูก 5 คนจนถึงปัจจุบัน

สำหรับสถานภาพในชุมชน ป้าโรสเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านในชุมชนวัดสังเวช จากการสัมภาษณ์ป้าโรสบอกว่าไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์การท่องเที่ยวในชุมชนมากเท่าใดนัก เนื่องจากด้วยเหตุผลส่วนตัวบางประการ อย่างไรก็ตาม ป้าโรสก็ยังมีมีส่วนร่วมในบางรูปแบบของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวบางประการ ได้แก่ การวางแผนและโครงการ รวมทั้งการปฏิบัติงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ในงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง หากป้าโรสทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวดังกล่าว ป้าโรสมักจะชักชวนญาติพี่น้อง รวมทั้งเพื่อนๆ วัยเกษียณที่ทำกิจกรรมออกกำลังกายด้วยกันในวันศุกร์ ร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานปิดถนนในครั้งต่างๆ และงานด้านการท่องเที่ยวงานอื่นๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ถึงแม้ว่าป้าโรส จะไม่ได้เป็นหนึ่งในคณะทำงานที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยวในชุมชน แต่ด้วยนิสัยรักสนุก และชอบความบันเทิงในทุกด้าน ทำให้ป้าโรสมีส่วนร่วมในชั้นตอนนี้ในลักษณะที่เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวทุกครั้ง

กรณีศึกษาที่ 19 อาจารย์ทวีป (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

อาจารย์ทวีป อายุ 54 ปี เป็นอาจารย์สอนวิชาศิลปะที่โรงเรียนวัดสังเวชวิศยาราม โดยย้ายมาจากโรงเรียนวัดสุทธิวรารามเมื่อ 27 ปีที่แล้ว อาจารย์ทวีปเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากอาจารย์ทวีปเป็นหนึ่งในคณะทำงานที่ค้นพบต้นลำพูต้นสุดท้ายบริเวณสวนสาธารณะสันติชัยปราการในปัจจุบัน นอกจากนี้ อาจารย์ทวีปยังได้เขียนบทความเผยแพร่ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนลงนิตยสารต่างๆ รวมทั้งเป็นผู้ริเริ่มทำหนังสือ “ลำพู” ซึ่งเป็นหนังสืออนุสรณ์ของโรงเรียนวัดสังเวชด้วย

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

เนื่องจากอาจารย์ทวีป เป็นหนึ่งในคณะที่ค้นพบลำพูต้นสุดท้ายที่มีอยู่ในชุมชนบางลำพู ทำให้เมื่อมีงานเทศกาลด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ที่จะจัดขึ้นในชุมชนบางลำพู อาจารย์ทวีปจึงเป็นบุคคลที่หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ความสำคัญในการมาขอข้อมูลเป็นลำดับแรกๆ ซึ่งอาจารย์ทวีปก็เต็มใจให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนรวมทั้งมีการเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น พร้อมๆ กันกับแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขอย่างไร

ในการสอน อาจารย์ทวีปมักจะเน้นอยู่เสมอว่าวัฒนธรรมประเพณีที่มีอยู่เดิมมันได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ดังนั้นสิ่งที่ทำได้ในขณะนี้ก็คือการที่จะทำอย่างไรให้คนที่ยังอาศัยอยู่ในชุมชนไม่ได้รับผลกระทบมากนักจากกระแสการท่องเที่ยวที่ได้หลั่งไหลมาในชุมชน โดยอาจจะเน้นไปในแง่ของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนให้มีอยู่อย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ในการเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนแต่ละครั้ง นอกจากจะให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์

วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวแล้ว อาจารย์ทวีปมักจะเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญในชุมชน ให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตัวอย่างที่อาจารย์ทวีปมักจะเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับรู้เพื่อปรับปรุงก็คือ การกำหนดโซนพื้นที่ในการใช้งานต่างๆ โดยเป็นการแบ่งพื้นที่เป็นเขตบันเทิง เขตการศึกษา เขตอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหาการรुकูล้ำที่วัดของสถานบันเทิงอย่างที่ได้เกิดขึ้นมาแล้ว จากกระแสการท่องเที่ยวที่ได้หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนบางลำพูอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง อาจารย์ทวีปมักจะได้รับมอบหมายจากหน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่อาจารย์ทวีปจะเป็นผู้บรรยายถึงความ เป็นมาและรายละเอียดเกี่ยวกับต้นลำพูและประวัติศาสตร์ของชุมชนบางลำพูให้แก่ผู้สนใจ และถึงแม้ว่าในกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในบางครั้งที่อาจารย์ทวีปไม่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบ อาจารย์ทวีปก็ยังคงเข้าร่วมอยู่เสมอ เพื่อที่จะได้หาข้อมูลมาเล่าให้นักเรียนฟัง

ในการสอนวิชาศิลปะที่อาจารย์ทวีปสอนนักเรียนโรงเรียนวัดสังเวชวิทยารามนั้น ไม่ใช่จะเป็นการเรียนเพียงในห้องเรียนแต่เพียงอย่างเดียว บางครั้งอาจารย์ทวีปจะนำลูกศิษย์ไป เยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ในชุมชน เช่น วัดสังเวชวิทยาราม หรือสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน โดยการออกไปทัศนศึกษานอกสถานที่นี้ อาจารย์ทวีปจะให้นักเรียนแบ่งกลุ่มกันไปหาข้อมูลเกี่ยวกับ ความเป็นมารวมทั้งประวัติศาสตร์ศิลป์ของสถานที่ดังกล่าว แล้วนำมารายงานในชั้นเรียน ซึ่งการ สอนในรูปแบบดังกล่าวนี้ อาจารย์ทวีปถือว่าการปลูกฝังให้เยาวชนซึมซับวัฒนธรรมประเพณี ไปในตัว ทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน

นอกจากนี้ เมื่อมีผู้สนใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับบางลำพู เมื่อมา ขอข้อมูลที่อาจารย์ทวีป อาจารย์ทวีปจะให้ความรู้พร้อมทั้งให้หนังสือที่อาจารย์ทวีปเขียนเอง หรือ ในบางครั้งก็เขียนร่วมกับคณะทำงาน เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องใช้งานต่อไป

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ภายหลังจากงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง อาจารย์ทวีปจะติดตามผล ภายหลังจากมีการจัดงาน ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ด้วยอาชีพที่เป็นอาจารย์ จึงสามารถสังเกต ควบคุมดูแลสมาชิกในชุมชนที่ประพฤติไปในทางที่ ก่อให้เกิดการทำลายประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม และสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชน และสามารถ ตักเตือนบุคคลดังกล่าวได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 20 น้องตะวัน (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

น้องตะวัน อายุ 23 ปี ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่จังหวัดลพบุรี เข้ามาศึกษาต่อที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ขณะนี้น้องตะวันทำงานอยู่ที่สำนักงานทนายความแห่งหนึ่ง ก่อนจบการศึกษา น้องตะวันมีโอกาสได้เข้ามาทำงานชุมชน โดยเป็นหนึ่งในเยาวชนเกษตรลำพูน ทำหน้าที่เก็บข้อมูลต่างๆ ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เนื่องจากน้องตะวันยังอยู่ในกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ทำให้การทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหาและการติดตามผลงาน บำรุงรักษา ร่วมรับผิดชอบยังไม่มีบทบาทมากเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม ในรูปแบบของการวางแผนและโครงการ รวมทั้งกาปฏิบัติงานต่างๆ น้องตะวันมีส่วนร่วมดังนี้

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

น้องตะวันเป็นสมาชิกกลุ่มเยาวชนเช่นเดียวกับน้องขวัญ มะลิ และสิทธิ โดยเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวนี้ในตอนแรกเป็นการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภายในชุมชนบางลำพู และเมื่อได้เข้ามาทำงานร่วมกับประชาคมบางลำพู ทำให้น้องตะวันมีโอกาสร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชนมากขึ้นผ่านการจัดงานด้านการท่องเที่ยวต่างๆ

ในการทำงานร่วมกับประชาคมบางลำพูเกี่ยวกับงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง น้องตะวันจะเป็นผู้ที่คอยชักชวนญาติพี่น้องให้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอยู่เสมอ จัดว่าน้องตะวันเป็นประชาสัมพันธ์งานการท่องเที่ยวที่สำคัญคนหนึ่ง

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ในการเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง น้องตะวันจะได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มเยาวชนเกษตรลำพูน ประชาคมบางลำพูและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ในการทำงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้งของน้องตะวัน จึงถือว่าเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญไปในตัว ใน

ขณะเดียวกัน น้องตะวันยังได้บริจาควัสดุอื่นๆ ออกเหนือไปจากเงินในกิจกรรมด้านการอนุรักษ์
วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ อีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 21 ป้าฉวี (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าฉวี อายุ 50 ปี เป็นคนชุมชนวัดสามพระยาโดยกำเนิด ปัจจุบันป้าฉวี ประกอบอาชีพรับจ้างห่อข้าวต้มน้ำอุ่นควบคู่ไปกับการช่วยงานวิจัยของบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง

ป้าฉวี เคยดำรงตำแหน่งเป็นประธานชุมชน ระหว่างที่ดำรงตำแหน่งนั้น ป้าฉวี กับลูกวิชัย ได้ริเริ่มโครงการตักบาตรหน้าบ้านอันเป็นการรื้อฟื้นประเพณีตักบาตรขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ ด้วยความที่ป้าฉวีเป็นผู้ที่กว้างขวางในชุมชน ประกอบกับเคยได้ร่วมงานกับพรรคการเมืองบางพรรคมาก่อน ทำให้เวลามีงานใดๆ ในชุมชน ป้าฉวีจึงรับหน้าที่ในการไปของบประมาณหรือของสนับสนุนในการทำกิจกรรมต่างๆ อยู่เสมอ และด้วยบุคลิกลักษณะที่เป็นคนที่รักความถูกต้อง ทำให้ป้าฉวีจึงเป็นคนที่ยึดมั่นเป็นปากเป็นเสียงให้แก่คนในชุมชนเมื่อมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจเกิดขึ้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ในขั้นตอนนี้ ป้าฉวีได้ให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนเมื่อมีงานเทศกาลท่องเที่ยวต่างๆ และมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินงาน โดยผลงานที่ผ่านมาได้แก่โครงการตักบาตรหน้าบ้านที่ได้ประสานงานร่วมกันกับวัดสามพระยาและกรรมการชุมชน หรือแม้แต่การให้ข้อมูลก่อนที่งานเทศกาลด้านการท่องเที่ยวจะเริ่มขึ้น

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

เนื่องจากป้าฉวีเคยเป็นคณะกรรมการต่างๆ ในชุมชนวัดสามพระยา รวมทั้งคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ดังนั้น จึงมีโอกาสเข้าประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนครเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งในการเข้าประชุมแต่ละครั้ง ป้าฉวีบอกว่าจะเตรียมข้อมูลไปพร้อมไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการหรือสิ่งที่ชุมชนอยากให้แก้ไข นอกจากนี้ ยังได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ในงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพูแต่ละครั้ง ป้าฉวีจะเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเสมอไม่ได้ขาด โดยในบางครั้งก็ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ รวมทั้งได้บริจาคเงินและวัสดุอื่นๆ เพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ สิ่งที่ป้าฉวีทำเป็นประจำในงานการท่องเที่ยวก็คือการออกร้านขายขนมหวาน ไม่ว่าจะเป็นลอดช่องน้ำกะทิ หวานเย็นต่างๆ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ด้วยภาระหน้าที่ของคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ซึ่งในบางครั้งก็มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องของการจัดงานท่องเที่ยวในชุมชน ดังนั้น ป้าฉวีจึงติดตามผลภายหลังจากการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด เพื่อที่จะได้เรียนรู้ และนำมาประกอบในการพิจารณาดำเนินการในกิจกรรมครั้งต่อไป นอกจากนี้ ป้าฉวียังติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญ ตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการประชาคมบางลำพูด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 22 ลุงศิลป์ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงศิลป์ อายุ 70 ปี เป็นคนชุมชนวัดสามพระยามาโดยกำเนิด ปัจจุบันลุงศิลป์เกษียณอายุแล้ว แต่รับจ้างห่อข้าวต้มน้ำอุ่นเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยไม่ได้ทำจริงจังกนัก เนื่องจากมีบุตรคอยให้เงินเดือนเป็นประจำอยู่แล้ว ลุงศิลป์คลุกคลีอยู่กับวัดสามพระยามาตั้งแต่เด็ก ดังนั้น จึงทราบถึงวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตเก่าแก่ในชุมชนอย่างมากมาย ลุงศิลป์เคยเป็นกรรมการชุมชนวัดสามพระยา ปัจจุบันลุงศิลป์ได้รับการไว้วางใจจากเจ้าอาวาสวัดสามพระยาให้เป็นผู้ดูแลเก็บเงินค่าเช่าที่วัดสามพระยา

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนและโครงการ

เนื่องจากลุงศิลป์เป็นเป็นคณะกรรมการชุมชนวัดสามพระยา ทำให้มีการเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอยู่เสมอ และในการเข้าประชุมแต่ละครั้งนั้น ลุงศิลป์ได้ให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

โดยที่ผ่านมาพบว่าลุงศิลป์เป็นผู้ที่ให้ข้อมูลคนสำคัญในการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในชุมชนวัดสามพระยา โดยลุงศิลป์จะให้ข้อมูลในเรื่องที่เป็นประเพณีวิถีชีวิตเก่าๆ ได้อย่างละเอียดครบถ้วน ดังนั้น เมื่อมีการจัดงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน บางลำพู ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมาหาลุงศิลป์เพื่อขอข้อมูลไปประกอบการทำกิจกรรมต่างๆ อยู่เสมอ

ภายหลังจากที่ให้ข้อมูลแล้ว ในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ลุงศิลป์จะชักชวนญาติพี่น้องร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน

การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติงาน

จากกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ผ่านมา ลุงศิลป์ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี โดยเป็นผู้สาคิการละเล่นล้อต๊อก ล้ออ่อง ซึ่งเป็นการละเล่นในสมัยโบราณ ซึ่งในการสาคิการนี้ ลุงศิลป์ถือว่าเป็นการร่วมช่วยเหลือ

เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญ
ต่างๆ และถึงแม้ว่าในบางครั้งที่ลุงศิลป์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดงาน ลุงศิลป์ก็จะเข้าร่วม
กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเกือบทุกครั้ง เพราะอยากเห็นวัฒนธรรมประเพณีเก่าๆ ในงานดังกล่าว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 23 ลุงวิชัย (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงวิชัย มีอายุ 61 ปี เป็นคนชุมชนวัดสามพระยาโดยกำเนิด ปัจจุบันลุงวิชัย ประกอบกิจการร้านอาหารโดยใช้พื้นที่บ้านส่วนหนึ่งไว้บริการลูกค้า ลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทำงานอยู่บริเวณใกล้เคียง เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงานเขตพระนคร ลุงวิชัย เคยเป็นประธานชุมชนวัดสามพระยา ซึ่งในสมัยนั้น ประธานชุมชนมาจากการแต่งตั้ง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นคณะกรรมการนำร่อง เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติชุมชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นผ่านความร่วมมือระหว่างฝ่ายรัฐ เทศบาลและชุมชน

เมื่อวาระของคณะกรรมการชุดแต่งตั้งได้หมดสิ้นลง ลุงวิชัยก็ยังได้เป็นประธานชุมชนอีกสมัย โดยครั้งที่ 2 นี้ ลุงวิชัยก็ได้รับการเลือกตั้งจากคนในชุมชนให้ดำรงตำแหน่งนี้อีกครั้ง โดยกิจกรรมส่วนใหญ่ที่ทำการจัดงานเทศกาลต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

จากการที่ลุงวิชัยเป็นคนเก่าคนแก่ในชุมชน พร้อมทั้งเคยดำรงตำแหน่งประธานชุมชนวัดสามพระยาถึงสองสมัยด้วยกัน ดังนั้น เมื่อมีงานเทศกาลต่างๆ ที่จัดขึ้นใกล้เคียงกับชุมชนวัดสามพระยา จึงมักมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของเชิญลุงวิชัยให้ร่วมคิดปรับแนวทางการท่องเที่ยว อยู่เสมอ โดยลุงวิชัยก็ได้ให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน รวมทั้งเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข นอกจากนี้ ยังมี การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับ วัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนเป็นโครงการต่อเนื่องอีกด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าลุงวิชัยเคยเป็นประธานชุมชนถึงสองสมัยด้วยกัน ด้วยตำแหน่งหน้าที่จึงต้องเข้าประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนคร และในบางครั้งก็มีการร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน

ในการประชุมดังกล่าว นอกเหนือไปจากการให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวแล้ว ลุงวิชัยยังเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วัฒนธรรมประเพณีและสถานที่สำคัญในชุมชน ให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ อาทิเช่น การถ่ายทอดเวลาปฏิบัติงานท่องเที่ยวในชุมชน เป็นรายการสั้นๆ เพื่อค้นรายการหลัก จะได้เป็นการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนไปในตัว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ในงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง นอกจากลุงวิชัยจะเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในฐานะนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมงานคนหนึ่งแล้ว บางครั้งลุงวิชัยก็ยังได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ อันเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ

กิจกรรมที่ผ่านมาได้แก่ การรับเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับชุมชนวัดสามพระยา และการทำข้าวต้มน้ำอุ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ให้แก่โครงการที่จัดขึ้นโดย บริษัทเทเลคอม เอเชีย จำกัด เพื่อให้เยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง

นอกจากนี้ ลุงวิชัยยังได้ช่วยบริจาคเงินและบริจาควัสดุอื่นๆ เพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชนด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ลุงวิชัยกล่าวว่าไม่ค่อยมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้เท่าใดนัก แต่ที่เคยทำมาก็คือการร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว จากการเปิดร้านอาหารริมน้ำในชุมชน แต่ประชาชนที่อยู่รอบข้างได้รับความกระทบกระเทือน จนในที่สุดก็มีการมาหาทางออกร่วมกัน

กรณีศึกษาที่ 24 ป้าเรขา (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าเรขา อายุ 56 ปี นับถือศาสนาอิสลาม มีภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดปัตตานี แต่ย้ายเข้ามาอยู่บริเวณบางลำพูมา 30 ปีแล้ว ป้าเรขาจบการศึกษาประกาศนียบัตรการศึกษาระดับสูงที่จังหวัดปัตตานี เริ่มทำงานสอนหนังสือที่โรงเรียนตรอกกะแยง หลังจากนั้นก็สอบบรรจุเป็นข้าราชการครูของกรุงเทพมหานคร สอนที่โรงเรียนสุเหร่าบ้านดอน และย้ายมาสอนที่โรงเรียนวัดโพธิ์ (ท่าเตียน) จนถึงปัจจุบัน ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ป้าเรขาออกตัวว่าไม่ค่อยจะเข้าไปมีส่วนร่วมเท่าใดนัก เนื่องจากปัญหาสุขภาพส่วนตัว อย่างไรก็ตาม ป้าเรขาก็ยังให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เท่าที่จะทำได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีดังนี้

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ป้าเรขา เป็นคณะกรรมการชุมชน ทำให้ป้าเรขาต้องเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือวางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอยู่เสมอ และในการประชุม ป้าเรขามักจะเน้นในเรื่องเกี่ยวกับเยาวชน โดยใช้ประสบการณ์ของตนเองที่มีเกี่ยวกับนักเรียนเข้ามาสอดแทรกเพื่อให้มีกิจกรรมสำหรับเด็ก อันจะนำมาสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งสถานที่สำคัญต่างๆ ผ่านการทำกิจกรรมของเยาวชน เพื่อที่จะเป็นโครงการต่อเนื่องในอนาคตได้

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

จากนโยบายการด้านการศึกษารูปแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ท้องถิ่น ป้าเรขาจึงได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ผ่านกิจกรรมการนำนักเรียนที่ดูแล ไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบางลำพู โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร

กรณีศึกษาที่ 25 ลุงเต็ม (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงเต็ม อายุ 69 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนบางลำพูมา 53 ปี ลุงเต็มเกษียณอายุแล้ว โดยอาชีพสุดท้ายก่อนเกษียณคือทำงานองค์การโทรศัพท์ ปัจจุบันประกอบอาชีพตีทองคำเปลว และเป็นเจ้าของหอพักแห่งหนึ่งในย่านบางลำพู ลุงเต็มจบการศึกษาจากเทคนิคพระนคร ระหว่างเรียนหนังสือก็ได้ทำงานควบคู่กันไปด้วย ดังนั้น ลุงเต็มจึงมีความรู้และความชำนาญในเรื่องของการแกะสลักและลงถมเครื่องเงินซึ่งเป็นอาชีพเสริมที่ทำในสมัยเรียนอีกด้วยในเรื่องของการมีส่วนร่วม ลุงเต็มบอกว่าไม่ค่อยมีส่วนร่วมในเรื่องของการท่องเที่ยวเท่าใดนักเนื่องจากมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการจัดงานแต่ละครั้ง ลุงเต็มก็ได้ให้ความร่วมมือเท่าที่โอกาสอำนวย โดยการมีส่วนร่วมของลุงเต็มในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีดังนี้

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

เนื่องจากลุงเต็มเป็นผู้อาวุโสในชุมชนซึ่งประกอบอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์มาเป็นเวลานาน ทำให้ลุงเต็มได้รับเชิญให้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอยู่บ่อยครั้ง ในการประชุมแต่ละครั้งนั้น ลุงเต็มก็จะให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าลุงเต็มมีอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ คือการตีทองคำเปลว ดังนั้น เมื่อมีการจัดงานด้านการท่องเที่ยวที่อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในชุมชนบางลำพู ลุงเต็มจึงได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี โดยการสาธิตตีทองคำเปลว รวมทั้งร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ดังกล่าวนี้ โดยการบันทึกเทปขั้นตอนการตีทองคำเปลว ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อนำไปใช้สอนในวังให้เกิดการสืบทอดอาชีพนี้ต่อไป

กรณีศึกษาที่ 26 ป้าลาวัลย์ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าลาวัลย์ อายุ 70 ปี เป็นคนบางลำพูโดยกำเนิด ป้าลาวัลย์จบการศึกษาสูงสุดชั้นเตรียมอุดม ในอดีต ป้าลาวัลย์มีกิจการร้านเสื้อเข็มนพรัตน์ ซึ่งเป็นกิจการของครอบครัวที่นับได้ว่าเป็นห้างเสื้อแห่งแรกในบางลำพู แต่ก็ได้เลิกกิจการในเวลาต่อมาตามการเปลี่ยนแปลงที่มีห้างสรรพสินค้าเข้ามาอำนวยความสะดวกของคนสมัยใหม่ ปัจจุบันป้าลาวัลย์มีร้านอาหารริมถนนพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นกิจการที่ให้ลูกๆ ดำเนินการ

ป้าลาวัลย์เป็นอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทสูงในชุมชนบางลำพู เนื่องจากป้าลาวัลย์เป็นประธานประชาคมบางลำพู และเป็นสมาชิกสภาวัฒนธรรมของเขตพระนคร

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ป้าลาวัลย์เป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการทำงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพู จะเห็นได้จาก ก่อนการจัดงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่นี้แต่ละครั้ง ป้าลาวัลย์จะได้รับเชิญจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ไปให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน รวมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขในฐานะที่เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่นี้มาเป็นเวลานาน ซึ่งในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบด้านการท่องเที่ยวนี้ ป้าลาวัลย์ก็จะสอดแทรกปัญหาข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นไปด้วย

นอกจากนี้ ป้าลาวัลย์ยังใส่ใจกับความเปลี่ยนแปลงของชุมชนอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน ป้าลาวัลย์จะแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ในการวางแผนและโครงการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบางลำพู ป้าลาวัลย์มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้อย่างมากอีกเช่นกัน เนื่องด้วยป้าลาวัลย์ดำรงตำแหน่งเป็นประธานประชาคมบางลำพูสมาชิกสภาวัฒนธรรมเขต และกรรมการชุมชนตรอกเขื่อนนิวาสน์ -

ตรอกไก่แจ้ ดังนั้น จึงมีโอกาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในลักษณะต่างๆ อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมประชุมประจำเดือนที่สำนักงานเขตพระนคร การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน การเสนอโครงการหรือแนวทาง รวมทั้งให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน ให้แก่เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ป้าลาวัลย์ยังได้ชักชวนญาติพี่น้องร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนทุกครั้งเท่าที่เป็นไปได้ด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ป้าลาวัลย์ได้เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บางลำพูเกือบทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นในฐานะของผู้จัดงานเอง หรือเป็นผู้เข้าเยี่ยมชมงาน ในกรณีที่เป็นผู้จัดงานเอง ซึ่งป้าลาวัลย์ได้ได้รับมอบหมายจากหน่วยงานของรัฐให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ แต่ละครั้งนั้น ป้าลาวัลย์มักจะบริจาคเงินและวัสดุต่างๆ เพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ เกือบทุกครั้ง

การที่เข้ามาทำงานในแก้มชุมชน เนื่องจากจิตสำนึกของป้าลาวัลย์เอง ในลักษณะที่ว่าตนเองก็เกิดและเติบโตมาที่แห่งนี้ ถ้าหากมีอะไรที่จะทำให้สถานที่แห่งนี้เจริญต่อไปได้ก็พร้อมที่จะทำ ดังนั้น เมื่อมีการจัดงานด้านการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ป้าลาวัลย์ก็จะให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

จากที่ได้กล่าวว่าป้าลาวัลย์อยากให้สถานที่แห่งนี้มีความเจริญต่อไป ทำให้ป้าลาวัลย์เข้าร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ รวมทั้งมีการติดตามผลของนวัตกรรม หรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในชุมชนได้

บทบาทที่สำคัญของป้าลาวัลย์คือการเป็นแกนนำคัดค้านกรณีรื้อถอนอาคารโรงพิมพ์คุรุสภา ทั้งนี้เพื่อที่จะนำสถานที่ดังกล่าวมาใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน ซึ่งในการคัดค้านดังกล่าว ป้าลาวัลย์ได้มีการร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะได้มีการนำเอาประเด็นการใช้พื้นที่อาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อนำเสนอและดำรงเอกลักษณ์ของคนในชุมชนบางลำพูไว้สืบไป

ภายหลังจากงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ป่าลาวัลย์จะติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด และนำความคิดเห็นที่ได้มาพิจารณาในการประชุม ในการประชุมภายหลังจากเสร็จสิ้นงานแต่ละครั้งนี้ ป่าลาวัลย์จะแสดงงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญ อันเป็นแหล่งดึงดูดใจให้มาท่องเที่ยวในชุมชนที่ได้จัดไปด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 27 พีทัต (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

พีทัต อายุ 38 ปี พีทัตย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนบางลำพูเป็นระยะเวลา 9 ปีมาแล้ว พีทัตจบการศึกษาจากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการค้าบริเวณถนนพระอาทิตย์ โดยมีร้านอาหารที่นับได้ว่าเป็นร้านสมัยใหม่ในช่วงแรกๆ ของถนนพระอาทิตย์ที่พยายามรื้อฟื้นเสน่ห์ของถนนพระอาทิตย์ พร้อมกับกับการบุกเบิกเรื่องของการขายชาและไวน์ พีทัตเป็นแกนนำคนสำคัญของประชาคมบางลำพู โดยจะเป็นผู้ริเริ่มนำเอากิจกรรมต่างๆ เข้ามาในชุมชน ผ่านเครือข่ายและการทำงานของหน่วยงานอิสระต่างๆ โดยกิจกรรมดังกล่าวนี้ เป็นกิจกรรมที่มีจุดประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทำสื่ออาคารเก่าบริเวณรอบถนนพระอาทิตย์ หรืองานเทศกาลละครที่จัดขึ้นเพื่ออนุรักษ์อาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

พีทัตเป็นแกนนำคนสำคัญของประชาคมบางลำพู และมีแนวคิดในการบริหารงานชุมชนที่ร่วมสมัย ทำให้พีทัตเป็นคนหนึ่งที่ทุ่มเทในการจัดกิจกรรมต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวในชุมชน และมีส่วนร่วมในทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อเสนอแนะ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข รวมทั้งเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน ในขณะเดียวกัน เมื่อพบเห็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน มีการแจ้งให้บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

พีทัตเป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพูมาตั้งแต่เริ่มแรก โดยในตอนต้นนั้นยังใช้ชื่อประชาคมพระอาทิตย์ ในฐานะที่เป็นแกนนำคนสำคัญคนหนึ่ง ทำให้พีทัตต้องเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนอยู่เสมอๆ

ในการประชุมดังกล่าว พี่ต๋มมักจะเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยว และเมื่อมีการจัดงานขึ้น พี่ต๋มก็จะชักชวนญาติพี่น้องร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านการเดินประชาสัมพันธ์งานด้วยตัวเอง

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

นอกจากจะเป็นผู้เริ่มโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวแล้ว พี่ต๋มยังเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวโดยเป็นทั้งผู้เข้าชมงานและเป็นผู้ที่รับผิดชอบงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในเวลาเดียวกัน พร้อมกันนี้ ในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง พี่ต๋มยังได้บริจาคเงินและวัสดุอื่นๆ เพื่อร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่สำคัญต่างๆ ซึ่งในการบริจาคมดังกล่าวนี้ พี่ต๋มถือว่าการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ดั่งนั้น จึงเป็นการทำอย่างสมำครใจ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ภายหลังจากงานท่องเที่ยวในชุมชนแต่ละครั้ง พี่ต๋มมักจะติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด และเข้าประชุมเพื่อเสนอและติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญ อันเป็นแหล่งดึงดูดใจให้มาท่องเที่ยวในชุมชน

นอกจากนี้ ในช่วงที่ไม่มีการจัดงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชน พี่ต๋มยังร่วมปรับปรุง ดูแลรักษาประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ รวมทั้งติดตามผลของนวัตกรรมหรือการก่อสร้างต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมา พี่ต๋มมีบทบาทอย่างมากในการรื้อถอนอาคารโรงพิมพ์คุรุสภาเพื่อทำเป็นสวนสาธารณะ ซึ่งอาคารโรงพิมพ์คุรุสภานี้ จากการทำประชาพิจารณ์ของคนในชุมชน พบว่าคนในชุมชนอยากให้เป็นที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนมากกว่าสวนสาธารณะตามแนวความคิดของหน่วยงานราชการที่ดูแลอาคารโรงพิมพ์นี้อยู่ในปัจจุบัน และเมื่อมีการรื้อถอนอาคารบางส่วนขึ้น พี่ต๋มก็ได้ร้องทุกข์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพี่ต๋มคือการสังเกตควบคุมดูแลสมาชิกในชุมชนที่ประพฤติไปในทางที่ก่อให้เกิดการทำลายประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม และสถานที่สำคัญต่างๆ ในชุมชนในการจัดงานถนนสายวัฒนธรรม

กรณีศึกษาที่ 28 ป้าปรีดา (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ป้าปรีดา อายุ 62 ปี เป็นคนบางลำพูโดยกำเนิด อาศัยอยู่บริเวณตรอกไก่แจ้ ปัจจุบันประกอบอาชีพให้เช่าชุดราตรี และรับจ้างประดิษฐ์ชุดละครซึ่งเป็นงานที่ทำมานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนเกษียณอายุราชการ ป้าปรีดาเคยรับราชการที่กรมศิลปากร ตำแหน่งช่างอารมณ์ของ โขน ละคร โดยรับผิดชอบด้านงานผ้าและการแต่งตัวเมื่อมีงานแสดงต่างๆ ถึงแม้ว่าป้าปรีดาจะเป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่นี้ แต่สำหรับการร่วมงานของชุมชน ป้าปรีดากลับบอกว่าไม่ค่อยจะมีส่วนร่วมสักเท่าใดนัก และไม่มีตำแหน่งทางสังคมใดๆ ในชุมชน เนื่องจากเป็นคนไม่ค่อยชอบสมาคม ดังนั้น ป้าปรีดาจึงจะไปร่วมงานต่างๆ ในกรณีที่มีคนที่นับถือมาชักชวนให้เข้าร่วมด้วยเท่านั้น โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมของป้าปรีดา มีเพียงแค่ 2 รูปแบบ ได้แก่

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ถึงแม้ว่าป้าปรีดาจะไม่ค่อยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนนัก แต่ในบางครั้ง ป้าปรีดาก็เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ป้าปรีดาเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านของการเตรียมชุดละคร โดยทุกปี ป้าปรีดาจะได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบ ช่วยเหลือในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องประดับที่ชุมชนตรอกเขียนนิवासน์-ตรอกไก่แจ้ในช่วงวันปีใหม่ทุกปี ในงานเดียวกันนั้น ป้าปรีดา ยังช่วยบริจาควัสดุอื่นๆ นอกเหนือไปจากเงิน ในกิจกรรมดังกล่าวอีกด้วย

กรณีศึกษาที่ 29 คุณศิริระ (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

คุณศิริระ อายุ 40 ปี เป็นพนักงานของศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร คุณศิริระได้เข้ามาร่วมงานในบางลำพูเนื่องจากหน้าที่การงานที่ต้องสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ประกอบกับนโยบายของทางรัฐบาลที่สนับสนุนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน กิจกรรมที่คุณศิริระทำก็คือให้การสนับสนุนกับหน่วยงานต่างๆ ในการจัดงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการเป็นวิทยากรรับเชิญ หรือการประสานงานในการจัดงานชุมชนในแต่ละครั้ง รวมทั้งประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

พื้นที่บางลำพูเป็นพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของคุณศิริระโดยตรง ดังนั้น เมื่อมีการจัดงานต่างๆ ในพื้นที่นี้ จึงมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งเอกชนและราชการมาขอข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชนบางลำพู ซึ่งคุณศิริระก็ได้เสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ว่ามีผลดีหรือข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข ในบางครั้ง คุณศิริระก็เป็นผู้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยตัวเอง เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

เมื่อมีการประชุมเกี่ยวกับการจัดงานในพื้นที่บางลำพู คุณศิริระเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผนและโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งให้ข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวนำมาสู่การเสนอโครงการหรือแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น งานรักถิ่นฐานบางลำพู เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

ด้วยหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บางลำพู ทำให้คุณศิระได้ร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ในส่วนนี้ คุณศิระได้มีการติดตามผลภายหลังจากมีการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ว่ากิจกรรมดังกล่าวประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วารสาร รายการโทรทัศน์ รวมทั้งมีการพูดคุยกับผู้ที่ได้เข้าร่วมงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บางลำพูครั้งที่ผ่านมา ว่ามีข้อดี ข้อเสีย หรือจุดบกพร่องอย่างไร เพื่อที่จะได้นำผลที่ได้ไปปรับปรุงในการจัดงานด้านการท่องเที่ยวครั้งต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรณีศึกษาที่ 30 ลุงโทน (นามสมมติ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลุงโทน อายุ 77 ปี เป็นคนบางลำพูโดยกำเนิด ลุงโทนเป็นลูกหลานของตระกูล อิศรเสนา อาชีพก่อนเกษียณอายุคือทำงานกองบัญชี องค์การเชื้อเพลิง (ปัจจุบันคือการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย) เนื่องจากลุงโทนเป็นคนเก่าแก่มากในพื้นที่นี้ จึงได้รับเชิญให้เป็นคณะกรรมการประชาคมบางลำพู เพื่อให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่บางลำพู ซึ่งลุงโทนก็ได้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด แต่เนื่องจากด้วยความที่เป็นคนรักอิสระ จึงทำหน้าที่เกี่ยวกับประชาคมเพียงช่วงก่อตั้งเท่านั้น หลังจากนั้น ลุงโทนก็ได้แนะนำสมาชิกคนอื่นให้เข้ามาปฏิบัติงานแทนตนเองในประชาคมบางลำพู อย่างไรก็ตาม เมื่อมีงานต่างๆ จัดขึ้นในชุมชน ลุงโทนก็เข้าร่วมงานอยู่เสมอ

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการคิดแก้ไขปัญหา

ลุงโทนเป็นผู้หนึ่งที่ให้ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี, สถานที่สำคัญต่างๆ ที่มีในชุมชน รวมทั้งเสนอปัญหา ข้อบกพร่องในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น เนื่องจากลุงโทนเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับสภาพวัฒนธรรมของบางลำพูมาตั้งแต่อดีต จึงมักให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องบางลำพูได้อย่างครบถ้วน

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการวางแผนและโครงการ

ลุงโทนเป็นหนึ่งในคณะกรรมการประชาคมถนนพระอาทิตย์ตั้งแต่เริ่มแรก หรือที่เรียกกันว่าประชาคมบางลำพูในปัจจุบัน ดังนั้น จึงมีหน้าที่เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ วางแผน และโครงการเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน รวมทั้งให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญในชุมชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวอยู่เสมอ พร้อมทั้งก็ได้ชักชวนญาติพี่น้องร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชนที่คณะกรรมการประชาคมจัดขึ้น

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติงาน

เนื่องจากลุงโชนเป็นหนึ่งในคณะกรรมการประชาคมบางลำพู ทำให้บางครั้งเมื่อมีการเรียกรายเงินบริจาคเพื่อกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่สำคัญต่างๆ ลุงโชนจึงมักสนับสนุนด้านการเงินอยู่เสมอไม่มากก็น้อยตามแต่สภาพ และจากที่ได้กล่าวมาว่าลุงโชนเป็นผู้ที่สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับบางลำพูได้อย่างครบถ้วน จึงได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่รับผิดชอบช่วยเหลือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญต่างๆ ซึ่งถือเป็นการร่วมช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไปในเวลาเดียวกันด้วย

การมีส่วนร่วมในรูปแบบการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ

ภายหลังการจัดงานด้านการท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง หากงานนั้นเป็นงานที่จัดขึ้นโดยประชาคมบางลำพู เมื่อเสร็จสิ้นงาน ทางกรรมการจะมีการประชุมเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้ลุงโชนได้ติดตามงบการเงิน รายรับ-รายจ่ายของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และสถานที่สำคัญ อันเป็นแหล่งดึงดูดใจให้มาท่องเที่ยวในชุมชนเกือบทุกครั้ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววิมลสิริ เหมทานนท์ เกิดเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจากคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2542 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทสาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2543

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย